

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Magyarrá válni

*Bevándorlók honosítási
és integrációs stratégiái*

Magyarrá válni

*Bevándorlók honosítási
és integrációs stratégiái*

Magyarrá válni

*Bevándorlók honosítási
és integrációs stratégiái*

Budapest, 2011

Sorozatszerkesztő:

Kováts András

A kötetet szerkesztette:

Kováts András

Copyright © MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, szerzők, 2011

Felelős kiadó: az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének igazgatója

www.mtaki.hu

ISBN 978 963 508 613 9

Szöveggondozás és az interjúk szerkesztése:

Bognár Róbert

Borító-, könyvterv és tipográfia:

Megyeri Gabriella

Nyomdai munkák:

Profilm DTP Kft.

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

KÉSZÜLT AZ EURÓPAI UNIÓ EURÓPAI
INTEGRÁCIÓS ALAPJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL.

Tartalom

- 7 | *Kováts András* | Bevezető
- 13 | *Tóth Judit* | Az állampolgárság szerepe a migránsok beilleszkedésében
- 65 | *Varga Norbert* | A magyar állampolgársági jog a gyakorlatban (1880–1890)
- 101 | *Sárosi Annamária* | Az állampolgárságot kapott külföldiek jellemzése Magyarországon és az Európai Unióban
- 127 | *Örkény Antal* | A harmadik országbeli állampolgárok honosítással kapcsolatos vélekedései, és ezek összefüggése a migráció különféle aspektusaival
- 181 | *Guo Xiaojing* | Kínaiak és a magyar állampolgárság
- 191 | *interjú* | „Gépezet az egész, és a gépezetben minden egyforma”
- 199 | *Melegh Attila* | „Tettem valamit az asztalra”
– Az állampolgársághoz vezető út kvalitatív interjúk alapján
- 243 | *interjú* | „Vegyék már észre, hogy ez itt nem Svájc, nem az Emirátusok”
- 251 | *Kováts András* | A honosítási intézményrendszer
– Kvalitatív kutatási tapasztalatok
- 267 | *interjú* | „Sok nagy vágyam van, de mindig kis lépést lépek”

Bevezető

A bevándorlók honosítása a migrációval foglalkozó szakirodalomban hagyományosan a társadalmi integráció kontextusában, annak egyik megkülönböztetett elemeként jelenik meg. A legtöbb kutatás abban az összefüggésben vizsgálja a honosítást, hogy milyen hatása van a társadalmi integráció egyes területein, különösen a munkaerő-piaci, szocio-kulturális, illetve politikai dimenzióban. A honosítás és a munkaerő-piaci – vagy általánosságban gazdasági – helyzet összefüggéseit, a honosítás pozitív hatását hangsúlyozva számos tanulmány született (Bratsberg et al., 2002; Constant – Zimmermann, 2005; DeVoretz – Pivnenko, 2005; Fougere – Safi, 2008; Steinhardt, 2008). Vannak ellenben kutatások, amelyek nem találtak összefüggést, sőt kifejezetten negatív korrelációt állapítottak meg (Bevelander, 2000; Constant, 1998; Mata, 1999).

A kutatási adatokból nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a honosítás és az általában kedvezőbb társadalmi és gazdasági helyzet közötti (általában pozitív) korrelációban mi az oksági összefüggés: a jobb helyzetben levő migránsok magasabb honosítási hajlandósága és sikeresebb honosítása, vagy a honosítás által megvalósuló erősebb társadalmi beágyazottság pozitív hatása a munkaerő-piaci és szociális helyzetre (Tucci, 2004). Hogy egy bevándorló állampolgárságot szerez-e, illetve, hogy egyáltalán szándékozik-e állampolgárságot szerezni, számos szociális, gazdasági, kulturális és egyéni, személyiséghez kötődő tényezőn múlik. Szerepe van még a kettős állampolgárság lehetőségének, a kibocsátó országokhoz fűződő viszonyoknak, a bevándorlók származásának (Bernard, 1936; Mazzolari, 2005; Portes – Curtis, 1987).

A bevándorlók honosításában fontos szerepe van a honosítási intézményrendszer strukturális hatásainak. Az állampolgárság megszerzését szabályozó nemzetállami jogintézmények, a honosítási eljárások gyakorlata erősen befolyásolja a bevándorlók honosítási szándékait, illetve a honosítások sikerességét. A honosítási rendszerekben és gyakorlatban jelentős különbségek mutatkoznak még az Európai Unió tagállamain belül is (Martinello, 2000; Howard, 2006; Niessen et al, 2007 és Huddleston et al, 2011).

A téma magyarországi feldolgozottságáról elmondható, hogy eddig nem volt olyan kutatás, amely kifejezetten a honosítás és bevándorlás kapcsolatát vizsgálta volna. A honosítási intézményrendszert és az állampolgárság jogintézményét migrációs szempontból elemzik korábbi munkáikban Tóth Judit és Halász Iván (Tóth, 2006; Halász, 2009), és korábbi empirikus kutatások foglalkoztak a honosítás kérdésével, többségükben leíró jellegű tanulmányokat produkálva. Az eddigi legátfogóbb munka közel 15 éves, 1993-ban Tóth Pál Péter vizsgálta a magyar állampolgárságért folyamodókat egy részletes kérdőívvel, valamint feldolgozta az 1947–1994 közötti időszak állampolgársági, honosítási gyakorlatát, politikáját (Tóth P., 1997). A szerző elsősorban a magyar nemzetiségű

bevándorlók szempontjából elemzi a honosítás kérdését. Későbbi időszak adatait elemzi Sárosi Annamária és Gárdos Éva tanulmánya, a KSH által az állampolgársági eskütétel előtt felvett adatlapok információit elemezve (Sárosi – Gárdos, 2006).

A honosítási intézményrendszert és jogszabályi környezetet vizsgáló hazai szakirodalom legfontosabb elemzéseit Tóth Judit és Kovács M. Mária készítette. Különösen figyelemreméltó az EUDO Citizenship projekt keretében írt elemző tanulmányuk a magyarországi intézményrendszerről és a illetve szakpolitikai vitákról (Kovács – Tóth, 2010).

Ez a kötet igyekszik az eddigi hiányokat pótolni, és legalább a kérdésfeltevések szintjén kijelölni a honosítással kapcsolatos kutatások helyét a hazai migrációkutatásban. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetében zajlott az a több mint egy éven át tartó elemző-kutató munka, amelynek eredménye ez a kötet. A kutatást az Európai Integrációs Alap támogatásával valósítottuk meg.

Kutatásunkban arra kerestünk választ, hogy miként viszonyulnak a harmadik országbeli állampolgárok a honosításhoz mint integrációs eszközhöz. Vizsgáltuk, milyen honosítási stratégiák vannak, hogyan illeszkedik a beilleszkedési folyamatba a honosítás, illetve meghatározhatók-e olyan bevándorló csoportok, amelyek között szignifikánsan eltérő honosítási stratégiákat és vélekedést lehet meghatározni.

Célunk volt annak megállapítása, hogy a honosítási stratégiákban tapasztalható különbségek milyen mértékben magyarázhatók az egyének és csoportok közötti szocio-kulturális, illetve gazdasági különbségekkel, és milyen mértékben tulajdoníthatók a honosítási intézményrendszer strukturális sajátosságainak, esetleg hiányosságainak.

Célunk volt továbbá, hogy – feltárva az állampolgársághoz kapcsolódó identitásstrukturákat és azok elemeit – megállapítsuk, vajon az állampolgárság megszerzése tényleges változást jelent-e a társadalmi tagság mértékének szubjektív észlelésében.

A kutatás szakpolitikai döntéshozók és végrehajtók számára hasznosítható eredménye lehet egy olyan helyzetértékelés, amely alapján javaslatokat tehetünk a honosítási intézményrendszer, illetve a honosításra való felkészülés támogató rendszerének reformjára.

A BÁH honlapján hozzáférhető és a KSH által közzétett hazai honosítási adatokat vizsgálva két sajátosság tűnik fel:

1. A valamilyen kedvezményes eljárást igénybe vevők (tehát volt állampolgárok, vagy magyar felmenőkkel rendelkezők) aránya 90 százalékot meghaladó az állampolgárságot szerzők körében. A huzamos tartózkodási (bevándorlási, letelepedési) engedéllyel rendelkezők között ennél szignifikánsan alacsonyabb a vélhetően magyar származásúak aránya, a tartózkodási engedéllyel itt élő külföldiek között pedig még kevesebben vannak a majdani kedvezményes honosításra jogosultak. Ebből következtethetünk arra, hogy a bevándorlási és honosítási rendszerben érvényesül egyfajta kizorító hatás: a nem

magyar származásúak nehezebben jutnak el a stabilabb társadalmi tagságot jelentő státusok megszerzéséig. Megpróbáltuk feltárni ennek okait, és azt találtuk, hogy egyszerre érvényesülnek a bevándorlók szocio-demográfiai helyzetéből és etnikai háttéréből fakadó hatások és az intézményrendszer strukturális hatásai; ezek működését megérthetjük a kutatás során végzett elemzések segítségével.

2. Habár a honosítottak többsége kedvezményesen, azaz egy év vagy akár rövidebb magyarországi tartózkodás után folyamodhat állampolgárságért, az állampolgárság megszerzése előtti átlagos magyarországi tartózkodás időtartama a honosítottaknál hat és fél év. Ez még a meglepően hosszú eljárási idő figyelembevételével is sok; a honosítási kérelmek elhúzódó beadása miatti okok, stratégiák vizsgálандók. A kutatási adatok alapján úgy látjuk, hogy bizonyos migránsoknál a huzamos tartózkodási jogosultsággal járó státuszbiztonság vonzó alternatíva az állampolgársággal szemben, más esetekben a bevándorlók integrációs stratégiája (transznacionalitás, illetve szegregáció, szemben az asszimilációval) magyarázza a „késlekedést”. A pontos motívumok, az esetleges intézményi és strukturális akadályok feltárására is vállalkozott a kutatás.

A kutatási munka első felében szükséges volt a honosítás jogszabályi, szakpolitikai kontextusának meghatározása. Ezt egyrészt a hazai jogi szakirodalom elemző feldolgozásával, másrészt a nemzetközi intézményrendszer és szakpolitika áttekintésével, harmadrészt pedig az állampolgársági kérelmek iratanyagának feldolgozásával valósítottuk meg. A kötetben Tóth Judit tanulmányában olvashatók a kutatás e fázisának eredményei.

Varga Norbert írása első pillantásra inkább jogtörténeti kuriózumnak tűnhet, mint a kutatás szűkebb témája szempontjából releváns dolgozatnak. Az első magyar állampolgársági törvény 1880 és 1890 közötti alkalmazásának bemutatása ugyanakkor számos tanulsággal szolgálhat a jelenkori jogalkotó és jogalkalmazó, valamint az elemző társadalomkutató számára, és segít megérteni a jelenlegi joggyakorlat mögött húzódó – sokszor nem is tudatosuló – szempontokat.

Az elemző kutatói munka egy része már meglévő adatbázisok másodelemzése volt. Elemeztük a KSH honosítási adatait: a 2004 és 2008 közötti ötéves időszak során honosított külföldiek adatait vizsgáltuk, éves szinten mintegy 6500 főét (ez az adott évben honosítottak általában 80 százalékát tette ki). Az adatok súlyozásához rendelkezésünkre álltak a honosítottak népesség-nyilvántartási adatai, ezek, valamint az adatbázisban szereplő állampolgársági adatok segítségével leválogathatók voltak a harmadik országbeliek adatai. Az ő, illetve a Magyarországon tartózkodó és nem honosított harmadik országbeli állampolgárok szocio-demográfiai helyzetét mutatja be és hasonlítja össze Sárosi Anna-mária írása.

A 2007-ben 900 fős budapesti bevándorló mintán fölvelt LOCALMULTIDEM-adatbázis, valamint a 2009-ben a 'Bevándorlók Magyarországon' kutatás keretében 1200 fős bevándorló mintán fölvelt adatbázis alkotja a kutatás során elvégzett másik másodelemzés keretét. A LOCALMULTIDEM-adatbázis esetén lehetőség volt egyfelől egy 400 fős

magyar állampolgárságú kontrollminta, valamint öt európai nagyváros egyenként 900 fős migráns mintájának bevonására az elemzésbe azoknál a témaköröknél, ahol releváns a hazai lakosság irányába való, illetve nemzetközi kitekintés és összehasonlítás. Az adatbázisok részletes elemzésének eredményeit Örkény Antal tanulmányában olvashatjuk; egy speciális aspektussal, a jellemzően transznacionális migrációs stratégiát követő kínaiak honosítási stratégiáival pedig Guo Xiaojing írása foglalkozik.

A kutatás során 30 mélyinterjút készítettünk Magyarországon élő, Európai Unión kívüli államokból bevándorolt személyekkel, elsősorban a honosítással kapcsolatos tapasztalataikra és vélekedéseikre fókuszálva. Célunk volt, hogy a megkérdezettek „reprezentálják” mind az előzetes elemzések során azonosított migráns csoportokat, mind a feltárt integrációs és honosítási stratégiákat. A kis elemszám természetesen nem tett lehetővé statisztikai értelemben vett reprezentativitást, azonban a narratív mélyinterjúk kvalitatív elemzésénél ez nem is cél – itt az élményvilágok, az élethelyzetek és a viselkedési és kognitív struktúrák megismerése és feltárása segít modellezni a honosítással kapcsolatos vélemények és stratégiák ideáltipikus eseteit. Az interjúalanyok kiválasztásánál szempont volt, hogy minél nagyobb heterogenitást érjünk el a nem, életkor, származás (állampolgárság, etnikai, kulturális kötődés), társadalmi státusz (végzettség, gazdasági aktivitás, vagyoni helyzet, kapcsolatrendszer), Magyarországon eltöltött idő tekintetében.

Külön figyeltünk arra, hogy ne csak olyanokat kérdezzünk, akik már megszerezték a magyar állampolgárságot, hanem olyanokat is, akik nemrég adták be kérelmüket, vagy éppen most szándékoznak állampolgárságért folyamodni. Olyanokat is kerestünk, akiknek kérelmét elutasították, illetve akik tudatosan nem kérnek állampolgárságot.

A mélyinterjúk adatfelvételével egy időben sor kerül tíz szakértői interjú felvételére a harmadik országbeli külföldiek állampolgársági vizsgálja szempontjából releváns közigazgatási hivatalok illetékes tisztviselőivel, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, a Belügyminisztérium, valamint a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium állampolgársági ügyekért felelős tisztviselőivel, valamint civil szervezetek munkatársaival.

Az interjúk elemzéséből két tanulmány született: Melegh Attila írása általában véve és sok szempontból elemzi a honosítási stratégiákat, az állampolgárság megszerzésének helyét a migrációs életútban, Kovács András tanulmánya pedig kifejezetten a honosítási intézményrendszerrel és eljárással kapcsolatos tapasztalatokat elemzi. Helyet kapott a kötetben három interjú szerkesztett, rövidített változata is: úgy gondoljuk, hogy mindhárom jól példázza azokat a sorsokat, személyes élettörténeteket, amelyek a sokszor absztrakt jogszabályi elemzések és statisztikai adatok mögött húzódnak. A kötetben szereplő elemzéseket kiegészítő esettanulmányként is olvashatjuk őket, de önálló műként is megállják a helyüket: sok tudományos műnél érzékletesebben mutatják be a Magyarországon letelepedő bevándorlók életét.

Reméljük, hogy a kötet végére érve az olvasónak árnyaltabb képe lesz a honosítás és a bevándorlók társadalmi integrációja közötti összefüggésekről, és a mű hozzájárul ahhoz,

hogy a hazai migrációkutatásnak ez az elhanyagolt területe is bekerüljön a kutatók érdeklődési körébe. A kötet korántsem válaszol meg minden felmerült kérdést, sőt az elemzéseket olvasva egyre újabb és újabb kutatási-elemzési lehetőségek merülnek fel. Bízunk benne, hogy az itt közölt szövegek nyomán számos újabb mű születik, ami segít a magyarországi bevándorlási folyamatok alaposabb megismerésében.

Irodalom

BERNARD, WILLIAM. S. (1936): **Cultural determinants of naturalization.** *American Sociological Review*, Vol. 1 No. 6, 943–53. old.

BEVELANDER, PIETER (2000): **Immigrant Employment Integration and Structural Change in Sweden, 1970–1995.** *Lund Studies in Economic History* 15, Lund University Press, Lund.

BRATSBERG, BRENT - RAGAN, JAMES F. – NASIR, ZAFAR M. (2002): **The effect of naturalization on wage growth: a panel study of young male immigrants.** *Journal of Labor Economics*, Vol. 20 No. 3, 568–97. old.

CONSTANT, AMELIE (1998): **The earnings of male and female guestworkers and their assimilation into the German labor market: a panel study 1984–1993.** *PhD dissertation, Vanderbilt University, Nashville, TN.*

CONSTANT, AMELIE – ZIMMERMANN, KLAUS F. (2005): **Legal status at entry, economic performance, and self-employment proclivity: a bi-national study of immigrants.** *IZA Discussion Paper No. 1910, IZA, Bonn.*

DEVORETZ, DON J. – PIVNENKO, SERGIY (2005): **The economic causes and consequences of Canadian citizenship.** *Journal of International Migration and Integration*, Vol. 6 No. 3–4, 435–68. old.

FOUGÈRE, DENIS – SAFI, MIRNA (2008): **The effects of naturalization on immigrants employment probability (France, 1968–1999).** *IZA Discussion Paper No. 3372.*

HALÁSZ IVÁN (2009): **Állampolgárság, migráció és integráció.** *MTA Jogtudományi Intézete, Budapest.*

HOWARD, MARC MORJE (2006): **Comparative Citizenship: An Agenda for Cross-National Research.** *Perspectives on Politics* 4:3, 443–455. old.

HUDDLESTON, THOMAS – JAN NIESSEN (WITH NI CAOIMH, EADAOIN AND WHITE, EMILY) (2011): **Migrant Integration Policy Index III.** *British Council. MPG, Brussels.*

KOVÁCS M., MÁRIA – TÓTH, JUDIT (2010): **Country Report Hungary.** *Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUDO Citizenship Observatory.*

KSH (2006): **A magyar állampolgárság megszerzése, 2005.**

MARTINIELLO, MARCO (2000): **Citizenship in the European Union.** *In Aleinikoff, T. Alexander and Lusmeyer, Douglas (szerk): From Migrants to Citizens: Membership in a Changing World. Carnegie Endowment for International Peace, Washington D. C.*

MATA, FERNANDO (1999): **Patterns of acquiring citizenship.** *In Halli, S., Driedger, L. (Eds): Immigrant Canada: Demographic, Economic and Social Challenges, University of Toronto Press, Toronto, 163–82. old.*

MAZZOLARI, FRANCESCA (2005): **Determinants of Naturalization: the Role of Dual Citizenship Laws.** *CCIS Working Paper No. 117. University of California, San Diego.*

NIESSEN, JAN – HUDDLESTON, THOMAS – CITRON, LAURA (2007): **Migrant Integration Policy Index.** *British Council and Migration Policy Group, Brussels.*

PORTES, ALEJANDRO – CURTIS, JOHN W. (1987): **Changing flags: naturalization and its determinants among Mexican immigrants.** *International Migration Review, Vol. 21 No. 2, 352–71. old.*

SÁROSI ANNAMÁRIA – GÁRDOS ÉVA (2006): **A magyar állampolgárrá válás alakulása 2002–2004.** *In: Tóth Pál Péter (szerk.): Bevándorlás Magyarországra, Lucidus Kiadó, Budapest.*

STEINHARDT, MAX FRIEDRICH (2008): **Does citizenship matter? The economic impact of naturalizations in Germany.** *HWWI Research Paper 3–13, HWWI, Hamburg.*

TÓTH JUDIT (2006): **Státuszjogok.** *Lucidus Kiadó, Budapest.*

TÓTH PÁL PÉTER (1997) / **Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994).** *Püski Kiadó, Budapest.*

TUCCI, INGRID (2004) / **Does Naturalization Make the Difference? The Socio-Economic Integration of Naturalized Citizens in France and Germany.** *Paper presented at the 2nd Conference of the EAPS Working Group on International Migration in Europe.*

Az állampolgárság szerepe a migránsok beilleszkedésében

Az elemzés célja és módszere

Az elemzés célja, hogy kijelölje az állampolgárság jelentőségét a migránsok magyarországi gazdasági, társadalmi, kulturális beilleszkedettsége szempontjából. Noha a kutatástól azt várják el, hogy az Európai Unió kívüli vándorokra összpontosítson, már most jelezni kell, hogy az állampolgársági jog *nem e megkülönböztetés mentén* jött létre. Akad ugyan (eljárás jellegű) sajátos szabály az uniós polgárookra, de az állampolgárság megszerzésének rendje figyelmen kívül hagyja a potenciális magyar állampolgárok korábbi állampolgárságát, mert annak döntő szerepe csak az idegenrendészetben és a menekültügyben, azaz a migráció más jogi területein van. Ezért csak bizonyos keretek között lehet követni az uniós polgár – harmadik állam polgára dichotómiát.

Az elemzés anyagát és módszerét az elmúlt két évtized hazai jogi szakirodalma és a beilleszkedést vizsgáló nemzetközi irodalmi és kutatási eredmények adják. Továbbá kitérünk az állampolgársági jog szakaszainak elemzésére az integráció összefüggései szerint. Végül saját adatgyűjtés révén jogszociológiai, hatályosulási vizsgálatot is végeztünk (interjúk, akták áttekintése segítségével), különösen az állampolgársági vizsga, a honosítási kérelmek és kérelmezők háttérének jellemzői, integráltsága, megoszlása tekintetében. Ezek azonban az elméleti megállapítások ellenőrzését és a további kutatások irányainak kijelölését szolgálják, nem pedig a kérdéskör empirikus feldolgozását.

Az állampolgárság megszerzéséről

Az Áptv. (1993. évi LV. tv.) szerint, a magyar állampolgárság a legtöbb ember számára születésénél fogva, magyar állampolgárságú szülőtől való leszármazással jön létre (ius sanguinis elve). Jóval ritkábban keletkezik úgy a magyar állampolgárság, hogy a biológiai apa, aki egyben magyar állampolgár, teljes apai elismerő nyilatkozatot tesz, az apaságát bíróság állapítja meg, avagy a magyar állampolgár szülő házasságkötésével a gyermeket magáénak ismeri el, netán az anyaságot bíróság állapítja meg (családjogi szerzés elve). Ez a szociális és a biológiai szülő azonossága megállapításától, a ius sanguinis elv következetes alkalmazásából következik, és fontos, hogy az így magyar állampolgárrá váló gyermek a születésének napjától válik utóbb magyar állampolgárrá. Az ország területén (bevándorlási, letelepedési engedéllyel) élő hontalan szülő itt megszült gyermeke vagy az ismeretlen szülőtől származó, itt talált gyermek feltételelesen szerez magyar állampolgárságot (ius soli elve). Ez a feltételeesség azt jelenti, hogy amint kiderül, hogy szülője mégsem hontalan, avagy kiderül a szülő kiléte, úgy annak állampolgárságát fogja követ-

ni a gyermek, bár közben nagykorúvá vált, netán több évtizedet is abban a hiszemben élt le, hogy magyar állampolgár. Az utóbb előkerült bizonyítékok alapján tehát a feltételes magyar állampolgárság elenyészik.

Az Áptv. az állampolgárság megszerzésének egyéb eseteiben a hazai hatóság egyedi mérlegeléssel él, azaz nem a törvény erejénél fogva biztosított az állampolgárság, hanem a kérelmező személyes magatartása, körülményei alapján születik erről döntés.

- Az államfőhöz intézett nyilatkozattal való állampolgárság-szerzés történelmi igazságtételként működő jogcím, mert olyan ember veheti igénybe, akit megfosztottak a magyar állampolgárságától, vagy (kényszerrel) elbocsátották, ma külföldön él. Másfelől olyan hontalan szülők gyermeke, aki itt született, de legalább öt éve itt él, és nagykorúságát betöltve egy éven belül kéri a magyar állampolgárságot (ius soli elve). Akkor is megkapható az állampolgárság, ha a magyar anyától származó kérelmező 1957. október 1-je előtt született, és a korábbi szabályok miatt nem szerzett állampolgárságot. Ha a kérelem teljesítését megtagadják, a Fővárosi Bíróság a tényeket áttekinti, és a döntést felülvizsgálja.
- A honosítási kérelem teljesítésével szerez magyar állampolgárságot, aki folyamatosan, legfeljebb csak kisebb megszakításokkal él nyolc éve bevándorlási, letelepedési, uniós polgárként regisztrációs igazolási kérelemmel az országban, nincs ellene közrendi kifogás (büntetlenség; közbiztonságot és nemzetbiztonságot nem sért), lakhatása és megélhetése biztosítva van, és alkotmányos ismeretekből sikeres vizsgát tett magyar nyelven. Annak, aki magyar állampolgár házastársa és legalább három éve itt él, avagy kiskorú magyar gyermek szülője, illetve menekültként elismerték vagy magyar állampolgár fogadta örökbe – szintén az említett feltételekkel elérhető a magyar állampolgárság. Az, akinek a kérelem benyújtását megelőzően legalább öt éven át folyamatosan Magyarországon volt a lakóhelye, szintén az említett feltételekkel szerezhetheti az állampolgárságot, ha az ország területén született, kiskorúsága idején létesített magyarországi lakóhelyet, illetve hontalan. 2005–2010 között az kérhetett honosítást, akivel szemben nem volt közrendi kifogás, lakhatása és megélhetése itt biztosítva volt, alkotmányos ismeretekből sikeres vizsgát tett magyar nyelven – ha nem esett a kivételek körébe –, és magát magyar nemzetiségűnek vallotta, felmenője pedig egykor magyar állampolgár volt. 1993–2005 között ehhez előzetesen egyéves magyarországi lakóhely kellett még bevándorlási/letelepedési engedély birtokában, és ezt iktatta ki a 2005-ös módosítás. 2011-től (2010. évi XLIV. törvény az Áptv. módosításáról) pedig az a külföldi, akinek felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását (cselekvőképesként) igazolja, nincs ellene közrendi kifogás (büntetlenség; közbiztonságot és nemzetbiztonságot nem sért), bárhol él, honosítható. A köztársasági elnök több feltétel alól mentesítést adhat a kiskorúaknak és annak, akinek honosítása állami érdek.
- A visszahonosítással az a külföldi élhet, aki egykor magyar állampolgár volt, de állampolgársága megszűnt, és nincs ellene közrendi kifogás (büntetlenség, közbiztonságot

és nemzetbiztonságot nem sért), valamint magyar nyelvtudását (cselekvőképesként) igazolja.

- Az állampolgárság visszaállítása is lehetséges, ha az állampolgárságról lemondást követően, egy éven belül, mégsem szerzett külföldi állampolgárságot.

A kutatás nem tudja ilyen aprólékosan, jogcímek szerint szétválasztani, hogy a feltételeken magyar állampolgár státus vagy a családjogi tény alapján szerzett állampolgárság milyen hatással van a migráns beilleszkedési stratégiájára. Az állampolgársági szabályozás vizsgálata a hazai kutatásban is elsősorban arra összpontosít, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel a honosítás lehetősége, megtörténte és a vándor társadalmi beilleszkedése, annak sebessége, alapossága között.

Az állampolgársági jogi szakirodalom

A hazai állampolgársági jogra vonatkozó szakirodalmat 1990-től áttekintve, mintegy 130 művet (tanulmányt, monográfiát, tanulmánykötetet) találunk. A válogatásba bekerültek a magyar és idegen nyelvű írások, elsősorban annak alapján, hogy hivatkoztak rájuk, azaz a kutatói közösségre valamilyen hatást már gyakoroltak.¹

Elsőként megállapítható, hogy az 1993-ban elfogadott negyedik állampolgársági törvényig alig volt kutatói és politikai érdeklődés a téma iránt, holott a nemzetközi migrációs hullámok már elérték az országot (erdélyiek, keletnémetek, a délszláv háborús menekültek). Az állampolgárság ugyanakkor Európában egyre több kutatás és monográfia tárgyává vált, éppen az Európai Uniót létesítő Maastrichti Szerződésnek köszönhetően, amely az uniós polgárságot létrehozta. Jogászok, politológusok, nemzetközi kapcsolatokkal és migrációs politikával foglalkozók egyre nagyobb része fedezte fel, hogy ez a jogállás konkurense lehet a nemzetállami állampolgárságnak, a multikulturalizmus politikai ideológiája pedig lehet, hogy ennek révén tud intézményesülni. Magyarországon ez csak többéves késéssel következett be, és nálunk az állampolgárság újra felfedezése az ezredfordulón érkezett el. Ezt részben az uniós csatlakozásra készülés, részben a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikai változások magyarázták. Szigorú értelemben a nemzetközi vándorok magyarországi beilleszkedésében játszott szerep csak szűk kutatói körben vált elemzés tárgyává, így a szakirodalmi áttekintést kiterjesztőbb értelemben fogtuk fel.

A bibliográfia tanúsága szerint, az elmúlt húsz évben négy nagyobb témakör köré szerveződtek az állampolgárságról szóló írások az alkotmányjogászok, kisebbség- és migrációkutatók, európai integrációs és nemzetközi jogi szakértők műveiben.

¹ A vizsgált szakirodalom részletes listája jelen tanulmány végén található.

Az elsőként említett jogirodalmi réteg az állampolgársági jog történetét elemzi. 1879 óta van önálló magyar állampolgársági törvény, amelynek levéltári forrásait, iratait kutatni lehetett, mégis 1989-ig szerény maradt a kutatói érdeklődés az állampolgársági jog iránt. Az egyetemi oktatás számára, sőt a jogkereső közönségnek még az adott jogi tény bekövetkezésekor hatályban volt jogszabályok sem voltak hozzáférhetők (pl. a bécsi döntések hazai állampolgársági változását tartalmazó törvények, lakosságcseréről szóló nemzetközi egyezmények, NET-határozatok), így megelégnék 1990 után a jogtörténeti kutatás. Ezt feltehetőleg inspirálta, hogy 1990 és 1993 között több rehabilitáció célú törvényt fogadott el az Országgyűlés, és ezekhez aligha nélkülözhető az 1945 utáni jogfosztó döntések háttere, következményeik ismerete. Az állampolgársági jogtörténetet feldolgozó művek teszik ki az irodalom 14 százalékát.

További sajátosságuk, hogy zömük átfedésben van a nemzetközi vándorlás és az etnicitás (kisebbséghez tartozók üldözése, hátrányos megkülönböztetése, befogadása) kérdésével, különösen a határon kívül rekedt magyarok jogi helyzetének, a Magyarországgal megszakadt állampolgársági és egyéb kötelékek áttekintésével. Nem tekinthetők ezek a művek kizárólag száraz jogtörténeti és statisztikai (ügyszorgalmi) elemzésnek, hanem számtalan emberi tragédiát elevenítettek fel, témánk szempontjából közvetetten. Ugyanakkor nemigen lelhető fel bennük a szorosán vett vizsgálati tárgy, azaz hogy miként jön létre a döntés a vándorok itt maradásáról; beilleszkedésük rendszerében végállomás-e vagy csak közbenső állomás az állampolgárság megszerzése; a családon belüli különböző jogállás ösztönző vagy fékező hatású-e az állampolgársági és a migrációs szabályok változása alapján.

Ennek a szakirodalmi rétegnek fontos következtetése, hogy a több évtizeden keresztül elhallgatott, feldolgozatlan múlt legalább két generáció számára ismeretlenné, érdektelenné tette Magyarországon a magyar állampolgárság jelentőségét, értékét. A zárt határok, a szigorúan ellenőrzött utazások, a szomszédos országokban élőkkel kapcsolatos tényleges társadalmi tapasztalatok hiánya magyarázza, miért volt katartikus és a megszűlő demokratikus állam számára cezúra az erdélyi menekültek 1988–1990-es befogadása. Ugyanakkor közös volt a csalódás: a befogadók ekkor döbbsentek rá a határon túli közösségek szétfejlődésére, a befogadottak pedig arra, hogy a kulturális kötődés nem váltható át állampolgárságra, állampolgári jogegyenlőségre. A jövevények külföldiek maradtak az anyaországban. A kettős állampolgárságot kizáró egyezmények, a bilaterális feszültségek minimalizálása jogilag ezt követelte, meg, bár a nemzetközi menekültügyi rezsimbe való bekapcsolódás időközben megtörtént a nemzetközi anyagi támogatás reményében is. Ugyanakkor a jogtörténeti kutatás még adós marad azzal, hogy feltárja: mi volt a Bancroft- egyezmények jelentősége a kivándorolt magyarok állampolgársági köteléke és új hazájukban a beilleszkedés, netán visszavándorlás mérséklése szempontjából². Az Egyesült Államok 1868 és 1937 között 34 országra kiterjedően kötött olyan megállapodá-

² Ennek levéltári kutatásában kiemelkedő munkát végzett Albert Tezla és Puskás Julianna, de elsősorban migrációtörténeti tablót adnak, s annak csak bizonyos elemei használhatók az állampolgársági jog szempontjából.

sokat³, amelyek meghatározták, hogy a honosított polgárt mikor kell úgy tekinteni, hogy megszűnt a korábbi állampolgársága. Az általános szabály a legalább öt éves, folyamatos amerikai tartózkodás után biztosította az amerikai állampolgárságot, majd hazatérve lehetővé tette az emigráció előtt elkövetett bűncselekményekért a felelősségre vonást. Fontos rendelkezés volt, hogy hazatérvén, folyamatos kétévnyi tartózkodás után úgy kellett tekinteni a vándorra, mint aki visszaszerezte korábbi állampolgárságát. A hazatérés a katonai szolgálat teljesítésével járt, ugyanakkor a honosítással szerzett állampolgárság szerinti állam nem nyújtott diplomáciai védelmet az eltávozottnak. Ezek a szerződések hozzájárultak az állampolgárság-váltás gondolatának nemzetközi elterjesztéséhez, valamint a katonai szolgálatot megkerülni akaró migráció akadályozásához. Magyarország 1871-ben kötött ilyen tartalmú megállapodást.

Szintén meglehetősen feltáratlan a hágai egyezmény szerepe a többes állampolgársághoz való viszonyban, és hogy miért nem került sor annak magyarországi ratifikálására az aláírást követően. Mindez összekapcsolódik azzal, hogy 1879 és 1945 között általános volt: a magyarországi honosításnak nem volt akadálya, ha a kérelmezőnek már volt egy állampolgársága. Csak 1945 után születtek ezzel ellentétes bilaterális egyezmények, azaz, hogy az állampolgársági törvényben, fő szabályként, továbbra is tolerálták a többes állampolgárságot. Ezzel párhuzamosan, nemzetközi szinten többoldalú szerződések jöttek létre a kettős állampolgárság kiküszöbölését és a magánjogi jogegységesítést célozva⁴. Ám a nagy magyar diaszpóra és a határváltozások miatt Magyarország ezektől távol tartotta magát⁵, miközben a nemzetközi jogfejlődés számos szabályát beépítette az állampolgársági jogba.⁶

Nem született még elemzés arról, hogy miként értékelhetők 1880 óta a honosítási és ius soli szabályok a külföldiek befogadásában, különösen a községi illetőség megszerzése és a házasságkötés révén. Az 1921. évi XXXIII. tc.-be iktatott trianoni egyezmény hatályba lépésével, az optálási szabályokat megnehezítette a községi névjegyzékbe tartozás, de egyéb okból sem volt egyszerű teljesíteni a külföldiek honosításának általános követelményei közül a községi illetőség megszerzését (a családtagokra kiterjesztést, a kapcsoló-

³ A megállapodások egy részét Carter elnök alatt, 1980-ban felmondták, egy részük még ma is hatályban van.

⁴ Különösen ilyen a Bustamante kódex (1928), a Hágai Egyezmény (1930), a New Yorkban kötött egyezmény (1957), majd a Bécsi egyezmény (1961) és az Európa Tanács 1963-ban elfogadott egyezménye.

⁵ Például az 1937. évi XXII. törvénycikk, amely az Állandó Nemzetközi Bíróságnak a hágai nemzetközi magánjogi egyezményeket értelmező hatáskörét megállapító jegyzőkönyv becikkelyezése tárgyában jött létre, jelzi, hogy nem hazai, hanem nemzetközi viszonylatban tiszteletben tartották az állampolgárságra vonatkozó jogelveket. A 31 cikkből álló Hágai Egyezmény (1930. április 12.) a többes állampolgárságot mint több jogi rendszer összeütközését kezeli. Például 4. cikkében kimondja, hogy nem nyújtható diplomáciai védelem a többes állampolgár egyetlen állampolgársága szerinti állammal szemben sem. 5. cikke értelmében, a többes állampolgárt egy harmadik országban úgy kell kezelni, mintha csak egy állampolgársága lenne, így személyes jogának és nemzetközi megállapodás hatálya alatt állónak azt kell tekinteni, amely államban van az állandó lakó/tartózkodási helye, avagy amelyhez a legszorosabban kötődik.

⁶ Például a Hágai egyezmény szerinti férjzett nő önálló állampolgárság (vissza)szerzését és vesztesét.

dó adófizetést, önfenntartást, a közrendi elvárások teljesítését is ide értve)⁷. Ez a jogintézmény csak 1948-ban szűnt meg, átadva a helyét az állandó lakóhelynek. Ez utóbbi sokkal kevésbé tükrözi a tényleges kapcsolatot egy településhez, és persze nem is adott sajátos jogokat a szociális vagy egészségügyi ellátáshoz, de minden ügyben általánossá tette a közigazgatási illetékességet.⁸

A jogtörténeti kutatás még azt sem tárta fel, hogy miként alakult 1990 előtt és után a KGST-országokkal megkötött többes állampolgárságot kizáró egyezmények alkalmazása⁹, majd felmondása¹⁰, és hogy miként hatályosultak a jogsértő elemeket orvosolni hivatott, az állampolgárság helyreállítását célzó rehabilitációs törvények, majd 1993-ban a törvénybe épített rendelkezések (nyilatkozattal állampolgárság szerzése) a magyar állampolgárságukat visszaszerezni kívánók körében; kik tudtak élni a lehetőséggel és kik nem.¹¹

⁷ Az 1871. évi XVIII. tc, amely a községek rendezéséről szolt, a 19. §-ban kimondta, hogy „Oly idegenek, kik két év óta állandóan az országban laknak, folytonosan adót fizetnek, és más államnak nem alattvalói, a községek által a községi kötelekbe felvehetők, ha a 12., 14. és 15. §-ok feltételeinek eleget tesznek.” Ezt módosította az 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről, miszerint a nő férje illetőségét követi és azt mint özvegy is megtartja mindaddig, míg önjogúlag más községi illetőséget nem szerez. Azon eredetileg külföldi nők, kik házasság útján magyar állampolgárságot nyertek, a férjhezmenetel által szerzett illetőségüket tartják meg. Azon nő, ki külföldivel kötött házasságának megsemmisítése folytán magyar állampolgárságát az 1879. évi L. tc. 37. §-a értelmében visszanyerte, azon község kötelekbe lép vissza, melyhez férjhezmenetel előtt tartozott. A 15. § értelmében a külföldi a községben lakhatik, települhet és a község kötelekbe felvétethetik. A lakási szándék vélelmezetik, ha a külföldi három hónapon át a községben tartózkodik. A községi kötelekbe való felvételt csak a honosítás hozzájárultának feltétele mellett szerezheti meg, és a község a felvételt neki, ha már az országban öt évig lakott, kilátásba helyezheti, illetve a honosítás esetére megadhatja. A 16. § kisegítő szabályokat tartalmaz (adófizetés, születés helye, 5 éven belüli leghosszabb tartózkodás helye), azzal, hogy mindig az apa illetősége az irányadó a feleségre és gyermekekre nézve. Az 1903. évi V. törvénycikk részletezte a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásának feltételeit. Ide tartozott a tartózkodás bejelentése (a község területén bármily rövid időre is megszáll, mind megérkezését, mind eltávozását köteles a szállásadó, vagy megbízottja 24 óra alatt bejelenteni), a lakás szándékának bejelentése (megérkezésétől számítandó 15 nap alatt bejelenteni, egyúttal személyazonosságát, valamint állampolgárságát és szükség esetén illetőségét és erkölcsi előéletét igazolni, s azt is kimutatni tartozik, hogy magát és családját tartósan fenntartani képes). „Ha a külföldi, a ki magát kellően nem igazolja, a maga és családja fenntartására szolgáló eszközöket ki nem mutatja, vagy a kinek az állam területén való tartózkodása az állam érdekeire, vagy a közbiztonságra és a közrendre nézve aggályos; az állam területéről a rendőri hatóság által bármikor kiutasítható, esetleg kényszer útján is eltávolítható.” A 16. § értelmében az a külföldi, aki igazolja, hogy lakási szándékát a hatóságnak bejelentette és hogy két év óta állandóan az ország területén lakik, az állampolgárookra nézve fennálló feltételek mellett települési engedélyért folyamodhatik. A községi kötelekbe való felvételt azonban csak a honosítás hozzájárultának feltétele mellett szerezheti meg, és a község a felvételt neki, ha már az országban öt évig lakott, kilátásba helyezheti, illetve a honosítás esetére megadhatja. Sem települési engedély nem adható, sem a községi kötelekbe való felvétel kilátásba nem helyezhető annak a külföldinek, aki ezen törvény rendelkezéseinek nem tett eleget.

⁸ 1948. évi LXI. tc. a községi illetőség megszüntetéséről kimondta, hogy ahol valamely jogszabály a községi illetőségre (illetőségi helyre) utal, ott a belföldi lakóhelyet, külföldön lakó személyre nézve pedig az utolsó belföldi lakóhelyet kell érteni. A törvény hatálybalépése előtt létrejött nemzetközi szerződés rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha azok a törvény rendelkezéseitől eltérnek; kétség esetén a községi illetőséget a belügyminiszter állapítja meg.

⁹ Bajáki Veronika könyvében – túl az ideológiai szűklátókörűségeen – csak a tételes jog leírása szerepel, nincs egyetlen statisztika, interjú vagy egyéb támpont a tényleges működésre, sem a kettős állampolgárságot kizáró, sem azt megelőző egyezményekről (pl. az elbocsátás megkövetelése akkor, ha az komoly akadályokba ütközött, vagy közben a kérelmező meghalt, megözvegyült).

¹⁰ A budapesti szlovák konzul szerint az egyezmény alapján a magyar állampolgárságot kérő szlovákoknak 50 éve le kell mondaniuk a szlovák állampolgárságukról. Bár Magyarország 1993-ban egyoldalúan felmondta a Csehszlovákiával 1960-ban kötött egyezményt, Szlovákia hivatalosan nem bontott rá, és továbbra is érvényesnek tekinti. (<http://www.origo.hu/itthon/20100527-magyar-szlovak-kettos-allampolgarsag-1960-as-nemzetkozi-egyezmény-akadályozhatja-a-törvenyt.html>)

¹¹ Vö.: Írsay, 2003. A szerző saját életrajza révén is jelzi, hogy méltatlan, ha az állampolgárság helyreállítását kérelemhez kötik, mivel a megfosztás önkényes állami döntés volt, továbbá a vagyoni hátrányokat máig sem rendezték. Noha több képviselői javaslat is született a méltányos rendezésre, a ius sanguinis elve miatt minden embernél egyedi eljárásra van szükség.

Eddig főként kodifikáció-történeti, esetleg a parlamenti vitákra és előterjesztésekre is kiterjedő elemzések születtek. Hiányoznak az állampolgársági akták (egyedi jogesetek, ítéletek) hazai és külföldi levéltári, irattári feldolgozásai, és nincsenek interjúzással, ügyforgalmi statisztikai elemzéssel kiegészült jogalkalmazást bemutató írások. Ma csak üdítő kivétel az akták, ítéletek elemzése (Varga Norbert vagy Gönczi Katalin munkái), holott a befogadás, állampolgárság, integráció egymásra hatása, kapcsolódása az egyéni szintű elemzésekből válhat általánosíthatóvá. Ameddig dominál a kodifikáció-történeti, leíró jellegű jogtörténeti publikálás, addig rejtve marad az állampolgársági kötelek szerepe a nemzetközi vándorlásban.

A jogirodalom következő rétege a mai állampolgársági joggal foglalkozik, ide értve az állampolgárság számára konkurenciát jelentő más jogállásokat (határon túli magyarok, letelepedett vándorok, hontalanok, menekültek), valamint a kettős állampolgárságot. E tárgykörbe tartozó írások 39 százalékos arányt képviselnek.

A tételes jogot elemző irodalomnak jelentős eredménye, hogy megszületett az Alkotmány kommentárja, így elméleti, fogalmi, nemzetközi és szövegtörténeti összefüggésekbe ágyazva ismerhetők meg az állampolgárságra vonatkozó alkotmányi követelmények. Ennek közvetlen előzménye a közjogi, alkotmányjogi tankönyvek sora volt: 1990-től több szerző, több kiadás révén fokozatosan letisztult az állampolgársági jogra vonatkozó főbb elvek köre, bár korántsem vált kiemelt kérdéssé. Furcsa ellentmondás ez, hiszen az egész demokratikus átalakulás kulcsszereplője a felelős, jogkövető, szolidáris, integrált állampolgár. Nagyobb súlyt kaptak ezekben az írásokban az állampolgársági eljárás gyakran változó kérdései, így a diszkrecionalitás, az eljárás sui generis jellege és a jogállami követelmények számonkérése (pl. hogy az ombudsman milyen visszasságokat talált). Az állampolgárság az állami szuverenitásnak is sarokköve, így a globalizáció, az interdependencia és a nemzetállami bezárkózás vitájában ez felbukkant az irodalomban, elsősorban nemzetközi jogi szempontból.

Mindezek a kérdések összesűrűsödtek az alkotmányozás történetét és reformját feldolgozó írásokban, ide értve az 1989-es alkotmányreformot, az 1994 és 1998 közt folyt alkotmány-előkészítő munkálatok vitáit. Szintén ide tartoznak az 1993-as állampolgársági törvény előkészítésével, módosításával kapcsolatos elemzések, hiszen azokban nem csak az állampolgárság megszerzésének feltételei, rendszeti előfeltevései vannak benne, hanem az alkotmányos állam önmeghatározása (jogegyenlőség, megkülönböztetés tilalma, felelősség a világon élő magyarokért, állami jelképek tisztelete) is. Az a következtetés adódik az elemző számára, hogy indokolatlanul szűkszavú az Alkotmány az állampolgárság jogcímeit (megszerzése, megszűnése), eljárási garanciáit illetően (pl. miért nincs indoklás, iratbetekintés és jogorvoslat). Adós maradt az irodalom azzal, hogy vajon a NET megszűnésével mi indokolta, hogy állampolgársági ügyekben államfői hatáskör szülessen, miniszteri ellenjegyzéssel, előtte pedig rendszeti előszűréssel és széles diszkrecionalitással. A nem jogállami időszak rendszeti kontrollja, szűk körű nemzetközi migrációja után miért kell ilyen magas közjogi méltóságra telepíteni egyedi döntések sokaságát? Csak nem azért, hogy el lehessen tekinteni a szokásos közigazgatás,

bíróági kontroll lehetőségétől, sőt a társadalmi nyilvánosságtól is? A szuverenitást és a köz/nemzetbiztonságot féltik ennyire a külföldiektől, a honosítást kérőktől? A kényes kérdésre két elemzés annyiban ad választ, hogy rávilágít a közjogi szabályozás súlyos belső ellenmondásaira: az állampolgársági vizsga csekély mértékben alkalmas a köztársaság és a demokratikus társadalomvezetés értékrendjének közvetítésére, megerősítésére, inkább eljárási akadályversenyként működik. A státuszjogokról (a különböző jogállásokról) szóló elemzések pedig jól bizonyítják, hogy a jogállások – különösen az emberi jogok hatására – konvergálnak, az állampolgári jogok számos eleme, elve nem bír jelentőséggel a hétköznapiakban, és az állampolgárságnak egye több vetélytársa akad (például a huzamos tartózkodási engedélyesek). E két megállapításból tehát az következik, hogy az állampolgárság megszerzése anyagi és eljárási feltételeinek változtatása révén sem értékelődött fel a magyar állampolgárság, hiába fejlődött a hazai közjog és közpolitika. Vonzerejét ugyanis döntően külső tényezők (emberi jogi vállalások, EU- és NATO-tagság) adják.

E jogirodalmi elemzések hiányossága, hogy nem tették hozzáférhetővé az állampolgársági jogot. Nincsenek írások a bizonytalan jogfogalmak bíróági és közigazgatási értelmezéséről (pl. a Magyar Köztársaság és a honosításban érintett gyermek, családtag érdekeinek ütközése, a köz/nemzetbiztonság sérelme, a kérelmező magyarországi egzisztenciája). Nincsenek tanítható, elemezhető jogesetek¹², és csak az idegen nyelven író hazai szerzők közvetítik a magyar állampolgárságról szóló tudást külföldre, alapos statisztikák, lefordított jogesetek, hatósági önreflexióra építő beszámolók, elemzések teljes hiányában. Kérdéses, vajon a hivatalok (ide értve a Fővárosi Bíróságot is e közigazgatási perekben) adnának-e kutatási engedélyt folyamatban lévő vagy már éppen lezárult állampolgársági akták kutatására.¹³

A harmadik irodalmi réteg az állampolgársági jogban markánsan jelen lévő etnicitást vizsgálja, ide értve a migrációs politikát, az identitáspolitikát és a nemzetépítést is, amennyiben az felhasználja céljai érdekében az állampolgárság megszerzését, megőrzését. Természetesen több kutatás szociológiai, politikatudományi oldalról is vizsgálódott, ezért azokat annyiban vettük figyelembe, amennyiben kifejezetten a jogi szabályozás hatását firtatták. Ez a művek 31 százalékát tette ki két évtized alatt, és úgy tűnik, az arány a jövőben sem fog csökkenni. A nagy érdeklődést kétségtelenül a kettős állampolgárság bevezetésének bukása (és sikere), valamint az idegenrendészeti, státuszjogi szabályokban megjelenő etnikai preferenciák magyarázzák.

A nemzetfelfogás és az identitáspolitikai a rendszerváltás óta ellentmondásos Magyarországon, és esély sincs társadalmi, politikai konszenzusra ezen a téren. Éppen az állampolgárság mibenlétét illetően oszlanak meg a vélemények, attól függően, hogy az a köztársaság lakosainak egyenlőségi elvű politikai közösségén, részvételén alapszik-e,

¹² Zeller Judit sem tudott ilyet megadni. (vö.: Zeller, 2005)

¹³ Jelen kutatás keretében erre módot adott a hivatal, de az csak a részletes interjúzáshoz szükséges alapozásra és alapadatok (megoszlások) felvételére volt elegendő, a hiányolt élő jog kutatására nem.

avagy a nemzethez tartozáson, amely a nyelv és a közös múlt (szenvedés és dicsőség) természetes létezési formája a nemzeti elrendeltetés révén, amely nem veszi figyelembe az államhatárokat. Az előbbi esetben a területi elv, a közösségbe befogadás és a politikai aktivitás a követelmény a honosításnál, az utóbbinál a beleszületés, a vérség és a nemzethez tartozás. Ezek kombinációjából újszerű közjogi megoldások jöttek létre, amelyek nem mindig állták ki a jogállamiságra és az emberi jogokra hivatkozó kritikákat (pl. a Velencei Bizottság és az EU által felvetett módosítások a kedvezménytörvényt illetően). Ilyen újdonság volt a határon túli magyarok vizionált nemzetségi állampolgársága, a kettős állampolgárság népszavazási úton bevezethetősége. Szintén ebből a feszültségből keresett kiútnak minősül az egész diaszpórapolitika és annak jogi, igazgatási rendszere, amely döntően a Kárpát-medencében élő magyarokkal törődik, míg a többi, főként magyar emigrációs közösséget és a gazdagnak vélt Nyugaton élőket már az osztrák határtól kifelé mellőzi. Ugyanakkor hivatkozási alapja az Alkotmányban szereplő felelősségi klauzula – 6. § (3) bek. –, amely a világon bárhol élő magyarokra vonatkozó törődést szorgalmazza programadó, államcélként kijelölő vagy állami önmeghatározó normaként.

Ezen irodalmi művek fontos tanulsága, hogy a magyar migrációs és állampolgársági rendszer szelektív, kizorító jellegű és etnikai alapú, amelyben a magasán képzett, fiatal magyar ajkúak saját családi, baráti hálózataik segítségével boldogulnak és állampolgárságot szereznek. Feltehetőleg ezért mutatja a statisztika is azt, hogy ezek a kérelmezők alkotják a honosításra várók több mint 90 százalékát, és rejtve marad, hogy hányan nem is kerülnek bele a kérelmezői körbe, még ha esetleg azonos vagy magasabb szintű is az integráltságuk. Ebben elsősorban a szociológiai kutatások voltak és lesznek a jogászok segítségére.

Végül az állampolgársági szakirodalom negyedik rétegét azok az írások alkotják, amelyek az európai integráció, az uniós polgárjog és az uniós kisebbségi jogvédelem felől közelítik meg az nemzeti állampolgárságot. Ezek mintegy 16 százalékos arányt képviselnek, és feltehető, hogy a jövőben még több írás közelíti meg az állampolgári jogállást, jogvédelmet, összevetve a transznacionális jogokkal és közösségekkel.

Az uniós polgárjog létrejöttének és megszűnésének nincsenek önálló kritériumai, mivel származékos jellegű, de mivel tartalmi szempontból a személyi autonómia egy kísérlete, jogászok, történészek, politológusok és antropológusok egyszerre elemzik, milyen lehetőségek rejlenek benne. Például a jogászok számára új tartalmi jogállási elem a konzuli, diplomáciai jogvédelem, amely nemzeti külképviselet hiányában is az uniós polgárjoga, és példázhatja az egyéni és tagállami szolidaritást. A politikai jogok (helyhatósági és EP-választójog, választott uniós tisztségek betöltése, népszavazási és petíciós jog, európai civil és pártszerveződésekben részvétel) révén a politikatudományi kutatások azt hirdetik, létrejöhet-e az európai *demos*, és milyen sajátosságokkal. Más társadalomtudósok (például kérdőíves felmérésekkel) azt vizsgálják, hogy kialakult-e az európai identitás, amely valódi vetélytársa, netán legyőzője lesz a regionális és nemzeti identitásnak, melynek mintegy vélelmezett alapja a nemzeti állampolgárság. Mindez egyben az európai közjog és összehasonlító jog útkeresését is jelzi, például az európai al-

kotmányosság körvonalazásával (a francia konstitucionalizmus nyomán). Ebbe ágyazva a nemzeti állampolgárság megadása, fenntartása és megszűnése új összefüggésben jelenik meg. Ugyanis az emberi jogi követelmények hiánytalan betartását azért is számon kérik egy-egy tagállamon, mert ellenkező esetben az uniós polgársággal járó szabad mozgás vívmányai is sérülnek. Például a Rottman-ügy jelentőségét fokozza, hogy a német és az osztrák állampolgársági jog mellett a hontalanság, a harmadik állam polgárává válás és az európai elfogató parancs is érintett benne.¹⁴ Összességében: bár nagy volt a jogi szkepszis az európai polgárjog létrejöttét, tartalmi feltöltését illetően, a politikai és emberi jogi integráció Európában a nemzeti állampolgárságnak egyre inkább konkurensévé teszi az uniós polgárságot.

Ezekből a kutatásokból hiányzik a személyállapoti kérdések és okmányok újszerű megközelítése, a személyek szabad mozgása biztosításával összhangban. Példaként említhető, hogy nincs egységes személyazonosító és családi állapotot igazoló okmány az Unióban, nem egyszerű tehát megállapítani és hitelesnek tekinteni a mozgásban lévő uniós polgár személyes jogát, lakcímét, családi jogállását. Bár volt kísérlet egy európai útlevél bevezetésére, uniós hatáskör hiányában csak más okmányok egységesítésére került sor (pl. regisztrációs igazolás, tartózkodási kártya, schengeni vízum), amelyek viszont e jogállási kérdéseket nem tartalmazzák vagy legalábbis nem hitelesen.

Nemzetközi kitekintés

Az elemzés szükségképpen figyelembe veszi azokat a legutóbbi kutatásokat, amelyek a migránsok beilleszkedésére és a magyar állampolgárság megszerzésére vonatkozóan hoztak eredményeket. Három ilyen kutatás megállapításait és eredményeit idézzük.

Az első a *bevándorlási és integrációs statisztikai rendszer* című kutatás¹⁵ egyes eredményeinek hasznosítása.

Az európai közösségi jogot – és annak alapján az Európai Bíróság (ECJ) esetjogát – *az egyenlő bánásmódon alapuló beilleszkedés, az egyenlő részvétel, valamint a transznacionális szolidaritás jellemzi* – ám ezeket az uniós polgárokra találták ki, akiknél a szabad mozgás, tartózkodás, munkavállalás joga (EK Szerződés 39. cikke¹⁶, majd a 2004/38/EK irányelv) ehhez a fő biztosíték. A kedvezményezett körön kívüli külföldiekre ilyen biztosítékok nincsenek, sőt feltételezik róluk az integrálatlanságot, a társadalmi kohézió veszélyeztetését, a közrend megbontását. Az elemzők véleménye azonban az, hogy a beilleszkedésnek az egyenlő bánásmódon, az egyenlő részvételen, valamint a transzna-

¹⁴ ECJ (2 March 2010, Janko Rottman versus Freistaat Bayern) C-135/8, és a kérdésről kibontakozott vitát lásd Wopera, 2010.

¹⁵ Az Európai Integrációs Alap által finanszírozott és a KHS NKI által megvalósított, EIA/2007/3.2.3.1. szerződésszámú kutatás.

¹⁶ A szabad mozgást azért akadályozza a másik tagállam nyelvének nem kellő ismerete a foglalkoztatásban, és ez felérősítette a nemzeti hagyományokkal összehangolt tagállami munkavállaló konformitását. Ez tehát a jogi és a tényleges tagság kettősségét hozta létre.

cionális szolidaritáson kell alapulnia – állampolgárságtól függetlenül, az egész Unióban (Kostakopoulou et al, 2009).

A „majdnem olyan bánásmódot a külföldieknek, mint az uniós polgároknak” célt Tampereben fogalmazták meg¹⁷, tisztességes, egyenlő bánásmódot követelve, ehhez illeszkedő jogalkotási lépésekkel. Ezekből csak a külföldiek huzamos tartózkodására vonatkozó jogállási minimumokat tartalmazó 2003/109/EK irányelv tekinthető valódi eredménynek. Ez pedig azt jelzi, hogy többé-kevésbé közeledik egymáshoz az uniós polgár és a külföldi jogállása a tartózkodás hosszúsága, tartóssága alapján. Ugyanakkor több tagállam tiltakozása miatt ezt a közeledést megakasztja, hogy már 1996-ban úgy fogalmaztak a Tanácsban¹⁸: a külföldiek beilleszkedése elsődlegesen biztonsági, stabilitási, a társadalmi béke kérdése, nem pedig a demokrácia, a tisztességes bánásmód és a kulturális sokszínűség kérdése. A 2001 után felerősödő idegenellenes, terroristagyanús (muszlim) külföldiről való beszédmód behozta a bevándorlási és beilleszkedési politikába a társadalmi kohéziót, az asszimilációt és a nemzeti identitáshoz illeszkedést, a kötelező nyelvtanfolyamot, a beilleszkedtség tesztelését, a honosítás szigorítását. Ez a retorika nem kedvezett a multikulturalizmus terjedésének. Így a családegyesítési irányelv (2003/86/EK irányelv) végső formája sem tükrözte az egyenlő bánásmód közösségi jogi kiterjesztését a külföldiekre az eredeti formájában.

Az Alapjogi Charta elfogadásával a bevándorlási elvek¹⁹ a beilleszkedésre a „polgári” értékekre épülő állampolgárságra hivatkoztak. Az Európai Unió egyik fő célkitűzése eszerint egy olyan integrációs politika közös kialakítása a 27 tagállamban, amelyben a beilleszkedés lényege, hogy önfenntartó legyen a külföldi. Ez a gazdasági követelmény magában foglalja, hogy önállóan oldja meg lakhatását, foglalkoztatását, vegyen részt a közoktatásban, a szociális és egészségbiztosításban, valamint a közéletben. Ez pedig a többségi társadalomnak is elérhető közszolgáltatásokhoz és közintézményekhez való hozzáférést követeli meg. Ugyanakkor egyik tagállam sem tekinthet el azoktól a két- és többoldalú emberi jogi megállapodásoktól, amelyek a külföldiekre vonatkoznak, és a beilleszkedésben is szerepet játszanak, annál is kevésbé, mert megkívánják a migránsok normatív alapú kezelését.

Az Amszterdami Szerződés már előre vetítette a beilleszkedési politika és a bevándorlás terén egy közös, osztott hatáskörökre épülő modell kialakítását. 2003-ban, a Thesszalonikiben tartott tanácsi csúcsertekezleten, egy átfogó politika kidolgozását javasolták a nem uniós (külföldi) polgároknak, ha jogszerűen tartózkodnak valamely tagállamban. Ennek alapulvételével fogalmazták meg a közös beilleszkedési alapelveket.²⁰ A közös modell kiindulópontja a külföldiek foglalkoztatása, amely egyben hozzájárul

¹⁷ Council of the European Union, Presidency conclusions 15-16 October 1999

¹⁸ Council Resolution 4 March 1996 on the status of third-country nationals residing on a long-term basis in the territory of the Member States

¹⁹ Commission Communication on a Community immigration policy, COM (2000) 757, 22 November 2000

²⁰ Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union, 2004

lás a gazdasági versenyképességhez (Lisszaboni Stratégia és annak esedékes felülvizsgálata). A közös beilleszkedési elvek közt az állampolgárrá válás több eleme szerepel, de önmagában az állampolgárság megadása, támogatása nem.

A külföldiek foglalkoztatási célú befogadásának nemzeti hatáskörét nehéz összehangolni a már említett munkába lépést segítő beilleszkedési politikai alapvetéssel²¹, sőt a kapcsolódó tájékoztatással, szakképzéssel, a képzettségek elismerésével, a szakmai gyakorlatuk egyéni értékelésével is. A másik kiemelt cél a befogadó ország nyelvének elsajátítása²², a külföldi gyerekek bekapcsolása a közoktatásba, hogy aktív polgárokká váljanak.

A szabadság, a biztonság és a jog térségévé fejlesztendő Unióban a különböző intézkedéseket összefoglaló Hágai Programban szerepelt, hogy a tagállamok beilleszkedési politikáját sokkal jobban össze kell hangolni. Ennek nyomán meghatározta a Bizottság²³, hogy a külföldiek beilleszkedését megfelelően kell anyagilag támogatni. Vitákban kell meggyőzni az érintetteket, hogy kedvezően viszonyuljanak a bevándorláshoz, a migráció gazdaság- és társadalomfejlesztési összetevőihöz, a külföldiek gazdasági önfenntartóvá válásához, valamint az állami és helyi önkormányzati rásegítő intézkedésekhez. 2005-ben megfogalmazódott a külföldiek beilleszkedésének közös, minimális uniós célrendszere²⁴. Ennek hatására egyre több tagállam tekinti át eddigi beilleszkedési intézkedéseit, hogy elősegítse a jogszerű bevándorlást, a hatékony beilleszkedést, és fellépjen a jogellenes belépés, tartózkodás miatt. Ezt segíti például az Európai Integrációs Alap²⁵, amely támogatja²⁶ a külföldiek szociális, oktatási, kulturális, vallási, nyelvi beilleszkedéséhez szükséges programokat. Az Alap 2007–2013 közötti időszakra megfogalmazott prioritásai közt azonban nem szerepel a tagállami hatáskörben szereplő állampolgárság megadásának elősegítése, legfeljebb csak közvetetten, a beilleszkedés ösztönzésére, mérésére, kutatására vonatkozó együttműködés segítségével.

A francia elnökség európai migrációs paktumával²⁷ is azt célozta, hogy közelebb kerüljön az Unió egy közös befogadási és beilleszkedési politikához. Különösen a tartósan letelepedett külföldiek érdekében indokolt az együttműködés. A felelős miniszterek ülésén²⁸ fogadták el azt a nyilatkozatot, amely a külföldiek beilleszkedéséről szólva kiemelte

²¹ Conclusions of the European Council meeting 6 November 2008

²² Ebben célszerű figyelembe venni az Európa Tanács kidolgozott kategóriáit a külföldiek nyelvtanulására vonatkozóan. Common European Framework for Reference for Languages (CEFR): A1, A2, B1, B2, C1, C2. Ezeket Németországban, az Egyesült Királyságban már alkalmazzák. Az A és B szint a legáltalánosabb kommunikációs kompetenciákat foglalja magában.

²³ Policy Plan on Legal Migration COM (669/2005) final

²⁴ Common Agenda for Integration, Framework for the Integration of Third-country Nationals in the European Union COM (389/2005)

²⁵ Council Decision of 25 June 2007, Establishing an European Fund for the integration of third-country nationals for the period 2007–2013 (Solidarity and management of migration flows)

²⁶ Decision No. 2007/435/EC of the European Parliament and of the Council

²⁷ European Pact on Immigration and Asylum, European Council, 15-16 October 2008

²⁸ European Ministerial Conference on Integration, 3-4 November 2008, Vichy – Declaration on the Integration of Immigrants

a társadalmi kohézió és a szolidaritás erősítését, az uniós értékek megtartását, mert ez a gazdasági fejlődés fontos feltétele a fogadó országban. Ehhez persze normatív eszközökkel kell biztosítani a közös migrációs politikát. Ugyanakkor már a paktumban is leszögezik, hogy a külföldiek beilleszkedése az elindulás előtt megkezdődik, és a célországban teljeseedik ki. A befogadási, beilleszkedési nemzeti hatáskör gyakorlásához kézikönyvsorozatot dolgozott ki a Bizottság a megfelelő döntéshozók és kormányzati munkatársak számára, a harmadik kötet egy fejezete az állampolgárság szerzésével foglalkozik (Niessen – Huddleston, 2009).

Az uniós intézmények beilleszkedési politikájának része, hogy a helyi önkormányzatokat is vonják be a szabályozási és finanszírozási, valamint a hatásköröket nemzeti szinten elosztó megbeszélésekbe. A Régiók Bizottsága²⁹ szorgalmazza, hogy a helyi hatóságok, önkormányzatok kapjanak anyagi és intézményi segítséget, hogy a beilleszkedéshez kellő tudásuk, kapacitásuk legyen, ide értve a helyi közszolgáltatások biztosítását a külföldiek számára. Magyarországon az a furcsa helyzet, hogy az állampolgárrá válás folyamata a települési szocializáció keretei között halad, az állampolgárságról való döntés viszont független a helyi közösségtől, településtől (az anyakönyv vezetőjének benyújtott honosítási kérelem és a polgármesteri hivatalban az állampolgársági eskü eljárási feladat csupán, nem érdemi beleszólás az állampolgárság megszerzésébe). 1948 után, a helyi illetőség megszüntetésével alakult ki ez a megoldás, és nincs szándék, hogy olyan irányba változzon a hazai honosítási rend, amelyben a helyi közösség legalább véleményezési, netán javaslattevő fórummá alakuljon a döntéshozatal előtt. E nélkül pedig a jövőben is központilag kell meghatározni és ellenőrizni, mérni az állampolgársághoz szükséges beilleszkedési követelményeket, erős kétségeket támasztva a közös uniós és a tagállami beilleszkedési politika sikerével szemben.

A mérés és a migrációs folyamatok összehasonlíthatósága szempontjából átfogó követelményeket határozott meg a 862/2007/EK rendelet a migrációra és a nemzetközi védelemre vonatkozó közösségi statisztikákról, valamint a külföldi állampolgárságú munkavállalókra vonatkozó statisztikák összeállításáról. A közös migrációs politika egyik pillére a bevándorlók, a befogadottak képzettségére, iskolai végzettségére, munkakörére vonatkozó adatsor, de kell az elemzésekhez, a jogszabályok hatásának vizsgálatához, a népességstatisztikából kikövetkeztethető illegális migránsok adatainak minél pontosabb becsléséhez is, egyszersmind a közösségi statisztikai követelményeket is megtartva³⁰. A rendelet kiterjed a 27 tagállamban az állampolgárság megszerzésére vonatkozó statisztikákra is. Az első referenciaév 2008 volt, amikor már a rendelet felépítése szerint kell a migrációs statisztikákat szolgáltatni, de átmenetileg még a nemzeti fogalommeghatározásokon alapulhatnak az Eurostatnak átadott adatok (csak a Bizottságot előzetesen értesíteni kell az indokokról). 2009-re vonatkozóan azonban már teljesen a rendelet szerinti bontásban kellett a statisztikát átadni az Eurostat részére, miközben a szükséges jogszabályi vál-

²⁹ Opinion of the Committee of the Regions on 'Integration Policy and Intercultural Dialogue' (2009/C 76/01)

³⁰ 322/97/EK tanácsi rendelet

toztatásokat csak 2010 őszén egyeztették a tárcák Magyarországon. A rendelet – többek között – statisztikai adatok átadását írja elő az adott tárgyévben magyar állampolgárságot szerzettekről, az illetők kora, neme, korábbi állampolgársága/hontalansága szerinti bontásban.

A szabadság, a biztonság és a jog térségének kiépítésére vonatkozó Stockholmi Program (2010–2015) elvei közt³¹ a külföldiekre vonatkozóan feltűnően hiányzik a külföldiek hatékony védelme a faji, etnikai diszkriminációval szemben, ezért az Unió 7 százalékos külföldi népessége másodosztályú emberré, polgárrá válhat. Továbbá nem érzékelhető a szabad mozgás jogának kiterjesztése az Unió határain belül élő külföldiekre. Mindenesetre a svéd elnökség által javasolt³², a külföldiek beilleszkedtségének mérését, összevetését szolgáló alapvető indikátorok közé az aktív állampolgárrá válás is bekerült. Így jelezni kell, hogy a külföldön született népesség mekkora hányada szerez magyar állampolgárságot vagy huzamos tartózkodási jogállást egy időszak alatt; mekkora a magyar állampolgárságúak aránya a külföldön születetteken belül; milyen a külföldiek részvételi aránya a választásokon a választójoggal rendelkezők körében³³; a megválasztott tisztségviselők mekkora hányada született külföldön.³⁴

Az Uniónak a közös bevándorlási politikára vonatkozó közösségi jog üzeneteit³⁵ például Szlovákia több lépésben fordította le a maga számára. 2005-ben elfogadták az ország migrációs politikáját, az érintett főhatóságok munkamegosztását rögzítve³⁶, amely azonban nem tért ki a beilleszkedés jogi, intézményi és gyakorlati kérdéseire. A menekültként elismertekre vonatkozó beilleszkedési feladatokat meghatározták ugyan³⁷, de az nem foglalkozott a többi külföldivel, és a lépések között nem is volt kapcsolat. A parlament 2007 szeptemberében áttekintette a migrációra vonatkozó intézkedéseket, erről jelentést tárgyalt meg, figyelemmel a külföldieknek a foglalkoztatási, a demográfiai és a gazdasági előrejelzések szerinti szerepéről. A migrációs politika gyakorlati átültetéséről szóló beszámolót azonban a kormány vitatta meg³⁸, és megbízta a szociális, foglalkoztatási és családügyi minisztert, hogy tegyen megfelelő intézkedéseket a beilleszkedési koncepció

³¹ Communication on a common immigration policy for Europe. Principles, actions and tools. COM(2008) 359 final, 17 June 2008

³² Presidency conference conclusions on indicators and monitoring of integration policies. 14-16 December, 2009 in Malmö Sweden (meeting no 597)

³³ A hazai jog szerint a bevándoroltak és menekültek, valamint az uniós polgárok az önkormányzati választásokon választójoggal rendelkeznek, de az eljárási szabályok bonyolultsága miatt soha nem készült statisztika aktivitásukról.

³⁴ Számos posztum követelmény a magyar állampolgárság (pl. csak magyar állampolgár lehet polgármester és megyei közgyűlési elnök), és a megválasztott tisztségekben lévők születési helyét és (előző/kettős) állampolgárságát nem kezelik statisztikai célból (csak egyedi adatfelmérés lehetséges, ha jogszabály nem zárja ki).

³⁵ A Lisszaboni Szerződés életbe lépését követően az uniós bevándorlási politikát lásd EUMSZ 67. cikk, 77-80. cikk, amelyet együtt kell olvasni az állampolgárságra vonatkozó jogállási szabályokkal (EUSZ 9. cikk, EUMSZ 18. cikk, 20-25. cikk, 45. cikk (2)-(3), 61. cikk, 77. cikk, 246. cikk, 3., 7., 36. jegyzőkönyv különböző tisztségekre vonatkozó szabályai, Alapjogi Charta 39-46.cikke), valamint az Alapjogi Charta univerzális normáival és az uniós értékekkel (EUSZ 2-3. cikke)

³⁶ A kormány 11/2005. rendelete 2005. január 12-én. Nagy hangsúlyt helyez az illegális migráció megelőzésére, megakadályozására.

³⁷ A kormány 105/1996. rendelete 1996. február 6-án. Ez külön fogalmazta meg a központi és külön a helyi önkormányzati-civil szervezetek feladatait, így a kétszintű beilleszkedési politikát.

³⁸ A kormány 425/2007. rendelete 2007. május 9-én

kialakításához, ide értve a helyi önkormányzatok bevonását is. A további koncepció-készítésbe a belügyi tárcát és az önkormányzati szövetségeket is bevonták, és rögzítették, hogy uniós forrásokat is mozgósítani kell az átfogó koncepcióhoz³⁹. Végül a kormány a szociális és családügyi miniszter előterjesztésére 2009. május 6-i ülésén elfogadta a külföldiek integrációjáról szóló átfogó, tízéves koncepciót.⁴⁰

A koncepció annak kiindulópontja, hogy az állam elveti az asszimilációs és a multikulturális modellt, és helyette az integratív modellt választja. A közösség és a külföldi közös felelőssége a beilleszkedés, és biztosítani kell a külföldiek aktív részvételét, jogait és kötelezettségeik teljesítését. Így nem jönnek létre választóvonalak a gazdaságban, a kulturális életben és a szociális kérdésekben. Az integrációs politika alanyai a következők: a huzamos tartózkodási engedélyt szerzők (pl. üzleti célú tartózkodók, munkavállalók), az ideiglenes engedélyt szerzők (pl. családgyejesítési engedélyt kapók, a külföldön élő, szlovák igazolvánnyal rendelkezők), az állandó tartózkodási engedélyesek, az EGT regisztrált polgárai, a menekültek⁴¹ és a humanitárius alapon befogadottak (ha a tartózkodási engedély legalább egy évre kiterjed). Célként pedig kitűzték a huzamosan tartózkodó és a jogszerűen tartózkodó külföldiek jogállásának közelítését az állampolgárokéhoz, a külföldiek szlovák nyelvtanulásának segítését (különösen 18 éves kor alatt), valamint az állampolgárság megszerzésének támogatását. Ehhez pedig kidolgoztak egy 56 elemből álló indikátorrendszert, amelyben mérik a migrációs beilleszkedést, mégpedig, egyebek között, az állampolgárság megszerzésének feltételeit, rendjét, a honosítás arányait, a kettős állampolgárság elfogadását, a születéssel szerzett kettős állampolgárság helyzetét. Ezek alapján a belügyi tárca, a Statisztikai Hivatal rendszeresen áttekinti a külföldiek helyzetét, azt értékeli. Létrehozták a bevándorlási hatóságon belül az integrációs osztályt a szükséges intézkedések összehangolására 2007 végén, valamennyi érintett tárca, a helyi önkormányzatok és nemzetközi migrációs szervezetek (UNHCR, IOM) között. A koncepció meghatározza az egyes területeken szükséges lépéseket és azok felelőseit. Összesen 70 feladatot oszt ki a koncepció a főhatóságoknak (a munkavállalási engedélyezési rendszer egyszerűsítése, az integrációs programok és a rendszer kiadásainak költségvetési tervezése, a bevándorlás ügye és a honosítás egy hatósághoz kerüljön, a helyi önkormányzatok hatásköre bővüljön a külföldiek beilleszkedésének egyes feladataival stb.).⁴²

³⁹ A kormány 390/2008. rendelete 2008. június 11-én

⁴⁰ Concept of the Foreigner Integration in the Slovak Republic – supported by the EU (EIF) 2009.

⁴¹ A menekültek és a kérelmezők befogadásával kapcsolatos minimumszabályok is támogatják a beilleszkedést, különösen a foglalkoztatás biztosítását l. Council Directive 2003/9/EC (27 January 2003)

⁴² A szlovákiai városokkal és önkormányzatok szövetségével már 2000. október 19-én kihirdetett megállapodást kötött e tárgyban a kormány.

A második a *Migráns Integrációs Szakpolitikai Index* (Niessen et al, 2007) európai összevetésben, 2006-ban vizsgálta az állampolgárság-szerzés feltételeit és biztonságát.⁴³ Több eleme is hasznosítható. A 25 uniós tagállam, valamint Svájc, Kanada és Norvégia jogi szabályozásának elemzése arra alkalmas, hogy 142 indikátor alapján – mindegyiken belül a liberális, a közepesen szabad és a restriktív befogadási fokozat közül kiválasztva az adott állami szabályozásra illőt – viszonylag objektíven értékelhető és összevethető legyen hat témakörben a megkövetelt beilleszkedési szint. A hat témakör a következő: a foglalkoztatás (munkavállalás), a családegyesítés, a huzamos tartózkodási jogállás megszerzésének, a politikai részvétel és az egyenlő bánásmód biztosítékai, valamint az állampolgárság megszerzése. Az egyes országokról összesen 426 válaszlehetőség alapján készült áttekintés, amelyet az értékelő csoport pontozott, majd rangsorolta az államokat – összességében és a hat témakörben külön-külön – aszerint, hogy kedvező, azaz liberális politikát követ, kissé szigorút vagy nagyon szigorút, elzárkózót.

Az állampolgárság megszerzése, megőrzése ebben az összefüggésben a következő indikátorokra épített:

Az állampolgárság megszerzésének jogosultsága

- Hány évig kell a nem kedvezményezett honosításhoz a külföldinek az adott országban élnie a kérelem előtt (első generációs migránsról van szó)? Ez Magyarország esetében – a legliberálisabb Svédországhoz, Belgiumhoz képest legfeljebb hároméves periódussal szemben – formálisan nyolc, valójában azonban 10-12 évet jelent, hiszen az állandó lakóhely megszerzésétől indulhat csak a nyolcéves számolás.
- Hány évig kell az állampolgár külföldi házastársnak a kedvezményezett honosításhoz az adott országban előtte tartózkodni vagy házasságban élnie? Ez nálunk három év, amennyiben jogszerű és dokumentált a tartózkodás, azaz így ennél is hosszabb lehet. Ugyanakkor az uniós polgár családtagoknak 2004-től, az állampolgársági szabályozástól függetlenül, egyszerűbbé vált a legális itt-tartózkodás.
- Hány évig kell az állampolgár külföldi élettársának a kedvezményezett honosításhoz az adott országban előtte tartózkodnia? Mivel a hazai jog az élettársnak ilyen kedvezményt nem ad, rá az általános szabályok vonatkoznak, azaz 8-10-12 évet, hiszen nem tartozik az uniós polgár családtagja körébe.
- Az országban külföldi szülöktől született gyermek (második generációs migráns) a törvény erejénél fogva (automatikusan) szerez-e a lakóhelyén állampolgárságot, vagy csak

⁴³ 2011 tavaszán megjelent az index újabb kiadása (Huddleston et al, 2011), ami a 2010-es szakpolitikai környezetet vizsgálja több országban és több igazgatási területen. Az állampolgárság megszerzését a 2006-ban is használt indikátorok alapján vizsgálták. A magyar eredmények minimális javulást mutatnak a két időpont között. A kézirat lezárásakor a publikáció még nem jelent meg, ezért használja a szerző csak a 2007-es anyagot. (a szerk.)

szigorú feltételek teljesítésével? Magyarországon ez utóbbi valósul meg, amely ugyan kedvezményes, de a nemzetközi mezőnyben restriktívnek számít a többéves várakozási idő miatt.

- Az országban született gyermek, akinek szülei külföldiek, de legalább egyik szülője már ott született (harmadik generációs migráns), a törvény erejénél fogva (automatikusan) szerez-e a lakóhelyén állampolgárságot, vagy csak szigorú feltételek teljesítésével? Az országhoz kötődésnek ezt az elemét a magyar jog nem ismeri, miként a rendészeti szabályok is csak kivételesen (pl. a kiutasításkor) veszik figyelembe a magyarországi lakás, élet időtartamát egyéni szinten, a szülők/család vonatkozásában meg egyáltalán nem. A liberális országokban számít a család, felmenők kötődése az országhoz, és az újabb generációk automatikus állampolgárság-szerzése biztosítva van.
- Mennyi ideig lehet a kérelmező távol a honosítás előtt (folyamatos tartózkodást vagy csak idők egybeszámítását követelik meg)? A hazai szabályozás folyamatos (állandó) magyarországi tartózkodásról rendelkezik, tehát a kérelmező elvileg semeddig sem lehet távol, vagy esetleg szabadság, üzleti út idejére, mert a rendészeti szabályban szólnak külön az állandó magyarországi tartózkodási okmány megszerzését megszakító távollétról.

Az állampolgárság megszerzésének részletes feltételei

- Milyen nyelvi vagy egyéb integrációs intézkedéseket (pl. tanfolyamon való részvétel előírása) vezettek be? Az állampolgársági jogban ilyen nincs, sőt azt mondhatjuk, hogy semmiféle végzettségi, iskolázottsági követelmény nincs, bár igaz: ha lenne, sem adnának a megszerzéséhez állami segítséget.
- Miként történik a nyelvismeret értékelése? A magyar szabályozásban ez benne foglaltatott az állampolgársági vizsgába és a honosítási eljáráshoz szükséges iratok megadásának és a személyes megjelenésnek a rendjébe. Az Európa Tanács által kidolgozott kategóriákat⁴⁴ nem alkalmazzák e körben.
- Létezik-e az állampolgári ismeretek, szokások formális értékelése (pl. állampolgársági vizsga)? Magyarországon ezt 1993-ban vezették be, de eddig hazai tapasztalatainak elemzésére csak magam vállalkoztam egy másik kutatás keretében (lásd alább).
- Mekkora az értékelés, teszt, vizsga költsége? Minél liberálisabb a politika, annál kevésbé megterhelő a kérelmezőre. Ebben Magyarországon is voltak hullámzások; 2010-ben hatszorosára emelték az állampolgársági vizsgadíjat.

⁴⁴ A Common European Framework for Reference for Languages (CEFR) szerint: A1, A2, B1, B2, C1, C2.

- Van-e a teszthez, vizsgához kiadott útmutató, felkészüléshez segédanyag?
- Ingyenes vagy fizetni kell-e a teszthez, vizsgához kiadott útmutatóért, segédanyagért? Van-e lehetősége a honosítást kérőnek a névváltoztatásra, segitendő a beilleszkedésért?
- Kell-e az eljárás végén a honosítandó lojalitását bizonyító nyilatkozatot, esküt, ünnepélyes fogadalmat tenni, aminek hiányában kizárják a kérelmezőt? Magyarországon az állampolgársági eskü (fogadalom) elmaradása miatt a honosítási okirat érvényét veszti.
- A honosítást kérőnek milyen gazdasági (megélhetési) feltételeket kell teljesítenie, egyáltalán vannak-e ilyenek? A hazai jog a megélhetést (önfenntartást) és lakhatást a kérelmezőre és családjára együttesen vonatkoztatják, egyértelműen rögzített követelmények nélkül.
- Van-e egészségbiztosítási követelmény? Ilyet szerencsére nálunk még nem vezettek be, bár a jogszerű előzetes tartózkodás, munkavégzés lényegében e nélkül nem teljesülhet, így az idegenrendészeti szabályokba építették be.
- Van-e büntetett előélet hiányára (büntetlenségre) vonatkozó követelmény a kérelmezővel szemben? A liberális országokban csak a súlyos (legalább öt éves szabadságvesztés kiszabása miatti) cselekmény elkövetőit, a közepesen szigorú országokban már kisebb súlyú cselekmények elkövetőjét is kizárhatják, a magyarhoz hasonlóan nagyon elzárkózó országokban pedig még a folyamatban lévő büntetőeljárás is kizáró ok, függetlenül az ártatlanság vélelmétől.
- Létezik-e a kérelmező jó jellemére vonatkozó feltétel vagy sem? Ez bizonyos esetekben, átfedésben lehet a büntetlenséggel, de ebben egyfajta közösségi, hatósági véleményezés (becsületes/rendes adózó, polgár, városlakó, családfő) rejlik, általában tételes kifejtés nélkül.
- Meghatározza-e a jogszabály az eljárás maximális idejét, avagy hallgat róla, ezzel kiszolgáltatva a külföldit a hatósági önkénynek?
- Mekkora az állampolgárság-megszerzési eljárás illetéke (díja). Ez netán olyan megterhelő a kérelmező számára, hogy sokakat elriaszt? A magyar szabályozás cseles, mert az eljárás illetékmentes, ám a csatolandó hiteles fordítás és a közjegyzői másolat igen sokba kerül.

A megszerzett jogállás stabilitása (pl. elveszíthető-e az állampolgárság)

- Az állampolgárság megszerzésének elutasítását és visszavonását milyen feltételek szabják meg, egyáltalán visszavonható-e az állampolgárság? Kissé zavaró, hogy a megtagadást és a megadott állampolgárság állami visszavonását egy kérdésben kezelik,

de magyarázat lehet, hogy e feltételeket lényegében azonosnak tekintik (pl. a hatóság megtévesztése, közrendi, biztonsági veszélyek stb.). Nálunk nemcsak a formális visszavonás létezik (bár nem gyakorolják), hanem a feltételes állampolgárság megszűnése is, amelyet egyfajta visszavonásnak tekinthetünk, mégpedig külön eljárás és jogorvoslat nélkül.

- Van-e időkorlátja a visszavonásnak a törvényben? Ha nincs, az sokkal szigorúbb politikát jelez. A hazai jogban a visszavonásra tízéves időtávot határoztak meg, ám a feltételes állampolgárság-szerzési vélelem bármikor megdőntő. Ezért nehéz a magyar jogra vonatkoztatni ezt és az előző kérdést.
- Van-e védelem a hontalanná válás ellen a visszavonási eljárásban? A hazai jog a hatósággal szembeni visszaélés miatt alkalmazhatja csak a visszavonást, és a hontalanná válást nem zárja ki.
- A visszautasítás és a visszavonás esetén milyen személyes körülményeket vesznek figyelembe? Ez átfedésben van egy korábbi indikátorral; az illető egyébként kiemelkedő teljesítménye, családjának helyzete, az országhoz erős kötődése ellensúlyozhatja az elutasításra, visszavonásra szorító feltételeket.
- Milyen jogorvoslat, eljárási garancia van (íratok megismerése, betekintés, indoklás, ingyenes jogi képviselet stb.) az elutasító, visszavonó döntéssel szemben? Magyarországon ebből a szempontból nincs jogorvoslat.

A többes állampolgársághoz való viszony

- A honosítás/állampolgárság-szerzés egy másik országban vajon automatikusan a már meglévő elvesztésével, megszűnésével jár-e, netán le kell-e mondani a meglévő állampolgárságról a honosításkor? Ezzel felmérhető, hogy az első generációs migránsok többes állampolgárságát tolerálja-e a politika vagy sem. Ebben jól állunk, hiszen minden szempontból liberális a szabályozásunk.
- A külföldi (nem uniós polgár) gyermeke (második generációs migráns) születésével vajon szerez-e a törvény erejénél fogva állampolgárságot vagy sem? A hazai jog ebben sem különböztet: az itteni születés, a szülők magyarországi kötődése csak szűk körben vehető figyelembe (hontalanoknál), egyébként nem.
- Ratifikálta-e az adott ország az 1997-es európai állampolgársági egyezményt az Európa Tanácsban vagy sem. Arra már nem kérdeznék rá, hogy tett-e fenntartást, megszorító értelmű nyilatkozatot a ratifikáláskor, holott Magyarországot elsősorban emiatt lehetne elmarasztalni (jogorvoslat, indoklás, határidő hiánya), valamint a jó gyakorlat hiányára hivatkozva.

Ezen indikátorok alapján, Magyarország 36 százalékos teljesítményt mutatott. A liberálisabb szabályozású Svédországban és Belgiumban ez 71, Portugáliában 69, Kanadában 67 százalékos, az Egyesült Királyságban és Írországban 62 százalékos. Az állampolgársági politikában velünk azonos pontszámot ért el Ciprus, mögöttünk pedig csak hét ország végzett. A vizsgált 28 országban tehát az alsó harmadban vagyunk, *azaz a szigorú állampolgársági politikát képviseljük, és ugyanezt a helyet foglaljuk el a többi öt beilleszkedés szempontjából vizsgált témakörben is*. Térségünkben csak Szlovénia került a középmezőnybe, a többiek is velünk együtt az utolsó harmadban vannak, Görögországgal, Ausztriával, az említett Ciprussal és a balti államokkal.

Az indikátorok kialakítása és alkalmazása közvetlen politikai igényt elégített ki, hiszen az uniós tagállamok gyakorlata és az uniós programok, politikák egybevetése csak ilyen módon indulhat el. Ez az integrációs index ugyanakkor az egyes adatfelvételi időpontok között módosul, hiszen nincs kitaposott út. Ezért fontos, hogy a kutatók a konkrét eredmények mögé nézzenek, és magát a módszert is kritikusan kezeljék. Ezt valószínűleg meg egy 12 fős csoport, amikor elemezte az eddigi eredményeket egy kötetben (Niessen – Huddleston, 2009b). Az összehasonlító és kvalitatív vizsgálati eredmények a hat integrációs politikai terület belső összefüggéseit, más kutatásokkal való árnyalását, az indikátorok továbbfejlesztését biztosítják. Jelezték, hogy statisztikai összefüggés van a többes állampolgárság jogi tolerálása és az állampolgárság megszerzésének feltételei között, amely a honosítás rendjén és a területen születés elvének alkalmazásán mérhető le. Magyarországon ez utóbbi alig létezik, ugyanakkor számtalan bizonyíték van arra az általános összefüggésre, hogy a családegyesítés, a huzamos tartózkodási jogállás és az állampolgárság megszerzése láncolatot alkot, ezek egymásra épülnek. Azt is feltárták, hogy ezen belül a családegyesítés és a huzamos tartózkodás jogi szabályozása a legfontosabb dimenzió, a huzamos tartózkodás és az állampolgárság megszerzése közt viszont némiképp fordított a kapcsolat, hiszen lényegében egymás konkurensei: a stabil bevándorolt-jogállás nem teszi feltétlenül fontossá az állampolgárság megszerzését. Végül bizonyították, hogy az antidiszkriminációs szabályozás és az állampolgárság megszerzése közt szoros a kapcsolat.

A nemzetközi kutatói csoport további fontos megállapítása, hogy a szignifikáns statisztikai összefüggés más szakpolitikákkal is kimutatható. Ezért az integrációs politika – és annak sikere – függ a jó, hatékony és demokratikus kormányzástól, a jóléti rendszer nagyvonalúságától, a nemi egyenlőségtől, valamint a gazdasági versenyképességtől. Még szorosabb a kapcsolata az integrációs politikának a korrupció feletti kontrollal, a politikai részvétel mértékével, a tartózkodási jog kiszámíthatóságával, stabilitásával és a politikai jogok érvényesíthetőségével. Különösen az átmenet országában mellőzték ezeket az összefüggéseket, ahol egyoldalúan csak az uniós irányelvek formális, izolált átültetését tartották szem előtt. A velünk együtt csatlakozó országokkal összevetve, legfeljebb közepes a teljesítményünk a jogállamiság és intézményeinek kiépítettsége, a kormányzás hatékonysága vagy az egészségre nevelés és az alapfokú oktatás terén.

Az indexálás továbbfejlesztését sürgették az állampolgársági jog területén is a kutatócsoportban (Tóth, 2009):

- Eltérő az egyes államok megközelítése abban, hogy a migránsok számára az állampolgárság megszerzése cél-e (ezzel mintegy eléri a beilleszkedés a legfelső fokot, és állampolgárrá válva már beolvad a politikai közösségbe, az egyenjogú polgárok közé, már nem külön szám a statisztikában), avagy eszköz-e a társadalmi-gazdasági beilleszkedési folyamat keretében. Esetleg az állampolgárság megszerzése egyenesen a mérőeszköz szerepét tölti be, amelynek révén a migráns integráltsági szintje értékelhető. Magyarországon a beilleszkedést segítő programok hiánya és a migráns egyéni megküzdése miatt a célmodell jött létre, a (fél)liberális állampolgársági politikát követő országokban a folyamatszerű megközelítés a jellemző. E mögött a nemzetfogalom terén meglévő különbségek húzódnak meg, hiszen a vérségi, etnikai alapú nemzetbe bele kell születni, így a kivételes állampolgárság-szerzés csak ezekre a személyekre vonatkozik, a többiek ellenben csak hosszú bizonyítás, nyelvtanulás, a kulturális hasonulás után kaphatnak bebocsátást. A köztársasági eszmét követő országokba a polgárok egyenjogú politikai közösségébe gyorsabb a befogadás, ha a külföldi a jogi feltételeket teljesíti, és majd taggá válva integrálódhat politikailag és kulturálisan is.
- Az állampolgársági jog milyensége a nemzetközi egyezmények tükrében is megítélendő. A vizsgált 28 államban igen kevés akadt, amelyik kötelezettséget vállalt a hontalanok, a menekültek, a gyermekek állampolgárság-szerzésére, a házastársak önálló állampolgárságának megőrzésére, valamint a legfontosabb eljárási biztosítékok megadására, a hátrányos megkülönböztetés megelőzésére az állampolgársági ügyekben⁴⁵. Ezeket a garanciákat az uniós jog átvételére hivatkozva sem lehet lerontani, sőt korrekt értelmezés esetén a közösségi jog önmagában is elköteleződést tartalmaz ezek érvényesítésére (elsősorban az alapszerződések, az uniós alapértékek, a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletére vonatkozó cikkek alapján) az Unió területén élő valamennyi személyre vonatkozóan. Ezért nagy körültekintéssel kellene az egyes migrációs irányelvek átültetését értékelni, hiszen a tágabb jogi környezet és jogalkalmazás, az adott állam által vállalt nemzetközi kötelezettségek és a transzpozíciós szabályok együttese a mérvadó.
- A vizsgált országokban különböző integrációs programokat és teszteket (pl. nyelvi tesztelés, állampolgársági vizsga) vezetnek be. Egyes országokban az olyan többkultúrájú társadalom eszményképe hat erősebben, amely a kulturális sokszínűség megőrzését célozza. Más országok az asszimilációs modellt követve, a feltételezett közös, domináns identitáshoz való tartozást támogatják. És van az elzárkózó, kizáró jellegű modell, amelyben fent kell tartani a migránsok letelepedésének, tartózkodásá-

⁴⁵ Az ENSZ 1954. évi egyezménye a hontalanokról, 1951. évi egyezménye a menekültekről, 1957. évi egyezménye a házasságot kötött nők automatikus állampolgárság-változásának tilalmáról, 1989. évi egyezménye a gyermekek jogairól, az Európa Tanács 1950. évi egyezménye az emberi jogokról és alapvető szabadságokról, annak 12. jegyzőkönyve a diszkrimináció minden állami eljárásban való tilalmáról, 1997. évi egyezménye az állampolgárságról.

nak ideiglenességét. Ezt a leegyszerűsített képet árnyalja, hogy mindez több szinten, a regionális szervezetek és települési önkormányzatok, helyhatóságok bevonásával, azaz nemzeti/centralizált, regionális, területi és települési szinten valósul meg (programok, közszolgáltatási hatáskörök révén). Ebből tehát igen sok variáció létrejöhet. A magyar rendszer is többretegű. Nincs integrációs programja a potenciális állampolgárságot szerzőkre (csak a menekültekre): ha magyar nemzetiségű azért, mert neki minek – ő a „feltételezetten integrált” –, ha meg nem magyar, akkor meg az ideiglenesség („tranzitország vagyunk”) a magyarázó elv, valamint az asszimilációs kényszer. Ehhez társul a területi és települési önkormányzatok számos olyan hatásköre, amely jó működés esetében hatásosan integrál, ám elégtelen működésével szegregál (egészségügyi, szociális, közoktatási alapfeladatok, egyéb közszolgáltatások gyenge szervezése, helyi választójogi aktivitás hiánya).

- Az elemzés elmélyítését szolgálná, ha bevonnák a vizsgálatba az általános jogi szabályokon kívül az állampolgárság megszerzésére vonatkozó anyagi és eljárási jogi kivételeket, kedvezményeket, továbbá a jogi gyakorlatot (pl. statisztikai adatok révén). Az OECD, Eurostat adataiból követhető, hogy mekkora egy állam felszívóképessége (milyen a trendje a külföldön született és állampolgárságot szerzett emberek éves aránya terén, a külföldi népességnek évente hány százaléka szerez állampolgárságot egy adott időszakban). Ugyancsak fontos figyelembe venni, hogy milyen az arány az általános állampolgárság-szerzési adatok és a kedvezményes megszerzés között. Más különben rejtve marad az egész jogintézmény valós társadalmi szerepe, súlya. Ez a magyar jogalkotásban ügyesen el van rejtve, ám a joggyakorlat (ügyek megoszlása a nem kedvezményezett és a kedvezményezett honosítás között) elárulja a nemzetpolitikai és a rendészeti, etatista alapú szűrésnek való alárendelődést.
- A diszkrecionalitás mértékét, jellegét, valamint az állampolgárság megszerzéséhez megkívánt formális jogállás (letelepedési engedély, határidőhöz nem kötött tartózkodási engedély, adófizetés, lakástulajdon, munkaviszony, társadalombiztosítás megléte) megkövetelését nagyon is figyelembe kell venni az értékelésben az egyes államokban és az államok eredményeinek rangsorolásakor. Ha ugyanis nincs saját, jól definiált és egyértelmű mércéje az állampolgárság megszerzésének, akkor valójában a nem állampolgársági szabályok határozzák meg az állampolgársági politikát. Hiszen a formalizált jogállásokról döntő hatóságok (adóhatóság, rendőrség, migrációs hivatal, munkaügyi hatóság, közigazgatási egyéb szervek) saját jogszabályaik elveit, céljait követik, függetlenül attól, hogy annak hatása egy másik jogterületen jelentkezik. Ha azonban az állampolgársági politika létező valóság, úgy rendelkeznie kell – ha nem is minden integrációs területen – saját mércékkel (milyen legyen a kérelmező egzisztenciája, hány év óta éljen az országban és miként legyen önfenntartó, mit jelent a közrendi kockázata?). Ennek része, hogy az állampolgársági integrációs követelményeket harmonizálják a többi jogterületen követett elvekkel. Ez hiányzik, ha például szegénységi

csapdába kerül a kérelmező, mert menekültként jogosult bizonyos sajátos ellátásra, ám állampolgárként nem. Ebben az összefüggésben fontos, hogy minél kisebb legyen az eljáró hatóságok diszkrecionális jogköre. Ugyanis minél szűkebb körű a saját állampolgársági mérce, annál jobban ki van szolgáltatva más, az állampolgárságtól különálló eljárások keretében működő hatóságoknak. Ha azonban van jól kidolgozott, saját állampolgársági mérce, abban jobban elfogadható a mérlegelés, hiszen – az emberi jogi egyezmények minimális normáin túl⁴⁶ – nincs szó a honosításhoz való jogról.

Magyarországon a politikai szereplők kevésbé foglalkoznak az integrációs politikával, következésképpen a nemzetközi mezőnyben való összevetéssel, így a MIPEX rangsorával sem foglalkoznak, nem is ismerik. A közigazgatási és jogszabály-előkészítési munkatársak, valamint a kutatói kör pedig talán azért kevésbé optimista, mert nincs hagyománya a szabályozási hatásbecslésnek. Biztosra vehető, hogy a következő jogszabály-módosítások direkt politikai megrendelésre, minden előzetes felmérés, beválási vizsgálat nélkül készülnek. A legutóbbi állampolgársági törvény és kormányrendelet módosítása (2010 nyarán) sem épült szakmai adatokra és elemzésre, tehát a kutatók csak saját szórakoztatásukra írnak cikket, rendeznek konferenciákat.

Harmadikként a *nyelvi és beilleszkedési tesztéről készített európai kutatás* kilenc uniós tagállamban – köztük Magyarországon is – azt vizsgálta, hogy miként alakítja az elmúlt évtizedben terjedő tesztelés a bevándorlók jogállása, a beilleszkedés és a politikai közösséghez tartozás közötti kapcsolatokat (Oers – Ersbøll – Kostakopoulou, 2010).

Számos országban a bevezetett tesztelés, vizsgáztatás céljáról, módjáról vitáznak széles körben, ám Magyarországon nem tárgya a diskurzusoknak, hogy bevált-e a vizsga az alkotmányos ismeretekről. Több országban a honosítási eljárásban meglévő nem formalizált nyelvi, társadalmi beilleszkedettségi felmérést felváltotta a formalizált nyelvi, alkotmányossági vizsga, amit nyelvvoktató, vizsgáztató központok végeznek, és meghatározzák a megkövetelt nyelvi kompetencia és a társadalomismeret szintjét. További sajátosság, hogy a bevándorlás feltételeként Franciaországban, Németországban, Hollandiában, Ausztriában, Dániában, sőt a tervek szerint az Egyesült Királyságban is bevezetik a beilleszkedési tesztet, különösen a családdegyesítés előtt. Ezek az „újítások” azonban nincsenek tekintettel sem a munkaerőpiac igényeire, sem a bevándorlók/vándorok iskolázottsági különbségeire. Emberi méltóságot sért kultúrafüggő vizsgához (egyes országokban tanfolyamok, nyelvvórák látogatásához) szabni a magánélethez, családi élethez fűződő jog gyakorlását.

A magyar honosítási eljárásban 1993-ban bevezetett vizsgáztatás nem kifejezetten a beilleszkedést teszteli az országban élő kérelmezők körében, mivel absztrakt ismereteket kér

⁴⁶ Ilyen az állampolgárság megőrzéséhez való jog és a gyermekeknek a valamilyen állampolgársághoz való joga (a hontalanság elkerülése).

számon. A feladat elsősorban a nyelvi kompetencia bizonyítása. A vizsgáztatás formalizált, van lehetőség valamilyen felkészítésre, és jogkövetkezmény fűződik ahhoz, ha nem teszi le a külföldi a vizsgát, vagy megbukik a teszten. Tehát nem pusztán a megjelenése, részvétele számít, hanem a teljesítménye is.

A nyelvi és integrációs tesztek alkalmazása általános a honosítási eljárásban. Csupán Belgiumban törölték el 2000-ben, a többi nyolc országban az állampolgárság megszerzésének feltétele a vizsga az adott állam hagyományairól, történelméről, kultúrájáról. Ausztriában követelmény az adott tartományon belüli ünnepek, hagyományok ismereete is. Németországban a tartomány szociális és jogi rendszeréről, Hollandiában és az Egyesült Királyságban a mindennapi életéről, Franciaországban a társadalmi elvárásokról, Magyarországon és Lettországon még az alkotmányról is rendelkezni kell ismeretekkel. Változatosság a módszerek (esszé írása, feleletválasztós teszt kitöltése, szóbeli és írásbeli forduló), közös elem, hogy ezek az országok a társadalmi kohézió kikezdése ellen próbálnak fellépni a vizsgáztatás bevezetésével. Abban is hasonlóak, hogy nem vizsgálták, a tanfolyamoknak és a vizsgáknak milyen valós hatásuk van a beilleszkedésre, az asszimilációra, kulturális hasonulásra, társadalmi kohézióra, noha a bevezetésével az állampolgárságot kérelmezők száma erősen csökkent Ausztriában, Dániában, Hollandiában, kissé késleltetve Németországban. Ugyancsak elemzendő, milyen a szerepe a magas díjaknak és eljárási akadályoknak. Pedig bevezetése óta többször átalakították a rendszert, például Lettországon egyszerűsítették, Dániában, Hollandiában szigorították; az oksági kapcsolat bizonyítása azonban hiányos. A kutatók arra jutottak, hogy a tesztek és azok beépítése a migrációs hatósági eljárásokba egyre több külföldit zár ki a biztonságos jogállások megszerzéséből, és a kirekesztés fenntartásának eszközévé vált. A külföldiek egy csoportja a tartós kirekesztés, egyenlőtlenség miatt, a tesztek révén esélyt sem kap a beilleszkedésre az állampolgárság megszerzésével – és ezzel megvalósul a diszkrimináció.

A magyarországi állampolgársági vizsga szabályozása arra is felhívja a figyelmet, hogy egyszerre akart a jogalkotó eleget tenni az etnikai és a civil állampolgárság elvárásainak (Tóth, 2010a). Az eredeti szabályokban megjelent a komunitárius modell szerinti asszimiláció, a domináns nyelvi-kulturális minták átvételének kikényszerítése, és a nem eleve elrendelt, készen kapott, hanem az egyenlő polgárok köztársaságában a társadalmi konszenzuson alapuló, változó politikai közösség érték közvetítő igénye az alkotmányos rendszer ismerete révén. Ám az 1993 óta többször átalakított szabályok és az elmaradt hatáselemzés nyilvánvalóvá tették, hogy mára a nem magyar kisebbséghez tartozó („a nem autentikus magyar”) kérelmezők kiszűrésére, távoltartására szolgál a vizsgarendszer. Ugyanis őket nem sértő tesztelni, ők életük során nem sajátíthatták el az elvárt mintákat és értékeket. A pluralizmustól és a többkultúrájú politikai közösségtől tehát egyre távolodik az ország.

A hazai állampolgársági jog és az integráció (jogfejlődés, elmélet és gyakorlat)

Lehet-e mérni, meghatározni, nyilvántartani, beszámítani az etnikai hovatartozást a hatósági eljárásokban, ha a jogi szabályozás – jelesen a honosítás – az etnikai kedvezményezésre épül? A válasz attól függ, hogy milyen az adott állam önmeghatározása, és ezen belül mit tételez a kisebbségekről, amelyekhez képest a tituláris nemzet viszonyítja magát, illetve a határon túli kisebbség esetében operatív fogalomként is kezeli a nemzetépítési folyamatban. Az Alkotmány 68. §-a értelmében a „nemzeti és etnikai kisebbségek államalkotó tényezők, részesei a nép hatalmának”, vagyis az egyenjogú polgárok politikai közösségének ők is tagjai. Ennek az alkotmányi regulának az alapján, például a 2001-es népszámláláskor rákérdeztek a nemzetiségre és – 52 év után – a vallási hovatartozásra is. Az utóbbi célját széles körben vitatták, ám nem volt ilyen polemikus a közvélemény a nyelvhasználatra (azaz a kisebbségekre) vonatkozó kérdéssel és az összeírás megbízhatóságát illetően. A 2011-es népszámláláskor nemzetiség, nyelv és vallás is egyaránt szerepel a népszámlálási kérdésben, az itt élő külföldiek integrációjáról viszont még annyi sem, hogy az illető hány éve él itt. Ezért kevés támpontot adhat majd a népszámlálás a migrációs és integrációs sikerek megítéléséhez (Tóth, 2010b).

A nemzetállamok kialakulásával az etnicitást legfeljebb részben mérhető társadalmi jelenségnek tartják. A konstruktivista irányzat szerint a kisebbség változóban, mozgásban lévő fogalom, amelynek tagjait bármilyen önként vállalt öazonosság összekapcsolhat. Az egyén szabadon dönt, hogy valamelyik szociális, etnikai, nyelvi, vallási kisebbséghez tartozik-e; döntését az motiválja, hogy az adott gazdasági, társadalmi helyzetben milyen hatások érik. E szituatív önbesorolásban nincs történeti kontinuitás az adott csoportot illetően, ezért nem is mérhető statisztikai, hatósági adatkezelési módszerekkel. Ezzel szemben az esszencialista irányzat inkább objektív kategóriának tekinti az etnikai hovatartozást, mert eleve adott a kulturális, nyelvi elhatárolódás, a másoktól való eltérés. Így a statisztikai, hatósági mérés lehetősége egy adott időpontban végzett felmérés alapján elvileg nem kizárt, bár ezzel elvész a csoporthoz tartozás folyamatszerűsége.

A sokat emlegetett kulturális nemzetfogalom a közös kulturális hagyományok népközségeként határozza meg az etnikai csoportot, amelynek tagjait összeköti a közös nemzettudat, a hagyományok, a nyelv, a közös történelem; van összetartozás-tudatuk. Az 1993. évi LXXVII. törvény is ezt a meghatározást használja a nemzeti és etnikai kisebbségekre, megtoldva még a legalább százéves honosság követelményével. Eszerint van valami objektíve meghatározható alapja a fogalomnak, azaz olyan stabil, a változó társadalmi helyzettől független történeti kontinuitás, amely miatt a közösség tagjai egy adott pillanatban összeírhatók, megszámlálhatók, tehát a közösség mérhetővé válik. Annál is inkább, mert a közösség stabilitását a mérhetőség, a csoporthoz tartozók számának ismerete nagyban meghatározza. Ez a felfogás sokkal keletesebb, és az etnicitás efféle megközelítéséből a vallási hovatartozás mérhetőségének elgondolása is megmagyarázható, hiszen az etnikai és kulturális hagyományok révén a közös vallás is lehet a kapocs. Ha pedig a kisebbségre vonatkozó etnicitást a magyar közösségre is alkal-

mazhatónak tekintjük, akkor a honosítási rendszerben fel sem merül a többes kötődés, a nyelvi, kulturális kizárólagosság és hovatartozás dinamikája, hanem marad a statikus, esszenciális felfogás.

Az előbbiekhöz kapcsolódó, bár önálló kérdés, hogy milyen legyen a mérés, beszámítás módszere: az egyazon területen élés, a közös leszármazás, a hasonló antropometrikus jelleg vagy éppen a nyelv (Keményfi, 2001). A felsoroltak közül ez utóbbi a leginkább objektívnek tekintett vonás, ezért a nyelvhasználatra (anyanyelv, társalgási nyelv, beszélt nyelv) kérdeznek rá leginkább az egyes országok népszámlásakor. Az önbesorolás ezen bizonytalansága miatt azonban már a két világháború közötti időszakban is 40 országból csak 13-ban tettek fel kérdést a nyelvi/nemzeti hovatartozásra (Klinger, 1994). Különös nehézséget okoz manapság, hogy éppen a közös múlt, a statikus megközelítés és kontinuitás miatt a jogalkotás egyfelől élesen elválasztja a régi (őshonos) és az új nemzetiségeket a kelet-közép-európai térségben, másfelől nem reagál arra, hogy határváltozással is létrejöttek kisebbségek korunkban, pedig a személyek szabad mozgásával és az egyik tagállamból a másikba költözéssel ez a megszámlálhatóság egyre viszonylagosabbá válik az új tagállamokban is. Ugyanakkor a honosításba újonnan beépített magyarnyelv-ismeret (a 2010. évi Áptv. módosítás révén) logikusan a nyelvtudás tesztelését, mérését is megkövetelné, ám a szabályozás csak igazolásról szól, vagyis az illetékes ügyintéző pusztán szignóját követeli meg. Összességében tehát csak esszencialista felfogásból vezethető le a beszámítás, nyilvántartás, nyilatkozattétel a (nyelvtudás révén) a magyar kulturális, etnikai nemzethez tartozásról, alapvetően a (le)származás (beleszületés, vérség) útján. Ez pedig lényegében kirekeszti a nem magyar kérelmezőket, illetve diszkriminatív velük a változatlanul sokrétű beilleszkedési követelmény miatt.

A jogi szabályozás szakaszolását a szerint lehet elvégezni, hogy a Magyarországhoz fűződő viszonyban *milyen alapelvei változások voltak az állampolgárságot szerző és az állam között a jogszabályok alapján 1993 óta*. A státuszjogok teljes köre tartalmilag nagyrészt ismeretlen a kérelmezőknek, számukra a stabilitás, a család együttléte, a tér birtokba vétele, a politikai és kulturális közösségben való működés és főként a napi előnyök (munkavállalás, lakásvásárlás, iskoláztatás, lakáskölcsön, útlevél) adják a motivációt, amiért állampolgárságot szeretnének szerezni vagy azt megőrizni. Ezt persze csak általánosságban, azaz a szabályozást elemezve jelenthetjük ki, a konkrét válaszhoz adatgyűjtés, felmérés kell.

Az állam területéhez kötődő léte, működése, hatóköre (szuverenitásának belső oldala) az állampolgárságban is megnyilvánul, ezért az állampolgárság megszerzése az állam területén tartózkodáshoz, lakáshoz, megtelepedéshez kapcsolódik. Az első állampolgársági törvény (1879) óta ezért a leszármazás (ius sanguinis) arra a modellre épül, hogy az állampolgárok itthon élnek, itthon alapítanak családot, tehát a leszármazással szerzett állampolgárságot a határokon belüli élettel, sorssal kapcsolja össze. Ám a XX. századi határváltozások és az emigráció megkívánta volna ennek korrigálását, de éppen politikai célokból ezt 1929-től töretlenül fenntartották – kivételt téve a megfosztással és a nemzetközi szerződésekben kijelölt lakosságcsoportokkal –, és ezzel dominánssá tették a

jogintézmény etnikai jellegét. Az állampolgárság ugyanis nem a valóságos – hanem csak a szimbolikus – térhez kötődést szolgálja az időben végtelenítetett *ius sanguinis* elv révén.

A leszármazás (ius sanguinis) elve 1993 óta változatlan, bár a személyek szabad utazása és tartózkodása az Unión belül és a kiutazás szabadsága, valamint a hazatérés zavartalansága egyre jelentősebbé válik a lakosság körében. Ennek ellenére sincs arra törekvés, hogy legyen egy leszármazási fok, amelytől kezdve feltételelessé válhat, majd megszűnhet a külföldön élő, itthon soha sem élt honpolgárnak a leszármazással szerzett állampolgársága (például oly módon, hogy a második vagy harmadik külföldön született állampolgár-generáció, nagykorúvá válva, nem erősíti meg a kapcsolat fenntartását nyilatkozattal, regisztrációval, azaz nem jelzi az állampolgársága szerinti államnak a kapcsolatát). Ezt az „eltéphetetlen állampolgári kötelék” gondolatot lehet érezni az 1945–1990 közötti történelmi igazságtalanságok kompenzációjában, azaz a köztársasági elnökhöz címzett nyilatkozattal a magyar állampolgárság helyreállításában. Ugyanis az független attól, hogy a sérelmet szenvedett egykori magyar állampolgár hol él, és van-e élő kapcsolata az országgal. A nyilatkozat (kérelem) alapján visszaadják a magyar állampolgárságát. Végül a magyar állampolgárságról való lemondást követő egy éven belül – ha reményei ellenére mégsem szerzett máshol állampolgárságot, tehát hontalan – visszaállítják a magyar állampolgárságot, függetlenül attól, hogy hol él az illető.

Az etnikai beleszületés és állampolgárság-megtartás elvét nem gyengíti néhány, a területhez kötődésre épülő szabályozás:

- A területhez kötődés részeként a Magyarországon talált, ismeretlen szülőtől származó, gyermeket és a letelepedett/bevándorolt hontalan szülőtől itt született gyermeket ellenkező bizonyításig magyar állampolgárnak kell tekinteni (*ius soli*). Sajnálatos, hogy bármennyi idő telik el a feltételes állampolgárság megszerzés óta (megdöntik a vélelmet, mert kiderül, hogy a származás révén a gyermek követheti az ismertté vált szülő állampolgárságát vagy éppen hontalanságát), nem válik belőle visszavonhatatlanul magyar állampolgár. Ez pedig azt jelzi, hogy nem elég magyarok közt születni, felnevelkedni, csak az a biztos, ha magyar állampolgárként születik valaki – bárhol a világon.
- 2001-ben bevezetett változás, szintén a *ius soli* elv szerény érvényesüléseként, hogy kedvezményesen honosítható, aki a kérelmet megelőző öt évben folyamatosan itt rendelkezett állandó lakóhellyel (esetleg rövidebb idő is elég, ha a szülővel együtt kérelmezi vagy az egyik szülő már magyar állampolgár), egzisztenciával, büntetlenséggel, és állampolgársági vizsgát tett, ha az ország területén született, kiskorúsága idején települt le Magyarországon, illetve hontalan.
- A család egységes jogállását elősegítő állampolgárság-szerzés is a területen élés követelményéhez kötődik, hiszen 1993 óta kedvezményesen honosítható a magyar állampolgárságú személy házastársa, aki a kérelmet megelőző három évben folyamatosan itt rendelkezett állandó lakóhellyel, egzisztenciával, büntetlenséggel, és állampolgársági

vizsgát tett, házassága fennáll vagy közben özvegyült meg. Szintén a hároméves itteni állandó lakóhely, egzisztencia, büntetlenség és állampolgársági vizsga letétele a feltétele a kedvezményes honosításnak, ha a külföldinek a gyermeke magyar állampolgár. Így a vegyes házasságban élő választhat, hogy párjára vagy gyermekére hivatkozva kéri a kedvezményt – de közös, hogy az országhoz, a területhez kell kötődniük.

- Szintén 1993 óta kedvezményesen honosítható a menekültként elismert személy, ha a kérelmet megelőző három évben folyamatosan itt rendelkezett állandó lakóhellyel, egzisztenciával, büntetlenséggel, és ha állampolgársági vizsgát tett. Noha azóta már más nemzetközi védelmi kategóriák is léteznek a hazai jogban, számukra ezt az állampolgársági jog nem kínálta fel. Holott éppen a menekültek jogállása hasonlít a legjobban a magyar állampolgárokéra, tehát nem nekik, hanem a többi védelmi csoportba tartozónak lenne nagyobb szüksége az állampolgárság nyújtotta védelemre, támogatásra. További ellentmondás, hogy hány menekült tud élni ezzel a lehetőséggel, a felsorolt feltételek teljesítésével. Leginkább az egzisztenciával rendelkező, illetve jómódú, iskolázott, magyarul tudó menekültek – azaz az utóbb menekültté válók (sur place refugees) és a határon túli magyarok. A területhez kötődés tehát legalább fele részben itt is etnikai elvű.
- A magyar nemzetiségűek kedvezményes honosítása 2006-tól változott meg. 1993-tól 2005 végéig az a magát magyar nemzetiségűnek valló szerzett így állampolgárságot, aki a kérelmet megelőző egy évben folyamatosan itt rendelkezett állandó lakóhellyel, egzisztenciával, büntetlenséggel, és állampolgársági vizsgát tett, ha felmenője (valamikor) magyar állampolgár volt. Ez a leszármazás elvének megszakíttóságát vegyítette a területhez kötés elvével és az etnikai elvvel. Ebből a kevercsből jött létre a legkedvezményesebb honosítás. 2006 és 2010 között pedig ezt azzal könnyítették, hogy az egyéves folyamatos itteni tartózkodást kiiktatták, tehát a bevándorlási/letelepedési engedély megszerzését követően már kérelmezhető volt a honosítás. A sikertelen 2004-es népszavazást ezzel a módosítással (és az állampolgársági vizsgázás alól további kivételekkel) ellensúlyozta a jogalkotás, de alapjaiban megőrizte a területhez kötődést, a migránsoknak nyújtott beilleszkedéssel való kapcsolatot.

A családi kapcsolat elve – részben területi, részben a származási-etnikai elvre épül. Ugyanis a magyar állampolgárságú apa teljes hatályú apai elismerő nyilatkozata, a magyar állampolgárságú szülő utólagos házasságkötése, a magyar állampolgár szülő apaságának (anyaságának) bírói megállapítása azt eredményezi, hogy a gyermek, a születésére visszamenő hatállyal, magyar állampolgárságot szerez. Ez pedig teljesen független attól, hogy a gyermek hol él, kötődik-e az országhoz, tud-e magyarul. Ehhez hasonló az a honosítási kedvezmény, amely arra a gyermekekre vonatkozik, akit magyar állampolgár örökbefogadott, mert ha a család külföldön él, a gyermek lakóhelyének már nincs jelentősége. Számára a „magyar világot” legfeljebb családja jelenti. Ezek a szabályok is változatlanok a törvény elfogadása óta, legfeljebb az anyakönyvezési eljárás akasztotta meg több esetben a tényleges állampolgárság-szerzést, de ez a jogalkalmazók képzetlenségével és nema jogelvek változásával magyarázható.

Az *érdemszerző* nem kifejezetten a területhez kötődik: a köztársasági elnök felmentést adhat a folyamatos magyarországi lakóhely és egzisztencia, valamint az állampolgársági vizsga alól – tehát a büntetlenség az egyedüli jogi követelmény –, ha a külföldi honosításához az államnak fontos érdeke fűződik. Ez már nem jogi ügy: a sport, a művészet eddig mintegy három tucat esetben indokolta a területi, etnikai, családi kapcsolat elvének átörését. E téren 2003-ban és 2006-ban kisebb pontosítás volt e kivételes döntés szűkítése érdekében.

Összegezve elmondható, hogy 1993-ban az állampolgársági törvény egyes jogintézményeiben megtestesült elvek *a területhez kötődésre épültek, így összeilleszthetők voltak a migrációval és a vándor beilleszkedésével*. A befogadás döntően etnikai preferenciája a más nyelvű, kultúrájú migránsoknak a családi kapcsolatok, itteni születés és nevelkedés révén kínált ugyan stabil jogállást, állampolgárságot, de a magyar eredetű migránsoknak sokkal kedvezőbben nyújtott állampolgárságot. 1993 és 2010 között *a jogi szabályozás mégis közös kereteket adott a vándorok integrációjához, és kivételként kezelte a területi kötődés nélküli állampolgárság-szerzés lehetőségét*. 2006-tól felerősödött az állampolgárság megszerzésében a még jelentősebb etnikai kedvezményezés, de az elvi keretek megmaradtak, ide értve a másfél évszázad alatt a nagyvilágban felgyülemlett „alvó” magyar állampolgárok ismeretlen körét (ius sanguinis határidő nélküli alkalmazása). Az állampolgárság megszerzéséhez a területi kötődés és magyarországi egzisztencia kell, nyelvtudás és külön állami segítség nélkül, a migráns saját erejére támaszkodva.

2011-től *új korszak kezdődik* az állampolgársági jogban:⁴⁷ kedvezményesen honosítható, aki büntetlen előéletű, nem merül fel vele szemben közbiztonsági és nemzetbiztonsági sérelem, ha felmenője magyar állampolgár volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását, és igazolja magyar nyelvtudását. Ezzel ugyanis két külön jogi keret jön létre.

- A magyar nemzetiségűek és a volt magyar állampolgárok számára az állampolgárság megszerzésekor, azzal összefüggésben *fel sem merül a szociális-gazdasági beilleszkedtség*, csak a büntetlenség és a nyelvi-kulturális azonosság a követelmény, amely lényegében a magyar származás személyes attribútuma. Mégpedig *egy vélelem révén*, miszerint értik és beszélik a magyar nyelvet saját nyilatkozatuk, valamint a honosítási kérelmüket begyűjtő hivatali alkalmazott pecsétje révén, amely már nem szorul további bizonyításra (nem megdönthető vélelem). Hozzáadva ehhez még a státustörvény kedvezményeit⁴⁸, a honosítás nyíltan átterül az *identitáspolitika oldalára*. Létrehoz egyfajta non-resident és/vagy külföldön élő állampolgári státust; míg a valóban beköltözők szembetalálják magukat a hazai teljes bürokrácia falával (hazai anyakönyvezés, állandó lakcím létesítése, lakcímkártya, személyi igazolvány, adó- és egészségbiztosítási szám, útlevel

⁴⁷ Az 1993. évi LV. törvényt (Áptv.) módosította a 2010. évi XLVI. törvény, amelyet 2011-től kell alkalmazni. Az Áptv. alkalmazásának eljárási szabályait a 224/2010. (VIII. 4.) Kormányrendelet tartalmazza, módosítva a 125/1993. (IX. 22.) Kormányrendeletet, ide értve annak összes mellékletét (nyomtatványát).

⁴⁸ A szomszédos államokban élő magyarokról szóló, 2001. évi LXII. törvény 2011. januári módosítása lehetővé teszi a magyar igazolványhoz kapcsolódó kedvezmények igénybevételét azok számára is, akik magyar állampolgárságot szereztek.

kiváltása stb.), mindennap meg kell küzdeniük a közszolgáltatásokért, munkaerő-piaci pozíciókért és más forrásokért, és mindezt esetleg növekvő társadalmi előítéletekkel súlyosbítva. Ugyanúgy ebben a keretben kapnak helyet a visszahonosításra várók, akik közrendi és nemzetbiztonsági kockázatmentessége csak a nyelvtudás bizonyításával társul, ha maguk valaha magyar állampolgárok voltak.

- Az egyéb, azaz *nem magyar nemzetiségű migránsok* számára ez a kedvezmény mint fő szabály nem vehető igénybe. Az ő becsülhető számuk évi 500-1000 fő; nekik külön jogi keret marad az állampolgárság-szerzésre, mégpedig a *migrációs politikán belül*, ahol a szociális-gazdasági beilleszkedés minden eddigi követelménye kiteljesedik a már említett közrendi és nemzetbiztonsági kockázatmentességgel, miközben erős feltétel marad a területi elv, a magyarországi egzisztencia, az itteni tartózkodás és az állampolgársági vizsga, azaz a nyelvi hasonulás.

Ebből következik, hogy az új korszakot a *nemzetközi jog három elvének áttörése* fogja jellemezni:

- Nyílttá válik az etnikai alapú megkülönböztetés az állampolgárság-szerzés terén, a kedvezményezéshez képest elenyésző lesz a fő szabályt követők köre. A kétféle jogi keret mindenki számára – ide értve majd az eltérő feltételeket, az eljárást, határidőt is – nyilvánvalóvá válik.
- Formálisan és tartalmilag is sérül az állampolgári jogegyenlőség, amely egyrészt a kedvezménytörvény egyes támogatási formáinak megőrzése miatt a jövőben az állampolgárok között tesz különbséget, attól függően, hogy ki hol él. Másfelől egyes alkotmányos jogok nem lesznek hozzáférhetőek, mert bolyonganak a hatósági okmányok beszerzése, az át nem alakított szabályozás és a források szűkössége miatt (tankötelezettség, 18 év alatti gyermekek ingyenes orvosi ellátása állampolgári jogon, társadalombiztosítási ellátások, szociális támogatás, családi pótlék stb.). Erre jó példát adnak a hazai szegregáltak: ők állampolgárok, csak éppen nem egyenjogúak.
- A területi elv mellőzése miatt az állampolgárság és az állam közötti tényleges kapcsolat (effektivitás elve) az egyén szintjén hiányozni fog, ha nem él Magyarországon. Emiatt bár lehet valakinek például útlevéle, ha nem lesz valós magyarországi címe, családja, munkahelye, bármely más ország kétségbe vonhatja a magyar állampolgárságát, és ha netán ide toloncolják, semmilyen jogvédelemre nem számíthat. Ez a visszahonosítottakra is igaz, akik feltehetőleg szintén több állampolgársággal rendelkeznek.

Az állampolgárság tehát végérvényesen eltolódik az *etnicista, esszencialista és komunitárius* modell felé, amelyben a területi elv ugyanolyan elvéte jelenik meg, mint a köztársasági alkotmányosság követelménye és értékeinek közvetítése. Leválik tehát a honosítás a migrációs politikáról, és elsősorban *identitáspolitikai kérdéssé* alakul, amelyben a harmadik államok polgárainak magyarországi beilleszkedéséről már nem kell tanulmányokat sem írni.

A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalban a 2009-ben beadott honosítási kérelmek aktáit folyamatosan dolgozzák fel, és készítik elő felterjesztés céljára (ellenjegyzés a miniszternek, döntés a köztársasági elnöknek). Abból az iktatószám alapján kiválasztott 101 ügyet (128 fő) néztem át néhány alapvető adat kigyűjtése érdekében. 16 évvel az állampolgársági törvény bevezetése és az 1993-ban zárult első állampolgárságot szerettek szociológiai elemzése (Tóth Pál, 1994) után. Ez utóbbi jelentősége főként abban állt, hogy kapcsolódott a bevándorló magyar nemzetiségűek magyarországi integrációjának kutatási eredményeihez. Ugyanakkor az 1993-ban elfogadott állampolgársági törvénynek – tehát nem általában az állampolgárság megszerzésének – az integrációs hatásait átfogóan nem, csak egyes összefüggéseit lehet empirikusan feldolgozni, amihez az országos statisztikai adatok alig adnak támpontot.

Először arra kerestem választ, hogy még mindig igaz-e: a másfél évtizedes törvényt főleg a magyar nemzetiséghez tartozóknak készítették, és főként ők a kérelmezők?

- Ezt a 2009-ben beadott honosítási kérelmek (N=101) megoszlása megerősíti. Ugyanis a kérelmek csupán 9 százaléka tartozott a nem kedvezményes (alap eset, amelyben 8 évig kell bevándorlóként/letelepedettként/uniós polgárként itt élni előzetesen) csoportba. Minden országban – és formális logika alapján is – az alap eset a honosítás fő szabálya, azaz a tipikus, a törvényhozó által vágyott, kívánatos migráns ideális képe rajzolható meg annak révén. De nálunk éppen ők alkotják a kivételt. A házas társaként kedvezményezettek 7 százalékat tesznek ki, a gyermekként kedvezményezettségre hivatkozók 6 százalékat, azaz a család egységes jogállására tekintettel a kérelmezők összesen 13 százaléka sorolható. A kérelmezőknek pedig 69 százaléka tartozott a magyar nemzetisége miatt legjobban kedvezményezett körbe. A jogi feltételek hiányában a maradék 9 százalék kérelmének elutasítását javasolták az ügyintézők. Ha a sikeres kérelmeket nézzük, akkor is igaz, hogy a magyar nemzetiségűek igyekeznek felhasználni az állampolgárság megszerzésének lehetőségét, *a nem magyarok családi kedvezményét vagy a legszigorúbb általános rendet követhetik, erős kivételként* a magyar nemzetiségűekre szabott rendszerben. Egybevetve a sikeres kérelmezői megoszlást a BÁH 2002-es adataival, akkor a honosítási döntéseken belül az alap eset 6,3 százalékot tett ki, az etnikai kedvezményezetteké 63 százalékot. 2007-ben az alap eset 2,8 százalékra zsugorodott, az etnikai kedvezményezettek aránya 75 százalékra nőtt. 2008-ban az alap esetbe tartozók mindössze 3,4 százalékot tettek ki, az etnikai kedvezményes kör 77,6 százalékra nőtt. A fő szabály – kivétel viszonya tehát tartósan fordított, azaz a szabályozás diszfunkcionális a célzott (vagy csak tettetett) ideális állampolgár-képhez viszonyítva.
- A mintámban a kérelmezők *állampolgárság* szerinti megoszlása is megerősíti a fenti megállapítást, mivel a román állampolgárságúak 49 százalékban, a szerb állampolgárok 17 százalékban, az ukrán állampolgárok 15 százalékban, míg a szlovák állampolgárok

⁴⁹ www.bm-bah.hu honlap adatai alapján számított megoszlások. A KSH hasonló adataihoz lásd Sárosi Annamária írását az elmúlt években állampolgárságot szerzőkről a jelen kötet 101–126. oldalán.

2 százalékbán jelentek meg. Következésképpen az egyéb körbe tartozók, vagyis a környező világ 190 többi országának polgárai kivételt képeznek a maguk 17 százalékos arányával a környező országokból érkezőkhöz képest, amibe beleértendők a menekültek és a hontalanok is. Ez az „egyéb” kérelmezői arány⁴⁹ 2002-ben 12, 2003-ben 20, 2004-ben 17, 2005-ben 12,3, 2006-ban 16, 2007-ben 8,7 és 2008-ban 10,5 százalék volt. Látható bizonyos hullámváz, de a kivétel üdítő jellege – különösen az Európán kívüliek 2-7 százalékos csekély bejutása a kérelmezői körbe – megmaradt. Azaz *a honosítás tartósan és alapvetően a magyar kisebbséghez tartozók jogi eszköze.*

Másodszor azt néztem meg – nem teljesen függetlenül a fenti kérdésfeltevéstől –, hogy az *állampolgársági vizsga* letétele alól mentesített kérelmezők és a vizsgát tevők közt milyenek az arányok, igaz-e, hogy a felmentésben részesülők már integrálódtak, ismerik a magyarországi valóságot, ellentétben a vizsga letételére kötelezettekkel.

- Mivel éves bontásban nincs országos adat az állampolgársági vizsgát tevőkről, az adott évben csak becsülni lehetett az arányukat az összes kérelmezőhöz képest. 2001 és 2009 között a KSH évkönyvei szerint a honosítottak kormegoszlása, valamint az idős korú egészségi állapot miatti felmentése alapján a vizsgára nem kötelezettek aránya 21 és 30 százalék között mozgott. Ha ehhez hozzávesszük a magyar nyelvű képzésben részt vevők potenciális körét is, számításaim szerint a vizsgát tevők aránya ezen időszakban átlagosan 60 százalék lehetett. Ehhez képest meglepő volt, hogy a mintában (N=128) a kérelmezőknek csak 21 százaléka tett vizsgát, közel négyötödük mentesült alóla. Ezen a ponton is a fő szabály – kivétel viszonya tartósan fordított, azaz a szabályozás diszfunkcionális.
- A KSH 2006-os adatai szerint az állampolgárságot átlagosan 6,5 év után kérelmezik. A mintában azonban azt találtam, hogy a kérelmezők átlagosan 8,8 évet töltenek itt, mielőtt benyújtanák a honosítási papírokat. Lehetséges, hogy ez a különbség abból adódik, hogy én az életrajzok alapján igyekeztem az életutat figyelni, a KSH pedig – miként a BÁH, a jogszabály szövege alapján – az állandó magyarországi lakóhely megszerzésétől számítja a tartózkodást. Ez meglepő, ugyanis ők egy bizonyos jogállás (bevándorlási/letelepedési engedély/menekültként elismerés, uniós polgárként regisztráció és lakcímkártya megszerzése) meglététől számítják az állandó itteni tartózkodást. Annál is nehezebb ezt az eltérést megérteni, mivel arra számít az ember, hogy egyre több uniós polgár kér honosítást, tehát nekik már gyorsabb és egyszerűbb az állampolgárság megszerzése – ám ezek szerint mégsem. Azaz önmagában egy jogállás megszerzése nem jár automatikusan együtt a stabil egzisztenciával, biztos nyelvi és közéleti ismeretekkel.
- Van-e különbség a Magyarországon töltött idő hossza és az állampolgársági vizsgára kötelezés között? Látszatra biztosan, hiszen az állampolgársági vizsga alóli mentesítés éppen azért indokolható, mert valaki már régóta letelepedett, jól eligazodik nálunk. A mintában az átlagosan itt töltött évek száma a magyar nemzetiségű kérelmezők körében 7,7 év volt, a nem magyar etnikumhoz tartozóknál 13,6 év. Ugyanakkor az

állampolgársági vizsgára kötelezettek előzetesen már átlagosan 9,3 évet töltöttek Magyarországon, a vizsga alól felmentettek 8,9 évet. Ez azt erősíti, hogy *a származás – és ezzel annak az esélye, hogy a vizsga alól felmentést élvez, mert valamilyen magyar nyelvű képzésben vehetett részt – a fontosabb*, mint az itteni beilleszkedést feltételezetten elősegítő, minél hosszabb idejű tartózkodás. Ezt csak kicsit árnyalja, hogy a honosításban elutasítottak itt eltöltött átlagos ideje 8,3 év, amely ugyan a teljes átlag alatt van, de felette a magyar nemzetiségűekének. Mégsem vádolhatók azzal, hogy egy hirtelen ötlet alapján kívánták meg az állampolgárságot. Az elutasított kérelmezők közt alig volt magyar nemzetiségű.

- Vajon az iskolai végzettség indokolja-e a honosítási és vizsgázási kedvezmények ilyen széles körét? A mintában (N=128) a nem magyar nemzetiségűek átlaga 1,9 pont (ha az alapfokú végzettséget 1, a középfokút 2 és az annál magasabb végzettséget 3 ponttal értékeljük). A vizsgát tett külföldieknél ugyanezt a pontozást alkalmazva, a végzettségi átlag szintén 1,9 pont, tehát a két csoport nagyban fedi egymást. Ugyanakkor a felmentett kérelmezők ilyen végzettségbeli átlaga 1,75 pont, a magyar nemzetiségűek iskolázottsági átlaga pedig 1,66 pont, azaz többségük alapfokú végzettségű. Ismét megfordult a logika: *nem azért nem kell a kérelmezőknek vizsgáznuk, mert magas a végzettségük, hanem mert magyar nemzetiségüként vélelmezik ezt róluk*, holott a vizsgát tevők ráadásul fel is készülnek és lexikális anyagot is megtanulnak.

Vajon az *állampolgársági ismeretekből vizsgázók*, vizsgára felkészítők és a vizsgáztatók szerint milyen következtetéseket lehet levonni a migránsok beilleszkedését illetően? Sem a KSH, sem a BÁH nem gyűjt adatokat arról, hogy kik, milyen állampolgársággal rendelkezők, milyen lakóhellyel, hol tesznek egy adott időszakban állampolgársági vizsgát, hány ember bukik meg, mekkora az aránya a többször vizsgázóknak. A Demográfiai Évkönyv csak a honosítottak nemét, korábbi állampolgárságát, életkorát tartalmazza. Mivel az OSAP sem foglalkozik a vizsgára vonatkozó adatokkal, egyéb felmérés pedig nem készült, csak a már említett aktaelemzés eredményeire, továbbá a közigazgatási hivatalban, a migránsokat segítő civil szervezetnél és a külföldiekkel 2010 tavaszán készített néhány interjúra⁵⁰ lehet támaszkodni.

Az állampolgársági vizsga bevalásáról nehéz elemzést adni, mivel nem volt semmiféle kifejezett elvárása a jogalkotónak. A kérdés az elmúlt öt parlamenti ciklusban összesen két alkalommal került napirendre. Először az 1993-as törvény vitájában, egyrészt a vizsgáztatásra vonatkozó részletszabályokat hiányolva, másrészt annak elnevezését feszegetve. Az, hogy mit várt ettől bármely törvényhozási tag, nem tudjuk. Maga az előterjesztő ezt így foglalta össze: „A vizsga elnevezése és ezzel tartalma körül hosszas vita folyt. Az a véleményem, hogy maradjunk a törvényjavaslat eredeti megoldásánál, azaz az alkotmányos alapismereteket magyar nyelven számon kérő vizsgánál. Ez fejezi ki a legjobb-

⁵⁰ Az adatfelvétel az alábbi projekt keretében készült: INTEC Project on the integration test of migrants in Europe (Radboud University, Nijmegen) 2009-2010.

ban azt a célt, amelyet a vizsga beiktatásával el kívánunk érni. Méltányoljuk az ellenzéknek azt a javaslatát, hogy a vizsgát a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók is tegyék le, és ezzel bizonyíthassák, hogy ismerik országunkat és annak alkotmányos rendjét.”⁵¹ Másodszor pedig akkor, amikor bővítették a vizsga letétele alóli mentesség körét a bárhol szerzett magyar nyelvű végzettség alapján, valamint csökkentették a vizsga díját 28 ezer forintra 5 ezer forintra.⁵²

A fentiekből kitűnik, hogy az állampolgársági vizsgát az érdektelenség vette körül, esetleg a letétele alóli felmentéssel járó gyors politikai siker lehetősége.

A vizsgarendszerrel kapcsolatos kritikák mögött a honosítás egészére vonatkozó kettősség áll: egyszerre kérik számon az etnikus és a civil állampolgárság követelményeit. Az egyikhez a nagyon biztos nyelvi és kulturális-történelmi ismeret, a másikhoz az alkotmányos demokrácia és jogrendszer rendező elveiben való jártasság kell. A kritikák is lényegében ennek a tisztázatlanságára, a kettős mércére és a honosítandók közti megkülönböztetésre vezethetők vissza.

- A vizsga alóli kivételek köre, feltételei és dokumentálása nem egyértelmű. A BÁH honlapján, a Fórum rovatban olvasható kérdések tekintélyes része is a honosítási eljárásban szükséges vizsgázással és az okiratokkal kapcsolatos. 2001-ben csak a magyarországi végzettségre, valamint az idősekre és egészségükben károsodottakra, majd 2006-ban a bárhol magyar nyelvű iskolai oktatásban szerzett végzettségűekre terjesztették ki a mentességet. Gyakori tévedés, hogy ezért a magyar nemzetiségűeket automatikusan megilleti az állampolgársági vizsga alóli mentesség, bár való igaz, ők előbb-utóbb beszereznek valamilyen iskolai iratot, illetve az ilyennel rendelkezők gyakrabban kérnek állampolgárságot. Mindenféle szak/iskolai, részképzési bizonyítványokkal próbálkoznak, de a hivatali dolgozók válaszából kitűnik: csak olyan iskolai okirat fogadható el, amiből kitűnik, hogy az illető magyar tannyelvű képzésben, oktatási intézményben alap/közép/felsőfokú képzettséget szerzett, és kiderülnek belőle a tanult tárgyak, így a magyar nyelv és irodalom, történelem. Ez persze nyilvánvalóan semmit nem tartalmaz a hazai alkotmányos rendszerre és demokratikus döntéshozatalra nézve, azaz a civil állampolgárság eszméjének, értékeinek közvetítése eleve nem követelmény a kérelmezők jelentős része számára. Az iratot eredetiben vagy másolatban, annak hiteles fordításával együtt kell becsatolni, amelyet az OFFI bocsáthat ki. Szerencsésebb az a kérelmező, aki Magyarországon járt iskolába. A BÁH ugyanakkor rákényszerült, hogy a feltüntetett oktatási intézményről tájékozódjon. Még így is akad valótlanúságot tartalmazó irat (ez okirattal való visszaélés, része lehet az elutasításban vagy az állampolgárság csalárd megszerzése miatt a visszavonásban – de csak elvileg, mert még nem volt rá példa). A mentességet – ha az illető kora (18 év alatti és 65 év feletti) alapján

⁵¹ Józsa Fábán BM államtitkár, 1993. június 1. www.mkogy.hu/naplo

⁵² Avarkeszi Dezső BM államtitkár 2005. május 3. www.mkogy.hu/naplo

⁵³ www.bmbah.hu/forum/; www.mandiner.hu/; www.hoxa.hu/forum_tema&p2

egyértelmű, illetve a csatolt iskolai bizonyítvány megfelelő – hivatalból biztosítják, az egészségi állapotra hivatkozó felmentési kérelmet az orvosi irat alapján mérlegeli a BÁH. A közösségi portálokon is olvasható dühös megjegyzésekből kiderül⁵³, hogy a kérelmezők logikája eltér a hivatalitól, mert például egy érettségi bizonyítványból a tanulás és a vizsga nyelve egyáltalán nem derül ki, tehát nem elegendő, ezt azonban kifejezett önkényeskedésnek, szadizmusnak élik meg a magyar nemzetiségű kérelmezők, tehát láthatóan a vizsga funkcióját sem értik.

- A kritikák másik nagy csoportja ahhoz kapcsolódik, hogy miért olyan magas a magyar nyelvtudás megkövetelt szintje. Mivel nincs formális nyelvikompetencia-követelmény (CEFR), annak mérése sem része az eljárásnak, így hatása a nem magyar anyanyelvűek kifejezett megkülönböztetése és a kérelemtől való eltántorítása. A célja persze a magyar nemzetiségűekre szabás volt, akiket azonban 2001-ben, majd 2006-ban olyan mértékben mentesítettek alóla a meglévő iskolai végzettségük alapján, hogy azóta elsősorban a nem magyar nyelvűek vagy nem magyar nyelvű iskolában tanultak szembesülnek ezzel a szabályozással. Nem lett volna semmi akadálya annak, hogy a mentesítéssel egyidejűleg a vizsga követelményeit is átalakítsák, formalizálják, mivel láthatóan megváltozott a kérelmezők összetétele. Az előkészítő kurzusok általános tapasztalata, hogy a nyelvtudáson múlik a vizsga sikere, mert annak stabilan magas szintje esetén lehet csak az absztrakt információkat befogadni, és a kérdésekre válaszolni. A civil szervezetek a vizsgakérdésekre adandó válaszokat, vagyis a saját maguk fejlesztette tananyagot két nyelven készítik el, és a magyaron kívül másik nyelven, például angolul, oroszul, franciául is elmagyarázzák a jelölteknek a témaköröket. Többen úgy fogalmaztak, hogy a felkészítő kurzus igazi célja a nyelvi jártasság fejlesztése, másodlagos a vizsgakérdések átbeszélése. Ezért is tartanak a felkészítők négy-öt hónapig, már többéves itteni tartózkodás után. A vizsgázók attól félnek, hogy a vizsgán másként teszik fel a kérdést, mint a felkészítőn, és így félreértik a kérdést, a válasz rossz lesz. A vizsgáztatók pedig maguk is bevallják, hogy azért olyan alacsony a bukási arány, mert a felkészítőn lebeszélnek mindenkit a vizsgáról, ha látják, hogy nem elég stabil a magyar nyelvtudása, kézírása (például nem latin betűt használó országból való). Ugyanakkor a civil szervezetek felkészítő kurzusait nem nyelvtanárok tartják, azaz nekik is csak a lexikális ismeretek átadására futja a lehetőségeikből. A nyelvi kompetencia birtokában magabiztos fiatalok és a magyar nemzetiségűek akkor lepődnek meg, amikor a hiányos felkészültségük miatt buknak meg, ugyanis nem ismerik az alkotmányt, a magyar történelmet vagy a hivatali nyelvet. Egy interjúalany pedig úgy fogalmazott: a már levizsgázottak olyan büszkék az eredményre, hogy eszük ágában sincs részletesen elmondani a vizsga menetét, nehogy kiderüljön, hogy a félelmetes vizsga nem is olyan kemény. Emiatt viszont tovább keringenek a mítoszok a vizsgáról.
- A kritikák további iránya a vizsgáztatás rendjére és az értékelésre vonatkozik. Például a nem latin betűt használó oroszok, kínaiak, szerbek félnek az írásbelitől (mennytit téveszthetnek, mennyire számít a helyesírás). Egy ukrán asszony kétszer is végigjárta a felkészítő kurzust, mert rettegett a nyelvtani és helyesírási hibák miatt, pedig a vizsga tartalmi részét már jól tudta. A félelem tulajdonképpen indokolt, mert a kormány-

rendelet hallgat a szóbeli és az írásbeli értékelési módjáról, azokat a megyei közigazgatási hivatalok maguk határozzák meg a szabályzatban. Szegeden, Kecskeméten és Békéscsabán az írásbelin 6 pontot lehet elérni az esszékérdésre, 1-1 pontot a rövid kérdésekre és 8 pontot a szóbelire, az összesen 20 pontból elért 11 pont már elég a megfelelthez. Egy vizsgáztató úgy fogalmazott: ha nálunk egy vizsgázó az adott kérdésre 5-6 mondatban válaszol és abban a kulcsszavak szerepelnek, átmegy a vizsgán. A vizsgázók 3-10 százaléka bukik meg, elsősorban nyelvi okokból, ami összefügghet az illető végzettségével, magasabb életkorával, családi körülményeivel. A második vizsga általában már eredményes, ritka a háromszori próbálkozás. „Bár ez nagyban függ a vizsgabizottság (3 fős) összetételétől. Például egyszer tömeges volt egy tanácsban a bukás, és a hivatalvezető arra figyelmeztette őket, hogy ne legyenek olyan szigorúak, aminek az lett a következménye, hogy sok vizsgáztató többet nem vállalta a vizsgáztatást, mert szerintük olyan gyenge a tudása a külföldieknek, hogy a szíve szerint mindegyiket meg kellene buktatni. Aztán a BÁH bekérheti ellenőrzés céljából a vizsgalapokat, azért nem lehet nagyon durván alul- vagy felülértékelni a tesztet, esszét. Nem sok a reklamáció, de többen sírva könyörögnek, hogy engedjük át őket, és akkor azt javasoljuk, hogy jöjjön vissza felkészülten, akkor sikerülni fog.” A hivatal gondja, hogy az ázsiai arcokat nem tudja megkülönböztetni egymástól. Így fordult egyszer elő, hogy más jött vizsgázni, és csak a jegyzőkönyvek egyeztetésekor fogott gyanút az ügyintéző, így végül visszatartotta a vizsgabizonyítványt, újra ellenőrizte az adatokat, és kiderült a csalás – mesélték Budapesten. „Lehet, hogy ezzel függ össze, hogy egy tucat külföldi a bizonyítványáért nem jelentkezett a közigazgatási hivatalban, itt őrizzük a fiókban? Én tíz éve foglalkozom a vizsgákkal, ez nem gyakori azért.” Többen kifogásolják a vizsgáztatás átláthatóságának hiányát, ide értve azt is, hogy a szóbelin „egy ismerősömet egy despota hivatalnok vizsgáztatta. Beléfojtotta a szót a második percben, pedig az írásbelije kiválóan sikerült, de simán kirúgta, miközben a következő vizsgázót, aki harmatgyenge volt, azt 25 percig kérdezgette. Miért lehet vizsgaelnök egy ilyen figura, a többiek meg csak hallgatnak a bizottságban, mikor lesz vége az önkényeskedésnek?” Ez nem azonos azzal, hogy magának a vizsgáztatásnak minden igazgatási elemét szabályozzák (jegyzőkönyvezés), és egy korrupciós botrány nyomán, a továbbiak megelőzésére fejlesztették ki a kormányrendelet mellékletében. A vizsgázóknak a kérdések és a válaszok, az értékelés és annak határideje, a javított dolgozatba betekintés, a vizsgáztatók elfoglalatlansága, a reklamáció lehetősége a fontos. (Ezeket legfeljebb a közigazgatási hivatalok belső vizsgaszabályzata tartalmazhatná, csak részlegesen van bennük ilyesmi.)

- Végül a kritikák érintették az állampolgársági vizsga tartalmát, tematikáját. Ezt tartalmilag két dolog határozza meg: a kormányrendelet melléklete, amelyben felsorolják a témaköröket, valamint az a kézikönyv, amelyet hivatalból ajánlanak a felkészüléshez. 1993 és 2000 között a 8. osztályosok számára kiadott állampolgári ismeretek című tankönyvet javasolták, majd a közigazgatási hivatalok maguk adtak ki sillabuszokat, végül 2006-tól a BM bocsátott ki könyvet (Ugróczy, 2006). Általánosan támadták, hogy a kézikönyv ódivatú, nem tartalmaz a felnőttképzéshez illően magyarázó ábrákat, térképeket, táblázatokat, szövegezése nehézkes, száraz, és csak a jogban, közigazgatásban

jártasak számára érthető, a kevésbé iskolázottak, magyarul most tanulók számára nem alkalmas eredeti céljára. Ezért is készítettek mindenütt saját felkészítő anyagot a civil szervezetek. Másfelől, a magyar történelem, irodalom, képzőművészet, zene, építészet története, a magyarok eredete, az állami berendezkedés, a nemzeti jelképek, az alapjogok, az állampolgári kötelezettségek, a kapcsolatok és az állampolgárság szabályozása absztrakt gondolkodást igényel, kevés közvetlen haszonnal jár a napi eligazodásban. Bár több vizsgázó és vizsgára felkészítő rendjén valónak találta a vizsga anyagát, minimális polgári tudásnak tekintve annak tartalmát, a külföldiek túlzottnak, módszerében tévesnek tartották (például azért, mert az időközben változó állami szervek nem követhetők sem a vizsgázónak, sem a felkészítőknél a tankönyv alapján).

- Az állampolgársági eljárás 1993 óta illetékmentes, de közismerten sokba kerül a közjegyzői hitelesítés és a hiteles magyar fordítás. Ez utóbbi állami monopólium, mégis úgy tesz a jogalkotó, mintha semmi köze nem lenne hozzá – elvégre biztos egzisztenciájú személyek kérnek állampolgárságot. De akkor miért nincs eljárási illeték? A parlamenti vitákból tudjuk, a határon túli magyarok terheit akarták ezzel csökkenteni. Ezért a főleg nem magyarokat sújtó állampolgársági vizsgánál fel sem merült a díjmentesség. 1993-ban a minimálbér 50 százaléka szerepelt, amelyet kérelemre – ha például többgyermekes család vagy beteg honosítandó bukkant fel – lehetett csökkenteni. 2006-ban, mint fentebb szó esett róla, ez csökkent ötezer forintra, 2011-től megint a minimálbér 50 százaléka. Eközben nem bizonyították, hogy többbe kerülne a vizsgáztatás szervezése, az ügyfél nem kap több törődést, a díjmegállapítás tehát önkényes, és diszkriminálja a nem magyar nyelvű honosítandókat.

2007-ben egy heti- és egy napilap beszámolt a vizsgáról, meglehetősen kritikusan.⁵⁴ Azóta ilyen témájú írást nem találtam. A hetilap húsz kérdésből álló tesztet készített a tankönyv alapján, és utcai járókelőkkel töltette ki. 90 százalékuk megbukott volna a vizsgán, tévedtek a történelmi eseményeket, a híres személyeket illetően, és bár nem volt reprezentatív a felmérés, a szarkasztikus írás rávilágít, hogy a műveletlenség terjedésével egyre szembetűnőbb az a túlzott tudásszint, amit a külföldiektől elvárunk. A napilap tudósítója Nyíregyházán drukolt végig egy állampolgársági vizsgát a közigazgatási hivatalban, ahol a 16 romániai, ukrainai és ázsiai honosítandó kisdíákként izgult végig fél napot. 2006-ban 148 vizsgázóból csak húszan buktak meg, ezért nyugtatni próbálták a vizsgázókat, de hiába. Az írásbeli teszt három kérdése: meddig tart az Alkotmánybíróság tagjainak megbízatása, melyek Magyarország szomszédai, és foglalja össze a magyar állampolgárok kötelezettségeit. A vizsgázók fél órán belül megírták, bár egy órájuk lett volna. A szóbelin pedig 25 perc múlva jött ki feldúlva az első vizsgázó: „Nem tudtam a hatalommegosztást. Az mit jelent? De azt tudtam, hogy soroljak fel híres magyar zeneszerzőket.” A második vizsgázó sírva jött ki: „Nem tudtam a magyarok eredetét!” Hiába nyugtatta az újságíró, hogy azon még a szakemberek is vitáznak, csak annyit vála-

⁵⁴ Szencz Dóra: Állampolgársági vizsga. Magyar Demokrata, 2007/49; Kácsor Zsolt: Állampolgársági vizsga – interjú. Népszabadság, 2007. június 23.

szolt: „Az nekem mindegy, csak vitatkozzanak, de én fogok megbukni!” A 16 vizsgázóból hárman buktak meg. A vizsgáztató bizottság elnöke egy mosolygós, kedves ember mindent úgy magyarázta: „egy minimális szintet mindenkinek el kell érnie, és van egy szint, amikor a mi jóindulatunk sem segít”.

Az a bökkenő, hogy mi a minimális szint? Egy közösségi portálon olvasható bejegyzés szerint (2010 májusa) „nem érthető az állampolgársági vizsgáztatás logikája. Sokszor a vizsgázó jobban ismerte a magyar történelmet, mint a vizsgáztató, mégis megbukott és megalázták. Ez nem egyetemi felvételi, főleg nem egy határon túli magyarnak! Németországban sokkal egyszerűbb a vizsga, miért nem lehet velük elbeszélgetni pár percig? Az sokkal olcsóbb és humánusabb lenne szerintem!”

Ez rátapint a lényegre. Annak kellene kiderülnie, hogy miért akar az illető állampolgárságot, és milyen a személyes háttére (életkor, egészség, család, iskolázottság, mióta él itt, mi az anyanyelve). Ehhez lehetne szabni a kérdéseket, és értékelni a válaszokat. Továbbá a vizsgát a kritikusok szerint mindenkire ki kellene terjeszteni, a magyar nemzetiségűekre is, akik a magyar alkotmányos kérdésekben ugyanolyan járatlanok, mint az utcai járókelők; „különben teljesen felesleges az egész, nem értem, miért vannak ők felmentve?”

A 2010 májusában elfogadott állampolgársági törvény módosítása új korszakot kezd, és 2011-től még nagyobb körből iktatja ki az állampolgársági ismeretek vizsgát: a gyorsított (legkedvezményesebb) honosításban egyáltalán nem kell vizsgát tenni. E kérelmezőknek (és a visszahonosítást kérőknek) merőben formálisan fogják igazolni a magyar nyelvtudását. A hivatalnok (konzul, anyakönyvvezető, BÁH-ügyintéző) a kitöltött nyomtatványt és mellékleteit lepecsételi és kész. A nyelvtudás szintjét itt sem határozták meg, azt bármely ügyintéző egy-két perc alatt saját hatáskörben eldönti.

A többi kérelmező meg minden változtatás nélkül rója a köröket, készül a vizsgára és izgul, elvégre nem magyar.

Összegzés és javaslatok

A szakirodalmi áttekintés és a nemzetközi tapasztalatok, kutatások ismeretében egyértelmű, hogy a hazai állampolgársági jognak *önmagában nem vizsgálható* a migránsok beilleszkedésében játszott szerepe, mivel az összefonódott az identitáspolitikával, a határon túl élő magyaroknak az ottani többségbe való beolvadása elleni harccal.

Az első három állampolgársági törvény a saját integratív szerepét alapvetően az előzetesen itt töltött idő hosszához igazodó spontán beilleszkedés révén alakította ki, miközben a magyar nemzetiségűekre is figyelemmel volt. Az 1993-as állampolgársági szabályozás az időközben meglódult migrációs és a nyílt nemzetépítési folyamatokra alapozva, megváltoztatta az arányokat, és egyre nagyobb mértékben a határon túli magyarok jog-

intézményévé tette a honosítást. Ez a folyamat 2011-től mindenki számára nyilvánvaló, és megtévesztő honosításnak nevezni, talán egy másik jogintézményt kellett volna erre a gyors állampolgárság-szerzésre kialakítani.

2011-től élesen kettéválik a magyar és nem magyar nemzetiségű célcsoport az állampolgárság megszerzésében. Ez utóbbi szűk létszámú csoport nem kap az integrációjához mást, csak az állampolgársághoz vezető úton kötelezően megszerzendő jogállást (bevándorolt, menekült, letelepedett, örökbefogadott, házasságban élő, regisztrált uniós polgár/családtagja) és az azzal járó jogokat. A spontán, önerőre támaszkodó beilleszkedést az itt töltött évek magas száma bizonyítja, és ehhez járul a bonyolult honosítási ügyintézés, a most megszigorított közrendi kockázatmentesség meg a szelekcióra alkalmas állampolgársági vizsga, felemelt vizsgadíjjal. A menekültek részesülnek ugyan bizonyos állami támogatásban, de arányuk olyan kicsi a honosításban, hogy a támogatások hatása alig mérhető, és eltöprel a stabil egzisztencia és nyelvtudás megkövetelése mellett.

Minderre tekintettel, csak formális választ lehet adni az állampolgárság megszerzésének a migránsok beilleszkedésében betöltött szerepét illetően: stabilizáló, az állampolgári és az uniós polgári jogokat megnyitó funkciója az egyéni alkalmazkodás és a kulturális hasonlóság függvénye. Állami, önkormányzati támogatások, politikák helyett csak a honosításhoz vezető úton kötelezően megszerzendő jogállás részeként nyílik mód egyes szociális, gyermekvédelmi, közoktatási, egészségügyi ellátások, politikai jogok (helyi aktív választójog, népszavazásban részvétel) megszerzésére, sokszor annak gyakorlási lehetősége nélkül.

Az érdemi válaszhoz *kutatni kellene* az állampolgárság megszerzése előtti és utáni életutat, hogy abban milyen tartalmi változást hoz az állampolgárság megszerzése, van-e tovább migrációs hatása, a hazatérés vagy a maradás mellett dönt-e az illető, milyen a hatása a családalapításra, hogyan alakul a nyelvtudás, a munkavállalás. Azaz a területhez kötésen alapuló állampolgárság valós összefüggéseit lehetne ezen a jogintézményen keresztül felmérni és figyelemmel kísérni. Ehhez a migrációs statisztikai rendszer javasolt reformja kellene, bevezetve az egyéni statisztikai azonosítót, hogy a követés lehetőségessé váljon, segítve a spontán vagy majd támogatott beilleszkedési életútállomások azonosítását. A gyorsított honosítási eljárás inkább hatályosulási és identitáspolitikai vizsgálatot igényel, leválasztva azt az integrációs kérdésekről.

A szabályozás módosításával elősegíthető, hogy az állampolgárság megszerzése erősítse a migránsok biztonságérzetét, megkönnyítse beilleszkedésüket.

- A honosítás általános feltételeit át kell alakítani: rövidíteni a várakozási időt, kedvezően értékelni a család összetételét, a kérelmező végzettségét, nyelvismereteit, életkorát, egészségi állapotát. A spontán beilleszkedéshez ezek döntő szempontok (pl. pontozásos rendszert bevezetve lehetne egyre rövidebb a várakozási idő). A magas képzettségűek, több nyelvet beszélők, fiatal családok kedvezményezése kerüljön be az állampolgárság megszerzésének rendjébe. Másként fogalmazva, *kell egy vízió arról*,

hogy kik legyenek a jövődöbeli állampolgárok, mert egyszer elfogynak a határon túli magyarok.

- A honosítást – ide értve a tényleges, területhez kötődő állampolgárság-szerzést – le kell választani a rendészeti jogról. Ne legyen kötelező feltétel bizonyos rendészeti jogállások megszerzése, továbbá *saját kritériumokat* kell az egzisztenciára és a közbiztonsági kockázat mértékére bevezetni a kérelmezők körében. Nem indokolt a teljes büntetlenség és a teljes nemzetbiztonsági, közbiztonsági előélet hiányát megkövetelni, a kisebb súlyú vagy több évvel korábbi cselekmény ne legyen kizáró ok. Annál is kevésbé, mivel a gyorsított honosítási eljárásban nyilvánvalóan nem tudják majd ellenőrizni a honosítást kérők effajta előéletét, a megkülönböztetés e téren is bekövetkezik majd az általános honosítási feltételeket teljesítőkhöz képest.
- Az állampolgárság-szerzésben a *területen születés és itt nevelkedés*, iskoláztatás nagyobb kedvezményt jelentsen, azaz a *ius soli* elvet szélesebb körben kellene alkalmazni. Ez segítene sok migráns családnak, hogy itt születő gyermeke állampolgárrá váljon, ami motiválja a családot is az állampolgárság megszerzésére.
- A honosítási eljárásban a jogorvoslat, az iratokba betekintés, az indoklási kötelezettség olyan *eljárási garancia*, amelyet minden országban biztosítanak az Európa Tanács egyezménye alapján. Az integrációhoz azért van köze, mert visszajelzést ad a kérelmezőnek, hogy még mit kellene teljesítenie, vagy miért ne próbálkozzon többször. Jogállami környezetben érthetetlen ezek megtagadása.
- A *ius soli* elv alapján szerezhető feltételes állampolgárság bizonyos idő elteltével váljon véglegessé, hiszen az emberi méltóságot sérti a határidő nélküli bizonytalanság.
- A honosítási eljáráshoz csatolt életrajzok célja és tartalmi elemei ma meghatározatlanok, de ez nem maradhat így, ha az integráltsági esélyek felmérése és értékelése bekerül a honosítási elvek körébe. Persze egy elbeszélgetés ezt ugyanúgy pótolná, különösen, ha még nem tud magas fokon magyarul írni a kérelmező.
- Az állampolgársági vizsga rendje és a vizsgára való felkészülés módosításra szorul. A vizsga célja nem a megbuktatás, hanem annak felmérése, hogy hol áll az egyén az integrációs előrehaladásban (nyelvtudás, eligazodás, saját életútjának és céljainak elérése terén). Ehhez persze naprakész és jól felépített tankönyvre is szüksége lenne ábrákkal, táblázatokkal, sokkal egyszerűbb megfogalmazásban. Másfelől a vizsga az államszervezet és az alapjogok ismeretét gyakorlati módon kérje számon (hogyan íratja be a gyereket ön az iskolába, mit tesz, ha ellopták az iratait, az adóhivatalban hogyan intézi az adószámát stb.). Absztrakt esszék helyett teszt célszerű: rövid kérdések, rövid válaszok. A vizsga egészéről egy honlapon lehetne interaktív módon friss információkat adni. A vizsgára felkészítő civil szervezetek kapjanak támogatást, hiszen a mainál sokkal több embernek lenne szüksége a tanfolyamokra, nyelvoktatásra, ügyintézésben segítő tanácsokra. A vizsgák legyenek nyitottak annyiban, hogy a bizottságban

lehessenek külsős tagok (civil szervezet, önkormányzati szociális munkás, pedagógus, megfigyelőként vagy akár kérdezőként), a hivatali dolgozók mellett, legyen mód a dolgozatok és a szóbeli értékelés megmagyarázására, a betekintésre. A vizsga tartalmát, kommunikációját és beválását illetően egy tanácsadó testület létrehozása szélesebb nyilvánosságot adna az intézménynek.

Irodalom:

HUDDLESTON, THOMAS – JAN NIESSEN (WITH NI CAOIMH, EADAOIN AND WHITE, EMILY) (2011): **Migrant Integration Policy index III. British Council, MPG, Brussels.**

IRSAY, GYÖRGY (2003): **Örökre számúzve. Adatok 1500 számúzott magyar történetéhez. Püski, Budapest.**

KEMÉNYFI, RÓBERT (2001): **A mérés lehetősége az etnikai, a vallási és a nemzeti kisebbség fogalmában. In: Faragó Tamás – Őri Péter (szerk.) / Történeti Demográfiai Évkönyv, 2001. Központi Statisztikai Hivatal Népeességtudományi Kutatóintézete, Budapest, 65–78. old.**

KLINGER, ANDRÁS (1994): **A nemzetiségi statisztika Európában és Magyarországon. In: Klinger András (szerk.): Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990). KSH, Budapest, 22–41. old.**

KOSTAKOPOULOU, DORA – CARRERA, SERGIO – JESSE, MORITZ (2009): **Doing and Deserving: Competing Frames of Integration in the EU. In: Guild, Elspeth – Gronendijk, Kees – Carrera, Sergio / Illiberal Liberal States: Immigration, Citizenship and Integration in the EU. Ashgate, Farnham-Surrey-Burlington, 2009. 167–186. old.**

NIESSEN, JAN – HUDDLESTON, THOMAS (2009a): **Handbook on Integration for Policy Makers and Specialists, 3rd edition. European Commission, DG for Justice, Freedom and Security, Brussels.**

NIESSEN, JAN – HUDDLESTON, THOMAS (SZERK.) (2009b): **Legal frameworks for the integration of third-country nationals. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston.**

NIESSEN, JAN – HUDDLESTON, THOMAS – CITRON, LAURA (IN COOPERATION WITH ANDREW GEDDES AND DIRK JACOBS) (2007): **Migrant Integration Policy Index. British Council, MPG, Brussels.**

TÓTH, JUDIT (2009): **Acquiring Nationality: Is it a Goal, a Tool, or an Assessment of Integration? In: Niessen – Huddleston, (2009b), 159–193. old.**

TÓTH, JUDIT (2010a): **Ethnic Citizenship – Can it be Obtained and Tested? In: van Oers – Ersbøll – Kostakopoulou, (2010), 211–240. old.**

TÓTH, JUDIT (2010b): **Népszámlálás és migrációs statisztika.** *Kisebbségkutatás, 2010/4: 575–589. old.*

TÓTH PÁL PÉTER (1994): **Magyarország új állampolgárai. 1988–1992.** In: *Sik Endre – Tóth Judit (szerk.): Jönnék? Mennek? Maradnak? MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 85–97. old.*

UGRÓCZKY, MÁRIA (2006): **Állampolgársági ismeretek.** *BM Duna Kiadó, Budapest, 2006.*

VAN OERS, RICKY – ERSBØLL, EVA – KOSTAKOPOULOU, DORA (SZERK.) (2010): **A Re-definition of Belonging? Language and Integration Tests in Europe.** *Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston.*

ZELLER, JUDIT (2005): **Alkotmányjogi esetek.** *Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.*

WOPERA ZSUZSA (2010): **A hadadi-ügy – A kettős állampolgárság megítélése a házassági perek joghatósági szabályaiban.** *JeMa, 2010/1 66–76. old.*

Függelék: A tanulmány első felében elemzett szakirodalom

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése a magyar állampolgárság megszerzése iránti kérelmek vizsgálatának gyakorlatáról. Országgyűlési Biztosok Hivatala, 1997.

Európai egyezmény az állampolgárságról. Európa Tanács – 1997. Acta Humana 1999/37-38: 124-135.

Aradi, Gábor, Az optálás kérdése Tolna megyében. Tanulmányok 2002, 155-199.

Bajáki, Veronika, Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.

Csergő, Zsuzsa – Golgeiger, James M., Virtual nationalism in comparative context: how unique is the Hungarian approach? Central European Political Science Review, 2005/16: 40-56.

Csink, Lóránt, Az állampolgárság szabályozása 1945 és 1950 között Magyarországon. Publicationes doctorandorum iuridicorum. 2004/4: 137-148.

Demeter, Andrea, Az Európai Unió tagállamainak szabályozása, gyakorlata az állampolgárság tárgyában. Összehasonlító elemzés. Európai Tanulmányok, 2004. IV: 637-693.

Egry, Gábor, Otthonosság és idegenség. Identitáspolitikai és nemzetfelfogás Magyarországon a rendszerváltás óta Napvilág Kiadó, Budapest, 2010.

Kukorelli, István, Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, 1994, 2002, 2009.

Fullerton, Maryellen – Sik, Endre – Tóth, Judit (ed), Refugees and Migrants: Hungary at a Crossroads. Yearbook of the Research Group on the International Migration, the Institute for Political Science of HAS, 1995.

Fullerton, Maryellen – Sik, Endre – Tóth, Judit (ed), From Improvisation toward Awareness? Contemporary Migration Politics in Hungary. Yearbook of the Research Group on International Migration, Institute for Political Science, H.A.S., 1997.

Fürész, Klára, Az állampolgárság és a státuszjogok. In: Alkotmánytan I (Szerk.: Kukorelli István). Osiris Kiadó 2002, 209-242.

Galántai, Ambrus, Kettős állampolgárság, Valóság, 1995/8: 18-32.

Gönczi, Katalin, Magyarok az amerikai legfelsőbb bíróság előtt, Helikon Kiadó, 2000.
Halász, Iván – Majtényi, Balázs (szerk.), Regisztrálható-e az identitás? Gondolat Kiadó – MTA Jogi Tudományi Intézet, Budapest, 2003.

Halász, Iván – Schweitzer, Gábor, Állampolgárság. Kommentár az Alkotmány 69. §-ához. Az Alkotmány kommentárja I-II. Szerk.: Jakab András, Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 2432-2470.

Halász, Iván, Ethnicity and territory in the Central and Eastern European Status Laws, Central European Political Science Review, 2005/16: 57-67.

Halász, Iván, Dual citizenship as an instrument of the Hungarian policy towards the nation? Regio (A review of studies on minorities, politics and society), 2005/73-86.

Halász, Iván, National and Ethnic Minorities and Minority Laws in Central Europe. Minorities Research (A Selection of Studies by Hungarian Authors). Budapest, Lucidus, 2008/10: 131-148.

Haraszti, Katalin, A magyar állampolgárság megszerzése; döntés-előkészítés, elnöki diszkréció. Magyar Közigazgatás, 1998/1: 12-33.

Hargitai, József, A magyar állampolgársági jog de lege lata (gondolatok néhány alapelvről), Magyar Jog, 1993/12: 721-724.

Hargitai, József, Az állampolgárság a nemzetközi jogban és az alkotmányjogban. Gondolatok az új alkotmány koncepciójáról, Magyar Jog, 1996: 705-714.

Ieda, Osamu, Ideological background of the amendment Status Law controversy in Hungary. Central European Political Science Review, 2005/16: 7-20.

Ieda, Osamu et al. (ed), Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship? Slavic Research Centre, Hokkaido University, Sapporo, 2006.

Judit, Tóth: Entre politique étrangère et politique intérieure – La „Politique de Diaspora” de la Hongrie. In : Loin des yeux, près du cœur. Les États et leurs expatriés. Sous la direction de S. Dufoix, C. Guerrassimoff, A. de Tinguy. Presses de Sciences-Po, Paris, 2010, 221-237.

Kántor, Zoltán – Majtényi, Balázs, A „kettős állampolgárság” kérdése – közpolitikai és jogi érvek és ellenérvek.

Romániai magyar évkönyv, 2005. 213-228.

Kántor, Zoltán, Re-institutionalizing the nation – status law and dual citizenship. *Regio* (A review of studies on minorities, politics and society), 2005:40-49.

Kardos, Angelika Csilla, Az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény a magyar állampolgársági jog tükrében. Alkotmányjogi TDK, 2004, I: 33-56.

Kende, Tamás – Nagy, Boldizsár, Köldökszinór vagy pányva: jogi kötelékek az állampolgár (jogi személy) és állama között. *Mi lesz, ha nem lesz?* 1997, 175-204.

Kézikönyv – Az anyakönyvi igazgatás, házasságkötési eljárás és névviselés, állampolgári eljárás. Közigazgatási Iroda Kft., Hagyórsbörönd, 2005.

Kézikönyv – A területi, személyi autonómia és a kettős állampolgárság gyakorlata az Európai Unióban. – Az európai szintű kisebbség-védelem kiépítésének lehetőségei. Országgyűlés Hivatala. – Multiszolg. Bt., 2005.

Kisteleki, Károly, A magyar állampolgárság fejlődéstörténete a kezdetektől a rendszer-változásig. Doktori képzés 2003. 13-37.

Kisteleki, Károly, Az állampolgárság a dualizmus idején, *Állam- és Jogtudomány*, 1997/1-2: 37-52.

Kisteleki, Károly, Magyar állampolgárság a XX. században, *Állam- és Jogtudomány*, 2000/1-2: 57-77.

Kisteleki, Károly, Regulation of the legal institution of the Hungarian nationality from the beginnings to Act L of 1879, *Annales*, 2000/38: 41-50.

Restitutio in integrum avagy törvényt a külhoni magyarok magyar állampolgárságának visszaállítására, Konferencia. Budapest, 2005. febr. 11-12. Magyarok Világszövetsége, Timp Kft., 2005.

Kopper, Ákos, Állampolgárság határon innen és túl, *Beszélő*, 2010/5-6: 25-35.

Kovács, M. Mária – Tóth, Judit, Kin-state responsibility and ethnic citizenship: The Hungarian case. In: *Citizenship Policies in the New Europe. Expanded and Updated Edition.* Rainer Bauböck, Bernhard Perchinig and Wiebke Sievers (eds.) Amstersam University Press, 2009, 151-176.

Kovács, Mária M., The politics of non-resident dual citizenship in Hungary. *Regio* (A review of studies on minorities, politics and society), 2005:50-72.

Kovács, Mária M. The Politics of Dual Citizenship in Hungary. In: Faist, T. & P. Kivisto: Dual Citizenship in Global Perspective. From Unitary to Multiple Citizenship. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007: 92-112.

Kovács, Mária M., The Politics of Dual Citizenship in Hungary. Citizenship Studies 2006/4: 431-451.

Kovács, Mária M. – Tóth, Judit, Kin-state responsibility and ethnic citizenship: The Hungarian case. In: R. Bauböck; B. Perching; W. Sievers (eds.). Citizenship Policies in the New Europe. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007: 135-159.

Lőrincz, Aranka, Állampolgársághoz való jog a nemzetközi jogban. A nemzeti szuverenitástól a mindenkit megillető emberi jogig. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 2008/13: 41-48.

Madari, Edit, Az állampolgársági kérelmekről. Magyar Közigazgatás, 1993/10: 623-627.

Madari, Edit, Útmutató az állampolgársági ügyek intézéséhez. BM Könyvkiadó, 1994.

Madari, Edit – Parragi, Mária, A magyar állampolgárságról szóló új törvény. Magyar Közigazgatás, 1993/6: 321-328.

Madari, Edit – Parragi, Mária, The new Act on Hungarian nationality. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae, 1993/1-2: 65-76.

Miskolczi-Bodnár Péter, Az állampolgársági követelmény megítélése a közjegyzői szolgáltatások piacán folyó verseny körében. 1-2. Közjegyzők Közlönye, 2004/11: 3-7, 12: 3-7.

Nagy, Boldizsár, A szuverén határai. Fundamentum, 2003/2: 38-48.

Nyíri, Pál – Fullerton, Maryellen – Tóth, Judit (ed), Diasporas and politics. Yearbook of the Research Group in the International Migration, Hungarian Academy of Sciences 2001.

Osztovits, András (szerk.), Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata I-II. Complex Kiadó, Budapest, 2008 (különösen 63-76.o.)

Pap, András László, Mozgásszabadság. Alkotmányjogi és nemzetközi jogi alapok. L'Harmattan, Föld-rész Könyvek 2009.

Pap, Gábor, Az 50 éve született harmadik állampolgársági törvény néhány erényéről. Publ. Univ. Miskolc. Sect. Jur. Et pol. 2007/2: 405-413.

Pap, Gábor, Hatvan éve született a második állampolgársági törvény. Ünnepi tanulmányok. Kalas Tibor a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanárának oktatói munkásságának tiszteletére, 2008, 255-269.

Pap, Gábor, A nyilatkozat a hatályos állampolgársági törvényben. Publ. Univ. Miskolc. Sect. Jur. Et pol. 2008/5: 3-12.

Pap, Gábor, A honosítás új szabályairól. Holló András-jubileum, Miskolci Egyetem 2003, 319-327.

Pap, L. András, The Status Law Syndrome. Central European Political Science Review, 2005/16: 99-106.

Parragi, Mária, Állampolgársági jogi dilemmák – a jogalkalmazó szemével. In: Idegenek Magyarországon, MTA Politikatudományi Intézet, 1998, 79-86.

Parragi, Mária, Európai egyezménytervezet az állampolgárságról, Társadalmi Szemle 1995/4: 58-67.

Parragi, Mária, Hungarian citizenship law and Hungarians living abroad. Minorities Research (A Selection of Studies by Hungarian Authors), Budapest, Lucidus, 2001:94-104.

Parragi, Mária – Ugróczy, Mária (szerk.), A magyar állampolgárságra vonatkozó jogszabályok II. Szemimpex Kiadó, 1994.

Parragi, Mária (szerk.), A magyar állampolgárságra vonatkozó jogszabályok I. Szemimpex Kiadó, 1993.

Petrétei, József, Magyar alkotmányjog. 1. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002. Pomogyi, László, Szegényügy és községi illetőség a polgári Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

Puskás, Julianna, Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1890–1940, Akadémiai Kiadó, 1982.

Schöpflin, Georg, Hungary and the EU: the Status Law and after. Central European Political Science Review 2005/16: 21-28.

Sík, Endre – Tóth, Judit (szerk.), Idegenek Magyarországon. MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi migráció kutatócsoport évkönyve, Budapest, 1997.

Somogyvári, István (szerk.), Az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő munkájának dokumentumai 1994-1998. I-II. Budapest, Parlamenti Módszertani Iroda, 1998.

Szalayné, Sándor Erzsébet, Az Európai unió közjogi alapjai I. Dialóg-Kampus kiadó, Budapest–Pécs, 2003.

Szalma, József, Az állampolgársági jogosultság jogi szabályozásának fejlődésmenete a magyar jogban, *Jogtörténeti Szemle*, 2005/4: 21-27.

Szalma, József, Az állampolgárságról – külföldi kitekintés. *Jogtörténeti Szemle*, 2007/2: 25-35.

Szamel, Lajos, Az állampolgársági jog közjogi (alkotmányjogi és közigazgatási jogi), illetve magánjogi jellegéről.

Kovács István- emlékkönyv, JATE, Szeged, 1991. 333-343.

Szamel, Lajos, Az állampolgársági jog reformjáról. Magyar Tudományos Akadémia Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest, 1990.

Szamel, Lajos, Az állampolgársági jog reformjáról, *Magyar Közigazgatás* 1991/3: 193-208.

Szarka László, The legal institution of dual citizenship as a means of dealing with minority and migration situations *Minorities Research (A Selection of Studies by Hungarian Authors)* Budapest, Lucidus, 2005: 106-118.

Szarka, László (ed), *Hungary and the Hungarian Minorities (Trends in the Past and Our Time)*. Atlantic Studies on Society in Change, Columbia University Press, 2004.

Tezla, Albert Az amerikai magyarok 1895–1920. I-II. Európa Kiadó, 1987.

Tezla, Albert, Egy szívvel két hazában, Corvina Kiadó, 2005.

Tóth, Gábor Attila, Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

Tóth, Judit, A külföldiek integrációja: célok és mérhetőség európai szinten. EIF kutatás, 2009. (kézirat: 2009. november) 1-22.

Tóth, Judit – Legény, Krisztián (szerk.), Összehasonlító alkotmányjog, Complex Kiadó, Budapest, 2006.

Tóth, Judit – Ugróczy, Mária, Kézikönyv a határon túli magyarokat érintő jogszabályi rendelkezésekről. Magyar Országgyűlés, 2008.

Tóth, Judit (szerk.), Schengen (A magyar-magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában). Kisebbségkutatás könyvek. Lucidus, Budapest, 2000.

Tóth, Judit, Kit érdekelnek a migránsok? Ankét a kisebbségkutatásról. Regio 2009/3: 106-113.

Tóth, Judit, Alkotmányozás és állampolgárság. In: Chronowski Nóra – Petrétei József (Szerk.), Tanulmányok Ádám Antal Professzor emeritus születésnapjának 80. évfordulójára. PTE ÁJTK, Pécs, 2010: 391-426.

Tóth, Judit, Az üldözöttek jogi rehabilitációja: torzó. In: Visszatérés – Újrakezdés. Szerk.: Botos János és Kovács Tamás. Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány, 2007, 18-42.

Tóth, Judit, Is it possible to regulate citizenship by referendum? Minorities Research (A Selection of Studies by Hungarian Authors) Budapest, Lucidus, 2007: 88-121.

Tóth, Judit, Kíváncos immigránsok? Az állampolgársági és az idegenrendészeti törvényről. Jönnek? Mennek? Maradnak? MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi migráció kutatócsoport évkönyve, Sik, Endre (szerk.), 1994, 98-110.

Tóth, Judit, Mozaikok a migráció hazai szabályozásából. Az állampolgársági és az idegenrendészeti törvény elemzése. Magyar Jog, 1994/4: 213-222.

Tóth, Judit, Who are the desirable immigrants in Hungary under the newly adopted laws? Refugees and migrants 1995, 57-68-

Tóth, Judit, Kettős állampolgárságot népszavazással? Fundamentum, 2004/2: 80-87.

Tóth, Judit, Státuszjogok. Lucidus Kiadó, Budapest, 2004.

Tóth, Judit, Hogyan vélekednek az állampolgárságról a parlamentben? Regio, 2004/4: 36-50.

Tóth, Judit, Principles and Practice of Nationality Law in Hungary. Regio (A review of studies on minorities, politics and society), 2005: 21-39.

Tóth, Judit, Mit ér az állampolgárság, ha magyar? In: Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Imre, Miklós – Lamm, Vanda – Máthé, Gábor, Corvinus Egyetem – Károli Gáspár Református Egyetem – MTA Jogtudományi Intézet, 2006: 419-426.

Tóth, Judit, Ethnic Citizenship – Can it be Obtained and Tested? In: A Re-definition of Belonging? Van Oers, Ersbøll and Kostakopoulou (eds.), Koninklijke Brill NV., The Netherlands, 2010: 211-240.

Tóth, Judit, Az állampolgári jogállás és a személyállapot. Távoktatási anyag. Szerk.: Majtényi Balázs – Halász Iván, Corvinus Egyetem, 2006: 1-35.

Tóth, Judit, *Acquiring Nationality: Is it a Goal, a Tool, or an Assessment of Integration?* In: *Legal Frameworks for the Integration of Third-Country Nationals*. Edited by Niessen, J. – Huddleston, T., Martinus Nijhoff Publishers, Vol.18 'Immigration and Asylum Law and Policy in Europe', Leiden–Boston, 2009: 159-193.

Tóth, Judit, *Legal regulations regarding Hungarian Diaspora. Regio (A review of studies on minorities, politics and society)*, 2000: 37-64.

Tóth, Judit, *A diaszpóra a jogszabályok tükrében. Regio*, 1999/3-4: 46-92.

Tóth, Judit, *The Hungarian Diaspora in the legal regulations, Acta Juridica et Politica*, 2000/34: 475-493.

Tóth, Judit, *Diaspora Politics: Programs and Prospects*. In: *New Diasporas in Hungary, Russia and Ukraine: Legal Regulations and Current Politics*, Kiss, I. and McGovern, C. (Eds.) Open Society Institute/COLPI, 2000: 96-141.

Tóth, Judit, *Státusmagyarság. Mozgó Világ* 2001/4: 12-19.

Tóth, Judit, *A nemzetközi migráció jogi alapjai*. In: *Migráció és Európai Unió*. (Szerk.: Lukács Éva – Király Miklós) AduPrint, 2001: 81-123.

Tóth, Judit, *Sem nemzetpolitika, sem kisebbségvédelem. Magyar Kisebbség* 2002/1: 103-112.

Tóth, Judit, *A státustörvényről – A Velencei Bizottság véleménye és a magyar jog tükrében*. In: *A státustörvény – Előzmények és következmények*. Szerk.: Kántor Zoltán. Teleki László Intézet, 2002: 57-69.

Tóth, Judit, *Lehet-e módosítani a státustörvényt?* In: Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.) *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002–2004)*. Gondolat – MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2004, 209-230.

Tóth, Judit, *A vizionált nemzetpolgárság. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2005/1: 21-32.

Tóth, Judit, *Fórum – nép, nemzet, szuverenitás. Fundamentum*, 2006/2: 73-78.

Tóth, Judit, *The Impacts of EU Enlargement on National Building and Citizenship Law*. In: *Illiberal Liberal States – Immigration, Citizenship and Integration in the EU*. Edited by Elspeth Guild, Kees Groenendijk and Sergio Carrera. Ashgate, England, 2009: 101-112.

Tóth, Judit, *Az uniós állampolgárság és választójogi összefüggései az önkormányzatoknál*. Magyar Közigazgatási Intézet – IDEA – Önkormányzatok és EU közpolitika, 2004/2: 1-52.

Tóth, Judit, A helyi önkormányzatok európai szintű szabályozása. Európai integráció, 1997: 95-129.

Tóth, Judit, Magyarok közt egy európai? A magyar állampolgári jogállás és az európai állampolgárság viszonyáról In: Magyarország és Európa az ezredfordulón. Konferencia – Pécs, 2000. május 18-19. Szerk.: Andrassy Gy. – Cseresnyés F. PTE Európa Központja, 2001: 43-59.

Tóth, Judit, A határon kívül élő magyarokért való felelősség egyes alkotmányjogi összefüggéseiről. In: Schengen (A magyar-magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában). Szerk.: Tóth Judit. Kisebbségkutatás könyvek. Lucidus, 2000: 123-173.

Tóth, Judit, The Consequences of Accepting EU identity: The Case of Hungary and Ethnic Minorities. In: Kees Gronendijk, Elspeth Guild and Paul Minderhoud (Eds.) In Search of Europe's Borders. Immigration and Asylum Law and Policy in Europe Vol.5 Kluwer Law International. 2002: 251-272.

Tóth, Judit, Miért nem lehet, ha szabad – a többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől Beszélő, 2003/10: 10-19.

Tóth, Judit, Connections of Kin-minorities to the Kin-state in the Extended Schengen Zone. In: The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection. Edited by Kántor – Majtényi – Ieda – Vizi and Halász. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2004: 371-395.

Tóth, Judit, Konzuli jogvédelem és uniós állampolgárság. EU-tanulmányok, 4. kötet, Nemzeti Fejlesztési Hivatal 2004: 799-826.

Tóth, Judit – Sik, Endre, Joining an EU identity. Integration of Hungary or the Hungarians? In: Europeanisation, National Identities and Migration. Changes in Boundary Constructions between Western and Eastern Europe. (Edited by Spohn, W. and Triandafyllidou, A.) Routledge Advances in Sociology. Routledge, 2003: 223-244.

Tóth, Judit-Fejes, Zsuzsanna, Report on multilevel governance and competences of local and regional authorities in the area of freedom, security and justice (to the Committee of the Region, EU), CEPS, Brussels, April 2009: 1-95.

Tóth, Pál P., Deprived of citizenship. Minorities Research (A Selection of Studies by Hungarian Authors), Budapest, Lucidus, 2001: 42-51.

Tóth, Pál P., Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon. 1988-1994. Püski Kiadó, 1997.

Tóth, Pál P., Magyar? Állam? Polgárság? Idegenek Magyarországon. MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi migráció kutatócsoport évkönyve, 1998: 75-77.

Tóth, Pál P., Magyarország új állampolgárai. 1988–1992. Hatalom és társadalom, 1995: 687-702.

Tóth, Pál P., Magyarország új állampolgárai. 1988–1992, Jönnnek? Mennek? Maradnak? MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi migráció kutatócsoport évkönyve, 1994: 85-97.

Trócsányi, László (szerk.), A mi Alkotmányunk. Complex Kiadó, Budapest, 2006.
Trócsányi, László ifj., Közjogi változások és a rendszerváltás. Magyar Közigazgatás, 1993/7: 391-398.

Ugróczky, Mária, Az állampolgársági eljárás és az államigazgatási eljárási szabályok viszonya. Magyar Közigazgatás, 1994/9: 536-539.

Ugróczky, Mária, Az állampolgárság szabályozása Európában. Acta Humana, 1999/37-38: 57-71.

Varga, Norbert, Az állampolgárság megszerzése a magyar és az amerikai alkotmányokban a 19. században. Jogtörténeti tanulmányok, 2005/8: 541-557.

Varga, Norbert, The framing of the first Hungarian citizenship law (Act L of 1879) and acquisition of citizenship Hungarian Studies, 2004/18: 127-153.

Varga, Norbert, A dualista állampolgársági jog levéltári forrásai, különös tekintettel az 1879:L. tc. megalkotására, Doktoranduszok fóruma, 2004, 421-425.

Varga, Norbert, A távollét intézménye a magyar állampolgársági jog történetében, különös tekintettel az első állampolgársági törvényre. (1879: L. tc.). Studia iurisprudentiae, 2002/1-2: 417-431.

Varga, Norbert, Az állampolgárság elvesztése az 1879:L. tc. alapján. Studia iurisprudentiae, 2002/2: 455-476.

Vizi, Balázs, Evaluation of the Status Law in the European Union. Central European Political Science Review 2005/16: 78-91.

Waterbury, A. Myra, Ideology, organization, opposition: how domestic political strategy shapes Hungary's ethnic activism. Regio (A review of studies on minorities, politics and society), 2006/9: 65-86.

A magyar állampolgársági jog a gyakorlatban (1880–1890)

Talán mehökkentő, ha a nemzetközi vándorlás és a beilleszkedés, abban az állampolgárság szerepét elemző kutatás a múltba néz. Ám a jogtörténeti kutatás számos tanulsággal szolgálhat arról, hogy a jogalkalmazás és a jogalkotó által kitűzött célok milyen viszonyban vannak egymással, mit kell vagy lehet másként szabályozni, értelmezni. Az alábbi írás a hazai állampolgársági jog történetéből vesz szemügyre néhány esetet, bátorítást adva a további kutatásokhoz és a jelenkori szabályozási működés jobb megértéséhez.

A magyar állampolgárság megszerzésének és elvesztésének jogcímeit először az 1879: L. tc. határozta meg. A törvény rendelkezéseinek elfogadásában rendkívül nagy szerepe volt a dualista Magyarország politikai és gazdasági helyzetének. A jogszabály elfogadásával az országgyűlés egy jelentős joghézagot pótolta, hiszen a kiegyezést megelőzően az egyszerű és az ünnepélyes honfűsítés útján lehetett megszerezni a honpolgárságot. A polgári átalakulás következtében megindult kodifikációs folyamatok eredményeként született meg az első magyar állampolgársági törvény, amely kisebb módosításokkal egészen 1948-ig hatályban volt. Ahhoz, hogy megértsük a törvény rendelkezéseit, elkerülhetetlen, hogy vizsgálat tárgyává tegyünk a gyakorlatot, ami az alkotmányjogászok és az állampolgársággal foglalkozó kutatók számára is hasznos információkat nyújthat. A belügyminisztérium iratanyaga jelenti a kiindulási alapot, amely a Magyar Országos Levéltárban található meg. Jelen tanulmány keretében néhány jogesettel kívánom szemléltetni az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének körében felmerülő problémákat.

Az állampolgárság megszerzése

A törvény szerint leszármazással, törvényesítéssel, házassággal és honosítással lehetett megszerezni a magyar állampolgárságot 1880-tól a jogszabály hatálybalépését követően (Fűrész, 2007. 249; Balogh, 1901. 76; Kiss, 1886. 149; Kmety, 1911. 74; Vutkovich, 1904. 177; Szamel, 1953. 169; Egyed, 1937. 22). A törvény ezen felsorolása taxatív és nem exemplikatív, hiszen egyéb módon nem lehetett megszerezni az állampolgárságot.¹ Egyes szerzők szerint e szerzési jogcímek közé lehet sorolni a visszanyerés és a régi jogon („hallgatagon”) szerzett magyar állampolgárságot (Berényi – Tarján, 1905. 14; Ferenczy,

¹ Meg kell jegyezni, hogy a törvény olyan szerzési módokat is tartalmazott, amelyek nem az 1879: L. 3. §-ában szerepeltek. Ezek a következők: a „föld joga” (ius soli) és a kedvezményes visszahonosítás: 1879: L. tc. 19., 38–44. § (Ferenczy, 1930. 57).

1930. 57). A törvény megalkotását követően tovább bővült a jogcímek száma. Az 1886: IV. tc. a visszafogadás intézményét vezette be a tömegesen visszatelepülők számára (Ferenczy, 1930. 58).

A magyar állampolgárságot a fentebb elmondottak alapján meg lehetett szerezni közvetlen és közvetett módon. Az első kategóriába csak a születés tartozott. Őket nevezték „gyökeres magyaroknak” (*Hungari nativi*) (Zlinszky, 1894. 50–51).² A második csoportba lehetett sorolni a fogadott vagy honfűsített, „naturalizált” magyarokat (*Hungari recepti*), akik törvényesítés, honosítás vagy házasság révén szerezték meg az állampolgárságot (Zlinszky, 1894. 51).

Az állampolgársági jog egyik legfontosabb része a megszerzés eseteinek és feltételeinek megállapítása, mert e jogi normák megalkotása az állam szuverén jogkörébe tartozott.

Leszármazás

A leszármazás az állampolgárság legrégebbi szerzésformája (Ferdinándy, 1902. 238). Ez a jogcím a családi kapcsolatra épült, amely az állampolgársági jogunkban érvényesülő elvek (*ius soli*, *ius sanguinis*) miatt alakult ki (Szamel, 1953. 170).³ Vutkovich szerint az „állampolgárságnak leszármazáson sarkalló megállapítása a legtermészetesebb alapja ennek a viszony rendezésének” (Vutkovich, 1904. 177). Polner Ödön szerint a leszármazás nem módja, hanem jogalapja az állampolgárság megszerzésének. A születés az az esemény, amelyhez az állampolgárság megszerzése köthető. Az állampolgárság attól függ, hogy a gyermek kitől származott, vagy hol született. Az előbbi alapja a leszármazás, az utóbbi az állam területével állt kapcsolatban. Ez a vérségi és a területi jog elvének a rendszerét jelentette (Polner, 1939. 372). Ez a szabály vonatkozott az ország területén talált személyekre, akiknek nem lehetett megállapítani az állampolgárságát.

A gyermekek állampolgárságának meghatározása eltéréseket mutatott az általános szabályokhoz képest. Figyelembe kellett venni, hogy törvényes vagy törvénytelen kiskorú gyermekről volt szó.

Az elfogadott törvény alapján magyar állampolgár lett, aki magyar honos apa törvényes és magyar állampolgárságú nő gyermekeként született (*ius sanguinis*) (Ferdinándy, 1902. 238–239). Még akkor is ez a szabály érvényesült, ha a születés helye külföld (Korbuly, 1884. 138; Kisteleki, 1996. 50; Ferenczy, 1930. 31–32). Ez a *ius sanguinis* el-

² Kiss is használta a gyökeres magyar (*Hungari nativi*) kifejezést. Ilyen személyek voltak a magyar apától származó törvényes és a magyar anyától származó törvénytelen gyermekek (Kiss, 1886. 145). E fogalom alatt Vutkovich szerint nem csak a szorosabb értelemben vett Magyarországon, hanem a Horvát- és Szlavónországek területén született személyeket is érteni kell (Vutkovich, 1904. 175).

³ Ebben az esetben a már említett *ius sanguinis* és a *ius soli* elve érvényesült.

vének elsődleges érvényesülését jelentette a magyar állampolgársági jogban (Molnár, 1929. 104; Horváth, 1894. 122; Sátor, 1948. 7). Ferdinándy szerint a „születés helye, mint 1848 előtt, az állampolgárságra befolyással nincsen, s a külföldieknek belföldön született gyermeke a belföldön születés ténye által magyar állampolgárságot meg nem szerzi” (Ferdinándy, 1902. 239). Eöttevényi Nagy Olivér úgy fogalmazott, hogy ha a „születési hely külföldön van is, ez a most jelzett elvet nem erősíteni meg” (Eöttevényi, 1911. 62). E személyeket nevezték született honfiaknak (Kmetty, 1911. 74). A magyar állampolgárságú nő törvénytelen, házasságon kívül született gyermekére is vonatkozott ez a szabály (Szita, 1993. 347; Eöttevényi, 1911. 62; Vutkovich, 1904. 177). Az állampolgársági törvény hatálybalépését követően a törvényes gyermekek, tekintet nélkül a korábbi jogszabályokra, magyar állampolgároknak minősültek. Nem számított, hogy az apa született vagy honosított állampolgár.

Ha magyar állampolgárságú férfival egy idegen honos nő házasságot kötött, a gyermekek magyar állampolgárok lettek, hiszen a feleség a házasságkötés révén elveszítette az eredeti honosságát és megszerezte a magyar állampolgárságot. Ebben az esetben a gyermek születésekor – a házasságkötés miatt – mindkét szülő magyar állampolgár volt. A gyermek magyar állampolgársága pedig akkor is fennállt, ha az anya magyar honos, az apa pedig külföldi. Született magyar állampolgárnak számított az a gyermek is, aki külföldi nőtől házasságon kívül született, ha utóbb törvényesítették (Ferenczy, 1930. 32).

Nagykorú gyermek az apa jogán magyar állampolgárságot nem szerezhette. Az 1887. évi belügyminiszteri határozatból kiderül, hogy idősebb D. József az 1850-es évben költözött Magyarországra Ausztriából. Az óbudai hajógyárban dolgozott 1856 és 1881 között, egészen haláláig. A belügyminiszterhez fordult fia állampolgárságának ügyében, aki munkakönyvvél rendelkezett és a közterhekhez hozzájárult. Gyermekeit mégsem lehetett magyar állampolgárnak tekinteni, mert az apa négyévi községi adófizetést követően, hallgatagon csak a hetvenes években kaphatta meg az illetőséget. A magyar állampolgárságot csak gyermekének nagykorúsága után kérte. Ez azt jelentette, hogy eredetileg nem számított magyar állampolgárnak, amit honosítás útján szerezhette meg (Ferenczy, 1930. 157).

Ferenczy Ferenc szerint a gyermek nem „jogszerző, hanem csak egy meglévő jogot öröklő” személy (Ferenczy, 1930. 58). Véleménye szerint ebben az esetben nem beszélhetünk új jogosítványról, hanem egy régi jog átszármaztatásáról, hiszen a gyermek nem saját jogán szerezte az állampolgárságot, hanem az apa vagy felmenői révén. A szerzés fogalmában benne lévő önkéntes akarat-elhatározás leginkább a honosítás kapcsán jelentkezett.

A lelencek születésük pillanatában megszerezték a magyar állampolgárságot, amelynek következtében nativi hungari-nak számítottak. A 19. § első bekezdésében rögzítették, hogy az állampolgárság vélelme azokra vonatkozott, akik a magyar korona országai területén születtek.

A második bekezdés alá tartoztak azok a lelencek, akik Magyarországon születtek és szüleik ismeretlenek. Ha a felmenők ismertek voltak, akkor magyar állampolgárnak vagy idegennek minősültek. Az első esetben születésüknél fogva magyar honosnak számítottak. Ellenkező esetben a szülők idegen állampolgárságát szerezték meg.

Törvényesítés

A törvényesítés (*legitimatio*) Ferenczy szerint a magyar állampolgártól való leszármazás utólagos elismerése (Ferenczy, 1930. 32). A törvényesítés által megszerezte a magyar állampolgárságot a magyar férfitől, és külföldi honos nőtől származó törvénytelen gyermek. A szülők utólagos házasságkötésének következtében úgy kellett jogi értelemben⁴ tekinteni a gyermekre, mintha eredetileg is törvényes házasságból született volna (Korbuly, 1874. 138; Ferenczy, 1930. 158; Nagy, 1907. 109; Balogh, 1901. 77; Kiss, 1886. 150; Ferdinándy, 1902. 239; Horváth, 1894. 122; Molnár, 1929. 104; Vutkovich, 1904. 178–179).

A külföldi nőtől született törvénytelen gyermek nem minősült magyar állampolgárnak, még akkor sem, ha az apa magyar (Eöttevényi, 1911. 62). Polner ezért a leszármazás kapcsán említette a törvényesítést, hiszen ebben az esetben egy magyar állampolgárságú férfinak idegen nőtől született törvénytelen gyermekéről volt szó, akit olyan jogi helyzetbe hoztak, mintha eredetileg is törvényes házasságból származna (Polner, 1939. 373). Ferdinándy Gejza szerint a törvényesítés tulajdonképpen a „magyar állampolgártól való leszármazásnak meghatározott formák mellett való utólagos kétségtelenné tétele” (Ferdinándy, 1902. 239). Hasonlóképpen vélekedett a törvényesítésről Korbuly Imre is. Véleménye szerint a törvényesítés az állampolgárság megszerzését jelentette, ami „minden államban, hol legfőképpen a származás elvéből indulnak ki az állampolgári minőség közvetlen megállapítására nézve, általános elismerés és alkalmazásra talált” (Korbuly, 1874. 221).⁵ Ezért helytálló Szladits Károly megállapítása, aki szerint törvényesítéssel a gyermek a törvényes gyermek jogállását nyerte el (Szladits, 1941. 1032). Ez egyben az apa községi illetőségének a megszerzését is jelentette. A nemesség megszerzésére is ez a rendelkezés vonatkozott (Menyhárt, 1932. 144). A törvényes házasságból született gyermekekkel azonos jogállással rendelkezett a törvényesített utód, de csak az utólagos házasságkötés időpontjától (Szladits, 1935. 324; Gaár, 1899. 343). A magyar állampolgár személyi állapotával kapcsolatos perekben hazai hatóságok csak a magyar bíróságok ítéletét ismerték el érvényesnek (Szász, 1938. 558).

⁴ 23.319/1903. BM hat.

⁵ A törvényesítés alatt Korbuly az idegen anyától született gyermek jogi helyzetének rendezését értette, feltéve, hogy az apa magyar állampolgársággal rendelkezik.

⁶ A pápai törvényesítésnek csak egyházi jogi hatása volt (Kmety, 1911. 74). Ezt a törvényesítést a római szentszék nevében a primás adta meg (Wenzel, 1874. 377–378). Villányi is megemlítette a két alapvető törvényesítés mellett a pápai törvényesítés lehetőségét (Villányi, 1941. 133). Menyhárt szintén e két fajtáját különböztette meg a törvényesítésnek (Menyhárt, 1932. 150).

Kmety Károly szerint mindegy, hogy a törvényesítés *per subsequens matrimonium*, vagy *per rescriptum principis* történt, mert mindkettőnek ugyanaz a joghatása.⁶ Az előző lehetőség a magyar családjog szabályai szerinti utólagos házasságkötést jelentette, míg az utóbbi a királyi kegyelem útján történő törvényesítést, „midőn egy törvénytelen gyermeket természetes atyjának elhalálózása után a fejedelmi kegy törvényessé deklarál” (Eöttevényi, 1911. 63; Szita, 1996. 347).⁷

A honosított apa állampolgársága törvényesített gyermekeire nem terjedt ki, ha azok már nagykorúak. Ebben az esetben a gyermekek csak szabályszerű honosítás útján szerezhették meg a magyar állampolgárságot. S. Károly állampolgársági ügyében a belügyminiszter a következőket nyilatkozta: a gyermek magyar állampolgárnak minősült az apa, S. Kálmán jogán, mert a szülők 1892-ben házasságot kötöttek. Ebben az esetben a gyermek jogi helyzetét úgy ítélték meg, mint ha eredetileg is törvényes házasságból származna (Ferenczy, 1930. 158). Véleményem szerint ez a vérségi elv közvetett alkalmazását jelentette.

A nagykorú gyermekek állampolgárságát az utólagos házasság nem befolyásolta. S. József törvényesítette gyermekeit, az 1872-ben született Józsefet, az 1874-ben született Engelbertet és az 1876-ban született Adolf Józsefet, és a belügyminisztertől kérte magyar állampolgárságuk megállapítását. Nem járt sikerrel, mert a törvényesítés időpontjában gyermekei már nagykorúak voltak. Az apa 1902-ben szerezte meg a magyar állampolgárságot honosítás által. A gyermekek osztrák állampolgároknak minősültek, amelyet megtartottak annak ellenére, hogy apjuk részére utóbb honosítási okiratot állítottak ki. A gyermekek ebben az esetben csak rendes honosítás útján szerezhették meg a magyar állampolgárságot.⁸ A pontos eljárási rendet a törvény nem határozta meg, ezért az utólagos házasságnak és a királyi törvényesítésnek is ugyanaz volt a jogkövetkezménye (Ferdinándy, 1902. 239). Zsögöd szerint az uralkodó a törvényesítést királyi leirattal és az igazságügy-miniszter ellenjegyzése mellett gyakorolhatta (Zsögöd, 1901. 747).

Házasság

A gyakorlatban előfordulhatott, hogy a házastársak különböző állampolgársággal rendelkeztek. Sári János vegyes házasságnak nevezte ezt a helyzetet (Sári, 1987. 55). Az első állampolgársági jogszabályunk a régi közjogban ismert elvet emelte törvényi szintre azáltal, hogyha az idegen állampolgárságú nő magyar férfihez ment feleségül, megszerezte a magyar állampolgárságot. Ez megfelelt annak az általános felfogásnak, hogy a nő a férje jogállását követhette. Az érvényes házasságkötéssel nem csak a családi állapot, hanem az állampolgárság is megváltozott. A házasság automatikus változást jelentett a felek

⁷ A törvényesítés fajtáit mutatta be Staud is, külön felhívta a figyelmet, hogy a törvényesített gyermeknek milyen magánjogi jogai lehetnek (Staud, 1913. 56). Szladits is ezeket a törvényesítési formákat ismertette (Szladits, 1935. 324–326).

⁸ 27.899/1904. BM hat. Uo. 158–159. Démusz József honosítási ügye kapcsán kiderült, hogy gyermekeit törvényesítette. Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K 150. 1880. I. 10. 25938. jegyzőkönyvi szám (továbbiakban: jksz.) 9785. alapszám (továbbiakban: apsz.).

állampolgársági státusában, ami a házasságkötés jogkövetkezménye, függetlenül a felek vagy a hatóságok akaratától (Ferenczy, 1930. 33).

A házasság útján szerzett állampolgárságot nem veszítette el a nő még akkor sem, ha utóbb özvegységre jutott vagy elvált (Ferenczy, 1930. 86).⁹ Ezért mondták, hogy a férjhezmenettel szerzett állampolgárság állandóbb jellegű, mint a házasság, „önálló joggá válik, mely elkülönülhet az azt létrehozó házasságtól” (Ferenczy, 1930. 33–34). Az érvénytelenített házasságnak Berényi Sándor és Tarján Nándor szerint ugyanolyan jogkövetkezménye volt, mint ha halál vagy bontás révén szűnne meg a két fél között a jogi kapcsolat (Berényi – Tarján, 1905. 19). Az özvegy nő gyermeke is magyar állampolgár maradt. Ez derült ki az 1895. évi belügyminiszteri határozatból. C. Mária 1885-ben özvegy lett, 1892-ben pedig törvénytelen gyermeke született. Az 1879: L. tc. 3. §-a alapján a gyermek magyar állampolgár lett, mert az anya állampolgársága nem szűnt meg.

A házasság fennállása alatt a felek megváltoztathatták állampolgárságukat. Ebben az esetben az új állampolgárságnak megfelelő ország szabályai érvényesültek. Ha a házasság felek állampolgárságát nem lehetett megállapítani, akkor Szászy István szerint analógia alapján a lakóhelyük szerinti ország törvényeit kellett alkalmazni (Szászy, 1941. 448). Egyetértett Ferenczy azon megállapításával, hogy ha a házasságkötést követően az állampolgárság azonos lett, akkor „indokolt a legutolsó közös hazai jogukat legalább is addig alkalmazni, amíg az egyik házastárs ezt az állampolgárságot megtartja” (Szászy, 1941. 449; Vö. Ferenczy, 1930. 187).

Önjogúan lehetett honosítani azt a nőt, akit férjétől ágytól-asztaltól (*separatio a thoro at mensa*) elválasztottak. K. Szidónia (férjezett neve báró M. Ernőné) budapesti lakost ágytól és asztaltól elválasztották. Az osztrák állampolgári kötelékből 1885-ben kilépett, és meg akarta szerezni a magyar állampolgárságot. Az ágytól-asztaltól való elválasztás alapján nem lehetett megtagadni, hogy valaki községi illetőséget szerezzen. A belügyminiszteri határozatból világosan kiderült, hogy a miniszter az állampolgársági törvényben említett válás alatt értette az ágytól-asztaltól való elválasztást is (Ferenczy, 1930. 159–160). A külföldi nő korábbi házasságából származott gyermekére ez a szabály nem vonatkozott (Vutkovich, 1904. 179; Balogh, 1901. 77). Véleményem szerint ebben az esetben a törvényesítés jelentette a megoldást. Egy másik esetben Tolday Wetter Fernanda grófnőt és férjét, Erstenberg Edét ágytól-asztaltól elválasztották. A kérelmező hölgyet Ausztriából elbocsátották, amelyet követően megszerezte a magyar állampolgárságot.¹⁰

Abban az esetben, ha utólag a házassági életközösség helyreállt, a férj honossága kiterjedt a feleség jogi státusára még akkor is, ha előzőleg ágytól-asztaltól elváltak.¹¹

⁹ Uo. 86., Szita, 1993. 347–348. Eöttevényi szerint csak az érvényes házasságnak volt ilyen jogkövetkezménye. Eöttevényi, 1911. 63., Molnár, 1929. 104., Kmety, 1911. 75., Balogh, 1901. 77., Wagner, 1930. 173.

¹⁰ 27.899/1904. BM hat. Uo. 158–159. Démusz József honosítási ügye kapcsán kiderült, hogy gyermekeit törvényesítette. Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K 150. 1880. I. 10. 25938. jegyzőkönyvi szám (továbbiakban: jksz.) 9785. alapszám (továbbiakban: apsz.).

¹¹ Ezt a következő belügyminiszteri határozatban mondták ki: 3.257/1886. BM hat.

W. Alajosné szül. G. Jozefina esetében kimondták, hogy a házassági életközösség visszaállításával magyar állampolgárnak minősült. A házasság elválását egyenértékűnek tartották a házasság felbontásával. A törvény 7. §-a alapján a férj állampolgársága nem terjedt ki arra a nőre, akivel házasságát felbontották. Az együttélés alatt csak a tényleges életközösséget értették. Magyar honos lett az a nő, aki férjével ismét teljes joghatályú életközösségre lépett, amelynek visszaállításához pedig elegendő volt, hogy a felek a bíróság előtt bejelentették az életközösség helyreállítását.¹²

A honosítás után a házasság az egyik legproblematisabb esete a magyar állampolgárság megszerzésének. A gyakorlat bebizonyította, hogy a családfő akarata nem mindig esett egybe a család többi tagjának szándékával. A házasság leginkább a nők állampolgársági státusát érintette.

Honosítás

Idegen állampolgárok megszerezhették a magyar állampolgárságot honosítással, amelynek következtében ők és a leszármazóik magyar állampolgárok lettek. A honosítási okirattal történő állampolgárság-szerzést már 1879 előtt is ismerte a magyar közjog, hiszen a belügyminiszter 1867-től kezdve állított ki ilyen okiratokat, amelyek az 1879. évi állampolgársági törvény hatálybalépése után is érvényben maradtak (Ferenczy, 1930. 35). Az a külföldi, aki sem egyszerű honfűsítással, sem pedig 1867 óta kibocsátott honosítási okirattal nem szerzett állampolgárságot, 1880. január 8. után már csak naturalizációval szerezhette meg a honosságot.¹³ Ez az időpont volt a törvény hatálybalépésének dátuma. Még akkor sem kapott állampolgárságot, ha korábban folyamatosan az ország területén lakott, és gyakorolta a magyar állampolgárokat megillető jogokat.

A magyar alkotmányjog alapvetően kétféle honosítási módot ismert: az egyszerű és a különleges honosítást. Balogh Arthur a honosítás által kiváltott joghatás alapján tett különbséget közöttük, amelynek megfelelően megkülönböztetett kisebb és nagyobb joghatású naturalizációt (Balogh, 1905. 91–92). A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a belügyi iratokban előfordult a hallgatólágos honosítás, az állampolgárság fenntartása, amely nem egyezett meg a rendi időszakból ismert hallgatólágos honfűsítással.

Magyar állampolgároknak kellett tekinteni azokat a személyeket, akik a magyar kora területén születtek, vagy lelencek voltak. Honpolgároknak minősültek azok is, akik

¹² Ebből a szempontból irreleváns, hogy külföldi vagy magyar bíróság előtt tették meg ezt a bejelentést (Ferenczy, 1930. 160–162).

¹³ Egy osztrák állampolgár a negyvenes, esetleg az ötvenes években a magyar állampolgárságot csak az ún. egyszerű honosítással szerezhette meg. A visszavándorlás esetén az ilyen módon szerzett jog megsemmisült. Hatályban volt az 1814-ben kiadott 10.661. sz. udvari rendelet, amely szerint az országban való tízéves szakadatlan és bebizonyítható tartózkodás révén hallgatólágosan meg lehet szerezni az állampolgárságot (Ferenczy, 1930. 153–154). Ezt mondja ki a 21.941/1886. BM hat.

a törvény hatálybalépése előtt magyar állampolgárságot szereztek. Kiss István szerint magyar állampolgárnak minősültek még azok, akik a törvény hatálybalépése előtt legalább öt éven keresztül az ország területén éltek, és valamelyik belföldi község adólajstromában szerepeltek. Utóbbi esetben a törvény az eredeti állampolgárság fenntartására egyéves határidőt biztosított (Kiss, 1886. 149). A törvény e rendelkezésével megoldotta azt a helyzetet, amely abból a jogbizonytalanságból eredt, hogy az állampolgársági jog egységes szabályozása hiányzott. Elkerülhetővé váltak a dualizmust megelőző, jogilag zavaros időszak állampolgársági gyakorlatából eredő jogalkalmazói problémák. Pontosan tisztázni lehetett, hogy ki minősült magyar állampolgárnak. A törvény rendelkezése csak átmeneti jellegű, hiszen 1881-ben hatályát veszítette.

Az állampolgárság fenntartását állapította meg a belügyminiszter Grün Lajos József varsoi lakos ügyében. Magyar állampolgárnak tekintették nemcsak az apát, hanem Sándor nevű kiskorú gyermekét is, aki magántanulóként Miskolcon akarta folytatni gimnáziumi tanulmányait. Az állampolgárságuk megállapítása kapcsán megvizsgálták a kérelemhez csatolt okiratokat, és megállapították, hogy az apa községi illetőséggel rendelkezik.¹⁴

A törvény átmeneti rendelkezése alapján Schmidt Károly Lajos kérte magyar állampolgársága megállapítását. A kérelmező az országban tartózkodott 1859-től, és szászországi honpolgárságát nem tartotta fenn. Saját maga, felesége és gyermekei részére kérte a magyar állampolgárság megadását, és kijelentette, hogy „szászországi honosságomat sem az 1879. évi L. törvénycikk előtt, sem az után magamnak fenn nem tartottam”, amellyel igazoltnak vélte a magyar honpolgárságát, hivatkozva a 48. § második bekezdésére.¹⁵

A törvény e rendelkezésével jelentős mértékben megkönnyítette az állampolgárság tisztázását. A gyakorlat alapján megállapítható, hogy az emberek kihasználták a jogszabály teremtette lehetőséget, amely segített kiküszöbölni a rendi időszakot követő jogbizonytalanságot.

A honosításhoz a következő feltételeknek kellett teljesülni. A kérelmezőnek rendelkezési képességgel (cselekvőképességgel) kellett bírnia, vagy ennek hiányában ki kellett kérni törvényes képviselőjének beleegyezését.

A belföldi helyben lakáshoz megkívánt öt évnek maradéktalanul el kellett telni. Az állampolgársági törvény megkívánta, hogy honosításért folyamodó legalább öt éve szerepeljen az adózók lajstromában. Az 1881. évi pénzügyminiszteri rendeletről kiderült, hogy a királyi adóhivatal abban az esetben is kiállította az igazolást az ötévi adózásról,

¹⁴ MOL K 150. 1880. I. 10. 47313. jksz. 33115. apsz. Brjanovics Győző szintén kérte, hogy a belügyminisztérium állítsa ki az állampolgárságát igazoló bizonyítványt, amelyet a minisztérium a csatolt iratok alapján megtett. Külön kijelentette, hogy a kérelmezőt a magyar állam köteleikéből nem bocsátották el, amelynek következtében „magyar állampolgársága ezennel hivatalosan bizonyítottatik”. MOL K 150. 1880. I. 10. 37254. jksz. 33269. apsz. Stanovszky Nándor is kérte állampolgárságának fenntartását. Az 1885. évi 9101. sz. alispáni levél szerint a magyar állampolgári köteleikből nem kívánt kilépni. MOL K 150. 1885. I. 10. 30890. jksz. 769. apsz.

¹⁵ MOL K 150. 1884. I. 10. 85. jksz. 85. apsz.

ha az előbb említett idő még nem telt el, de az illető előre megfizette a hátralévő időre eső adót. Ezért a minisztérium utasította az adóhivatalokat, hogy az állampolgársági törvény értelmében csak a ténylegesen letelt öt év után állítsák ki az igazolásokat, pontosan feltüntetve, hogy az idegen állampolgárságú személy mely időponttól kezdve szerepel az adófizetők lajstromában.¹⁶ Schoon Adolf állampolgársági ügyében az ötéves adófizetést adóhivatali kimutatással igazolták.¹⁷ A nő adóösszege a férj adófizetésébe számított be, az apa adózása a gyermekebe.

Klingensteini Hutten Mór állampolgársági ügye kapcsán vetődött fel a virilizmus kérdése. Kérelmében előadta, hogy az első állampolgársági törvény hatálybalépését megelőzően már öt éve Baranyában lakott és hozzájárult a közterhekhez. A legtöbb adót fizetők névsorába való felvétele nem bizonyította az állampolgárságot, mert csak az 1879: L. tc. 48. §-át lehetett figyelembe venni. A községi adófizetés és az állandó helyben lakás alapján állampolgári jogokat gyakorolhatott, de a honosságot csak kifejezett felvétel révén szerezhette meg, „mert idegen állampolgár által a magyar állampolgárság csak honosítás útján a honpolgári eskü letétele mellett szerezhető meg”.¹⁸ Hutten Mór nem fogadta el ezt az álláspontot, mert szerinte az 1870: XLII. tc. 12. §-a kimondja, hogy a törvényhatósági bizottság fele részét a legtöbb adót fizető, nagykorú honpolgárok alkotják, akik országgyűlési képviselő-választásra jogosultak. A kérelemből az is kiderült, hogy Hutten részt vett a képviselő-választáson, amelyet a megyei irattárban megtalálható választási névjegyzékkel igazolt. Külön hivatkozott az 1848: V. tc. rendelkezéseit módosító 1874: XXXIII. törvénycikre. Az érvelése helytállónak bizonyult, ezt az alispáni levél is alátámasztotta.¹⁹ Ezzel szemben Grossmugg József esetében az aradi polgármester kijelentette, hogy nem lehetett megállapítani a politikai jogok gyakorlásában való részvételt, mert nem szerepelt a neve a választási névjegyzékben 1860 és 1878 között.²⁰

Az állampolgárságról gyakran csak alapos mérlegelés után döntöttek. Joris Gazaroek Henrik gyapotgyáros 1883-ban kérte a magyar állampolgárság megadását. Kérelmében

¹⁶ 44.130/1881. PM rend. Pecher Henrik ügyében kimutatható, hogy a honosításhoz szükséges kellékeket a Hunyad vármegye alispánjának nevében a főjegyző felterjesztette. Az adózásával kapcsolatos iratok felküldését a 26/1889. sz. alispáni levél tanúsította. MOL K 150. 1889. I. 10. 2033. jksz. Alapszám hiányzik. Adler Adolf honosítási ügyében is felsorolták a magyar állampolgárság megszerzéséhez benyújtott bizonyítványokat. MOL K 150. 1888. I. 10. 788. jksz. 788. apsz.

¹⁷ MOL K 150. 1884. I. 10. 8901. jksz. 1918. apsz. Az adóhivatali kimutatás kiegészítését kérte a belügyminisztérium gróf Lavux de Verecourt Viktortól. MOL K 150. 1883. I. 10. 44773. jksz. 997. apsz. Nem minden állampolgársági kérvényt nyújtottak be hiánytalanul, amelynek következtében pótlásra szolgáltatták fel az érintettet. Groszmann Vilmos pótlólag küldte meg gyermekei keresztlevét és az anyakönyvi kivonatokat. Az állampolgársági eskü letételét követően terjesztették fel a késve befizetett 1 ft 50 kr bélyegilletéket. MOL K 150. 1889. I. 10. 9064. jksz. 3733. apsz. Szintén hiányzott Poray Kuczewszky György Ignác három gyermekének keresztlevele. MOL K 150. 1880. I. 10. 36683. jksz. 31747. apsz. Schoul Mátyás honosítása esetében is ellenőrizni kellett gyermekeinek adatait. MOL K 150. 1887. I. 10. 8628. jksz. 2008. apsz. A bélyegilleték utólagos befizetéséhez: Prorsch János ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 44749. jksz. 954. apsz., König Lajos ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 2498. jksz. 2498. apsz.

¹⁸ MOL K 150. 1883. I. 10. 64024. jksz. 1946. apsz.

¹⁹ Az alispáni levél: 23117/1883. sz. MOL K 150. 1883. I. 10. 64024. jksz. 1946. apsz.

²⁰ MOL K 150. 1884. I. 10. 5749. jksz. 2210. apsz. Thurn-Taxis Egon herceg honosítási ügye kapcsán kiderült, hogy a kérelmező részt vett a helyi politika irányításában, és az országgyűlési választások alkalmával képviselőjelöltnek akarták felkérni. MOL K 150. 1885. I. 10. 19178. jksz. 1609. apsz.

előadta, hogy 1847-ben született, önjogú és nőtlen. A honosításhoz szükséges elbocsátási oklevéllel rendelkezett, amelyet az osztrák hatóságok kiállítottak. Illetőség megszerzését is kilátásba helyezték. A probléma a határozott idejű magyarországi helyben lakás esetén jelentkezett. A kérelmező, bevallása szerint, még nem élt öt éve Magyarországon. Egy pozsonyi lakos fogadta örökbe, akinek neve már több mint öt éve szerepelt az adózók névsorában. A belügyminiszteri anyagokból kiderült, hogy a kérelmező csak néhány napot töltött az országban. Azt sem lehetett figyelembe venni, hogy az állampolgársági törvény hatálybalépését megelőzően a közterhekhez hozzájárult, mert hazájába visszatért, így nem lehetett magyar állampolgárnak tekinteni. Joris G. Henrik az elutasító határozat ellenére az 1879: L. tc. 48. § alapján kérte a magyar állampolgárságának elismerését, amelyet azzal indokolt, hogy a törvény hatálybalépését megelőzően öt éven keresztül Magyarországon tartózkodott, és a közterhekhez hozzájárult. Kérelmező nem igazolta, hogy az adózók lajstromában szerepelne a neve. Ebben az esetben még az sem számított, hogy az egyéves átmeneti időszakban az eredeti állampolgárságát nem tartotta fenn. A belügyminiszter a felhozott érvek ellenére 1884-ben kiállította a honosítási okiratot.²¹

A törvény nem írt elő olyan feltételt a magyar állampolgárság megszerzéséhez, amely alapján az illető személy érzelmi kapcsolódását vizsgálná, hogy a „magyar államnak ne csak anyagilag és testileg, hanem erkölcsileg és szellemileg is tagja legyen”.²² A törvény nem kívánta meg a testi és a szellemi vizsgálatot sem, noha az elmebeteget csak akkor lehetett honosítani, ha nem esküképtelen. (Ferenczy, 1930. 164–165).

Özvegy Dr. F. Arnoldné visszahonosítási ügyében kimondták, hogy elmebeteget honosítani lehet, ha nem esküképtelen. A törvény az állampolgársági eskü letételéhez nem kívánta meg a rendelkezési képességet, sem pedig a törvényes képviselő nyilatkozatát. Az esküt személyesen kellett letenni. Az elmebetegek világos pillanataikban (*lucidum intervallum*) gondnokuk beleegyezésével kérhették a honosítást. Az ilyen pillanataikban az állampolgársági eskü letételére alkalmasak minősültek.²³

Az állampolgársági gyakorlat bebizonyította, hogy a honpolgárság megadásához a születési anyakönyvi kivonatokat is bekérték. Ez derült ki Jankiewitz Antal honosítási ügye kapcsán.²⁴ A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a honosításhoz megkívánták az elbocsátást, amelyet csak akkor kellett a honosítandónak teljesíteni, ha hazája ismerte ezt a jogintézményt. Ausztria esetében ez elengedhetetlen feltétel. Romániából érkező sze-

²¹ MOL K 150. 1884. I. 10. 64982. jks. 3449. apsz.

²² Megjelenik ilyen irányú szabályozás az Amerikai Egyesült Államok állampolgársági jogában is, amely nem egyszer problémát okozott a honosítás alkalmával (Gönczi, 2000).

²³ Az elmebetegeket általában nem tekintették esküképtelennek. A bűnvádi perrendtartás 221. §-a is ezt támasztotta alá (Ferenczy, 1930. 164–165).

²⁴ MOL K 150. 1889. I. 10. 1671. jks. 1671. apsz.

mélyek nem tudtak ilyen elbocsátási okiratot felmutatni, amelyet az is alátámaszt, hogy a honosítási iratokban nem lehet erre utalást találni.²⁵

A törvény végrehajtási utasításából kiderült, hogy a törvényhatóság első számú tisztviselőjéhez benyújtott kérelmeket meg kellett vizsgálni, hogy a törvényben előírt kellékeknek megfelel-e. Indokolással ellátott nyilatkozattal kellett felterjeszteni a belügy-miniszterhez.

A törvényes képviselő hozzájárulása alatt értették az apa, a gyám vagy a gondnok nyilatkozatát. A községi illetőségi felvételt vagy kilátásba helyezést bizonyítvánnyal kellett igazolni, amelyet a kis- és nagyközségekben a járási szolgabíró, a rendezett tanácsú városokban a polgármester írt alá. A községi felvételi ígervény kiadása a község vagy a város autonóm jogába tartozott (Kun, 1908. 174–175). Ezt a jogot a 44.967/920. BM körrendeletben foglaltak szerint gyakorolhatta. Figyelembe kellett venni a nemzeti szempontokat (Ferenczy, 1930. 61). A felvételi ígervényeket a honosítási kérelmekben pontosan rögzítették.²⁶

Hitelesíteni kellett minden bizonyítványt. Az ingatlanvagyonot telekkönyvi kivonattal, ingót hatósági bizonyítvánnyal vagy közjegyzői tanúsítvánnyal, a keresetet apai, gyámi, gondnoki vagy gazdai hatalom alatt nem álló személyeknél hatósági bizonyítvánnyal, gazdai hatalom alatt álló személyeknél a szolgálatadó által kiállított okirattal kellett igazolni. Utóbbi esetben kérni kellett a hatóság hitelesítését. Az adózást is bizonyítani kellett községi előjárósági irattal, amelyet az illetékes királyi adóhivatal állított ki. A kérelemhez csatolni kellett az elbocsátási okiratot.²⁷ A végrehajtási utasítás szerint a belügyminiszterhez fel kellett terjeszteni az esketési bizonyítványt, a gyermekek keresztleveleit és a születési anyakönyvi kivonatokat.²⁸

Ehrenhaft Samu honosítási kérelmében előadta, hogy elbocsátási oklevéllel rendelkezett, megfizette az adót tíz éven keresztül, erkölcsös magaviseletű személynek minősült, községi illetőséggel rendelkezett és megházasodott: feleségül vette Kohn Hetttyt. Ebben az esetben az alispán nevében eljáró főjegyző mindent rendben talált, és felterjesztette a kérelmet a belügyminiszternek.²⁹ Egy másik belügyminiszteri anyagból kiderült,

²⁵ Néhány példa arra, hogy csatolták az elbocsátási oklevelet a honosítási kérelmekhez. Bilinszky Sótér ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 43771. jksz. 13961. apsz., Kurucz Ferencz ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 28333. jksz. 971. apsz., Baj Ferenc ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 18314. jksz. 1540. apsz., Fischer Jakab ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 29205. jksz. 2465. apsz., Árnort János ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 1885. jksz. 1885. apsz., Klein Ferencz ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 4287. jksz. 4287. apsz., Egerwarth János ügye: MOL K 150. 1890. I. 10. 8306. jksz. 2373. apsz., Freisz Mátyás ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 9406. jksz. 2897. apsz.

²⁶ Pl. Sója Gyula ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 10456. jksz. 10456. apsz., Eigl Károly ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 1847. jksz. 1847. apsz., Ehrenhaft Sámuel ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 5197. jksz. 208. apsz., Koblicz Antal: MOL K 150. 1888. I. 10. 45237. jksz. 1906. apsz., Dworschak Ferenc ügye: MOL K 150. 1889. I. 10. 1637. jksz. 1637. apsz., Kovrnal József ügye: MOL K 150. 1889. I. 10. 20445. jksz. 2619. apsz.

²⁷ 584/1880. BM rend. 1. pont.

²⁸ 584/1880. BM rend. 2. pont. A honosítási kérelmekben pontosan feltüntették a törvény által megkívánt kellékeket. MOL K 150. 1885. I. 10. 26595. jksz. 2470. apsz.

²⁹ A kérelmező az állampolgári esküt 1882. január 23-án tette le. A 810/1882. sz. Sopron vármegyei alispáni levél megtalálható: MOL K 150. 1882. I. 10. 208. jksz. 208. apsz.

hogy melyek azok a honosítási kellékek, amelyeket a kérelmezőnek igazolni kellett. A Rapalszky Gyula honosítási kérelmét felterjesztő alispáni levélben szerepelt, hogy az illető rendelkezett községi felvételi ígérvénnyel. A helyben lakást igazoltnak vélték az által, hogy Rapalszky 1869 és 1880 között belföldön tartózkodott. Magaviselete ellen nem lehetett kifogást emelni. Elegendő keresettel rendelkezett, hogy magát eltartsa, a közterhekhez pedig hozzájárult, ezt az illetékes adóhivatal bizonyítványával igazolta. Az alispán szerint a kérelmező mindenben eleget tett az 1879: L. tc. 6. és 8. §-aiban felállított feltételeknek.³⁰

2. Az állampolgárság elvesztése

Az első állampolgársági törvényünk öt jogcímet sorolt fel, amelyek alapján a magyar állampolgárságot el lehet veszíteni. Ezek a következők: az elbocsátás, a hatósági határozat, a távollét, a törvényesítés és a házasság (Ladik, 1932. 11–12; Kisteleki, 2000. 57–58). Az a személy, aki idegen állampolgárságot szerzett, előző állampolgárságáról önként lemondott, mert „két urnak nem lehet egyszerre szolgálni” (Korbuly, 1874. 229–230). A törvény ezen felsorolása szintén taxatív. Lemondással nem lehetett elveszíteni a honoságot. A magyar állampolgár mindaddig megtartotta honosságát, míg azt a fentebb említett valamelyik módon el nem veszítette még akkor is, ha közben más ország állampolgára lett. Az állampolgári kötelezettségeket még ebben az esetben is teljesíteni kellett (Kiss, 1886. 152; Molnár, 1929. 106). Az állampolgárság elvesztésének eseteit számos szerző ismerteti (Szita, 1993. 348; Kiss, 1886. 152; Kmety, 1911. 78; Ferdinándy, 1902. 243; Horváth, 1894. 124; Molnár, 1929. 106; Vutkovich, 1904. 183; Eöttevényi, 1911. 64).

Az állampolgársági kapcsolat egyáltalán nem felbonthatatlan, hiszen az illető akaratától függött. A kivándorlás legkézenfekvőbb következménye az állampolgárság megszűnése, amely történhetett elbocsátási kérelemmel és egyéb tények által kifejezett módon. Az utóbbi esetben tartozott, ha valaki kivándorolt, és a meghatározott időn belül nem tért vissza (Korbuly, 1874. 230).

Az Ausztriával kialakult közjogi viszony ellenére elveszítette magyar állampolgárságát az a személy, aki osztrák állampolgárságot nyert, osztrák férfihöz ment feleségül, vagy osztrák állami szolgálatba lépett anélkül, hogy arra a magyar hatóságok megbízást adtak. Az utóbbi alól kivételt képeztek azok a személyek, akik a közös ügyek vitelében láttak el feladatokat.³¹ A két országban nem létezett egységes állampolgársági jog.³²

³⁰ Az alispáni levél: 6358/1880. sz. In: MOL K 150. 1880. I. 10. 53799. jks. 19322. apsz.

³¹ Az 1868: XL. tc. 24., 41. és 55. §-ai alapján a védkötelezettség alóli felmentést a közös hadügyminiszter adta meg (Korbuly, 1874. 231).

³² Bernatzik egy általános osztrák állampolgársági jogról beszélt. Ismertette a kiegészítést követő legfontosabb szabályokat (Bernatzik, 1911. 396–423).

Az állampolgárság elvesztésével az azzal összefüggő jogok is megszűntek; ez vonatkozott a magyar nemességre is. Balogh szerint az „állampolgárság önmagától meg nem szűnik, hanem mindig csak az állampolgárnak oly ténye által, [...] mely az állampolgárság elvesztését” vonta maga után.³³ Mindaddig, amíg az illető nem veszítette el a magyar állampolgárságát, a kötelezettségeket (pl. védkötelezettség) teljesítenie kellett.

Elbocsátás

Az állampolgárság elvesztésének első esete az elbocsátás.³⁴ A törvény lehetőséget adott a magyar honpolgárok részére, hogy állampolgárságukat megszüntessék és a magyar állam kötelékéből kilépjenek. Az elbocsátás létrejöttéhez az egyéni és az állami akaratnak találkozni kellett, tehát nem elég, ha egy állampolgár egyoldalúan lemondott honosságáról, mert az ilyen kijelentésének nincs joghatása (Ferenczy, 1930. 74–75).

Az elbocsátást tovább nehezítette a névváltoztatás vagy a pontatlan névhasználat, ami a személyazonosság kiderítését hátráltatta. Jantay Lajos hadkötelezettségének vizsgálata közben merült fel, hogy a keresztnéve nem Lajos, hanem Gusztáv.³⁵

A magyar állampolgárnak az alábbi feltételeket kellett igazolnia az elbocsátáshoz. Ügyelni kellett, hogy az illető ne álljon büntetőeljárás és bírósági ítélet végrehajtása alatt (Ferenczy, 1930. 77; Pongrácz, 1938. 27–28; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 28). A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a kérelemhez csatolni kellett még a születési bizonyítványt, a házassági és a születési anyakönyvi kivonatot is.³⁶ Kteinel Ignácz kérelmében előadta, hogy 1840-ben született és községi illetőséggel rendelkezik. Az osztrák állampolgárságot akarta megszerezni, és kérte a magyar állam kötelékéből való elbocsátást. Igazolta, hogy adótartózása nincs, és „bűnvizsgálat” alatt sem áll, amit a soproni törvényszék által kiállított bizonyítvánnyal tanúsított.³⁷

³³ Ilyen cselekedet lehetett a kivándorlás, de mulasztással is meg lehetett valósítani (Balogh, 1901. 79).

³⁴ Az 1879: L. tc. 21–30. §-a együtt taglalta a magyar állampolgárság hatósági határozattal történő elvesztését az elbocsátással. Ez a két jogcím teljesen különbözött egymástól (Vajda, 1939. 6–9; Bródy, 1938. 24, Némethy, 1938. 7–8; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 27–29).

³⁵ MOL K 150. 1886. I. 10. 72947. jksz. 726. apsz. Az elbocsátási okirat megtalálható: MOL K 150. 1886. I. 10. 34909. jksz. 726. apsz. Kohn Vilmos Korvinra változtatta vezetéknévét. Az elbocsátási okiraton már a Korvin szerepelt. MOL K 150. 1888. I. 10. 13528. jksz. 1733. apsz. A névváltoztatási kérelme megtalálható: MOL K 150. 1889. I. 10. 40056. jksz. 40056. apsz., MOL K 150. 1889. I. 10. 55685. jksz. 40056. apsz., Reichenstein Salamon ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 3284. jksz. 3284. apsz.

³⁶ Kaiser Nathán elbocsátási ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 20330. jksz. 963. apsz. Telalovits Milán kivándorlási ügyében is csatolták az anyakönyvi kivonatot, amelyet az Alibumáron lévő Gyümölcsoltó Boldogasszony egyházközség állított ki. MOL K 150. 1890. I. 10. 22618. jksz. 2750. apsz. A családi állapot tisztázása miatt kellett a születési és az esketési bizonyítványokat mellékelni. Celle Sándor ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 59506. jksz. 556. apsz., Hidecz János ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 8057. jksz. 2114. apsz., Meissner Károly ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 23879. jksz. 1751. apsz., György György ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 26326. jksz. 975. apsz. Miller Márton a keresztlevelet felszólítás ellenére sem küldte el, ezért vizsgálatot indítottak. Az elbocsátási okiratban gyermekeinek neve is szerepelt. MOL K 150. 1880. I. 10. 35007. jksz. 11174. apsz.

³⁷ MOL K 150. 1882. I. 10. 23135. jksz. 23135. apsz.

Szintén a gyakorlat bizonyította be, hogy a kivándorló személyek községi illetőségét is fel kell tüntetni a kérvényben. Fischer Ferencz ügyében az illetőséget nem tudták megállapítani, aminek következtében az alispán nem terjesztette fel az ügyet a belügyminiszterhez.³⁸

A kérelmezők által benyújtott bizonyítványokkal külföldön visszaéltek, és koldulásra használták fel. Az elbocsátási okirat kiállításakor az érdekelt félnek vissza kellett jutatni a katonai iratokat, a születési és az esketési bizonyítványt, a munka- és a cselédkönyveket, amelyekre rá kellett vezetni, hogy „a magyar állam kötelékéből elbocsáttatott”, és rá kellett nyomni a belügyminiszter pecsétjét. Minden más iratot, az útlevelet, az igazolási jegyet, honossági és illetőségi bizonyítványt az érintett személynek kézbesíteni kellett; ha nem lehetett, mert külföldön tartózkodott, akkor az illetékes cs. és kir. követségen vagy ügynökségen kellett elhelyezni. Az okirat kézbesítését követő egy év letelte után pedig meg kellett semmisíteni a papírokat.³⁹

Pollátsek József elbocsátása ügyében a belügyminiszter hiánypótlásra szólította fel a kérelmezőt. Csatolni kellett a községi illetőségi bizonyítványát, gyermekei születési anyakönyvi kivonatát és a 45 kr illeték befizetéséről szóló bizonylatot.⁴⁰ Ugyanezeket az iratokat és a házassági anyakönyvi kivonatot kellett felterjesztenie Zibrid Antalnak is.⁴¹

A fentebb felsorolt feltételeken kívül egy kiskorú személynek a következőket is teljesíteni kellett. A kérelmezőnek rendelkezési képességgel bírnia, vagy ha kiskorú, akkor édesapja beleegyezését kellett megszereznie, illetve az elbocsátáshoz gyámja vagy gondnoka hozzájárulását. A kérelmeket nemcsak a szükséges mellékletekkel kellett ellátni, hanem indokolni is kellett. Scheiner Ignác Nathán előadta, hogy azért akar családjával (feleségével és kiskorú gyermekeivel) kivándorolni az Amerikai Egyesült Államokba, mert megélhetési problémákkal küszködnek. Az apa munkanélküli, családja fenntartása veszélybe került. Scheiner kijelentette, hogy községi és állami adótartozása nincs. A család elbocsátása ellen törvényes indok nem merült fel.⁴²

A nagykorú gyermekek saját jogon kérhették az elbocsátást; ez megállapítható a belügyminiszter gyakorlata alapján.⁴³ Egy másik esetben kiderült, hogy Unger Bertát nagykorúsították, így kérhette a kivándorlás engedélyezését. A belügyminiszter kiállította az elbocsátási okiratot.⁴⁴

³⁸ MOL K 150. 1882. I. 10. 37333. jks. 2128. apsz.

³⁹ MOL K 150. 1889. I. 10. 2757. jks. Az alapszám olvashatatlan. A körrendeletet 1889. május 8-án bocsátották ki. A külügyi szerveket a közös külügyminiszter értesítette.

⁴⁰ MOL K 150. 1880. I. 10. 1570. jks. 84. apsz. A felterjesztés a 3336/1880. sz. alispáni levélben olvasható.

⁴¹ MOL K 150. 1882. I. 10. 50855. jks. 56. apsz. Hiánypótlásra szólították fel Diamant Adolfot. Az osztrák állami kötelékbe való felvételi igérvényt kellett beszerezni. MOL K 150. 1883. I. 10. 7656. jks. 7656. apsz., Trajcsik József-ügy: MOL K 150. 1886. I. 10. 71206. jks. Alapszám nem található.

⁴² K 150. 1884. I. 10. 23520. jks. 1501. apsz.

⁴³ Tricht György nagykorú gyermeke, Mária külön kérelmezte az elbocsátási okirat kiállítását. MOL K 150. 1887. I. 10. 4395. jks. 4394. apsz. Az elbocsátási okirat: MOL K 150. 1886. I. 10. 69341. jks. 41293. apsz.

⁴⁴ MOL K 150. 1882. I. 10. 29409. jks. 29409. apsz.

Özveggy L. Salamonné gyermekei a 12 éves kort már betöltötték, ezért az anyának alá kellett íratni a gyerekekkel a kérelmeket, amelyeket be kellett terjeszteni az árvaszékhez. A gyámhatóság a törvényben rögzített feltételeket nem vizsgálhatta meg, mert az a belügyminiszter hatáskörébe tartozott. Feladata csak a kiskorú személy magánjogi viszonyainak védelme lehetett.⁴⁵ Hockenburger Ferencz elbocsátási ügyében is ki kellett kérni az árvaszék mint gyámhatóság hozzájárulását a kérelmező kiskorúsága miatt.⁴⁶ A kivándorláshoz az apa hozzájárulását kellett beszereznie Krieg Józsefnek, mert kiskorú volt a kérelem benyújtásának időpontjában. A folyamodó csak a 23. életévét töltötte be, amit az elbocsátási okirat is alátámaszt.⁴⁷ Ha az apa nem élt volna, a gyámhatóság hozzájárulását kellett volna megszerezni.

Az állampolgárság elbocsátás útján történő megszüntetése kiterjedt az elbocsátott férj feleségére is (Vajda, 1939. 9; Bródy – Bán, 1938. 19; Vutkovich, 1904. 185; Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 243; Balogh, 1901. 80). Egy bizonyos V. Menyhért elbocsátási ügyében kiderült, hogy az apa Mihály nevű fiára nézve is kérte az elbocsátás megállapítását, aki a kérelem benyújtása idején honvédelmi kötelezettséget teljesített. A miniszter hozzájárult az elbocsátáshoz. A család az Amerikai Egyesült Államokba költözött.⁴⁸

Abban az esetben, ha a feleség és a gyermekek nem költöztek ki az országból, a törvény biztosította számukra, hogy ne maradjanak hontalanok. Függetlenítette őket a családfő jogállásától, és kimondta, hogy az elbocsátás ténye csak akkor terjed ki rájuk, ha a férjjel, illetve az apával együtt hagyták el az országot. Az 1883-ban kelt igazságügy-miniszteri átiratból kitűnik, hogy a kérelmező gyermekei, az 1864-ben született Iván és az 1866-ban született Miklós továbbra is magyar állampolgárok maradtak (Berényi – Tarján, 1905. 79; Pongrácz, 1938. 28; Kmety, 1911. 79; Kiss, 1886. 153; Balogh, 1901. 80).

Vélelmezték, hogy a családfő akarata megegyezik a család többi tagjának szándékával, akik passzív magatartásukkal kifejezhették az ellenkezőjét. Ez a szabály nem érvényesült, ha a család már korábban külföldre költözött.

A férjes nő saját jogán is kérhette az elbocsátást. Ebben az esetben a joghatás másként alakult a család többi tagjára nézve, hiszen az elbocsátás csak a kérelmezőre terjedt ki (Czebe, 1930. 370, Ferenczy, 1930. 78). A házassági köteléket a törvény nem tekintette az elbocsátás akadályának. Az állampolgársági törvény megengedte, hogy csak az egyik házastárs költözzön ki az országból. Ez azt eredményezhette, hogy a házastársak

⁴⁵ 58.993/1903. BM hat.

⁴⁶ MOL K 150. 1878. I. 10. 29487. jks. 16982. apsz. A kérelmezőt 1884-ben visszahonosították. MOL K 150. 1884. I. 10. 1248. jks. 1248. apsz., Rofjatsek Alajos ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 7764. jks. 193. apsz.

⁴⁷ MOL K 150. 1885. I. 10. 22029. jks. 901. apsz. A főjegyző felterjesztette a gyámhatósági nyilatkozatot özveggy Hoffmann Károlyné kivándorlási ügyében. MOL K 150. 1886. I. 10. 30531. jks. 369. apsz.

⁴⁸ MOL K 150. 1882. I. 10. 29409. jks. 29409. apsz.

különböző állampolgársággal rendelkeztek volna. Nem jelentett az sem problémát, ha az illető felesége ismeretlen helyen tartózkodott.

Uhrik Mihály 1884-ben kérte az elbocsátását, de az eljárás alatt meghalt. Az özvegy, Horváth Zsuzsa ezt követően nem ragaszkodott az elbocsátáshoz. A férje az eljárás alatt befizette a hadmentességi díjat, amelyet az özvegynek visszaküldtek.⁴⁹ Egy másik esetben Mauser Pál kérte az elbocsátást, amelyet a belügyminiszter 1882-ben teljesített, de a kérelmező ugyanabban az évben meghalt Miklósfalván. Az elbocsátás kiterjedt a feleségére és a kiskorú gyermekeire. Ha a gyermekek nem a mostohaanyjuk, hanem a gyámhatóság felügyelete és gondozása alatt állnának, be kellene szerezni a gyámhatósági jóváhagyást is. A kérelmező első házasságából származott Magdolna, Erzsébet, Teréz, Zsuzsanna, Mária és Pál. A kérelmező második feleségétől született Mátyás nevű gyermeke. Az alispáni levélből kiderült, hogy a mostohagyermek nem álltak külön gyámság alatt, így a gyámhatósági hozzájárulást nem kellett beszerezni. Mauser halálát követően a család nem költözött Amerikába. Az elbocsátási okiratot az özvegy nem tudta visszaküldeni, mert időközben elveszítette.⁵⁰ Egy másik állampolgársági ügyben özvegy Nikolics Kristófné mint gyermekeinek törvényes gyámja járt el. A kiskorú gyermekek Ausztriában történő letelepedéséhez a gyámhatóság támogatását is ki kellett kérni az 1877: XX. tc. 198. §-a alapján. A közigazgatási hatóság végzésben tájékoztatta a pozitív döntésről a feleket.⁵¹ A hajadon, nagykorú magyar állampolgárságú nő szintén saját jogán kérhette az elbocsátást.⁵²

Bizonyos esetekben csak a szükséges hatósági engedély beszerzését követően lehetett kezdeményezni az elbocsátását. Az elmebeteg elbocsátását csak az illetékes bíróság által kirendelt gondnok kérhette (Ferenczy, 1930. 79; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 180–182). Hess Dávid kérte családjának elbocsátását, de az okirat kiállítását követően idegrendszeri kimerülésben meghalt. Ennek ellenére az özvegy ragaszkodott a kivándorláshoz.⁵³ Az özvegy ebben az esetben már önjogán kérhette a magyar állam kötelékéből való elbocsátást. Hess Dávidról bebizonyosodott, hogy „hüdeses” elmebeteg, amelynek következtében a lipótmezei tébolydába zárták és Torontál vármegye árvaszéke ideiglenes gondnokot, Weismann Istvánt nevezett ki.⁵⁴ A nagyikikindai királyi törvényszéket sűrgették, hogy minél előbb döntsön a végleges gondnok kirendelésében. A bíróság jogerős ítélete alapján Weismann lett a gondnok. Hess Dávid „tápdíj”-át senki sem fizette meg,

⁴⁹ MOL K 150. 1884. I. 10. 61286. jksz. 44176. apsz.

⁵⁰ Az elbocsátási okirat: MOL K 150. 1882. I. 10. 29457. jksz. 607. apsz. Az ügygel kapcsolatban: MOL K 150. 1884. I. 10. 12409. jksz. 2408. apsz.

⁵¹ MOL K 150. 1889. I. 10. 9075. jksz. 1438. apsz.

⁵² Halajkó Franciska is önjogán kérte a magyar állam kötelékéből való elbocsátását, mert nagykorúnak számított. MOL K 150. 1887. I. 10. 25793. jksz. 4333. apsz., Fischer Karolina ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 43981. jksz. 36489. apsz., Habcrer Klára ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 948. jksz. 948. apsz., Spiler Mária ügye: MOL K 150. 1889. I. 10. 1402. jksz. 1402. apsz., Fischel Róza ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 3784. jksz. 680. apsz., Ponder Teréz ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 12943. jksz. 2748. apsz.

⁵³ Özvegy Hess Dávidné elbocsátása. MOL K 150. 1889. I. 10. 595641. jksz. 2297. apsz.

⁵⁴ A tébolyda ápolási költségeinek kimutatása megtalálható a belügyi anyagokban. MOL K 150. 1889. I. 10. 50967. jksz. 3077. apsz.

amelynek következtében közköltségen ápolták. Halálát megelőzően a gondnoka segítségével intézkedett kivándorlása ügyében, amelynek következtében a bécsi illetőséget megszerezte.⁵⁵

A kérelmek kapcsán meglehetősen nagy figyelmet szenteltek az adófizetés ellenőrzésére. Hosner Miksa ügyében kiderült, hogy 40 ft 42 kr községi adóhátraléka volt, amelyet ki kellett egyenlítenie a kérelmezőnek az elbocsátását megelőzően.⁵⁶ Az állampolgársági anyagokban azt is pontosan feltüntették, ha az illetőnek nincs adótartozása.⁵⁷

A férjezett nő elbocsátását meg lehetett tagadni abban az esetben, ha a férjének adóhátraléka volt.⁵⁸ Egy belügyminiszteri döntés értelmében az adókimutatásokat meglehetősen tágra határozták meg (Berényi – Tarján, 1905. 77). A hitközségi adóhátralékot is az elbocsátás akadályának tekintették, míg a kérvényező pótlólag be nem fizette (Berényi – Tarján, 1905. 77; Czebe, 1938. 369; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 179).

A miniszter szerint nem minden köztartozás számított adóhátraléknak. A magyar állam kötelékéből való elbocsátást nem akadályozta a lelencapolási költségtartozás. Hasonlóképpen a vásári és a piackerületi hátralék sem, mert ezeket nem lehetett a községi vagy a városi adók közé sorolni. Egy bizonyos Sz. Iván 300 ft összegű vásári és piacbérlési díjjal tartozott a község előljáróságának, de az nem akadályozta meg az elbocsátást (Berényi – Tarján, 1905. 77–78; Czebe, 1938. 371; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 179–180). Ezzel szemben a hitfelekezeti adók közteherjellegűek, amelyeket a kivándorlás előtt ki kellett egyenlíteni.⁵⁹

Az állampolgársággal járó kötelezettségek alóli mentesülés szándéka leginkább a védkötelezettség kapcsán jelentkezett. A kérelmezőnek rendezni kellett az állammal szembeni kötelezettségeit az elbocsátás előtt, amelyek között a katonai szolgálat teljesítése a legfontosabb. Az első állampolgársági törvény országgyűlési vitája során a miniszterelnök az elbocsátás és a védkötelezettség kapcsán a következőket mondta: „azok az állam kötelékéből csak akkor bocsáthatók el, ha a közös hadügyministertől; a honvédek pedig csak azon esetben, ha a honvédelmi ministertől kiköltözési engedélyt nyertek”. (P. Szathmáry, 1880. 353)

⁵⁵ MOL K 150. 1889. I. 10. 30929. jks. 2297. apsz.

⁵⁶ MOL K 150. 1887. I. 10. 15269. jks. 4166. apsz. Kender Henrik esetében 10 ft. adóhátralékot állapítottak meg. MOL K 150. 1885. I. 10. 37868. jks. 2554. apsz.

⁵⁷ Neubauer József ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 13429. jks. 3895. apsz., Neumann Simon ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 1913. jks. 1850. apsz., Schöffler Jakab ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 48671. jks. 1875. apsz., Gergas-
evics Károlyné ügye: MOL K 150. 1890. I. 10. 44638. jks. 1447. apsz., Rain György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 3077. jks. 3077. apsz., Szatesin Juon ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 2775. jks. 2775. apsz., Haspel György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 39377. jks. 2975. apsz. Ebben az esetben adóhivatali kimutatással lehetett igazolni, hogy a kérelmezőnek nincs adóhátraléka. Stochetberg Vilmos ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 85185. jks. 936. apsz.

⁵⁸ Az 1883: XLIV. tc. (a közadók kezeléséről) 95. §-a értelmében a családfőre kivetett kereskedelmi adót szabályozta.

⁵⁹ Az 1889. évi belügyminiszteri határozatban (2.320/1889. BM hat.) kiemelték, hogy az izraelita hitközséggel szemben fennálló tartozásokat ki kellett fizetni. Az érintett felet értesíteni kellett erről a kötelezettségéről (Ferenczy, 1930. 180–181).

A sorhadi, a tartalékos és a póttartalékos szolgálatban álló személyeket akkor lehetett elbocsátani, ha azt a hadügyminiszter is engedélyezte.⁶⁰ Azokat, akiket ilyen kötelezettség nem terhelt és nem mentettek fel a sorkatonai szolgálat alól, de betöltötték a 17. életévüket, csak akkor lehetett elbocsátani, ha az illetékes törvényhatóság igazolta, hogy nem a védkötelezettség alóli mentesülés a cél. A véderőről szóló törvény szerint hadkötelesnek minősült minden 21. életévét betöltött férfi. Természetesen ez alól lehetett kivétel (Berényi – Tarján, 1905. 78–79; Pongrácz, 1938. 20; Balogh, 1901. 79).

Azok a hazai polgárok, akik a szolgálati kötelezettségből azelőtt léptek ki, hogy a meghatározott időt letöltötték és elbocsátó levelet kaptak volna, ilyen módon minden további engedély nélkül kérhették állampolgárságuk megszüntetését. Vétséget követtek el azok az állampolgárok, akik az Osztrák–Magyar Monarchia területét azért hagyták el, hogy a hadkötelezettséget elkerüljék, vagy az újoncozás ideje alatt a határon kívül tartózkodtak. Az 1889: VI. tc. 45. §-a szerint egy évig terjedő fogházzal és 1000 ft pénzbírsággal sújthatták az illetőt.

A kivándorláshoz szükséges elbocsátást a szolgálati kötelezettség teljesítése előtt a közös hadseregben vagy a haditengerészetben a közös hadügyminiszter, a honvédek esetében pedig a magyar honvédelmi miniszter engedélyezte (Vutkovich, 1904. 184; Horváth, 1894. 125; Kiss, 1886. 152; Balogh, 1901. 79). Az elbocsátást akkor tekintették érvényesnek, ha az illető személy azzal a szándékkal költözött külföldre az egy év alatt, hogy ott letelepedjen. Abban az esetben, ha a meghatározott idő alatt a kivándorlás elmaradt, akkor köteles a sorhadi szolgálatából hátramaradt részt letölteni.

A Magyarország és Ausztria között fennálló sajátos közjogi helyzet miatt az állampolgársági törvény kivételt tett a viszonyosság feltétele mellett azokra a hadkötelesekre, akiknek az osztrák állampolgárság elnyerését kilátásba helyezték. Ezeket a személyeket csak abban az esetben bocsátották el az állam kötelékéből, ha az általános feltételeket teljesítették (Berényi – Tarján, 1905. 71–73; Vutkovich, 1904. 185; Kmety, 1911. 79; Kiss, 1886. 153).

Ferdinándy Gejza szerint helytelenül lett megfogalmazva a honvédségről szóló 1890: V. tc. 25. §-a, miszerint „azon honvéd, a ki a monarchia másik államában nyer állampolgárságot, törvényes szolgálati kötelezettségének fenntartása mellett, az újabb illetőségi helyének megfelelő honvédségi csapathoz helyeztetik át” (Ferdinándy, 1902. 247). Szerinte a helyes szövegnek a következőképpen kellett volna szólnia: „azon honvéd, a ki a magyar állam kötelékéből elbocsátatik és Ő felsége többi örökös országaiban nyer állampolgárságot, új hazája törvényei szerint teljesítendő szolgálati kötelezettségének lerovása végett a viszonyosság feltétele mellett a cs. kir. osztrák honvédség megfelelő csapattestéhez helyeztetik át az illető cs. kir. osztrák honvédhatóság megkeresésére” (Ferdinándy, 1902. 247; Pongrácz, 1938. 26). A magyar honvédelmi miniszter egy átiratában közölte a magyar belügyminiszterrel, hogy nem ütközik akadályba azok elbocsátása, akik saját

⁶⁰ Ezen személyek szolgálati jogviszonyait az 1889: VI tc. (véderőtörvény), a honvédeket az 1890: V. tc. (honvédtörvény), és a népfölkelési kötelezettséget az 1886: XX. tc. (népfölkelési törvény) szabályozta (Molnár, 1929. 106).

korosztályuk besorozása idején azért nem rendelkeztek magyar állampolgársággal, mert később szerezték meg (Berényi – Tarján, 1905. 73).

Az állampolgársági ügyekből kiderült, hogy a honvédelmi miniszter mindig alaposan kivizsgálta az esetet. Böcs József cs. és kir. főpostai hivatalsegéd elbocsátási ügyében a honvédelmi miniszter kijelentette, hogy a kérelmezőt 1872-ben besorozták és idővel tartalékállományba helyezték, így nem merült fel akadály az elbocsátással szemben a hadkötelezettség szempontjából.⁶¹ Krasser Hermann ügyében is kiderült, hogy 1869-ben önkéntesként teljesített szolgálatot; elbocsátásához a belügyminiszter hozzájárult.⁶²

Egy másik állampolgársági ügyben a honvédelmi miniszter kijelentette, hogy nem támogatja Nestor Mózes kivándorlási ügyét, mert az illető hadi szökevény. A hadköteles Bukarestben folytatta gimnáziumi tanulmányait. A tanulás csak a német szövetségi és a svájci egyetemek esetében jelentett felmentést a hadkötelezettség teljesítése alól. A honvédelmi miniszter megállapította, hogy a „kérdéses egyén mint a bukaresti gimnázium növendéke, a hadkötelezettség alól való fölmentése egyáltalában nem bírt igénnyel”.⁶³ Nestor időközben betöltötte a 36. életévét, amiből következőleg hadkötelezettsége megszűnt, és besorozni sem lehetett. Ez a tény azonban nem jelentette azt, hogy az újoncállítási kötelezettség alóli szökés vétsége miatt nem lehet felelősségre vonni. A miniszter kijelentette, hogy a bűncselekmény nem évült el, és hat hónapig terjedő fogsággal lehet büntetni a hadkiegészítési szabályok és a véderőtörvény 47. §-a alapján. A felelősségre vonás alól csak abban az esetben mentesülhet az illető, ha igazolta, hogy alkalmatlan a katonai szolgálatra. Az ügyben kihallgatási jegyzőkönyvet vettek fel. Utólag a belügyminiszter nem állította ki az elbocsátási okiratot.⁶⁴ Egy másik állampolgársági ügyben a következőt állapította meg a belügyminiszter: Bamlesku Romolus műegyetemi hallgató katonai kötelezettségét nem teljesítette, mert „hadképtelennek” minősítették 1883-ban. A katonai felülvizsgálati bizottság lúdtalpat állapított meg orvosi vizsgálat alapján, amelynek következtében a „vegyes sorozó bizottságok által a mindenkorra való hadképtelenség már az első korosztályban kimondható”.⁶⁵

Az elbocsátás előfeltétele, hogy a kérvényező személy eleget tegyen a magyar állammal szemben fennálló kötelezettségeinek, és ne azzal a szándékkal mondjon le állampolgárságáról, hogy éppen ezek alól mentesüljön (Pongrácz, 1938. 19). Mindezekből következett, hogy személyes kérelemre indították meg az eljárást, és csak magyar állampolgárt lehetett

⁶¹ 12086/1882. HM átirat. MOL K 150. 1882. I. 10. 27453. jksz. 293. apsz.

⁶² 38127/1881. HM átirat. MOL K 150. 1882. I. 10. 480. jksz. 480. apsz. A honvédelmi miniszter a legtöbb esetben nem találta aggályosnak az elbocsátást a védkötelezettség szempontjából. Pl. Schmelia Károly ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 61642. jksz. 42536. apsz. A vezetőknév bizonytalan, mivel az iratokban a Schmelia és a Schmelinszky is előfordult. Horváth Lajos Ede ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 57140. jksz. 16881. apsz. Böhm Józsefet azért mentették fel a hadkötelezettség teljesítése alól 1878-ban, mert özvegy édesanyjának a gyámja. 46536/1882. HM átirat. MOL K 150. 1883. I. 10. 43940. jksz. 3272. apsz., Gross Mór ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 64878. jksz. 53428. apsz.

⁶³ 9196/1878. HM átirat. MOL K 150. 1880. I. 10. 24778. jksz. 24778. apsz.

⁶⁴ MOL K 150. 1880. I. 10. 24778. jksz. 24778. apsz.

⁶⁵ 39347/1884. HM átirat. MOL K 150. 1884. I. 10. 73957. jksz. 73957. apsz.

elbocsátani (Ferenczy, 1930. 76; Tar, 1941. 20–21). Ezért a kérelem elintézésénél vizsgálni kellett, hogy az indítványt benyújtó személy magyar honos-e, továbbá, hogy miért volt szükség az állampolgárság megszüntetésére. Igazolnia kellett a magyar állampolgárságát.

A részletesen indokolt kérelmet és dokumentumokat a belügyminiszterhez címezve kellett leadni a törvényhatóság első számú tisztségviselőjénél. A kérvény formai követelményei között szerepelt, hogy azt azon törvényhatóság első számú tisztségviselőjénél (alispán, polgármester) kellett benyújtani, amelynek területén községi illetőséggel rendelkezett az illető (Berényi – Tarján, 1905. 80; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 185–186; Vutkovich, 1904. 185; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 243; Kiss, 1886. 153). Az alispán és a polgármester akadályoztatása esetén a főjegyző jár el az ügyben. Az is előfordulhatott, hogy a kérelmet nem a törvényhatóság elsőszámú tisztségviselőjéhez, hanem a szolgabíróhoz címezték.⁶⁶ A kérelmeket az esetek többségében a kivándorló személyek írták, előfordulhatott, hogy ügyvéd segítségét vették igénybe.⁶⁷ Mellékelni kellett a személyi adatokat igazoló okiratokat (pl. a házassági és a születési anyakönyvi kivonatokat) és egyéb bizonyítványokat (Ferenczy, 1930. 83–85). A kérelem után két pengőt, a melléletek után ívenként 30 fillért kellett fizetni (Pongrácz, 1938. 23; Bródy – Bán, 1938. 21). A gyakorlat alapján megállapítható, hogy általában a kérelmek után teljesítendő illetéket (bélyegilletéket) nem fizették meg. A belügyminiszter csak abban az esetben állította ki az elbocsátási okiratot, ha a kérelmező ezt a kötelezettségét is teljesítette.⁶⁸

Az állampolgársági törvény végrehajtásával kapcsolatos belügyminiszteri rendeletben rögzítették, hogy a tisztségviselők által kiállított bizonyítványban fel kellett tüntetni, hogy a kérelmet benyújtó állampolgár nem a védkötelezettség alól akart mentesülni, továbbá, hogy családjával együtt, vagy egyedül akar kivándorolni (Berényi – Tarján, 1905. 81–82). A határozatban az elbocsátott nevének és gyermekeinek a nevét feltüntették. A kézbesítés alkalmával pedig közölni kellett azokat a feltételeket, amelyek a határozatot érvénytelenítették (Berényi – Tarján, 1905. 81–82; Ferdinándy, 1902. 243). Előfordult, hogy az elintézésre megállapított határidő eredménytelenül telt el, ilyenkor kérelmezheték annak meghosszabbítását.⁶⁹

Azok a magyar állampolgárok, akik Ausztriába, a Német Birodalomba, vagy Szerbiába akartak kivándorolni, kötelesek voltak az illető állam kötelékébe történő felvételükre vonatkozó hatósági ígérvényt bemutatni, amelyet meg kellett hosszabbítani, ha időközben lejárt.

⁶⁶ Theumann Jakab ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 58329. jks. 35236. apsz.

⁶⁷ Eker Ferenc ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 51691. jks. 30957. apsz.

⁶⁸ Hoffmann Ferencnek 2 ft és 75 kr bélyegilletéket kellett megfizetni. MOL K 150. 1882. I. 10. 1578. jks. 1578. apsz. Az elbocsátási oklevele megtalálható: MOL K 150. 1882. I. 10. 48642. jks. 1578. apsz. A kérelem után járó illeték megfizetése sok esetben elmaradt, amelynek teljesítésére a kérelmezőt felszólították. Rudas György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 57143. jks. 1081. apsz., Friedmann Simon ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 53360. jks. 1324. apsz., Reiz Henrik ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 15124. jks. 3727. apsz., Gusztáv Frigyes ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 34335. jks. 1615. apsz., Matitsch Ágoston ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 3775. jks. 3775. apsz., Schwartz Dávid ügye: MOL K 150. 1886. I. 10. 13295. jks. 175. apsz., Herzfeld János ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 89. jks. 89. apsz., Buchner Jakab ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 60550. jks. 3683. apsz., Stern Sámuel ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 2317. jks. 2317. apsz.,

⁶⁹ Mecrkatz János ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 1112. jks. 1112. apsz.

A kérvényhez szükséges adóigazolást a magyar királyi adóhivatalnak kellett kiállítania. Szintén csatolni kellett az illetékes hadkiegészítő parancsnokság által kibocsátott katonai törzskönyvet vagy a honvédségi anyakönyvi lapok hiteles másolatát, ha az elbocsátott személy vagy családjában bárki védköteles korú. A parancsnokság előzetesen abban az esetben vizsgálta meg az ügyet, ha a kérelmező a hadsereg (a haditengerészet) vagy a honvédség kötelékében állt.

A hadmentességi díjat is ki kellett egyenlíteni az azt kiállító adóhivatal pénztáránál. Az itt kapott nyugtát szintén csatolni kellett a kérvényhez. A pénzügyi igazgatósághoz (az adófelügyelőhöz) küldték el azon személyek folyamódványait, akik a 21–35 év közötti hadköteles kort esetleg túllépték. Gyakran előfordulhatott ugyanis, hogy a hadköteles egyének nem az 1889: VI. tc. által meghatározott rendes korosztályban, hanem évek múlva kerültek sorozás alá. Rájuk nézve csak később lehetett megállapítani, hogy alkalmasak-e a katonai szolgálatra, vagy hadmentességi díjat kell fizetniük.

Zibrid Antal elbocsátási ügyében az 1880: XXVII. tc. 10. §-a 4. pontja alapján kellett a hadmentességi díjat megállapítani és a 20 ft-ot befizetni az adóhivatalhoz.⁷⁰ Schnabel József ügyében megállapított 15 ft hadmentességi díj befizetésére vonatkozó felhívást a Pénzügyi Közlönyben tették közre 1881-ben. A kérelmező a kihallgatása alkalmával törlesztette az adósságát.⁷¹ Bittamann Ignázt kivándorlási ügyéhez csatolták a Nyitra megyei királyi adóhivatal jegyzékét. A pénzügyminisztérium 20 ft hadmentességi díjat állapított meg az 1879 és 1882 közötti időszakra.⁷² Ki kellett kérni a pénzügyminiszter véleményét, ha adóhátralék merült fel (Ferdinándy, 1902. 243).

A szabályszerűen benyújtott kérvényeket a véleményes jelentéssel együtt haladéktalanul felterjesztették a belügyminiszterhez. A hiányosan beadott kérelmeket a félnek visszaküldték (Berényi – Tarján, 1905. 82–83).

Az elbocsátási okirat kézbesítésének napjaként nem azt az időpontot kellett figyelembe venni, amikor törvényes képviselője, hanem amikor a jogosult saját kezűleg átvette.⁷³ A Serbanescu Iuon kivándorlási ügyében megküldött elbocsátási okirat kézbesítésének

⁷⁰ A belügyminiszteri anyagokból kiderült, hogy a Nagy Kükküllő megye alispánját szólították fel e kötelezettség teljesítésére. MOL K 150. 1881. I. 10. 38368. jks. 31287. apsz. A kérelem kiegészítéséről a 11129/1881. sz. alispáni levél tanúskodik. MOL K 150. 1882. I. 10. 50955. jks. 56. apsz. Kaiser Natnának 15 ft hadmentességi díjat kellett befizetni. A 15739/1882. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1882. I. 10. 20330. jks. 963. apsz.

⁷¹ 33131/1882. PM átirat. MOL K 150. 1882. I. 10. 33278. jks. 952. apsz. Brandeisz Emil kivándorlási ügyében is a Pénzügyi Közlönyben tették közzé a hadmentességi díj befizetését tartalmazó pénzügyminiszteri döntést. MOL K 150. 1882. I. 10. 35682. jks. 1638. apsz. Pollák Vilmos elbocsátási ügyében megállapított hadmentességi díj megfizetésére való felszólítást szintén a Pénzügyi Közlönyben hirdették ki. Pollák Vilmos elbocsátási okirata: MOL K 150. 1884. I. 10. 1328. jks. 390. apsz., Özvegy Pollák Róza elbocsátási ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 11271. jks. 390. apsz.

⁷² MOL K 150. 1882. I. 10. 70406. jks. 1662. apsz., Cloaje János ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 35216. jks. 512. apsz., Radnik József ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 3848. jks. 3848. apsz., Imerzin János ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 58885. jks. 34011. apsz., Stanovszky Nándor ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 30830. jks. 769. apsz., Kappel Mihály ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 44971. jks. 905. apsz., Brückner Gyula ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 6441. jks. 6441. apsz., Kunits Jakab ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 9403. jks. 9403. apsz., Buchta Pál ügye: MOL K 150. 1890. I. 10. 45099. jks. 1746. apsz.

⁷³ 33.181/1889. BM hat. Pollák Adolf a kivándorlási engedélyét nem vette át. MOL K 150. 1883. I. 10. 68837. jks. 93. apsz.

napját (1881. december 12.) a főjegyző által küldött levél tanúsította.⁷⁴ A gyakorlat alapján kimutatható, hogy minden egyes elbocsátáskor pontosan feltüntették a kézbesítés időpontját.⁷⁵ A kézbesítést a „vétbizonyítvány” is tanúsíthatta a belügyi jegyzőkönyvi adatok alapján.⁷⁶

Az elbocsátás véglegesen a kiköltözéssel vált érvényessé. A törvény az ország területének elhagyására egyéves időtartamot határozott meg, amelyet a kézhezvételtől kellett számítani. Ez alatt az idő alatt az illető személynek jogában állt megváltoztatni álláspontját, és nem is kellett megindokolnia. Az elbocsátott jogai és kötelességei az átmeneti időszakban szüneteltek, de nem szűntek meg (Ferenczy, 1930. 81). Az állampolgársági iratokból kiderült, hogy a belügyminiszterrel közölték a kiköltözés napját.⁷⁷ Előfordult, hogy az elbocsátási okiratot nem lehetett kézbesíteni. Fensch Mária esetében az okiratot az osztrák–magyar ügynökséghez küldték Belgrádba, és az elnöki irattárban helyezték el.⁷⁸

Az elbocsátó okiratnak megvolt az a nagy előnye, hogy ezáltal igazolták, hogy a kérelmező az állammal szemben fennálló kötelezettségeit teljesítette (Czebe, 1938. 24–30). A gyakorlatban megesett, hogy az illető utóbb elállt szándékától, és nem költözött külföldre.⁷⁹

Előfordult, hogy a kérelmező levelében nem csak saját maga, hanem nagykorú testvérei elbocsátását is kérte, ennek érvényességéhez meghatalmazást kellett beszerezni. Traizreiter Győző két nagykorú fia (Márton és Viktor) elbocsátása kapcsán megállapították, hogy a folyamodó csak abban az esetben kérhette gyermekei nevében a kivándorlást, ha a kérelemhez hozzájárulnak. Az alispán szerint ilyen formában nem lehetett teljesíteni a kérelmet, ezért a belügyminiszter által kiállított elbocsátási okiratban a gyermekek nevei nem szerepeltek.⁸⁰

⁷⁴ A 183/1882. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1882. I. 10. 4494. jks. 204. apsz.

⁷⁵ Böcs József ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 27453. jks. 293. apsz., Jakab József ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 49549. jks. 27403. apsz. Ebersberg Ottokár Ferenczet a magyar állam kötelékéből 1881-ben bocsátották el. MOL K 150. 1882. I. 10. 2459. jks. 2459. apsz. Az elbocsátási okirata megtalálható: MOL K 150. 1881. I. 10. 15779. jks. 10436. apsz.

⁷⁶ MOL K 150. 1886. I. 10. 27630. jks. 304. apsz. Kasser Hermann esetében a kézbesítési ív tanúsította az átvétel napját. MOL K 150. 1887. I. 10. 480. jks. 480. apsz. A folyamodó az ügy sürgetését kérte. MOL K 150. 1887. I. 10. 46184. jks. 6807. apsz. A kézbesítés napját mindig feltüntették az iratokon. Zóher Ferencz ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 1892. jks. 1888. apsz., Czimermann Károly ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 62507. jks. 1691. apsz., Weigl János ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 1489. jks. 1489. apsz., Preis János ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 32108. jks. 1564. apsz., Dimitrin Miklós ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 29209. jks. 1566. apsz., Szigetvári András ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 21811. jks. 1572. apsz., Schön Fülöp ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 9154. jks. 4572. apsz., Praeterhoffer János ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 64198. jks. 4573. apsz., Politzer Adolf ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 21667. jks. 4602. apsz.

⁷⁷ A kiköltözés napját be kellett jelenteni. Kurzweil Samu ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 60686. jks. 3208. apsz., Ninik György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 3705. jks. 3705. apsz. Ninik György elbocsátási okirata megtalálható: MOL K 150. 1883. I. 10. 7563. jks. 14897. apsz.

⁷⁸ Fensch Ferencz kivándorlás kapcsán található meg Fensch Mária ügye: MOL K 150. 1886. I. 10. 43951. jks. 708. apsz. Fensch Mária elbocsátási okirata megtalálható: MOL K 150. 1886. I. 10. 4372. jks. 708. apsz.

⁷⁹ Spiegelhalter Sarolta ügye: MOL K 150. 1886. I. 10. 40097. jks. 725. apsz., Hermann Manó ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 29808. jks. 12463. apsz.

⁸⁰ MOL K 150. 1884. I. 10. 16259. jks. 3395. apsz., Komendo János ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 249. jks. 249. apsz. Königsberger Miksa nagykorú gyermekének külön állítottak ki okiratot. MOL K 150. 1884. I. 10. 18419. jks. 2889. apsz.

A gyakorlat alapján megállapítható, hogy az állampolgárság megszűnésének leggyakoribb esete az elbocsátás, amelynek elintézése körül számos jogi probléma merült fel. A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter a szabályok pontos alkalmazása mellett próbálta megoldani az állampolgársági ügyeket, külön figyelve, hogy az elbocsátáshoz szükséges kérelmeket és mellékleteket a törvényhatóságok kellő körültekintéssel terjesszék fel.

Hatósági határozat

Elveszítette magyar állampolgárságát az a személy, aki felhívás ellenére sem tért vissza a magyar korona országai területére. A felszólítást egy hivatalos lapban kellett közzétenni, és az illető csak akkor veszítette el a magyar állampolgárságát, ha a harmadik felszólítást követő egy éven belül sem tért vissza.

Az állam nem engedhette meg, hogy egy állampolgár magatartásával az ország érdekeit sértse. Természetesen az a tény, hogy valaki más állam szolgálatában állt, még nem elegendő a kizáráshoz (Ferenczy, 1930. 91–92).

Idegen államnak minősült Magyarországon kívül minden más ország, még Ausztria is. A kiegyezés miatt a törvény e szakaszát nem alkalmazták az osztrákokkal szemben (Berényi – Tarján, 1905. 87). Az osztrák állam szolgálatában lévő személyeket is lehet fosztani állampolgárságuktól. (Kmety, 1911. 80). Az állampolgárság megfosztásához szükséges, hogy az érintett személy tevékenysége a magyar állam ellen irányuljon. A hatósági határozat egyoldalú állami intézkedés volt, amely tulajdonképpen az állampolgárság megszüntetését jelentette (Szita, 1993. 349).

Miután a belügyminiszter megállapította a jogsértést, felszólították az illető személyt, hogy a törvényben meghatározott idő alatt lépjen ki a szolgálatból (Kisteleki, 1996/97. 51; Némethy, 1938. 8–12; Tar, 1941. 21; Czebe, 1938. 383–384; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 186–187; Bródy – Bán, 1938. 21). Ha ezt teljesítette, állampolgárságának elvesztését határozatilag nem lehetett kimondani. Ellenkező esetben a magyar honosság megszűnését hivatalból vették figyelembe, szemben az elbocsátással, ahol a fél kérelmére indult meg az eljárás. A hatósági határozat egyszerűen csak deklarálta az állampolgárság megszűnését, s ezt a miniszterelnök tudomására kellett hozni (Kiss, 1886. 154; Kmety, 1911. 80; Horváth, 1894. 126; Molnár, 1929. 107, Eöttevényi, 1911. 68; Vutkovich, 1904. 186). A döntést a belügyminiszter, a horvát bán vagy a határőrvidék vezetője hozhatta meg. A törvényben meghatározott eseten kívül nem lehetett kizárás útján elveszíteni az állampolgárságot.

Az 1880. évi végrehajtási rendelet ezt az elvesztési jogcímet is érintette, amely szerint a belügyminiszternek be kellett jelenteni minden esetet, ami okot adhatott a kizárára (Berényi – Tarján, 1905. 87–88). A hatósági határozattal történő megfosztás a magyar nemesi rangot is megszüntette, hasonlóképpen az elbocsátáshoz (Kmety, 1911. 80).

A hatósági határozat a távolléthez hasonlóan lehetővé tette, hogy egy magyar állampolgár úgy veszítse el honosságát, hogy nem szerez újabb állampolgárságot. Az állampolgárság elvesztése így könnyen szankció jelleget kapott, s ez ellenkezett azzal a nemzetközi elvvel, hogy büntetésből senkit sem lehetett honosságától megfosztani.

Távollét

Egy máig vitatott jogintézménye a magyar állampolgársági jognak a távollét. A távollét fogalmán a magyar állampolgárnak az ország határain kívül való tartózkodását értették. E definíció tartalmát természetesen csak úgy tudjuk megérteni, ha figyelembe vesszük az országhatárok változásait is. 1921. június 26-a előtt az ország területe alatt a magyar korona területét kellett érteni. A magyar felségterülethez tartozónak számítottak nemzetközi jogi értelemben a magyar királyság külképviseletének használatában lévő épületek és a magyar felségjelzéssel ellátott hajók (Ferenczy, 1930. 87–88).

A távollét kezdő időpontja az a nap, amelyen az illető az ország területét elhagyta, vagy – ha útlevéllel távozott – amikor az útlevele lejárt, továbbá amikortól nagykorú lett (feltéve, hogy az apa jogán előzőleg még nem veszítette el állampolgárságát), vagy a gondnokság, illetve a gyámság megszűnt (Ferenczy, 1930. 89–90; Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 250; Kmety, 1911. 80). A törvény 48. §-ának utolsó bekezdése világosan kimondta, hogy a tízévi távollét a törvény hatálybalépésétől számítandó. Ezt követően veszíthette el valaki távollét folytán magyar állampolgárságát (Nagy, 1907. 114; Fűrész, 2007. 249). Az 1879: L. törvénycikknek nincs kihirdetési záradéka, amely meghatározná a törvény hatálybalépésének időpontját. Az 1870: XIII. tc. világosan kimondta, hogy ebben az esetben a jogszabály az országgyűlési kihirdetéstől számított 15. napon lép életbe. Ettől az időponttól kellett számítani a távollét idejét (Ferenczy, 1930. 188). A honossága csak abban az esetben szűnt meg, ha az illetőnek a tíz év alatt a magyar állammal semmilyen kapcsolata sem volt.

Megszűnt a magyar állampolgársága annak a személynek, aki a magyar kormány vagy az osztrák–magyar közös miniszterek megbízása nélkül legalább tíz évig folyamatosan a magyar korona területén kívül tartózkodott (Balogh, 1905. 92; Hajas, 2005. 261; Vutkovich, 1904. 186; Eöttevényi, 1911. 68; Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 244; Kmety, 1911. 80; Balogh, 1901. 80). Az érintett személynek cselekvőképesnek kellett lenni. Ez azt jelentette, hogy a kiskorú és a gyámság vagy gondnokság alatt álló személy saját jogán nem veszíthette el honosságát.

A magyar állampolgárságnak távollét címén történő elvesztése kiterjedt a távollévő férfival együtt élő házastársra és az apai hatalom alatt álló kiskorú gyermekeikre (Hajas, 2005. 261; Eöttevényi, 1911. 68). Molnár szerint a kiskorúak nem veszíthették el távollét címén a magyar állampolgárságukat (Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 127; Ferdinándy, 1902. 250; Kmety, 1911. 80; Kiss, 1886. 154). Ha a feleség és a gyermek nem

követte férjét, illetve az apát külföldre, az állampolgárságukat megtartották. Azt a nőt, aki egyébként férjének elbocsátása, távolléte vagy külföldivel kötött házassága folytán veszítette el állampolgárságát, és utóbb elvált vagy özvegységre jutott, és valamelyik községi kötelékbe időközben felvették, vagy a felvételt kilátásba helyezték, kérelme esetén visszavették a magyar állampolgárok közé.

Azt a kiskorút, aki édesapja elbocsátása vagy távolléte miatt veszítette el magyar állampolgárságát, az apa halálát vagy nagykorúságának elérését követően visszafogadhatták a magyar állampolgárok közé, feltéve, hogy a községi illetőség kérdését korábban megoldották. Ebben az esetben a gyám hozzájárulását is ki kellett kérni.

Külön figyelmet kellett szentelni a kiskorú árva gyermekekre, hiszen rájuk a 1879: L. tc. 31. §-ában foglalt rendelkezések nem vonatkoztak, mivel a távollét idejét a nagykorúság elérésétől kellett számítani. Egy bizonyos Schoth J. nevű személyt magyar állampolgárnak kellett tekinteni, mert apja 1873-ban történt elhalálozásakor magyar állampolgársággal rendelkezett, és azt leszármazás útján az 1864-ben született Jozefa leánya is megszerezte. Jozefa nagykorúságának betöltésekor, 1888-ban magyar állampolgárnak minősült, és apja községi illetőségével rendelkezett.⁸¹ Ugyanezt mondta ki a belügyminiszter két kiskorú (H. Sándor és János) állampolgársági ügyében is.⁸² Nem lehetett figyelembe venni a tíz év elteltét a gyámság és a gondnokság alatt álló, és a külföldön tartózkodó személyeknél, míg önrendelkezési jogukat vissza nem nyerték.

A magyar állampolgárok, ha rendelkeztek bizonyos okmányokkal, távollét címén honosságukat akkor sem veszíthették el, ha tíz éven át folyamatosan külföldön tartózkodtak. Ilyen okmánynak minősült bármely belföldi igazolvány és a vándorkönyv. A vándorkönyv olyan okirat, amely arra szolgált, hogy a vándorló mesterlegény igazolhassa magát. A vándorlás megszűntével érvényét veszítette (Molnár, 1929. 107). Ezeket az igazolványokat időről időre meg kellett hosszabbítani, igazolva ezáltal, hogy valamely magyarországi községben illetőséggel rendelkeznek.⁸³ S. Albert (1862-ben Klein-Neusiedlben született, apja S. Mátyás) magyar állampolgárnak minősült, annak ellenére, hogy folyamatosan külföldön tartózkodott, de a szükséges igazolványokkal és könyvvel rendelkezett, amelyeket időközönként meghosszabbított.⁸⁴

Ezek a szabályok az első világháború következtében megváltoztak. Nem számított távollétnek az emigránsok külföldi tartózkodása, ha ellenük eljárás indult vagy folyamatban volt. A távollét idejébe nem számított bele az sem, ha valaki a háború alatt nem a közpon-

⁸¹ 10.804/1890. BM hat. A kérelemhez csatolhatták a halotti anyakönyvi kivonatot is. Kaufmann Adolf ügyében Kaufmann Károly halotti bizonyítványát mellékeltek, aki a kérelmező apja lehetett, mert Kaufmann Adolfnak nem volt felesége és gyermeke. MOL K 150. 1888. I. 10. 18709. jks. 594. apsz.

⁸² Az 1882: XXX. tc.-be iktatott szerb–magyar államszerződés előtt, apjuk, H. Albert a szerb törvények védelme alatt állt. 13.459/1894. BM hat.

⁸³ A vándorkönyv meghosszabbítását kérte Paul János, amelyet nem lehetett teljesíteni, mert a vándorkönyveket a kérelem benyújtását megelőzően megszüntették. MOL K 150. 1880. I. 10. 46546. jks. 30699. apsz.

⁸⁴ 18.469/1883. BM hat. A községi illetőségi bizonyítvány kiállítása is megszakította a távollét idejét (Eöttevényi, 1911. 68).

ti hatalmak országaiban tartózkodott. Ezt az időt úgy kellett figyelembe venni, mintha el sem telt volna. Ez nem jelentett mást, mint a távollét nyugvását. A hadifogság sem számított bele a távollét időtartamába. A megszállott területen élő egyén ugyan kérhette annak megállapítását, hogy magyar állampolgársága távollét címén szűnt meg, de ezt 1926. július 26-ától számított öt éven keresztül gyakorlatilag nem lehetett végrehajtani, mert akinek a trianoni szerződés nem szüntette meg a magyar állampolgárságát, távollét címén legkorábban 1931. július 26-án veszíthette el. A trianoni békeszerződés és az állampolgársági jog kapcsolatát több szerző is feldolgozta (Habermann, 1938. 1–16; Pongrácz, 1938. 1–72; Szent-Istvány, 1922. 305–306; Búza, 1920. 401–413; Szalma, 2007. 28–29).

A releváns időszakba nem tartozott bele az az idő, amelyet az érintett személy az első állampolgársági törvény hatálybalépése előtt külföldön töltött, hiszen mindazok, akik az említett tíz éven belül megszakítás nélkül külföldön tartózkodtak, csak 1890. január 8-a után veszítették el állampolgárságukat (Vutkovich, 1904. 187).

Az állampolgárság fenntartása iránt tett bármely intézkedés megakadályozta a honosság megszűnését. Ez történhetett azáltal, hogy az illető az eltávozáskor vagy a tíz év lejárta előtt az illetőségi helye szerint illetékes törvényhatóság első tisztségviselőjénél (az alispánnál vagy a törvényhatósági jogú város polgármesterénél) bejelentette, hogy magyar állampolgárságát fenn kívánja tartani. Ez a kijelentés a távollét idejét félbeszakította, és ettől kezdve a tíz év újból kezdődött. Bármely rövid idejű magyarországi tartózkodás ezen időtartamot szintén megszakította. Hasonló jogkövetkezményekkel járt, ha valaki az ország területén átutazott, még akkor is, ha ez az egyén akaratán kívül álló okok miatt következett be.

Fenntartásnak minősült a törvény szerint, ha az érintett személy új útlevelet kért, valamely osztrák–magyar konzuli hivataltól tartózkodási jegyet kapott, vagy az osztrák–magyar konzuli községanyakönyvbe bejegyezték a nevét (Egyed, 1933. 191; Eöttevényi, 1911. 68; Molnár, 1929. 108; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 250; Kmety, 1911. 80; Kiss, 1886. 154). A kincstári ellátásban részesülő személyeknek az ország határain kívüli tartózkodása megbízásnak minősült. Jegyzéket kellett vezetni azokról, akik az állampolgárságuk fenntartása iránt bejelentést tettek. E listát a belügyminiszternek kellett bemutatni.

Ha a jogszabályok száraz szövege mögé nézünk, a távollét gyakorlatából számos figyelemre méltó esetet találunk. Ezek közül az első a főrendiházi tagok állampolgárságának kérdését érintette. Az 1885: VII. törvénycikkben megfogalmazást nyert az a szabály, hogy ha a főrendiház tagja elveszítette állampolgárságát, megszűnt a törvényhozási tagsága is.⁸⁵ Nem lehetett különbséget tenni közöttük aszerint, hogy valaki született magyar vagy eredetileg idegen család tagja.⁸⁶

⁸⁵ 1885: VII. tc. A főrendiház szervezetének módosításáról rendelkezett.

⁸⁶ Indigenának számított az a személy, akit ünnepélyes keretek között fogadtak magyar állampolgárrá (Varga, 2010. 858–863).

Azoknak, akik a főrendiházi tagságuk igazolása végett országgyűlési meghívólevelet (*litterae regales*) mutattak fel, nem kellett attól tartani, hogy külföldi tartózkodásuk alatt elveszítik állampolgárságukat. Az országgyűlési meghívólevél bemutatása ugyanis a magyar állampolgárság fennállását bizonyította. Ez a körülmény szintén megszakította a honosság elvesztését. Ilyen esetben az adott személy, még ha külföldön élt is, állampolgárságát nem veszítette el, és nem kellett visszavetnie magát a magyar állam kötelékeibe. Ebben az esetben még az sem számított, hogy az illető állandóan külföldön élt, mert a törvény hatálybalépésétől számított tíz év nem telt el. A főrendiházi tagság a magyar állampolgárság elvesztésével megszűnt. Nem tett különbséget a törvény, hogy valaki született vagy indigena főúri család tagja (Ferenczy, 1930. 187–188; Vutkovich, 1904. 187; Molnár, 1929. 108; Kmety, 1911. 80).

A távollét idejét félbeszakította, ha az illető „legfelsőbb meghívólevelet” kapott. Heitzingi gróf 24 éve élt Ausztriában; állampolgárságát távolléte által veszítette el. A kérelmező elmondta, hogy az országgyűlés főrendiházának tagja, és mágnási jogát gyakorolta. Folyamodványához az 1884. évi meghívólevelét is mellékelte. A belügyminiszter kijelentette, hogy a meghívólevél az állampolgárság kétségtelen elismerésének a jele, tehát honosságát nem veszítette el, és visszavételére nincs szükség.⁸⁷

A kiállított fizetési meghagyások is igazolták az állampolgárságot, ha azon a községi illetőség szerepelt.⁸⁸ A népfölkelési lajstromba való felvétel is hasonló jogkövetkezményekkel járt.⁸⁹ Úgyis, ha az apa kiskorú fiát a magyar hatóság felhívása folytán az illetékes község elé állította sorozás céljából. Ebben az esetben az apa belföldi honossága alapján történhetett meg a kiskorú gyermek állampolgárságának megállapítása. Ez a probléma egy marcheggi lakos apa és fia kapcsán merült fel. J. Antal fiai, János és Antal magyar hatósági felhívás következtében eleget tettek a hadkötelezettségnek. Ezt csak az apa magyar honosságán keresztül lehetett megvalósítani, ennek következtében az apát magyar állampolgárnak kellett tekinteni.⁹⁰ A lajstromba vétel mind az apára, mind a kiskorú fiúra nézve félbeszakította a távollét folytonosságát. A belügyminiszter határozatában külön kiemelte, hogy a járási főszolgabíró hatásköre nem terjedt ki az ügyre, ilyenkor minden esetben a miniszterhez kell fordulni.⁹¹

⁸⁵ 1885: VII. tc. A főrendiház szervezetének módosításáról rendelkezett.

⁸⁶ Indigenának számított az a személy, akit ünnepélyes keretek között fogadtak magyar állampolgárrá (Varga, 2010. 858–863).

⁸⁷ 18.469/1883. BM hat. A községi illetőségi bizonyítvány kiállítása is megszakította a távollét idejét (Eötvényi, 1911. 68).

⁸⁸ Egy bécsi lakos illetőségi kérelme kapcsán merült fel a probléma. A belügyminiszter az ügyben kijelentette, hogy az adófizetés az állampolgárság fenntartásának minősült. 92.429/1890. BM hat. (Ferenczy, 1930. 191–192; Molnár, 1929. 108)

⁸⁹ Az ügyben érintett bécsűhelyi lakost magyar állampolgárnak kellett tekinteni. 10.340/1891. BM hat. (Ferenczy, 1930. 192; Vutkovich, 1904. 187; Molnár, 1929. 108)

⁹⁰ 61.930/1880. BM hat.

⁹¹ Ebben az esetben olyan házassággal törvényesített gyermekről esett szó, akit 1888-ban a népfelkelők közé soroltak. A gyermek kiskorúnak minősült, amelynek következtében csak az apa állampolgárságának feltételezésével vagy hallgatag elismerésével lehetett megvalósítani, hogy gyermeke szerepeljen a listán. 27.056/1895. BM hat. (Ferenczy, 1930. 193; Molnár, 1929. 108)

A távollét bekövetkezését az is megakadályozta, ha valakit a hadmentességi díj szempontjából nyilvántartásba vettek. Az adófizetés ténye még önmagában nem birt ilyen hatással, de a hadmentességi díj befizetése, mint tartozáskiegyenlítés, egyenesen az állampolgárság fenntartását eredményezte (Ballagi, 1907. 10; Vutkovich, 1904. 187; Eöttevényi, 1911. 68).

Az a személy, aki a katonai törzskönyv szerint külföldön tényleges honvédelmi szolgálatot teljesített, nem veszíthette el a magyar állampolgárságát távollét címén. Egy másik ügyben a kérelmező 1878-tól tartózkodott Bécsben, és egészen 1881 februárjáig katonai szolgálatot teljesített, tehát a tízéves távollét csak 1891 februárjában járna le.⁹²

Az állampolgárság elvesztését hivatalból vagy a magánfél indítványára vehették figyelembe (Ferdinándy, 1902. 90). Ilyen ügyben a magyar királyi belügyminiszternek kellett döntenie, de határozatával nem megszüntette, hanem csak megállapította, hogy már nem létezik az állampolgárság. Következésképp előfordulhatott, hogy csak 20–30 év elteltével állapították meg a honosság elvesztését. Az állampolgárság távollét általi megszűnésének hatálya nem a határozat keltével, hanem a megszabott idő elteltével állt be. „Önként értetik azonban, hogy az állampolgárság elvesztésének megállapítása csak akkor foglal helyet, ha a felmerülő esetekben kérdésessé tétetik, vagy valamilyen szempontból szükségesnek mutatkozik.” (Ferdinándy, 1902. 186; Berényi – Tarján, 1905. 103) A távollévők neveinek feltüntetése csak 1895-től kötelező az elbocsátási jegyzékben (Ferenczy, 1930. 187; Berényi – Tarján, 1905. 103).

A belügyminiszter az eljárással kapcsolatban körrendeletet bocsátott ki (Ferenczy, 1930. 186–187). A miniszter által kiadott megállapító határozat hatálya független az érintett tudomásulvételétől, az iratok és a mellékletek kézbesítésétől. A minisztériumi hivatalnokok azonnal bevezették ezt az okmányt az elbocsátási jegyzékbe.⁹³ Ha a kérelmező idővel honosítás iránti kérelmét arra alapozta, hogy a magyar állampolgárságát távollét következtében veszítette el, kedvezményes visszahonosítás útján kérhette annak helyreállítását (Bajáki, 1973. 124., Sömjén – Sztás – Kiss, 1949. 116–117). A törvény értelmében, aki távollét által elvesztette honosságát, és más állampolgárságot nem szerzett, akkor nyerhette vissza az állampolgárságát, ha visszatért Magyarországra.

A törvény kapcsán az egyik legjelentősebb vita Kossuth Lajos állampolgárságának elvesztése miatt alakult ki. Kossuth levelezésében nyomon követte az állampolgársági törvény országgyűlési vitáját, különösen a távollét intézményének elfogadását. Megemlítette a szabolcsi alispánnak, Zoltán Jánosnak írt levelében, hogy a magyar törvényhozás olyan jogszabályt fogadott el, amely megfosztja polgárjogától (Kossuth, 1904. 28). Hasonlóképpen fogalmazott Békés vármegye alispánjának küldött levelében is (Kossuth,

⁹² Ferdinándy az állampolgárság elévülését említette (Ferdinándy, 1902).

⁹³ Swalt Rudolf kivándorlási ügyében a belügyminiszter kérte az alispánt, hogy terjessze fel a kivándorlási jegyzéket, amelyet nem tudott teljesíteni, mert az adott évben nem készítették el. A 6800/1881. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1881. I. 10. 47625. jksz. 5989. ap

1904. 53). Az állampolgársági törvény távollétre vonatkozó rendelkezése lehetőséget teremtett arra, hogy Kossuth Lajost megfosszák honosságától.

A fentebb elmondottak alapján a távollét nem mindig fejezte ki egy magyar állampolgárnak az országtól való elszakadási szándékát. Ezzel szemben egy másik állampolgárság megszerzése jobban utalt volna arra, hogy az illető nem akar magyar állampolgár lenni. Ha a távollét helyett a külföldön való honosítást fogadnák el a magyar honatyák, akkor a tíz évnél hosszabb, idegen állam területén való tartózkodás sem eredményezné az állampolgárság automatikus elvesztését. Ebben a formában csak azoknak a személyeknek szűnne meg az állampolgársága, akik az állami kötelekből való kilépési szándékukat egy másik állampolgárság megszerzése révén dokumentálták. A távollét folytonosságát rendszerint nehezen lehetett bizonyítani és ellenőrizni, s ez gyakran körülményes hatósági eljárást tett szükségessé.

Elmondható, hogy a távollét intézménye elsősorban politikai célokat szolgált, lásd Kossuth Lajos magyar állampolgárságától való megfosztását. A magyar állampolgárság huzamos távolléttel történő automatikus elvesztése leginkább az emigráns politikusok ellen irányult. Tisza Kálmán ismertette az állampolgársági törvényt módosító javaslatot a minisztertanácsban, hogy Kossuth helyzetét rendezze.⁹⁴ Hoitsy szerint ez a javaslat közrejátzott abban, hogy Tisza megbukott (Hoitsy, 1927. 114). Pölöskei szerint Tisza ellenezte a távollét törlését, de „hajlott a törvény olyan magyarázatára, hogy a díszpolgárságot viselők mentesülnének” az állampolgárság fenntartásához előírt feltételek teljesítése alól (Pölöskei, 2001. 66). Bényei arra az álláspontra helyezkedett, hogy a törvény fentebbi rendelkezése Kossuth Lajos ellen irányul (Bényei, 2003. 202; Bezerédj, 1939. 269–271; Szekfü, 1952. 414).

Törvényesítés

Az a gyermek, aki külföldi apától és magyar állampolgárságú nőtől házasságon kívül született, és az apa származása szerinti ország jogszabályai alapján törvényesítettek, magyar állampolgárságát elveszítette, amelyhez külön eljárásra nincs szükség (Kistelegi, 1996. 51; Balogh, 1901. 81, Kiss, 1886. 154). A törvényesítéssel megszerezte az apa állampolgárságát (Szita, 1993. 349; Ferdinándy, 1902. 244; Horváth, 1894. 127; Molnár, 1929. 108; Eöttevényi, 1911. 69; Szászy, 1941. 462–463). Ebben az esetben az apa akarata a meghatározó (Kmetz, 1911. 81).

Bizonyos esetekben a törvényesítés ellenére sem veszítette el a magyar állampolgárságát. Ha a törvényesítés által nem nyert állampolgárságot, vagy megszerezte, de a törvényesítés után még mindig a magyar állam területén lakott (Ferenczy, 1930. 85; Némethy, 1938. 7–8; Tar, 1941. 25; Czebe, 1938. 395–396, Balogh, 1901. 81; Kiss, 1886. 154; Kmetz,

⁹⁴ Minisztertanácsi jegyzőkönyv 2. sz. MOL K 27. (1890. 02. 12.) R/29.

1911. 81; Ferdinándy, 1911. 244; Horváth, 1894. 127; Molnár, 1929. 108; Ferdinándy, 1911. 69; Vutkovich, 1904. 187).

Ezt támasztotta alá az a belügyminiszteri határozat, amelyből kiderült az osztrák belügyminiszter jelentése alapján, hogy a gyermek nem szerezte meg az apa állampolgárságát, így az anya után magyar állampolgárságú maradt. A magyar községi illetőségét is megtartotta (Ferenczy, 1930. 194). Tormanek János uralkodói kegyelemmel történő törvényesítés végett kérte a magyar állam kötelékéből való elbocsátást. Az osztrák állampolgárságot akarták megszerezni. A kérelem teljesítését gátolta, hogy a születési idejét és a községi illetőségét nem tudták megállapítani. Az anyakönyvi lap másolatát küldte el, amelyben a szükséges információkat megtalálták.⁹⁵

Természetesen a külföldi nőtől született gyermek is megszerezhetette ilyen módon a magyar állampolgárságot. Ez a reciprocitás nem teljes mértékben következetes, hiszen ebben az esetben semmilyen külön cselekményre nincs szükség. Ellenben a fentebb bemutatott esetben az ország területét is el kellett hagyni, és meg kellett szerezni az apa állampolgárságát (Berényi – Tarján, 1905. 108–109, Pongrácz, 1938. 33, Bródy, 1938. 25; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 196; Bródy – Bán, 1938. 23).

Házasság

A magyar állampolgársági jogban a házassággal nemcsak megszerezni, hanem elveszíteni is lehetett a honosságot (Kisteleki, 1996. 51; Csiky, 1907. 38; Szászy, 1941. 448–449). Az a magyar nő, aki nem magyar férfihoz ment feleségül, a házasságkötés pillanatában elvesztette magyar állampolgárságát (Vutkovich, 1904. 187; Eöttevényi, 1911. 69; Horváth, 1894. 127; Ferdinándy, 1902. 244; Kiss, 1886. 154; Balogh, 1901. 81; Szita, 1993. 349). A házasság útján szerzett állampolgárságot viszont nem veszítette el, ha később özvegységre jutott, vagy elvált (Ferenczy, 1930. 86; Tar, 1941. 25; Czebe, 1938. 396–397; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 197; Bródy – Bán, 1938. 23; Vutkovich, 1904. 187; Horváth, 1894. 127; Ferdinándy, 1902. 244; Kmety, 1911. 81). Zób Dávid kivándorlása ügyében a belügyminiszter kijelentette, hogy visszanyeri magyar állampolgárságát az a nő, aki külföldihez ment feleségül, ha a házasságát a bíróság felbontotta. További feltétel, hogy meg kell újra szerezni a községi illetőséget.⁹⁶

Természetesen csak az érvényesen megkötött házasságnak volt ilyen jogkövetkezménye, hiszen az érvénytelen (semmis vagy megtámadható) házasság csak addig bírt ilyen hatállyal, míg az érvénytelenséget jogerős bírói ítélettel ki nem mondták (Ferdinándy, 1902. 244).

⁹⁵ MOL K 150. 1890. I. 10. 18464. jksz. 8323. apsz.

⁹⁶ MOL K 150. 1889. I. 10. 22648. jksz. 2320. apsz.

Összegzés

A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a törvény az állampolgárság megszerzésével és elvesztésével kapcsolatosan csak a legfontosabb rendelkezéseket tartalmazta. A jogszabály, hiányosságai ellenére, amelyeket alapvetően rendeleti úton pótoltak, egyedülálló volt a magyar közjogban, hiszen szisztematikusan felsorolta a megszerzés és az elvesztés jogcímeit, továbbá rögzítette azok feltételeit. A jogalkotóknak az volt a céljuk a jogszabály elfogadásával, hogy a magyar állampolgársági rendszert áttekinthetővé tegyék. Az állampolgársági ügyek elemzése bebizonyítja, hogy számos esetben a gyakorlat alakította az állampolgársági jog részletszabályait.

Az első állampolgársági törvényünk (1879: L. tc.) egészen 1948-ig, a második állampolgársági törvény elfogadásáig hatályban maradt néhány törvényi módosítást követően (1886: IV. tc., 1922: XVII. tc., 1939: XIII. tc.), amelyek érintették az állampolgárság elvesztésének és megszerzésének jogcímeit.

Irodalom

BAJÁKI VERONIKA (1973): **Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság.** Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

BALOGH ARTHUR (1901): **A magyar államjog alaptanai.** Franklin, Budapest.

BALOGH ARTHUR (1905): **Politikai Jegyzetek.** Politzer-féle Könyvkiadó-Vállalat, Budapest.

BÉNYEI MIKLÓS (2003): **Kossuth Lajos és Debrecen.** Debrecen Városi Könyvtár, Debrecen.

BERÉNYI SÁNDOR – TARJÁN NÁNDOR (1905): **A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése (honosság, letelepülés, kivándorlás, útlevelügy).** Az 1879. évi L. törvény-czikk és az ezzel kapcsolatos törvények s rendeletek gyűjteménye és magyarázata. Grill Károly és Királyi Udvari Könyvkereskedés, Budapest.

BERNATZIK, EDMUND (1911): **Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen.** Mainzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien.

BEZERÉDJ ISTVÁN (1939): **Az állampolgárságról szóló törvény módosítása.** Magyar Közigazgatás, LVII. évf. 35. sz.

BRÓDY ALADÁR – BÁN KÁLMÁN (1938): **Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok ismertetése, különös tekintettel a belügyminiszteri és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. Kérvényminták, díjak és illetékek betűsoros tárgymutatója.** Szerzői kiadás, Budapest.

BRÓDY ERNŐ (1938): **Ki a magyar állampolgár.** *May J., Budapest.*

BUZA LÁSZLÓ (1920): **A magyar béketervezetnek az állampolgárságra vonatkozó rendelkezései.** *Magyar Jogi Szemle, I. évf. 7. sz.*

CZEBE JENŐ (1930): **Útmutató honosítás, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel.** *Kiadja a Székesfőváros Tanácsa, Budapest.*

FERDINÁNDY GEJZA (1902): **Magyarország közjoga (Alkotmányjog).** *Politzer és fia, Budapest.*

FERENCZY FERENC (1930): **Magyar állampolgársági jog.** *Kner Izidor Könyvnyomtató, Gyoma*

EGYED ISTVÁN (1937): **Közjogi alapismeretek.** *Egyetemi Nyomda, Budapest.*

ÖTTEVÉNYI NAGY OLIVÉR (1911): **A magyar közjog tankönyve.** *Vitéz A. Könyvkereskedése, Kassa.*

FŰRÉSZ KLÁRA (2007): **Az állampolgárság.** In: *Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények. Osiris, Budapest.*

GAÁR VILMOS (1899): **A törvényes leszármazást pótló jogintézmények. (A törvényesítés és az örökbefogadás.)** In: *Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog, Általános rész. Budapest.*

GÖNCZI KATALIN (2000): **A magyarok az amerikai Legfelsőbb Bíróság előtt.** *Osiris, Budapest.*

HABERMANN GUSZTÁV (1938): **A magyar állampolgárság megállapításának kérdéséhez.** *Jogállam, Jog- és Államtudományi Szemle. XXXVII. évf. 5. sz.*

HAJAS BARNABÁS (2005): **Az állampolgárság.** In: *Kilényi Géza – Hajas Barnabás (szerk.): Fejezetek az alkotmányjog köréből. Rejtjel, Budapest.*

HORVÁTH JÁNOS (1894): **A magyar királyság közjoga.** *Dabrovsky és Franke. Budapest.*

KISS ISTVÁN (1886): **Magyar közjog (Magyar államjog).** *Érsek-Lyceumi Könyvnyomda. Eger,*

KISTELEKI KÁROLY (1996): **Az állampolgárság a dualizmus idején.** *Állam- és Jogtudomány, XXXVIII. évf. 1–2. sz.*

KISTELEKI KÁROLY (2000): **Magyar állampolgárság a XX. században.** *Állam- és Jogtudomány, XLI. évf. 57–58. sz.*

KMETY KÁROLY (1911): **A magyar közjog tankönyve.** *Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.*

KORBULY IMRE (1874): **Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere kapcsolatban az ország közigazgatási szervezetével.** *Eggenberger-féle Akad. Könyvkereskedés, Budapest.*

KORBULY IMRE (1884): **Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere.** *Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest.*

KOSSUTH FERENCZ (SAJTÓ ALÁ RENDEZTE) (1904): **Kossuth Lajos iratai. 10. köt.** *Athenaeum, Budapest.*

MENYHÁRT GÁSPÁR (1932): **Magyar magánjogi jegyzetek (Összeállította: Némethy Sándor).** *Bartos Lipót Könyvnyomdája, Szeged.*

MOLNÁR KÁLMÁN (1929): **Magyar közjog.** *Danubia, Budapest.*

NAGY ERNŐ (1907): **Magyarország közjoga (Államjog).** *Athenaeum, Budapest.*

NÉMETHY IMRE (1938): **Állampolgárság és községi illetőség a magyar jogban.** *Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest.*

P. SZATHMÁRY KÁROLY (SZERK.) (1880): **Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója. 7. köt.** *Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társulat, Budapest.*

PEREGRINY GÉZA BESZTERCZEY – JACOBI ROLAND – HANZÉLY JÓZSEF (1938): **Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet. A szerzők saját kiadása, Budapest.**

POLNER ÖDÖN (1939): **Észrevételek az állampolgársági törvényünkre.** *In: Emlékkönyv Kolozsváry Bálint Dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára. Grill Károly Könyvnyomdája, Budapest.*

PÖLÖSKEI FERENC (2001): **A magyar parlamentarizmus a századfordulón. Politikusok és intézmények.** *MTA História, Budapest.*

SÁRI JÁNOS: **ÁLLAMPOLGÁRSÁG.** IN: HALÁSZ JÓZSEF – SÁRI JÁNOS (SZERK.) (1987): **Állami intézmények a politikai rendszerben.** *Kossuth Könyvkiadó, Budapest.*

SÁTOR GYÖRGY (1948): **Az állampolgárság reformja.** *Jogtudományi Közlöny, Új folyam III. 1–2. sz.*

SÖMJÉN LÁSZLÓ – SZITÁS JENŐ – KISS MIKLÓS (1949): **Magyar állampolgársági jog (A magyar állampolgárságról szóló 1948: LX. törvénycikk és a községi illetőség megszűnéséről szóló 1948: LXI. törvénycikk a kapcsolatos jogszabályokkal).** *Hernádi Á., Budapest.*

STAUD LAJOS (1913): **A magyar magánjog tételes jogszabályainak gyűjteménye.** *Franklin-Társulat, Budapest.*

SZALMA JÓZSEF (2007): **Az állampolgárságról – Külföldi kitekintés.** *Jogtörténeti Szemle, XXX. évf. 2. sz.*

SZAMEL LAJOS (1953): **Az állampolgárok jogai és kötelezettségei.** *In: Molnár Tibor (szerk.): A magyar államjog alapjai. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest.*

SZÁSZY ISTVÁN (1938): **A leszármazás törvényessége tekintetében irányadó jog meghatározása.** *In: Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.*

SZÁSZY ISTVÁN (1941): **Magyar nemzetközi magánjog.** *In: Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog. 1. köt. (Általános rész, személyi jog.) Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.*

SZEKFŰ GYULA (1952): **Az öreg Kossuth 1867–1894.** *In: Tóth Zoltán (szerk.): Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. 2. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.*

SZENT-ISTVÁNY BÉLA (1922): **Az állampolgárság nemzetközi szabályozása.** *Magyar Jogi Szemle, III. évf. 5. sz.*

SZITA JÁNOS (1993): **A magyar alkotmány történetének vázlata 1848–1945.** *JPTE ÁJK, Pécs.*

SZLADITS KÁROLY (1935): **A magyar bírói gyakorlat. Magánjog. 1. köt.** *Grill Károly Kny., Budapest.*

SZLADITS KÁROLY (1941): **Perek az utólagos házassággal való törvényesítés kérdésében.** *In: Angyal Pál – Baranyay Jusztin – Móra Mihály (szerk.): Notter Antal emlékkönyv. Dolgozatok az egyházjog és vele kapcsolatos jogterületekről. A Szent István Társulat Főbizománya, Budapest.*

TAR JÓZSEF (1941): **Állampolgárság.** *Csuka Ny., Debrecen.*

VAJDA JÁNOS (1939): **Ki marad magyar állampolgár? Ki veszíti el magyar állampolgárságát? Az új magyar állampolgársági törvény ismertetése.** *May J. Nyomda, Budapest.*

VARGA NORBERT (2010): **The Acquisition and Loss of Citizenship in Feudal Hungary.** *In: Redactor: Ioana Mogoș, Monica Stoian: Studii Și Cercetări Juridice Europene. European Legal Studies and Research. Conferența Internațională a Doctoranzilor în Drept. International Conference of PhD Students in Law. Timișoara aprilie 2010. Volumul II. (Drept public). Wolters Kluwer, Timișoara, Romania.*

VILLÁNYI LÁSZLÓ (1941): **A magyar magánjog rövid tankönyve.** Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest.

VUTKOVICH SÁNDOR (1904): **Magyar alkotmányjog.** Wigand F. K. Könyvnyomdája, Pozsony.

WAGNER LILLA (1930): **Az asszonyok állampolgársága.** Magyar Jogi Szemle. XI. évf. 5. sz.

WENZEL GUSZTÁV (1874): **A magyar magánjog rendszere. 2. köt.** Nyomtatott az Athenaeum nyomdájában, Budapest.

ZLINSZKY IMRE (1894): **A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényére.** Franklin-Társulat, Budapest, 1894.

ZSÖGÖD BENŐ (1901): **Magánjogi tanulmányok. Tervezetek és kisebb dolgozatok főként az öröklési, kereskedelmi és családi jog köréből.** Politzer Zsigmond és Fia, Budapest.

Az állampolgárságot kapott külföldiek jellemzése Magyarországon és az Európai Unióban

Bevezetés

Az állampolgárság megszerzése a migrációs folyamat fontos zárólépése. Magyarország földrajzi elhelyezkedése, gazdasági változásai, majd uniós tagsága megnövelték a tranzit- és célországok szerepét. Az állampolgárság megszerzését gyakran tekintik a fogadó országba való sikeres beilleszkedés egyik legfontosabb mutatójának, ez rendszerint az adott ország nyelvének, kultúrájának és társadalmának alapos ismeretét, valamint a lokális gazdasági életben való valamilyen szintű részvételt, integrációt is jelenti. Számos tagországban a gyermek állampolgárságát a szülők állampolgársága, nem pedig a gyermek születési helye határozza meg, ezért az állampolgárság megszerzése nem csak a migránsokat érinti, hanem leszármazottaikat is. Különösen így van a kettős állampolgárság intézményének terjedése miatt.

Magyarország demográfiai helyzetére több mint negyedszázada jellemző, hogy a halálozások száma meghaladja a születések számát. Az ország népességének tényleges változását a nemzetközi vándorlási folyamatok is befolyásolják. A nemzetközi migrációs folyamatok a kilencvenes évek közepétől stabilizálódtak. Az azóta eltelt időszakban Magyarországon folyamatosan bevándorlási többlet jellemző. A természetes fogyást azonban a nemzetközi vándorlás megállítani nem tudja, csak mérsékli.

Az 1990-es évek elejétől Magyarországra bevándorló külföldiek egy része azzal a szándékkal érkezett, hogy itt letelepedjen, és magyar állampolgárságot kapjon. Többen élnek ezzel a lehetőséggel, hiszen számos jogosultságot szereznek: választójog, egyes munkakörök betöltéséhez való jog, kedvezőbb utazási feltételek, jobb érvényesülési és előmeneteli esélyek a munkaerőpiacon.

1993 és 2010 között a magyar állampolgárság megszerzéséről szóló törvényt többször módosították. A magyar állampolgárság megszerzésének alapvető feltétele volt 2010-ig, hogy az igénylő külföldi állampolgár huzamosan Magyarországon éljen. A 2005. évi XLVI. törvénnyel módosított magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény a magyar felmenőkkel rendelkezők esetében egyéves magyarországi tartózkodást írt elő,

valamint bizonyos esetekben mentesítette őket az állampolgársági vizsga letétele alól, de a további kritériumok tekintetében (például a büntetlen előélet, magyarországi lakhatás és megélhetés biztosítása stb.) nem tett különbséget a magyar és nem magyar etnikumúak között.

A magyar Országgyűlés 2010. május 26-án elfogadta a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény további módosítását, és bevezette az *egyszerűsített honosítási eljárást*. Ennek értelmében a határon túli magyaroknak már nem kell Magyarországon letelepedniük a magyar állampolgárság megszerzéséhez. Már nem kötelező állampolgársági vizsgát tenni, nem kell a magyarországi lakóhelyet és megélhetést igazolni. Elegendő a magyar nyelv ismerete és a magyar felmenők igazolása. A jogszabály 2010. augusztus 20-án hatályba lépett,¹ alkalmazni 2011. január 1-jétől kell. Ezzel a törvényt módosítással azoknak az itt élő külföldieknek is egyszerűsödött és felgyorsult a honosítási folyamat, akik magyar felmenőkkel rendelkeznek. A nem magyar etnikumú külföldiek esetében továbbra is a régi szabályozás érvényes.

A Magyarországra irányuló migráció sajátossága, hogy jelentős mértékben a szomszédos országokból indul. A magyar állampolgárságot szerzők döntő többsége még ma is a környező országokból érkező határon túli magyar. Magyarország egyedi migrációs helyzetének bemutatásához fontos adalékul szolgálnak a honosítottak anyanyelvére, iskolázottságára, munkaerő-piaci helyzetére, családi hátterére, áttelepülésének okaira vonatkozó adatok.

A Magyarországon tartózkodó külföldi népesség bemutatása

A tartósan Magyarországon élő külföldi népességből lehetnek az új magyar állampolgárok, emiatt elemezzük demográfiai jellemzőiket. Az 1990-es évek elején a kelet-európai politikai változások következtében a nemzetközi népességvándorlás jellege és mérete megváltozott. A bevándorlási többlet hatására 1990 óta nő a Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma.

A megélenkülő bevándorlás eredményeként 2009. január 1-jén 184 358 olyan külföldi élt Magyarországon, aki érvényes tartózkodásra és letelepedésre jogosító engedélyekkel rendelkezett. Az elmúlt tíz évben a külföldi állampolgárok száma 23 százalékkal emelkedett. Ezen belül 1995 és 2000 között 11 százalékos növekedés mutatkozott. Majd a következő egy évben adminisztratív okok² miatt jelentős csökkenés következett. 2002-től viszont további folyamatos növekedés volt megfigyelhető.

Jelenleg a tartósan Magyarországon élő külföldiek a magyar népesség közel 2 százalékát teszik ki. Európában ez az arány továbbra is alacsonynak számít. Nemzetközi összeha-

¹ A 2010. évi XLIV. törvénnyel módosított, a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény.

² A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal nyilvántartásából törölték a lejárt tartózkodási engedélyeseket.

sonlításban a külföldiek teljes népességhez viszonyított aránya Luxemburgban 42,6 százalék, Spanyolországban 11,6 százalék, Ausztriában 10 százalék, Belgiumban 9,1 százalék, Németországban 8,8 százalék és az Egyesült Királyságban 7 százalék.

1. táblázat

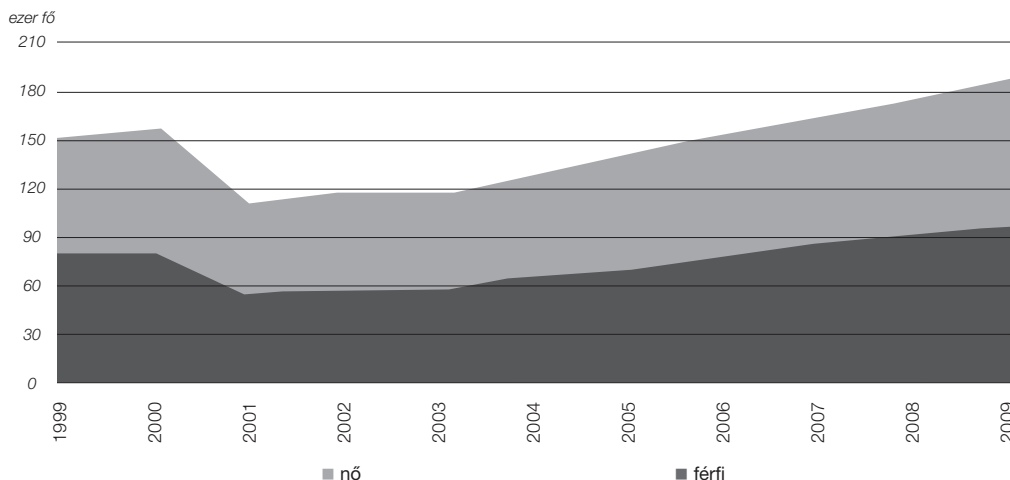
A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma és megoszlása nemenként

év*	a külföldi állampolgárok száma			a külföldi állampolgárok megoszlása, %		ezer férfira jutó nő	ezer magyar állampolgárra jutó külföldi állampolgár
	férfi	nő	összesen	férfi	nő		
1999	77 834	72 411	150 245	51,8	48,2	930	15,1
2000	79 101	74 024	153 125	51,7	48,3	936	15,5
2001	53 578	56 450	110 028	48,7	51,3	1054	10,9
2005	68 652	73 501	142 153	48,3	51,7	1071	14,4
2008	89 938	84 759	174 697	51,5	48,5	942	17,4
2009	95 824	88 534	184 358	52,0	48,0	924	18,4

* Január 1-jei állapot.

1. ábra

A Magyarországon tartózkodó külföldiek száma, nemenként

Az itt élő külföldiek nemek szerinti bontását vizsgálva nincs jelentős különbség, arányukban kicsi eltérés mutatkozott az évek folyamán. A kilencvenes években több volt a férfi, az itt tartózkodók közel 52 százaléka. 2001 és 2005 között enyhe nőtöbbség volt a jellemző, 2006-tól ismét a férfiak kerültek többségbe. 2008-ban 52 százalék a férfiak

és 48 százalék a nők aránya az összes itt tartózkodó esetében. A harmadik országbeli külföldieknél ez az arány 53-47 százalék, a férfiak javára. Sőt 2001 és 2008 között a férfiak aránya tovább emelkedett. Ez összefügg a munkavállalással, Szerbiából, Ukrajnából és Kínából több a férfi munkavállaló. Egyes kibocsátó országok állampolgárai között azonban a nők vannak többségben, ilyen Lengyelország (61 százalék), Oroszország (60 százalék) és Szlovákia (58 százalék). Ha az itt élő harmadik országbelieket vizsgáljuk nemek szerinti bontásban, 2008-ban minden földrész esetében a férfiak vannak többen.

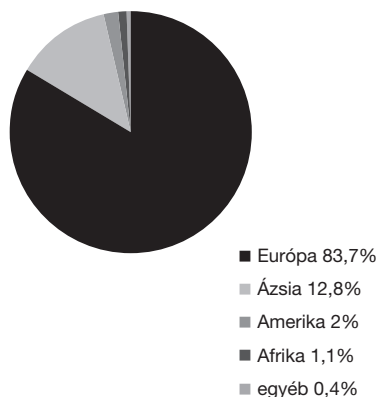
2. táblázat

Magyarországon tartózkodó harmadik ország állampolgárainak megoszlása nemenként

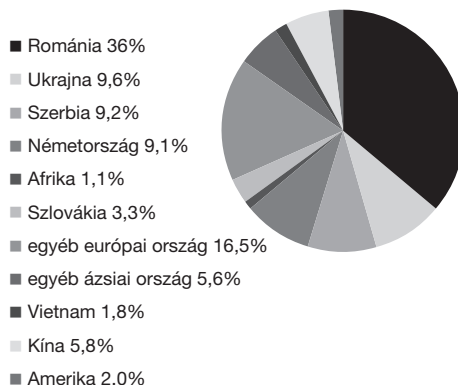
földrész	2001			2008		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Európa	47,5	52,5	100,0	50,3	49,7	100,0
Ázsia	57,5	42,5	100,0	55,3	44,7	100,0
Amerika	55,3	44,7	100,0	54,8	45,2	100,0
Afrika	83,6	16,4	100,0	75,2	24,8	100,0
Ausztrália	60,4	39,6	100,0	57,7	42,3	100,0
összesen (%)	51,5	48,5	100,0	52,8	47,2	100,0
összesen (fő)	24 650	23 173	47 823	37 681	33 656	71 337

2. ábra

A Magyarországon tartózkodó külföldiek megoszlása földrészek szerint 2009. január 1.

A Magyarországon tartózkodó külföldiek megoszlása származási ország 2009. január 1.

Európából jön az összes itt tartózkodó külföldi 84 százaléka. Az itt élők állampolgárság szerinti összetételéből azt láthatjuk, hogy Magyarország csak néhány szomszédos ország (részben magyar anyanyelvű) állampolgárai számára célország. Az európaiak döntő többsége a szomszédos országokból érkezett, Romániából 36 százalék, Ukrajnából 10 százalék, Szerbiából 9 százalék. Az EU15 tagországaiból érkezett a külföldiek 17 százaléka. Az Unió bővülésével és Románia csatlakozásával ez az arány jelentősen megnőtt, az EU27 tagországaiból a külföldiek közel 60 százaléka jött. A nem szomszédos országok közül Németország állampolgárai élnek itt a legtöbben, arányuk 9 százalék. Még a szomszédos országok közül Szlovákiát érdemes említeni, 3 százalékos arányával. A magyar nemzetiségű külföldi állampolgárok alkotják a legjelentősebb csoportot.

3. táblázat

A Magyarországon tartózkodó harmadik ország állampolgárainak száma és aránya

ország	2001		2008		változás 2001=100
	száma	aránya	száma	aránya	összesen
Európa	30 992	64,8	42 785	60,0	138
ebből:					
Ukrajna	8 947	18,7	17 289	24,2	193
Szerbia	12 664	26,5	17 186	24,1	136
Oroszország	1 893	4,0	2 787	3,9	147
Horvátország	917	1,9	852	1,2	93
Törökország	455	1,0	1 120	1,6	246
egyéb	6 116	12,8	3 551	5,0	58
Ázsia	12 603	26,4	22 356	31,3	177
ebből:					
Kína	5 819	12,2	10 218	14,3	176
Vietnam	1 893	4,0	3 045	4,3	161
Mongólia	738	1,5	1 188	1,7	161
Szíria	583	1,2	776	1,1	133
egyéb	3 570	7,5	7 129	10,0	200
Amerika	2 488	5,2	3 557	5,0	143
ebből:					
Egyesült Államok	1 636	3,4	2 343	3,3	143
Kanada	235	0,5	296	0,4	126
egyéb	617	1,3	918	1,3	149
Afrika	1 233	2,6	1 913	2,7	155
Ausztrália	159	0,3	227	0,3	143
egyéb	348	0,7	499	0,7	143
összesen	47 823	100,0	71 337	100,0	149

Az Európán kívüli országokból kevés külföldi él Magyarországon. A külföldieknek csak 12 százaléka ázsiai származású, főleg kínai és vietnami (együttesen 8 százalék). A tengerentúlról 2 százalék származik az Egyesült Államokból és Kanadából, a maradék 1 százalék pedig Afrikából. Az itt tartózkodó külföldi népességen belül közel 41 százalék a harmadik országbeli állampolgárok aránya 2008-ban (2001-ben a visszavetített arány 43 százalék volt). Románia 2007-es uniós csatlakozásával csökkent a harmadik országbeliek aránya. A harmadik országbeli állampolgárok származási országát tekintve megfigyelhető, hogy többségük európai országból érkezett, és ezen belül a két főbb kibocsátó ország Ukrajna és Szerbia. 2009-ben harmadik országbeliként Európából legtöbben Ukrajnából (17 és fél ezer) és Szerbiából (17 ezer), valamint Ázsiából, Kínából (közel 11 ezer) és Vietnamból (3 ezer) származnak. Az elmúlt nyolc évben az Ukrajnából itt élők száma megkétszereződött. Tovább vizsgálva a harmadik országbelieket, a fejlett küldő országokat nézve, az Egyesült Államokból 1,3 százalék, az Izraelből és Japánból származók aránya közel azonos 1 százalékot tesz ki.

Az itt élő külföldi állampolgárok korösszetételét a fiatal felnőttek túlsúlya jellemzi. A 15–39 évesek aránya 2001-ben 55 százalék, 2005-ben 51 százalék és 2009-ben 49 százalék volt. Ezen belül legjelentősebben a 30–39 évesek száma növekedett. A gyermekkorúak aránya enyhén csökkent. A 60 éven felüliek aránya viszont 9 százalékról 14 százalékra nőtt.

2001–2008 között a korcsoportonkénti megoszlás alapján megfigyelhető, hogy a harmadik országbeli állampolgárok esetében is a 15–39 évesek vannak a legtöbben, arányuk 54 és 48 százalék között mozgott. A vizsgált időszakban a 40–59 évesek aránya 5 százalékkal növekedett, a 60 éves és idősebbek aránya pedig 2 százalékkal lett több. A 0–14 évesek ezzel szemben kevesebben lettek.

4. táblázat

A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok megoszlása korcsoportonként

Év	0–14	15–39	40–59	60–X	Összesen
1999	8,7	56,1	26,3	8,9	100,0
2000	8,4	55,0	26,8	9,8	100,0
2001	9,1	55,2	25,7	10,0	100,0
2005	8,5	51,3	27,0	13,2	100,0
2008	7,9	49,4	28,8	13,9	100,0
2009	7,3	48,7	29,9	14,1	100,0

* Január 1-jei állapot.

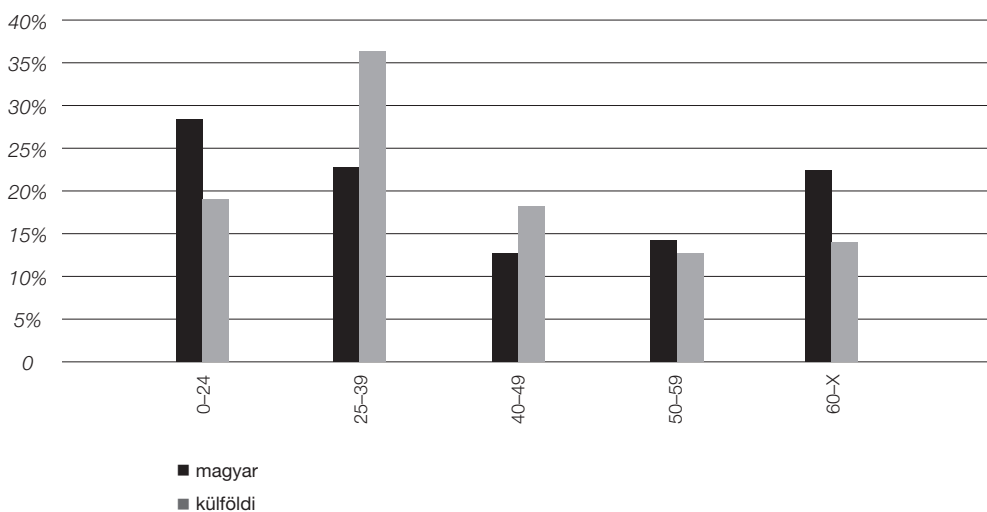
5. táblázat

A Magyarországon tartózkodó harmadik ország állampolgárainak megoszlása korcsoportonként, 2001, 2008

földrész	2001					2008				
	0-14	15-39	40-59	60-X	összesen	0-14	15-39	40-59	60-X	összesen
Európa	10,9	51,0	26,2	11,8	100,0	7,2	46,6	30,9	15,3	100,0
Ázsia	10,6	62,7	24,2	2,5	100,0	14,9	51,7	30,4	3,0	100,0
Amerika	11,1	51,0	28,1	9,9	100,0	11,3	44,4	31,3	13,0	100,0
Afrika	4,1	63,9	30,4	1,5	100,0	8,8	53,3	34,4	3,5	100,0
Ausztrália	9,4	39,0	32,1	19,5	100,0	12,3	36,6	30,0	21,1	100,0
összesen (%)	10,6	54,3	26,0	9,0	100,0	10,2	48,0	30,8	11,0	100,0
összesen (fő)	5 088	25 980	12 434	4 321	47 823	7 298	34 244	21 943	7 852	71 337

3. ábra

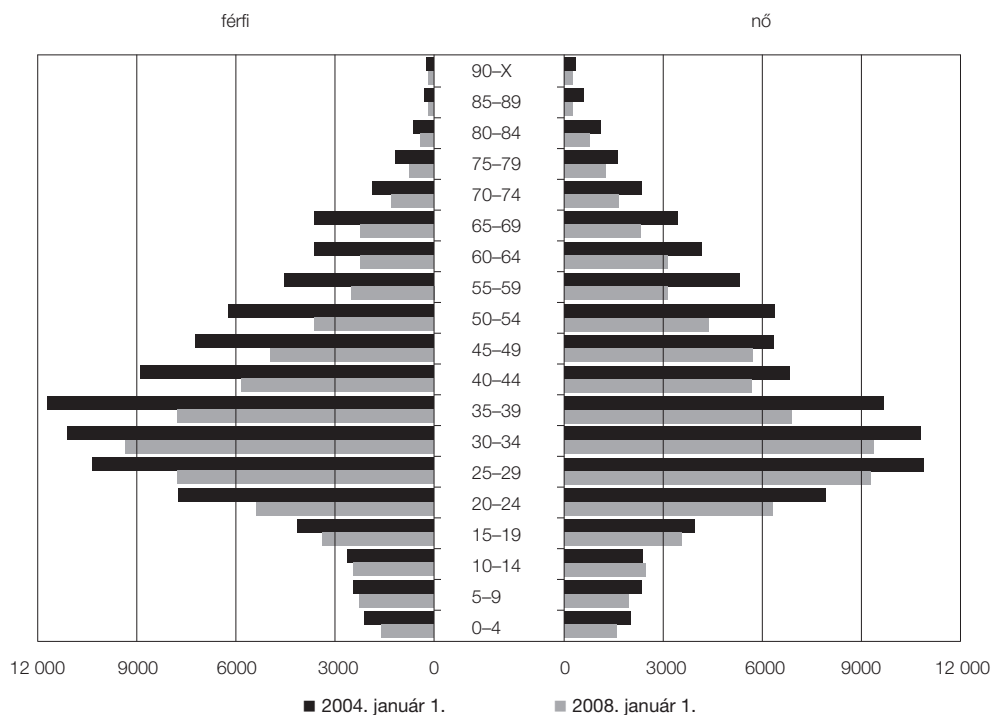
A hazai és a külföldi népesség megoszlása korcsoportok szerint, 2009. január 1.

A külföldi népesség korcsoport szerinti megoszlását a honos népességgel összehasonlítva látható, hogy a 25 és 49 évesek aránya nagyobb a külföldiek körében. Ezen belül a 25-39 éves korúak vannak jóval többen 36 százalék. A 25 év alattiak és a 60 éven felüliek aránya jóval kisebb, mint a magyarországi népességben belül. Összességében a munkaképes korúak vannak többségben. Az itt élő külföldiek korösszetételét nézve vannak területi különbségek, de ezek nem számottevőek. Budapesten és a keleti országrészben a fiatalok aránya, a nyugati országrészben a 60 évesnél idősebbek aránya nagyobb az országos átlagnál.

4. ábra

A Magyarországon tartózkodó külföldi népesség száma nem és kor szerint

A külföldi népesség családi állapot szerinti összetételét nézve azt tapasztaljuk, hogy magasabb a házások aránya (47 százalék), mint a teljes magyarországi népességé. A külföldiek fiatal korösszetételéből adódóan nagyobb a nőtlenek és a hajadonok aránya. Ha nemek szerint vizsgáljuk, a külföldiek között magasabb a házasság nők aránya, a férfiaknál pedig az egyedülállók vannak többen.

5. ábra

A hazai és külföldi népesség családi állapot szerinti megoszlása, 2009. január 1.

Magyarországon több olyan terület is kialakult, ahol a külföldiek aránya jelentősen meghaladja az országos átlagot. Ezek közül kiemelkedő Budapest, melynek vonzereje a munkaerő-piaci lehetőségekben rejlik. A külföldiek 43 százaléka a fővárosban, 36 százaléka a többi városban, 21 százaléka pedig a községekben él.

Az országot nézve bizonyos területeken alig élnek külföldiek, néhány helyen viszont az átlagosnál nagyobb számban telepednek le. Budapesten kívül öt megyében számottevő a külföldiek jelenléte: Pest megyében 14 százaléuk, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Csongrád megyében 5–6 százaléuk, Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megyében a külföldiek 3–4 százaléka lakik. A többi megye részesedése ennél jóval alacsonyabb. A régiók esetében három kiemelt régió van, Közép-Magyarországot a külföldiek 56 százaléka, Dél-Alföldet 12 százaléka és Észak-Alföldet 9 százaléka részesíti előnyben.

Az azonos országokból érkezettek erőteljesen koncentrálódnak egy-egy földrajzi területen. A legnagyobb csoportot adó román állampolgárságúak nem a határ közelében, hanem a fővárosban és környékén koncentrálódnak: 42 százaléuk Budapesten él, további 22 százalék Pest megyében. A Romániával szomszédos megyékben viszonylag kevesebben telepedtek le, arányuk a két határ menti megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar) együtt sem éri el a 10 százalékot, Békésben pedig csak 3 százalék.

Az ukránok, illetve Jugoszlávia utódállamainak polgárai a közép-magyarországi régión kívül többnyire a saját államukkal szomszédos határ menti megyékben telepedtek le. Az ukrán állampolgárok 36 százaléka Budapestet, 24 százaléka Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét választotta, a többiek is jórészt az előbbiekkal szomszédos megyéket (Pest, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén). A jugoszláv utódállamok állampolgárainak lakóhelye mindenekelőtt Csongrád (37 százalék) és Bács-Kiskun megye (15 százalék), Budapestet 23 százaléuk választotta.

6. táblázat

A Magyarországon tartózkodó harmadik ország állampolgárainak megoszlása régióként, 2001, 2008

2001								
földrész	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	összesen
Európa	29,3	5,3	3,6	9,0	4,4	20,2	28,2	100,0
Ázsia	77,4	2,5	3,0	4,0	2,4	5,7	5,0	100,0
Amerika	64,6	5,7	3,7	5,1	2,3	11,2	7,4	100,0
Afrika	59,1	4,3	5,8	4,9	7,7	6,8	11,4	100,0
Ausztrália	67,9	8,8	7,5	3,8	1,9	3,8	6,3	100,0
összesen (%)	44,8	4,6	3,5	7,3	3,9	15,4	20,4	100,0
összesen (fő)	21 438	2 203	1 686	3 513	1 866	7 384	9 733	47 823

2008								
földrész	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	összesen
Európa	42,4	4,9	3,9	5,6	4,1	15,0	24,1	100,0
Ázsia	80,8	3,3	2,2	2,6	2,0	5,3	3,9	100,0
Amerika	72,6	7,4	3,8	3,6	3,1	4,9	4,6	100,0
Afrika	65,6	4,0	4,2	3,1	4,2	10,4	8,5	100,0
Ausztrália	71,4	6,2	8,8	2,6	2,2	2,2	6,6	100,0
összesen (%)	56,8	4,5	3,4	4,5	3,4	11,2	16,2	100,0
összesen (fő)	40 531	3 218	2 408	3 216	2 438	7 999	11 527	71 337

A kínai állampolgárok döntő többsége, 83 százaléka Budapesten él, esetükben egyéb regionális preferencia nem érzékelhető.

Ha a külföldi állampolgárok ezer lakosra jutó számát vizsgáljuk, az országos átlag 18,4. A közép-magyarországi régió áll az első helyen 35,7 ezrelékkal, melyet a dél-alföldi régió követ 15,3-del. A legalacsonyabb értékkel az észak-magyarországi régió rendelkezik, 6,6 ezrelékkal. Budapest vezet az ezer lakosra jutó (46,7 ezrelék) külföldivel, Csongrád megye követi 26,2 ezrelékkal.

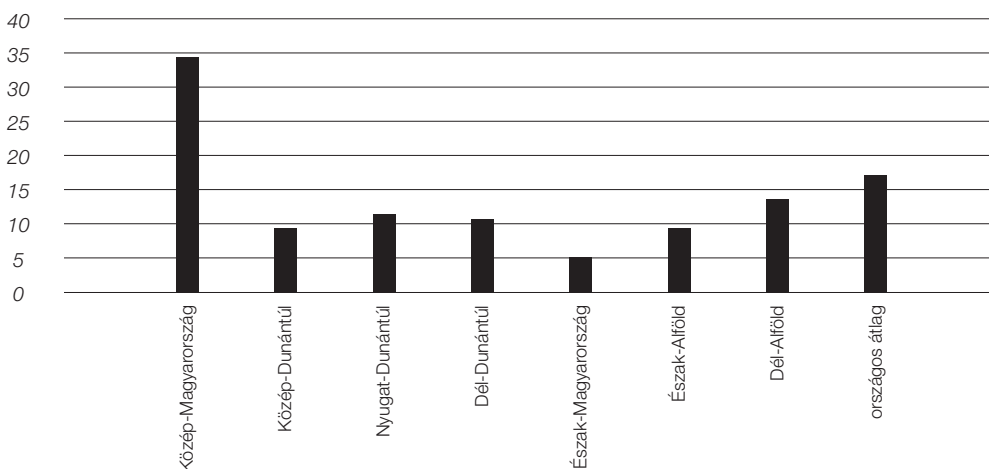
7. táblázat

Az egyes országok Magyarországon tartózkodó állampolgárainak megoszlása régióként, 2009. január 1.

2008							
ország	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Románia	63,9	7,1	4,8	3,7	3,6	8,3	8,6
Ukrajna	48,8	5,0	3,6	2,1	6,3	30,8	3,4
Szerbia	28,9	4,6	4,3	6,6	1,7	2,1	51,8
Szlovákia	42,0	14,5	18,0	2,0	16,1	4,5	2,9
Németország	30,0	10,2	18,6	18,7	6,5	5,5	10,5
Kína	85,7	1,9	2,6	2,5	1,5	2,7	3,1

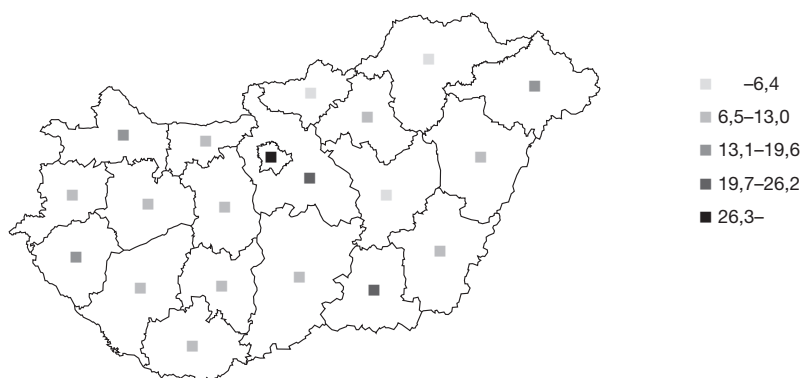
6. ábra

A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok ezer lakosra jutó aránya régióként, 2009. január 1.

7. ábra

A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok ezer lakosra jutó száma, 2009. január 1.

A magyar állampolgárságot kapott személyek jellemzői

Az állampolgárság egy természetes személy és egy szuverén állam közötti jogi, gazdasági, kulturális és politikai kapcsolat. Az állampolgárságból adódó jogokat és kötelezettségeket, az állampolgárság keletkezésének, megszerzésének, elvesztésének lehetséges módjait az állampolgársági törvényekben szabályozzák. Az első ilyen állampolgársági

törvényünk az 1879. évi L. törvény, melyet az 1948. évi LX., majd az 1957. évi V., és az 1993. évi LV. törvény, majd a 2005. XLVI. törvény követett. Jelenleg a 2010. évi XLIV. törvény „a magyar állampolgárságról” van hatályban.

A magyar állampolgárság vagy keletkezik, vagy megszerzi azt az adott természetes személy. Minden embernek születésétől fogva joga van egy állampolgársághoz. Születéskori megszerzésének két módja lehetséges:

- Az egyik a *ius sanguinis* elve, ez a vér szerinti, ez a legáltalánosabban elismert megszerzési mód. Egy állam állampolgárságát tehát megkaphatja az, akinek legalább az egyik szülője az adott állam polgára. Ha egyedül az apa az, akkor csak úgy kapja meg a gyerek az állampolgárságot, ha a szülők házasok, vagy az apa elismeri. Régebben a legtöbb ország kizárólag apai ágon ismerte el az állampolgárságot, nők csak akkor öröközhették tovább a gyerekeikre, ha nem voltak házasok.
- A másik elv a *ius soli* elve, a terület szerinti, amely értelmében a szülei állampolgárságtól függetlenül a gyermek annak az államnak az állampolgárságát kapja meg, amelynek a területén született. Történelmileg főként azokban az országokban alakult ki, amelyekbe nagyszámú bevándorló érkezett, például az Egyesült Államok, Kanada.

A *ius sanguinis* elv az elsődleges, ami használatos Magyarországon, a *ius soli* elvet csak azokban az esetekben alkalmazzák, amikor hontalanságot akarnak elkerülni.

Állampolgárságot nem vérségi alapon megszerezni honosítással, visszahonosítással és nyilatkozattal lehetséges. Honosítani olyan hazánkban élő külföldi állampolgárt lehet, aki nem született magyarként, és soha sem volt magyar állampolgár. Visszahonosítást pedig az kérhet, aki valaha magyar állampolgár volt, de valamilyen okból azt elvesztette. Nyilatkozattal történő magyar állampolgárság megszerzésére 2001 óta van mód. Ez az intézmény egyrészt a hontalanságot igyekszik visszaszorítani, másrészt a második világháború utáni jogfosztásokat kívánja orvosolni. Összességében a magyar felmenőkkel rendelkezők korábban is hamarabb jutottak állampolgársághoz, 2011-től ez tovább egyszerűsödött.

1993 és 2008 között mintegy 123 ezer személy kapta meg a magyar állampolgárságot, évente átlagosan 8 ezer fő. Az elmúlt két évtizedben a magyar állampolgárságot kaptak számának alakulását intenzív hullámváz jellemezte. Az időszak elején nagy volt az aktivitás, voltak olyan évek, amikor évi több mint 10 ezer fő kapta meg az állampolgárságot. 2002-ben volt a mélypont 3369 fővel. Az ezredforduló óta 2005-ben volt a legmagasabb, amikor 9870 külföldi lett új magyar állampolgár. Jelen elemzés az utolsó öt évet vizsgálja részletesebben.

8. táblázat

A magyar állampolgárságot kapott személyek száma és megoszlása nemenként

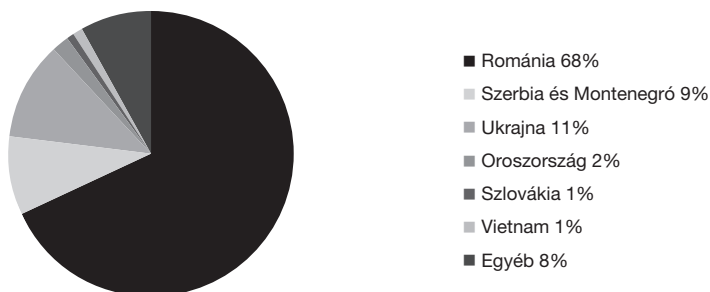
év	Magyar állampolgárságot kapottak száma			Magyar állampolgárságot kapottak megoszlása, %		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
1993-1997	22 590	26 486	49 076	46,0	54,0	100,0
1998-2003	16 173	20 055	36 228	44,6	55,4	100,0
2004-2008	16 798	21 222	38 020	44,2	55,8	100,0
1993-2008	55 561	67 763	123 324	45,1	54,9	100,0

Az új állampolgárok előző állampolgárságát vizsgálva kitűnik, hogy Magyarország csak néhány olyan szomszédos ország számára vonzó, ahol nagy számban élnek magyarok. Ezt egyértelműen mutatja, hogy 2004–2008-ban magyar állampolgárságot kapott 38 020 főből korábban mintegy 26 ezer román (69 százalék), 3,6 ezer ukrán (10 százalék) és 3,3 ezer szerb (9 százalék) állampolgár volt. A régi uniós országokból ebben az időszakban 205-en kaptak állampolgárságot. Az itt élő ázsiaiak közül 251 vietnami és 94 kínai kapott magyar állampolgárságot.

Össességében a környező országokból érkezik az új állampolgárok 89 százaléka. Ez nem véletlen, ugyanis az állampolgárságot kapott külföldiek több mint 90 százaléka magyar anyanyelvű.

8. ábra

Az új magyar állampolgárok az előző állampolgárságuk szerint, 2008

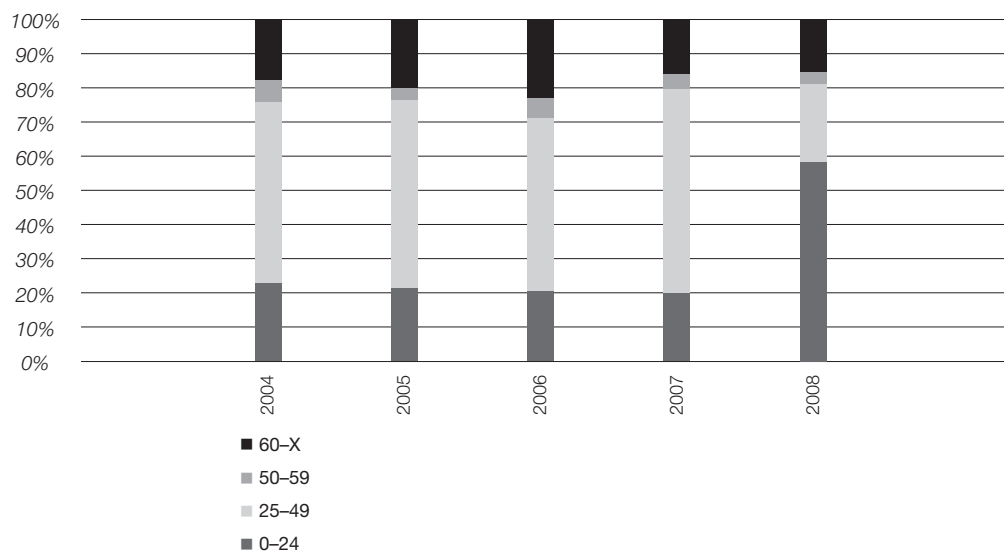
A vizsgált időszakban a magyar állampolgárságot kapott nők aránya magasabb volt a férfiénál, 2008-ban 56 százalék.

A korcsoportos bontásokat tekintve a 0–14 évesek aránya 1993-ban még 18,4 százalék volt, majd fokozatosan csökkent; 2008-ra 11,5 százalékot tett ki. Az új magyar állampol-

gárok több mint fele 25–49 éves, arányuk 2004–2008 között 52,4 százalékról 60,4 százalékra nőtt. A 25 év alatti fiatalok és gyermekkorúak aránya 22–24 százalék között mozgott. Az idősebb korosztályok esetében 2006-ig növekedés, utána csökkenés figyelhető meg, a 60 éven felüliek aránya 2004-ben 17,2 százalék, majd 2006-ban 23,3 százalék, és 2008-ban 10 százalékra esett. Az új magyar állampolgárok kismértékben, de javítják a honos népesség korösszetételét, mivel fiatalabb populációt alkotnak, mint a hazai népesség. Az új állampolgárok átlagos életkora a vizsgált időszakban 36,2 évről 34,2 évre változott.

9. ábra

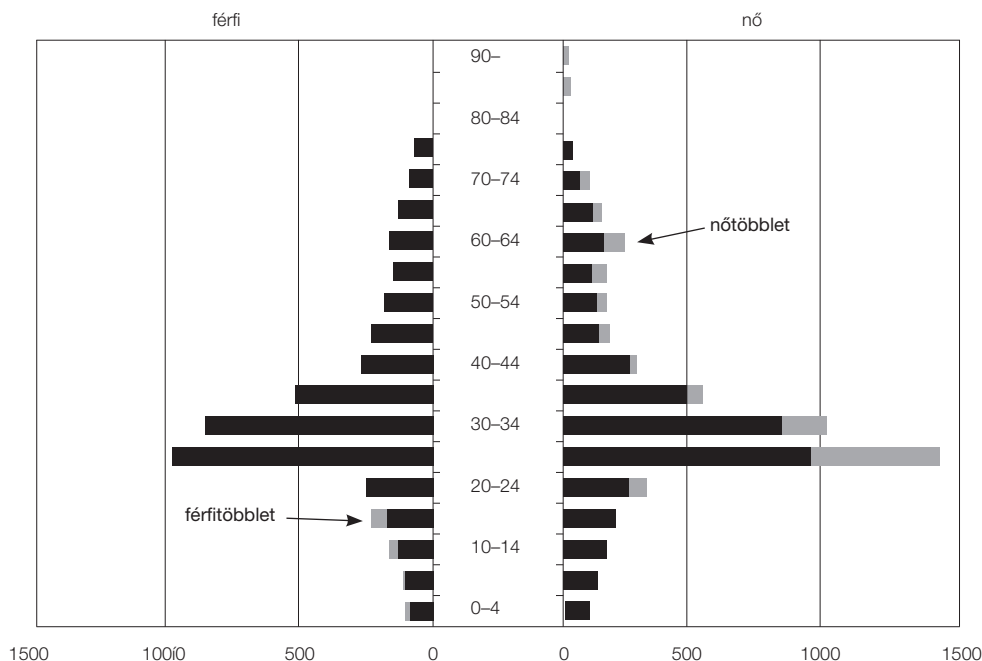
A magyar állampolgárságot kapottak megoszlása főbb korcsoportok szerint, 2004–2008

A családi állapotot nézve a magyar állampolgárságot kapottak közül a házások aránya a domináns, mindig ötven százalék felett volt. 2008-ban is az új magyar állampolgárok mintegy 52 százaléka volt házas. 2004–2008 között 34 százalékról 38 százalékra nőtt az egyedülállók aránya. Az elváltak és özvegyek száma elenyésző. Az állampolgárságot kérők mintegy harmadának van kiskorú gyermeke, 20 százalékának egy, 10 százalékának kettő (a többgyerekesek aránya minimális).

10. ábra

A magyar állampolgárságot kapottak száma nem és korcsoport szerint, 2008. január 1.

9. táblázat

A magyar állampolgárságot kapottak megoszlása családi állapot szerint, 2004–2008

év	nőtlen, hajadon	házas	özvegy	elvált	összesen
2004	34,4	55,6	5,2	4,7	100,0
2005	34,3	54,6	5,6	5,4	100,0
2006	33,5	53,5	6,8	6,2	100,0
2007	37,2	52,6	4,3	5,9	100,0
2008	38,1	51,5	4,2	6,2	100,0

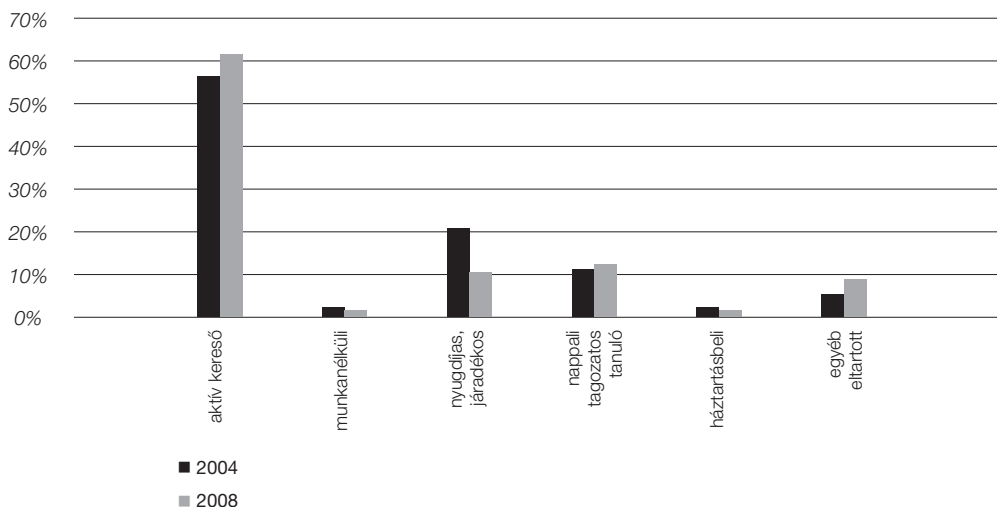
2008-ban az új magyar állampolgárok 52 százaléka középfokú végzettséggel, majdnem negyedük felsőfokú végzettséggel rendelkezett.

2008-ban az új magyar állampolgárok 61 százaléka aktív kereső, majdnem 12 százaléka nyugdíjas, minden tizennegyedik tanuló. A háztartásbeliek és az egyéb eltartottak aránya együttesen 9 százalékot tesz ki. A munkanélküliek aránya elenyésző. Az aktív

keresők a felsőfokú képzettséget igénylő, valamint az építőipari, ipari és szolgáltatási jellegű foglalkozásokat részesítik előnyben.

11. ábra

A magyar állampolgárságot kapott személyek magyarországi gazdasági aktivitása szerint, 2004, 2008

A magyar állampolgárságot kapottak területi elhelyezkedése szinte megegyezik a tartósan az országban élő külföldiek regionális megoszlásával. Az új magyar állampolgárok a közép-magyarországi régiót részesítik előnyben. Az elmúlt években tovább erősödött a régió és a főváros vonzása. 2008-ban az új állampolgárok közül minden harmadik a fővárosban élt, és közel 20 százalék választotta Pest megyét lakóhelyéül. A közép-magyarországi régió 29 százalékos népességarányával szemben a magyar állampolgárságot kapott népesség 51 százaléka él a régióban. Lakóhely szempontjából kedvelt régió még az észak- és dél-alföldi.

Az új magyar állampolgárok közel 21 százaléka a keleti országhatárhoz közeli Szabolcs-Szatmár-Bereg (6,8 százalék) és Hajdú-Bihar (4,3 százalék), valamint a déli határnál elhelyezkedő Csongrád (6,6 százalék) és Bács-Kiskun (3,3 százalék) megyékben élnek. Az ország többi részén az új állampolgárok száma jóval alacsonyabb, esetenként elhanyagolható. Legkisebb arányban Nógrád és Tolna megyében telepedtek le.

2004-ben vidéki városokban lakott az új állampolgárok mintegy 44 százaléka, ez az arány számottevően nem változott 2008-ra. A vidéki városok közül Debrecennek és Szegednek van frekvenciált szerepe, ebben a két városban sok új magyar állampolgár él. 2004-2008 között a községekben élők hányada csökkent 30 százalékról 24 százalékra. Az új állampolgárok kedvezőbb letelepedési feltételeket találnak a városokban, mint a községekben.

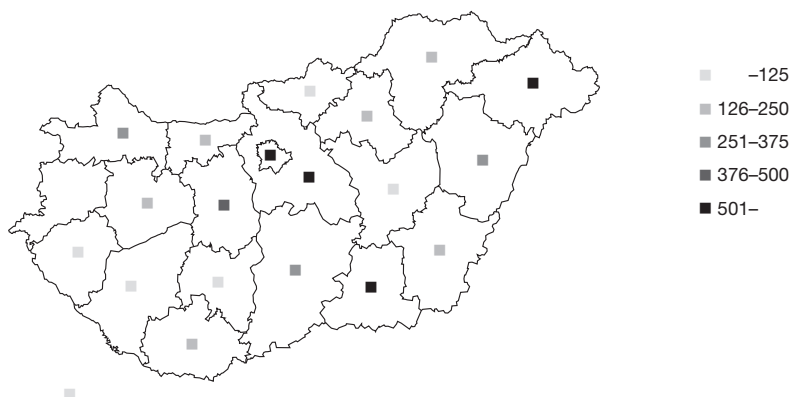
10. táblázat

A magyar állampolgárságot kapottak megoszlása területenként, 2004–2008, százalék

területi egység	2004	2005	2006	2007	2008
Budapest	26,0	29,2	31,8	34,6	32,5
Pest megye	14,9	18,8	19,6	18,6	18,6
Közép-Magyarország	40,9	48,0	51,4	53,2	51,1
Közép-Dunántúl	10,1	8,1	8,1	8,1	9,2
Nyugat-Dunántúl	8,2	6,0	6,2	6,5	5,1
Dél-Dunántúl	6,0	4,8	4,4	3,9	4,4
Észak-Magyarország	6,1	6,1	6,2	4,9	5,2
Észak-Alföld	15,7	12,8	11,4	11,3	12,4
Dél-Alföld	13,1	14,2	12,4	12,1	12,5
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ebből:					
városok	43,6	43,1	42,5	42,2	43,3
községek	30,4	27,7	25,7	23,3	24,2

12. ábra

A magyar állampolgárságot kapottak száma megyénként, 2008

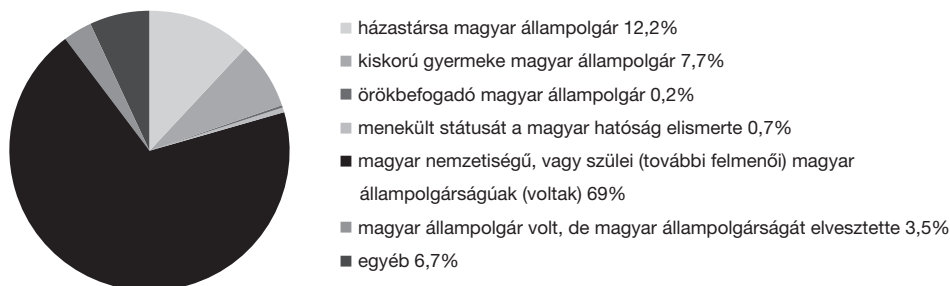

2008-ban a magyar állampolgárság igénylésének okaként leggyakrabban a magyar nemzetiségű családból származást (69 százalék), illetve magyar állampolgárral kötött házasságot (12 százalék) jelölték meg. A visszahonosítottak aránya 4 százalék. (Ők korábban magyar állampolgárok voltak, de elvesztették állampolgárságukat.) Arányuk 2002-ben még 12 százalék volt.

Az indokok között előfordul még, hogy a kérelmezőnek magyar állampolgárságú kiskorú gyereke van (7,7 százalék). A kérelmek indokai alapján egyértelmű, hogy többnyire a magyar nemzetiségű, magyarul beszélő személyek folyamodnak állampolgárságért.

13. ábra

A magyar állampolgárságot kapottak megoszlása a kérelem indokai szerint, 2008

11. táblázat

A magyar állampolgárságot kapott személyek megoszlása a kérelmek indokai szerint

indok	2004	2005	2006	2007	2008
házasátása magyar állampolgár	12,2	12,6	11,8	10,9	12,2
kiskorú gyermeke magyar állampolgár	6,9	8,1	7,5	7,3	7,7
örökbefogadó magyar állampolgár	0,5	0,3	0,3	0,2	0,2
menekült státusát a magyar hatóság elismerte	1,4	0,8	0,8	1,1	0,7
magyar nemzetiségű, vagy szülei magyar állampolgárságúak	63,1	67,0	60,9	69,6	69,0
magyar állampolgár volt, de magyar állampolgárságát elvesztette	10,2	9,6	11,4	5,6	3,5
egyéb	5,7	1,6	7,3	5,3	6,7
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az új, magyar állampolgárságot kapott népesség demográfiai jellemzői némileg eltérnek a honos lakosságtól. Közel 50 százalékuk a 25–39 éves korcsoportba tartozik, és ez csaknem kétszerese az országosnak. A 60 éven felüliek hányada viszont fele az országosnak.

12. táblázat

A hazai és külföldi népesség és a magyar állampolgárságot kapottak főbb korcsoportok szerinti megoszlása

korcsoport	Magyarország népessége, 2009. január 1.	ezen belül: külföldi népesség, 2009. január 1.	ezen belül: magyar állampolgárságot kapottak, 2008
0-24	27,4	19,6	22,2
25-39	23,1	36,3	48,6
40-49	12,6	17,1	11,8
50-59	14,7	12,8	7,4
60-X	22,2	14,2	10,0
összesen	100,0	100,0	100,0

Főleg a korösszetétel jellegzetességeiből adódóan az új magyar állampolgárok között magasabb a házas családi állapotúak, a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők és az aktív keresők aránya, mint az országos népességben. A kiskorú gyermekeket nevelő családok részaránya lényegében megegyezik a honos népességével, azzal a különbséggel, hogy közöttük kevesebben nevelnek kettő vagy annál több 15 éven aluli gyermeket.

13. táblázat

A hazai és külföldi népesség és a magyar állampolgárságot kapottak családi állapot szerinti megoszlása

családi állapot	Magyarország népessége, 2009. január 1.	ezen belül: külföldi népesség, 2009. január 1.	ezen belül: magyar állampolgárságot kapottak, 2008
Nőtlen, hajadon	41,8	43,2	38,1
Házias	39,7	47,1	51,5
Özvegy	9,6	4,1	4,2
Elvált	8,9	5,6	6,2
összesen	100,0	100,0	100,0

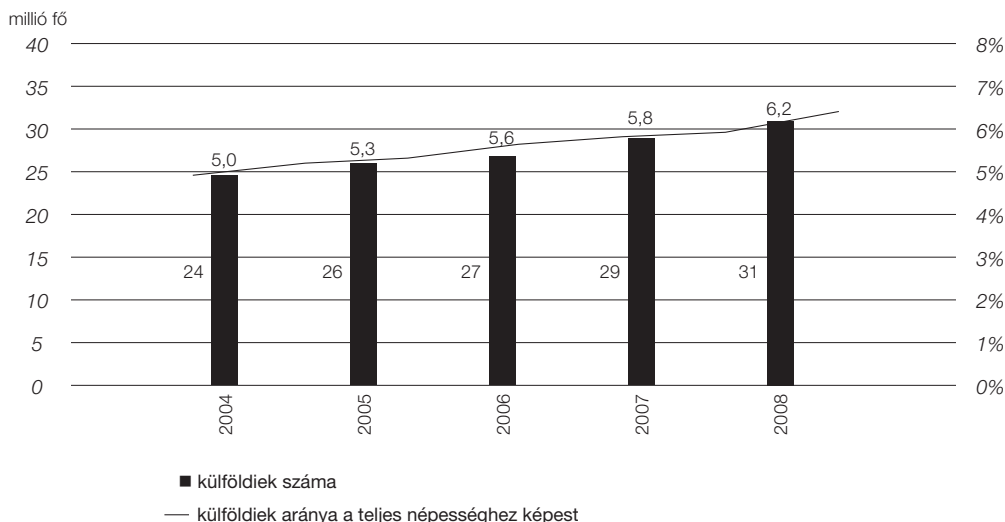
Nemzetközi kitekintés

Az ezredforduló óta az Európai Unió tagállamaiban tartózkodó külföldi állampolgárok száma és az össznépességhez viszonyított aránya évről évre növekszik. Az Európai Unió 27 tagállamában összesen 31 millió külföldi állampolgár élt 2008. január 1-jén, ami

az uniós összslakosság 6,2 százalékát tette ki. A Magyarországon élő külföldiek aránya a teljes népesség nem egészen 2 százalékéa.

14. ábra

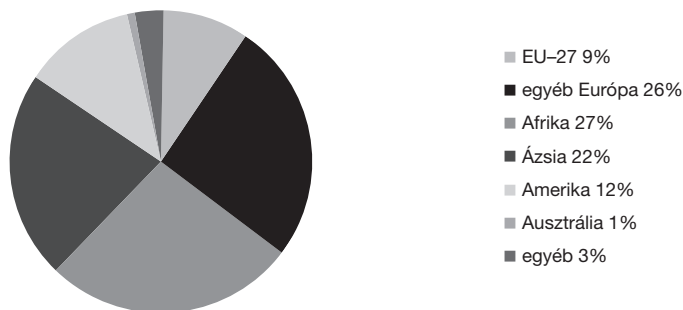
Az Európai Unió egyes tagállamaiban tartózkodó külföldi állampolgárok száma és aránya, 2002-2008

2004 és 2008 között éves átlagban 716 ezer fő kapott állampolgárságot az Európai Unió tagországaiban, és többéves emelkedés után 2006-tól folyamatosan csökkent az állampolgárságot kapott személyek száma. 2007-ben 4 százalékos volt a csökkenés. 2008-ban 6 százalékkal csökkent.

15. ábra

Az állampolgárságot kapottak megoszlása földrészek szerint, 2008

14. táblázat

Az állampolgárságot kapottak megoszlása, 2008

ország	EU-27 országaiból	EU-n kívüli országokból
Ausztria	8,3	91,7
Belgium*	17,8	82,2
Bulgária	0,4	99,6
Ciprus*	14,5	85,5
Csehország	23,1	76,9
Dánia	5,9	94,1
Észtország	0,0	100,0
Finnország	11,9	88,1
Franciaország	9,1	90,9
Görögország	2,7	97,3
Hollandia	5,9	94,1
Írország	6,1	93,9
Lengyelország	10,5	89,5
Lettország	0,2	99,8
Litvánia	0,3	99,7
Luxemburg	56,2	43,8
Magyarország	71,9	28,1
Málta	28,9	71,1
Egyesült Királyság	3,0	97,0
Németország	14,9	85,1
Olaszország	11,9	88,1
Portugália	1,6	98,4
Románia	1,7	98,3
Spanyolország	1,7	98,3
Svédország	18,9	81,1
Szlovákia	29,7	70,3
Szlovénia	8,4	91,6
EU27	8,5	91,5

*2007-es adat

2008-ban Franciaországban, az Egyesült Királyságban és Németországban regisztráltak az új állampolgárok több mint felét az EU27-ben. A vezető hármaszt Spanyolország (12 százalék) és Svédország (8 százalék) követi. 2008-ban Franciaországban az előző évhez képest 4 százalékos növekedés volt. A másik két országban, az Egyesült Királyságban és Németországban több mint 20 százalékos a csökkenés a honosítások számában. Ezt nem tudta ellensúlyozni, hogy Olaszországban 18 százalékkal és Spanyolországban 17 százalékkal emelkedett az állampolgárságot kapottak száma.

A földrészek szerinti megoszlás tekintetében az Európai Unióban országonként nagy eltéréseket találunk. Ausztria, Luxemburg, Szlovákia, Lengyelország, Magyarország, Csehország, Németország és Finnország új állampolgárainak többsége valamely európai országból származott. Az új állampolgárok 91,5 százaléka európai Unión kívüli ország állampolgára volt korábban. 2008-ban az Európai Unióban állampolgárságot kapott személyek több mint egyharmada (35 százalék) európai eredetű, ebből 9 százalék Unión belüli származású. A spanyol állampolgárságot szerzett személyek 84 százaléka az amerikai kontinens valamelyik országából érkezett, továbbá innen származik Írország, Olaszország és Portugália új állampolgárainak egy része. A francia és portugál állampolgárságok kétharmadát afrikai országok korábbi polgárai kapták. Ázsiai és afrikai eredetű személyek tették ki az Egyesült Királyság új állampolgárainak 70 százalékát, az ír állampolgárrá vált személyek 11 százaléka pedig Óceániából származott.

15. táblázat

*A tagországban állampolgárságot kapott személyek megoszlása előző állampolgárságuk szerint, 2006, 2008**

előző állampolgárság	EU-27-tagország**	2006 / %	2008 / %
török	Németország	52	49
marokkói	Franciaország	46	45
iraki	Svédország	56	21
ecuadori	Spanyolország	92	94
szerb és montenegrói	Egyesült Királyság	38	4
algériai	Franciaország	85	88
indiai	Egyesült Királyság	85	78
kolumbiai	Spanyolország	80	81
orosz	Németország	34	15
pakisztáni	Egyesült Királyság	77	70
bosznia-hercegovinai	Ausztria	37	26
szomáliai	Egyesült Királyság	75	72
iráni	Németország	32	33
lengyel	Németország	64	49
román	Magyarország	41	40
afgán	Egyesült Királyság	37	51
ukrán	Németország	50	23
tunéziai	Franciaország	76	74
dél-afrikai	Egyesült Királyság	89	63
nigériai	Egyesült Királyság	75	63
kínai	Egyesült Királyság	37	35

előző állampolgárság	EU-27-tagország**	2006	2008
perui	Spanyolország	76	78
izraeli	Németország	79	-
olasz	Belgium	45	-

* A tagországokban állampolgárságot kapott személyek megoszlása azokhoz az azonos előző állampolgárságú személyekhez viszonyítva, akik valamely EU-27 tagállamban állampolgárságot kaptak

** Az állampolgárságot adó EU-27 tagország

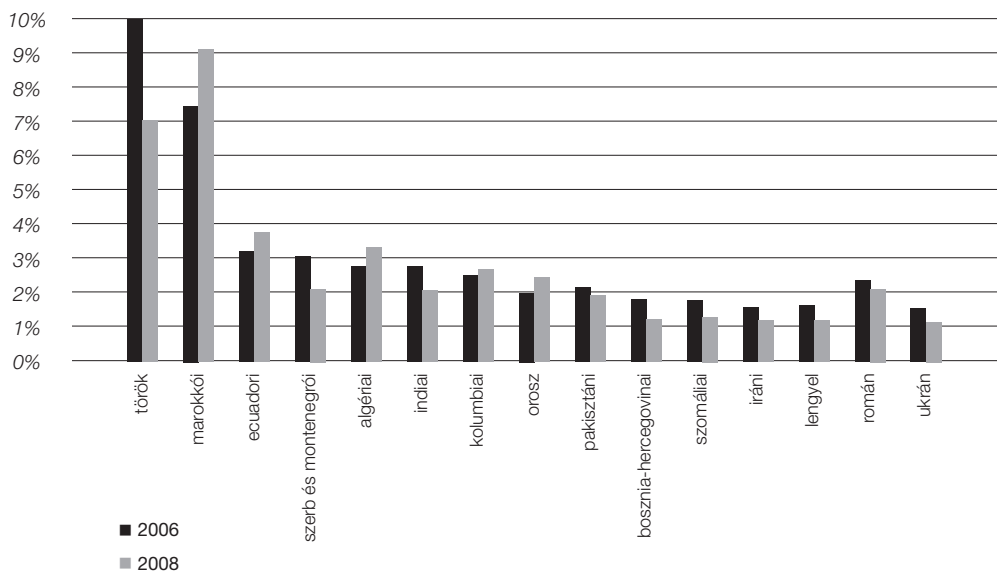
2006-ban Törökország és Marokkó volt a fő származási ország az Európai Unió tagországainak állampolgárságát megszerző személyek száma tekintetében. E két ország polgárai kapták az összes kiadott állampolgárság 17 százalékát. Német állampolgárságot a legnagyobb arányban a korábbi török polgárok (52 százalék), franciát a korábbi marokkói polgárok (46 százalék) kaptak. 2006-ban a korábbi török állampolgárok részaránya igen jelentős az állampolgárság megszerzésében Ausztriában (29 százalék), Dániában (14 százalék), Hollandiában (12 százalék), Belgiumban (10 százalék) és Franciaországban (7 százalék). A marokkóiak pedig Franciaországban (25 százalék), Belgiumban (24,3 százalék), Hollandiában (23,9 százalék), Spanyolországban (9 százalék) és Olaszországban (8 százalék) szerepeltek az új állampolgárok öt főcsoportjában.

2008-ban is Marokkó és Törökország a legnagyobb kibocsátó országok, csak rangsort cseréltek. Az új állampolgárok között 9 százalékot a marokkóiak és 7 százalékot a törökök képviseltek. 2008-ban a Marokkóból származó állampolgárságot kaptak száma 7 százalékkal csökkent az előző évhez viszonyítva. Többségük francia (45 százalék), olasz (14,3 százalék) és spanyol (13,5 százalék) állampolgárrá vált. Az állampolgárságot kapott törökök száma 10 százalékkal csökkent, túlnyomó többségük német (49,3 százalék) és francia (20,6 százalék) állampolgárságot szerzett.

Említést érdemel, hogy egy-egy országból a kivándorlók jelentős része (több mint 70 százalék) egyetlen célországba vándorol: például Algéria, Tunézia és Portugália esetében Franciaország a cél, míg indiai, pakisztáni és szomáliai állampolgárok általában angol állampolgárságot szereznek. A spanyol állampolgárságot részesítik előnyben az ecuadori, a perui és a kolumbiai származásúak.

16. ábra

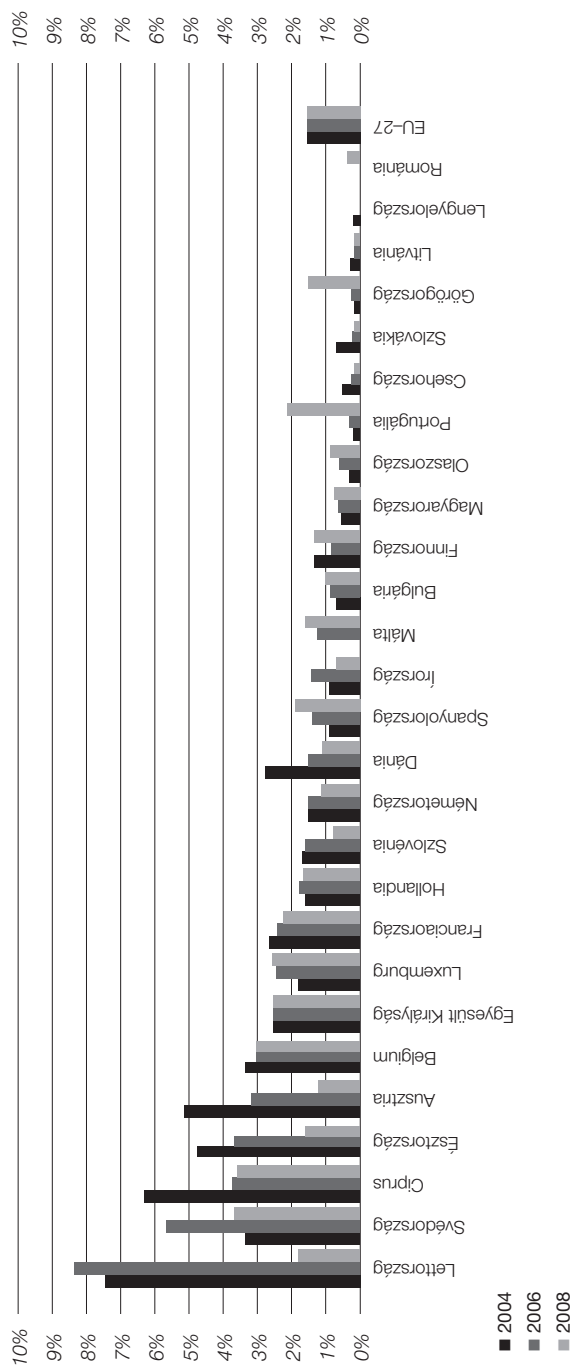
Az EU27 tagországokban állampolgárságot kaptak megoszlása, előző állampolgárságuk szerint

Az állampolgárság megszerzését gyakran tekintik a sikeres integráció egyik legfontosabb mutatójának, mivel ez rendszerint az ország nyelvének és kultúrájának alapos ismeretét jelenti. Az állampolgárság megszerzése az egyénnek megadja az Európai Unió belüli szabad mozgás jogát, viszont emiatt esetleg fel kell adnia korábbi állampolgárságát.

Mint várható volt, a 2008-ban az újonnan megszerzett állampolgárságok többsége az Unión (harmadik országbeliek) kívüli országokból származó személyeket érintette. A rendelkezésre álló adatok szerint a tagországok közül csak Magyarország (72 százalék) és Luxemburg (56 százalék) adott főleg az Európai Unió belüliek számára állampolgárságot.

17. ábra
Az állampolgárságot kapottak 1000 lakosra jutó aránya, 2004–2008

Következtetések

Az állampolgársági törvény bevezető mondata jelzi, hogy a jogalkotó a nemzeti hagyományokra és a nemzetközi jogi szabályokra akart tekintettel lenni, valamint cél a magyar állampolgárság erkölcsi súlyának megőrzése és az állampolgárok Magyar Köztársasághoz való kötődésének erősítése. A migráció szempontjából a honosítási, illetve a visszahonosítási szabályok az érdekesek.

Azt, hogy Magyarország kiket szeretne leginkább állampolgáraí között látni, az egyszerűsített, kedvezményes honosításra vonatkozó szabályok mutatják. Ezekből kiderül, hogy a preferált csoportot a magát magyar nemzetiségűnek valló és magyar felmenőkkel rendelkező személyek alkotják.

Az új magyar állampolgárok döntő többsége Románia, Ukrajna és a volt Jugoszlávia magyar csoportjaiból került ki. A határon túli magyarok alkotják a hazai bevándorlás tartalékát. A hazai demográfiai viszonyok és a letelepedés szociális következményei szempontjából ez jár a legkisebb feszültséggel, mivel a külföldi magyarok integrációja sok szempontból sokkal könnyebb, mint a más kultúrájú bejövők fogadása. A magyar nyelv nehézségének is szerepe lehet a migrációs folyamatok és azok irányának alakulásában, mivel az állampolgársági törvény megköveteli a magyar nyelv ismeretét.

Az Európai Unió legutóbbi bővítése kapcsán a legtöbb határon túl élő magyar az Unióba került, így jelentős mértékben javultak a mozgási és érvényesülési lehetőségeik. Két nagyobb magyar közösség az ukrán állampolgárságú kárpátaljai magyarok és a Vajdaságban élő magyar nemzetiségű szerb állampolgárok maradtak az Unió határain kívül; számukra a kettős állampolgárság megoldást jelent.

Magyarország eddig nem szembesült nagyobb nem magyar anyanyelvű migrációs csoportokkal, a többségi magyar társadalomtól kulturálisan különböző bevándorlók nem jönnek tömegesen.

A harmadik országbeli állampolgárok honosítással kapcsolatos vélekedései, és ezek összefüggése a migráció különféle aspektusaival

Bevezető

Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a Magyarországon átmenetileg vagy tartósan élő harmadik országból érkezett bevándorlók mennyire tekintik fontosnak a magyar állampolgárság megszerzését, valamint hogy a honosítás iránti igény mögött milyen szándékok, migrációs stratégiák, attitűdök és érzületek érhetők tetten.

Az állampolgárrá válás a bevándorló számára megkülönböztetett kérdés, hiszen ez az a jogi aktus, amely által a bevándorló formálisan is a befogadó közösség tagjává válik, részesévé válik mindazoknak a jogoknak és garanciáknak, amelyek a fogadó ország tagjait megilletik, és az aktusban – amely az állampolgári eskü megtételében és az állampolgárságot igazoló papírok és az állampolgársághoz járó útlevel átvételében nyilvánul meg – szimbolikusan is kifejeződik az a gesztus, hogy a bevándorló teljes jogú és egyenlő tagja lesz annak a közösségnek, ahol életét kívánja élni.

Ha az állampolgárság fogalmát a migráció kontextusában értelmezzük, akkor az állampolgárság jelentésének az a meghatározó mozzanata, hogy az állampolgári státusz az államhoz való viszony tekintetében különbséget tesz a közösség tagjai és a közösségen kívül állók között. Ez a különbségtevés egyaránt szól befelé a közösség tagjai felé, és kifelé, egyrészt a többi szuverén állam felé, másrészt mindazok felé, akik nem tagjai az adott közösségnek. Teszi ezt azért, hogy lehatárolja a szuverén állam politikai felelősségét és gondoskodását, hogy védje önmagát más államokkal és a bevándorlókkal szemben, és hogy kifelé kifejezze azokat az elveket, amelyekkel korlátozza és megszüri az idegeneknek a közösség teljes jogú tagjává válását. Az állampolgári státusz ennyiben egyszerre kifejeződése a jogmegosztásnak (a politikai jogegyenlőség elvén) és a diszkriminációnak (a különbségtevésben a „mi” és az „ők” között).

Az állampolgárság mint formális jogi státus kapcsolatot teremt a politikai közösség és annak tagjai között, és értelemszerűen egyfajta korlátozást is jelent mindazok számára, akik formális és jogi értelemben nem tagjai a politikai közösségnek. A másik aspektusból nézve viszont, ha egy bevándorló megszerzi az állampolgárságot, egyben elhárulnak az akadályok a befogadó társadalomba való teljes beilleszkedésre, a politikai részvételre, és egyben részesévé válhat annak az identitásközösségnek, ami egyfajta lelki kötőanyaga a társadalmi kohéziónak.

Az állampolgárság és a bevándorló viszonyára vonatkozó elemzések a hangsúlyt általában a formális, jogi és adminisztratív keretek elemzésére helyezik, mégpedig annak a politikai közösségnek az optikájából, amelynek határait és tagsági viszonyait szabályozza az állampolgári státus. Ebből a nézőpontból azok a legfontosabb kérdések, hogy mit is jelent valójában az állampolgári státus, mi a jogi és politikai tartalma, milyen következményei vannak az állampolgárság megszerzésének, mit jelent a kettős vagy transznacionális állampolgárság, hogyan lehet megszerezni az állampolgárságot, mik a nehézségei és mennyire diszkriminál az eljárás, mi történik az állampolgárságot kérők korábbi állampolgári státusával, egyáltalán korlátozható-e az állampolgárság, megfosztható-e valaki az állampolgárságától, illetve lehet-e egyszerre többfajta állampolgárságról beszélni.

Alternatív szempont lehet, hogy az állampolgári státus optikájából hogyan definiáljuk azoknak a helyzetét, akik átmenetileg vagy tartósan a közösség tagjainak számítanak, de nem rendelkeznek ezzel a jogi státussal. Mennyire változtatja meg a bevándorló státusát az állampolgárság megszerzése, és mekkora szakadék választja el egymástól a kétfajta státust?

Annak a bevándorlónak az optikájából viszont, aki éppen csak, hogy megérkezik egy országba, és nekiáll, hogy megteremtse életének új feltételeit, a kérdés másképpen vetődik fel. Számára az állampolgárság megszerzése csupán egy opció, bár következményeit tekintve jelentős mértékben kihat a későbbi életére. A migráns helyzetének fontos jellemzője a kettősség és az átmenetiség, amelyben az állampolgárság megszerzése egy lehetséges, de nem szükségszerű cél. Az, hogy valaki melyik utat választja, az egyik legösszetettebb döntése a migránsnak. Döntését számos szempont és tényező egyszerre befolyásolja, például a migráció háttere és előtörténete, az anyaország sajátosságai, a migráns gazdasági, személyes (családi) és szociális-kulturális jellemzői, a bevándorló rövid és hosszú távú migrációs stratégiája, anyagi helyzete, kulturális tőkéje és nyelvtudása, kapcsolathálója, elégedettsége és esetleges frusztrációja, és egyáltalán mindaz, amit a bevándorló a befogadó országról gondol. De a döntésre külső tényezők is legalább ennyire hatnak, mint például a befogadó ország állampolgársággal kapcsolatos jogi, politikai és adminisztratív megkötései és elvárásai, az eljárások segítő vagy nehezítő jellege, továbbá a befogadó társadalom közhangulata és migránsok iránti attitűdjei. Elemzésünkben a bevándorló nézőpontjából mutatjuk be a honosítás kérdését, és szándékaink szerint mindazokra a szempontokra ki kívánunk térni, amelyeket a bevezető részben érintettünk.

Az adatokról

Elemzésünk két egymást követő, koncepcióját tekintve hasonló vizsgálaton alapszik. Az első az *Európai Integrációs Alap* által támogatott, *Bevándorlók Magyarországon* elnevezésű kutatás keretében valósult meg 2009-ben. A kutatás célja az volt, hogy minél átfogóbb képet kapjunk a Magyarországon élő migránsok (harmadik állam polgárai) összetételéről, szociodemográfiai sajátosságairól és a befogadó országba történő integrációjukat meghatározó tényezőkről, valamint a gazdasági, politikai és kulturális életben játszott szerepükről. A kutatásban szereplő migráns csoportok kiválasztásában a fő szempontunk az volt, hogy a Magyarországon élő bevándorlók minél szélesebb spektrumáról kaphassunk képet. Ennek megfelelően hat bevándorló csoport egyenként mintegy 200 fős mintáját kerestük meg kérdőívünkkel. A minták kialakítása hólabda módszerrel történt, és szigorúan ügyeltünk arra, hogy a sok kezdőpont kiválasztásával – amelyben a bevándorlókkal kapcsolatos statisztikák nyújtottak segítséget – elkerüljük a zárt láncokat, azaz biztosítsuk az egyes mintaszegmensek reprezentativitását. Az adatok feldolgozása során a rendelkezésre álló statisztikai adatok segítségével a minta súlyozására is sor került. A határon túli magyarok, az ukrán, az arab és a török minta esetében életkorra és nemre, a kínai és vietnami minták esetében korra, nemre és foglalkozásra súlyoztunk, és ezzel biztosítottuk, hogy a minták szerkezete azonos legyen a bevándorlási statisztikákból reprodukálható összetétellel. A nem magyar anyanyelvű migránsokat saját anyanyelvükön készült kérdőívvel, az adott nyelvet jól beszélő kérdezőbiztos segítségével kérdeztük le. A kérdésésre 2009 nyarán került sor.

A másik kutatás egy évvel korábban zajlott egy európai uniós projekt keretében. A *LOCALMULTIDEM* kutatás célja az volt, hogy Európa különböző nagyvárosaiban hasonlítsa össze számos bevándorló csoport politikai, társadalmi és kulturális integrációját, illetve a befogadó társadalom attitűdjeit a bevándorlókkal szemben. Az adatfelvételre ebben a kutatásban 2008 tavaszán került sor. A magyarországi kutatás egy 600 fős budapesti reprezentatív mintán és három migráns mintán zajlott. Az első migráns minta a határon túli magyarokat tartalmazta, nagysága 290 fő. A mintavétel egyszerű véletlen kiválasztással történt, felhasználva a KSH Népszéktudományi Kutatóintézet 2002-es *Bevándorlók* című kutatásának az adatait. A kínai migráns minta összeállítása két lépésben történt: először a Bevándorlási Hivatal rendelkezésünkre bocsátott listájából kerestünk fel 100 főt, majd 31 kezdőpontból hólabdás módszerrel egészítettük ki a mintánkat 249 főre. Az arab/török minta kiválasztása hasonlóképpen történt: a listáról kiválasztott mintatagok száma 100 fő, majd 27 kezdőpontból hólabdás módszerrel történt a minta kiegészítése 286 főre.

A budapesti reprezentatív, valamint a határon túli magyar mintát magyar, a kínait kínai, az arab/török mintát arab, illetve magyar nyelvű kérdőívvel kérdeztük le. A magyar nyelvű interjúkat hivatásos kérdezőbiztosok, a kínai nyelvűeket főképp kínai nyelvet tanuló egyetemisták, az arab/török minta tagjait pedig Magyarországon már több éve tartózkodó, magyarul kiválóan beszélő, muszlim országokból származó bevándorlók kérdezték le. Az interjúk főképp a kérdezettek lakásán zajlottak, egy-egy interjú

időtartalma 50 és 90 perc között mozgott. Mind a négy minta esetében szükség volt súlyozásra. A súlyozással a nem, az életkor, az iskolázottság szerinti reprezentativitást biztosítottuk. A súlyozáshoz szükséges információkat a Központi Statisztikai Hivatal budapesti adataiból, illetve a jelen kutatás korábbi fázisaiban aggregált adatokból szereztük. A kínai és az arab/török minta esetében a magyarányú válaszmegtagadás miatt volt szükség a hólabdás módszer beiktatására.

A két kutatás adatainak párhuzamos elemzése több lehetőséget is felkínál a kutató számára. Egyrészt ritka lehetőség a szociológus számára, hogy két közeli időpontból származó reprezentatív adatokat hasonlítson össze. Ez számos módszertani és validitásbeli dilemmát is felvethet. Másrészt, mivel a 2008-as vizsgálat több országban zajlott, lehetőség kínálkozik a magyar eredmények összehasonlítására más országból szerzett adatokkal. Tanulmányunkban mindkét felkínált lehetőséggel élni fogunk.

Mivel a LOCALMULTIDEM néven zajló kutatásban számos ország részt vett, lehetőség van arra, hogy a magyar adatokat nemzetközi kontextusban is értelmezzük. A 2008-as kutatás standard kérdőívet használt, azaz a különböző országokban a feltett kérdések teljesen megegyeztek. Az összehasonlítás azonban csak korlátozott mértékben vihető végig, mivel éppen a tanulmányunk tárgyát firtató kérdést, azaz az állampolgárság megszerzésének szándékát csak egy országban kérdezték meg (ez a kérdés opcionális volt). Így a nemzetközi összehasonlítást Spanyolországra vagyunk kénytelenek szűkíteni, ahol Madridban és Barcelonában zajlott a kérdezés, és három bevándorló csoportot vizsgáltak: marokkói, ecuadori és az Andokból érkezett dél-amerikai mintákat.

A két kutatásunkban szereplő magyarországi migráns csoportok létszámát mutatja a következő táblázat.

1. táblázat
A bevándorló minta összetétele

	2009 Bevándorlók Magyarországon	2008 Localmultidem Multicultural Democracy and Immigrants' Social Capital in Europe
1 határon túli magyar	211	290
2 ukrán	206	–
3 kínai	200	249
4 vietnámi	200	–
5 török	223	87
6 arab	204	199
összesen	1244	825

Összességében a 2009-ben vizsgált hat migráns minta sikeresen mintázza a bevándorlók teljes csoportját. A kutatás célcsoportjai összességükben a harmadik országból érkező bevándorlók kétharmadát fedik le. Bár a 2008-as kutatás csak Budapesten zajlott, az ebből fakadó torzítás nem jelentős, hiszen a statisztikai adatok szerint a bevándorlók 80 százaléka Budapesten él.

A 2008-as kutatás kevesebb migráns célcsoportot ért el, de a kutatás nemzetközi jellege egyedülálló lehetőséget kínál a magyar helyzet nemzetközi összehasonlítására.

A honosításra vonatkozó nézetek

Tanulmányunkban a Magyarországon élő harmadik országbeli állampolgárok honosítással kapcsolatos vélekedéseit vizsgáljuk, illetve arra keressük a választ, hogy az állampolgárság megszerzése hogyan illeszkedik a migránsok szélesebb értelemben vett migrációs stratégiáiba. Elemzésünkben egyrészt a teljes bevándorló mintán vizsgáljuk a honosításra vonatkozó véleményeket és ezek szociológiai és kognitív hátterét, illetve ezzel párhuzamosan a kutatásba bevont különféle migráns csoportok szerint is megnézzük az eltérő attitűdöket.

Első lépésben érdemes megnéznünk, hogy hogyan vélekednek a megkérdezettek a honosítás lehetőségéről, és mekkora azoknak az aránya, akik élni kívánnak ezzel a lehetőséggel. Mivel a kérdés szerepelt mindkét vizsgálatunkban, érdemes összevetnünk ezek eredményeit.

2. táblázat

A magyar állampolgárság megszerzéséről vallott nézetek, százalék*

	2009 bevándorlók Magyarországon		2008 Localmultidem Multicultural Democracy and Immigrants' Social Capital in Europe	
	százalék	N	százalék	N
igen, szeretne megszerezni	46,4	516	30,0	181
igen, de csak akkor, ha nem veszíti el a jelenlegi állampolgárságát	32,8	365	31,2	188
nem kívánja megszerezni	20,8	232	38,8	233
Összesen	100,0	1113	100,0	602
NT/NV	(10,5)	(131)	(11,6)	(79)

* Elemzésünkben a válaszalternatívákat kétféle összevonásban is vizsgáljuk majd. Az egyik szerint az első két kategóriát együtt kezelve tekintettük a honosítás pozitív szándékának, szemben a harmadikkal, akik nem kívánnak élni ezzel a lehetőséggel. A másik szerint csak azt nézzük, hogy a honosítók körében vannak, akik mindenképpen meg kívánják tartani az eredeti állampolgárságukat, mások nem ragaszkodnak hozzá vagy szívesen lemondanak róla.

A 2009-ben zajlott kutatásunk szerint a megkérdezett harmadik országbeli állampolgárok döntő többsége élni kíván a honosítás jogintézményével. Ezt jelzi, hogy mindössze a megkérdezettek egyötöde nyilatkozott úgy, hogy nem kíván élni a lehetőséggel. A többiek közel 60 százaléka feltétel nélkül az állampolgárság megszerzését tűzte ki céljául, míg a maradék azzal a feltétellel, ha lehetősége nyílna a kettős állampolgárságra, azaz eredeti állampolgársága megtartására.

Az eredmények értékelésekor azonban érdemes megfigyelni a megfigyelésekkélnél. Egyrészt figyelembe kell venni, hogy a két kutatásunk nem közvetlenül a kérdés mélyebb elemzését tűzte ki céljául, és mindössze egy kérdés irányult arra, hogy megtudjuk, mit gondolnak a megkérdezettek az állampolgárság megszerzéséről. Ez pedig jelentős bizonytalanságot is magában hordoz. Ezt tükrözi az is, hogy az azonos kérdésre érkezett válaszok jelentősen eltérnek a 2008-as és 2009-es vizsgálatban. Az egy évvel korábban zajlott kutatás során ugyanis sokkal többen vélekedtek úgy, hogy nem kívánnak élni a honosítással, és ennek megfelelően azok aránya, akik állampolgárságot kívánnának szerezni, jóval alacsonyabb volt. Az eltérések persze fakadhatnak kutatás-módszertani okokból. Egyrészt a 2008-as vizsgálat csupán a fővárosra terjedt ki, bár ez a migránsok területi elhelyezkedését figyelembe véve nem lehet meghatározó jelentőségű az eltérések magyarázatában. A különbségek fakadhatnak mintavételi különbségekből, nevezetesen a hólabdás mintavétel módszertani torzításaiból. Ha ez igaz, és ha figyelembe vesszük, hogy a második vizsgálat során sokat finomítottunk az eljárásn, akkor inkább az tűnik reálisnak, ha a 2009-es adatokat tekintjük megbízhatóbbaknak. Végül fontos különbség, hogy a 2008-as kutatás koncepciója nem zárta ki, hogy a vizsgált mintákban szerepeljenek másodgenerációs bevándorlók (akik már értelemszerűen állampolgárok) vagy első generációs, de már állampolgárságot szerzett bevándorlók. És bár a 2. táblázatban ezeket a válaszadókat kiszűrtük, ez a mintaválasztási szempont is szerepet játszhatott abban, hogy az adatok ilyen jelentős különbséget mutatnak.

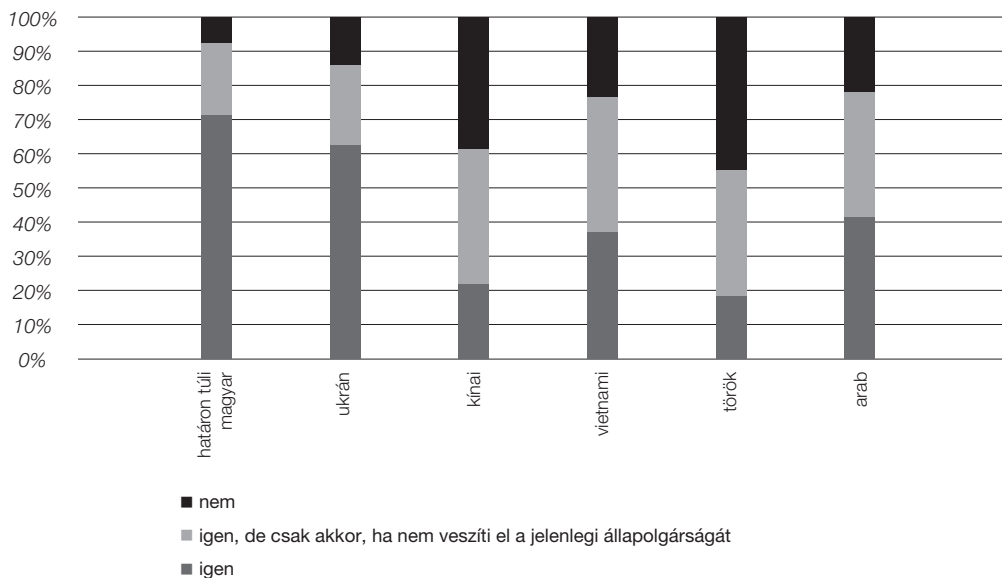
Végül érdemes rámutatnunk arra a szembeeső eltérésre is, ami a honosításra vonatkozó hivatalos statisztikák és tényadatok¹, illetve a mi kutatásunkban megmutatkozó, a honosítás iránti érdeklődés között megmutatkozik. Látható, hogy ha a szándékok szerint vizsgáljuk a honosítás iránti igényt, óriási mértékben megnő azoknak a száma, akik valamilyen formában szeretnének magyar állampolgárságot kapni. Ehhez képest sokkal szerényebb azoknak a száma, akik valóban meg is szerzik a magyar állampolgárságot. Ezt azonban nem feltétlenül kell ellentmondásként vagy hibás adatként értékelni. A migránsok tervei ugyanis még sokkal képlekenyebbek és bizonytalanabbak, az attitűdökből következő tényleges cselekvést pedig a mi adatainkból nem lehet rekonstruálni. Annyi azonban bizonyos, hogy az adatok nagyfokú nyitottságot és pozitív viszonyulást sejtetnek a bevándorlók részéről a magyar állampolgárság iránt. Ha pedig ez igaz, akkor ezt úgy is értelmezhetjük, mint Magyarország számára könnyen elérhető értékes „humán erőforrást”, amelyből, ha helyesen gazdálkodunk vele, jelentős haszna származhat a befogadó országnak.

¹ Lásd Sárosi Annamária tanulmányát a kötet 101–126. oldalán.

Mivel a 2009-es teljes minta együttes vizsgálata reprezentativitási kérdéseket is felvet, érdemes megnéznünk kutatási almintáinként is a honosításról vallott nézeteikben megmutatkozó különbségeket. A vizsgált hat etnikai csoport vélekedése az állampolgárság megszerzéséről a következőképp alakult 2009-ben:

1. ábra

A magyar állampolgárság megszerzése iránti igény, migráns csoportonként 2009-ben, százalék

Az állampolgárság megszerzése tekintetében a 2009-ben vizsgált hat vizsgált migráns csoport kimutathatóan eltérő stratégiákat követ. A határon túli magyarok és az ukránok döntő többsége (76, illetve 60 százaléka) kíván magyar állampolgárságot szerezni, és további 20 százalékuk gondolkozik a kettős állampolgárságban². Ezek az arányok egyben visszajelzik az állampolgárság megszerzésére vonatkozó hivatalos statisztikákat is.

A vietnamiak és az arabok sokkal távolságtartóbbak, hiszen mintegy 40 százalékuk szeretne magyar állampolgárságot, és ugyancsak 40 százalék körül gondolkoznak kettős állampolgárságban. Viszont a kínaiak és a törökök nem érzik lezártnak migrációs karrierjüket, hiszen sokan visszautasítják a magyar állampolgárság gondolatát, és a kettős állampolgárság sem túl vonzó számukra.³

Ha a két vizsgálati időpont szerint hasonlítjuk össze az egyes bevándorló mintákat, különösen három csoport esetében tapasztalunk jelentős különbségeket. Egyrészt a határon

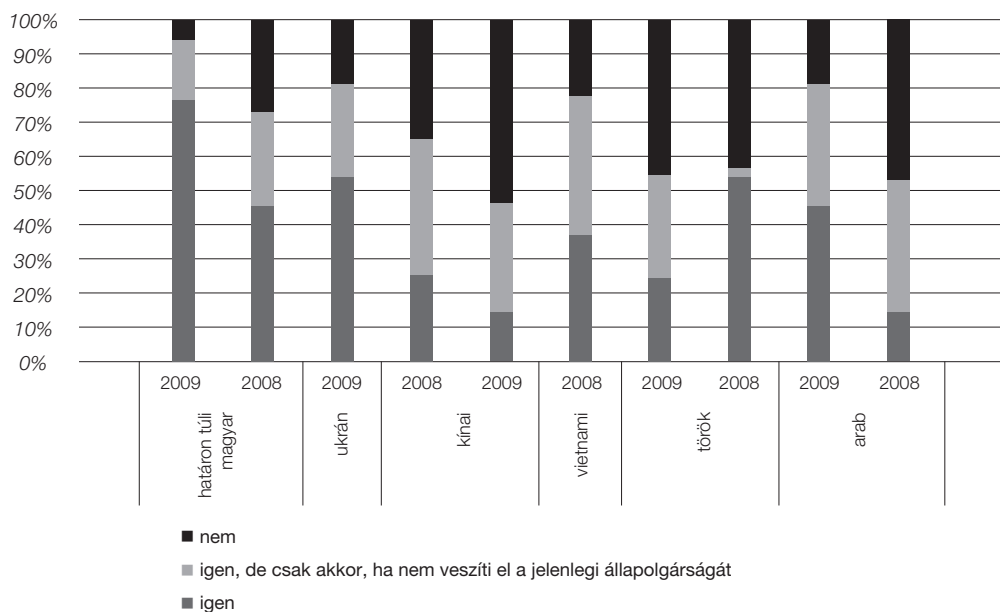
² Ez azonban inkább csak vágy, Ukrajna törvényei nem ismerik el a kettős állampolgárság intézményét.

³ A török és kínai törvények nem teszik lehetővé a kettős állampolgárságot.

túli magyarok esetében: 2008-ban még jelentősnek mondható azoknak az aránya, akik nem kívánnak élni a honosítással, ami gyakorlatilag eltűnik 2009-re, és csupán abban látszik különbség, hogy valaki csak magyar állampolgárságra vágyik, vagy meg kívánja tartani az eredeti állampolgárságát is.⁴ A törököknél viszont a korábban kizárólag magyar állampolgárságban gondolkodók csoportja mintha kettévált volna, és egyre többen lettek olyanok, akik a kettős állampolgárságot preferálják. Az arab csoport esetében viszont éppen azoknak az aránya nőtt meg jelentősen, akik számára fontos a magyar állampolgárság, és radikálisan csökken azoknak az aránya, akik elutasítják a honosítás lehetőségét. A kínaiak esetében a változások nem jelentősek, legfeljebb mérsékelt elmozdulásról beszélhetünk az állampolgársággal élni nem kívánóktól a magyar állampolgárság iránt valamilyen formában érdeklődők felé.

2. ábra

A magyar állampolgárság megszerzése iránti igény, migráns csoportonként 2009-ben és 2008-ban, százalék

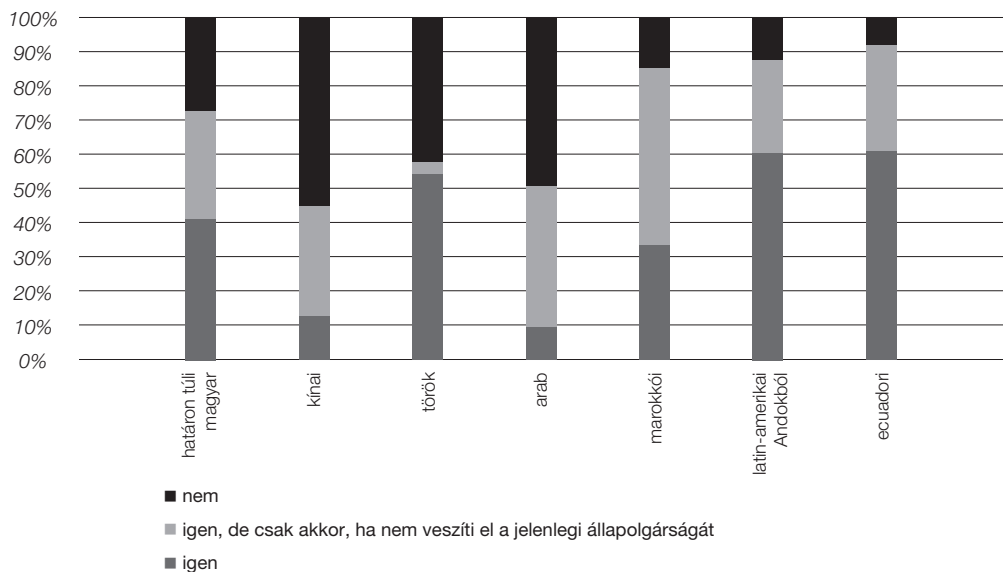
⁴ A határon túli magyarok esetében a különbségek abból is fakadhatnak, hogy a vizsgálati minták tagjai más országból érkeztek a két időpontban. Mivel a 2008-as vizsgálat nem zárta ki a már honosítottak megkeresését, a harmadik országból érkezett bevándorló kategóriájába értelemszerűen beletartoztak azok a Romániából érkező erdélyi magyarok, akik még Románia uniós csatlakozása előtt jöttek. Sőt az első vizsgálat mintáját főképp ilyen megkérdőjeleztek alkották. Ezzel szemben, mivel a 2009-es kutatás kizárta a már honosítottak körét, a minta a Kárpátaljáról érkezett bevándorlók köréből került ki. Ebből számtalan különbség adódhatott, és nem csupán annyiban, hogy a két etnikai csoport nagyon különböző történeti, kulturális és gazdasági helyzettel jellemezhető, de annyiban is, hogy az erdélyi bevándorlók többsége Budapesten él, míg a kárpátaljai magyarok főképp a határhoz közel és vidéken (a mintaválasztás során ugyanis kizártuk a nagyvárosokban élőket). A mintaválasztásból fakadó különbségek kontrolljára azonban a két kutatás függetlensége miatt nincs lehetőségünk.

Végül érdemes megnéznünk, hogy a nemzetközi adatokban kimutathatóak-e különbségek a honosítás iránti igények tekintetében. Erre, ahogy ezt korábban jeleztük, a spanyol kutatás adatai állnak rendelkezésre. Első látásra feltűnik, hogy míg Magyarország esetében jelentős azoknak az aránya, akik nem kívánnak állampolgárságot szerezni, addig Spanyolország esetében – bármelyik almintát nézzük is – az arányuk elhanyagolható. Ez azt jelzi, hogy Spanyolország a bevándorlók számára mint migrációs célország határozódik meg, amely végleges és teljes integrációt jelent, s ennek jogi előfeltétele, hogy a Spanyolországot mint célországot kitűző bevándorlók spanyol állampolgárságot szerezzenek. Ha van különbség a különböző bevándorló csoportok között, az abban mutatkozik, hogy valaki kizárólag spanyol állampolgárságot kíván szerezni, vagy kettős állampolgárságra tart igényt.

Ezzel szemben Magyarország látható módon sokak számára csak tranzitország, és ebből kifolyólag a magyar állampolgárság megszerzése nem feltétlenül követelménye a Magyarországon való rövidebb vagy hosszabb időszakra szóló tartózkodásnak.

3. ábra

Az állampolgárság megszerzése iránti igény Magyarországon (Budapest) és Spanyolországban (Madrid és Barcelona), migráns csoportonként 2008-ban, százalék

A nemzetközi összehasonlítás ugyanakkor még egy fontos szempontra rávilágít, nevezetesen a latencia problémájára. Azok aránya ugyanis, akik nem tudják, hogy mit gondoljanak az állampolgárság megszerzéséről, vagy nem hajlandók válaszolni a kérdésre, Spanyolországban csupán 3 és 5 százalék között mozog, szemben Magyarországgal, ahol ez 10 százalék felett van. Úgy tűnik tehát, hogy a kérdés kapcsán megmutatkozó válaszadói bizonytalanság vagy válaszadói rejtőzködés sokkal nagyobb Magyarországon, mint

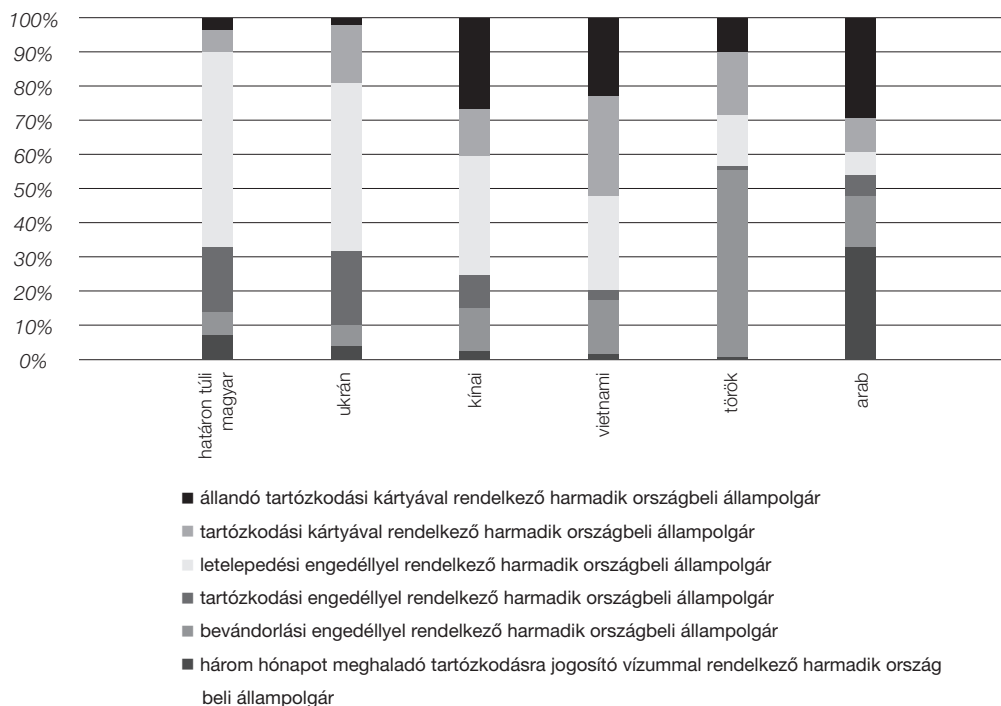
Spanyolországban. E mögött pedig számos dolog munkálhat, például a Magyarországon tartózkodó bevándorlók bizonytalansága hosszú távú terveikkel kapcsolatban, vagy éppen félelmek, hogy ezeket megosszák a kívülállókkal, legyen szó akár a hatóságokról, akár a nyilvánosságról, akár a kutatókról.

A honosítás szándékának adminisztratív és szociodemográfiai háttere

A migráns csoportok markánsan különböznek aszerint, hogy milyen engedéllyel tartózkodnak az országban. A határon túli magyarok és az ukrán bevándorlók többsége letelepedési engedéllyel rendelkezik, a kínaiak és a vietnamiak többsége vagy letelepedési engedéllyel, vagy (állandó) tartózkodási kártyával. A törökök többsége bevándorlási engedéllyel tartózkodik nálunk. Az arab országokból származó migránsok pedig legtöbbször három hónapot meghaladó, tartózkodásra jogosító vízummal vagy állandó tartózkodási kártyával rendelkeznek.

4. ábra

A Magyarországon tartózkodás engedélyének típusa 2009-ben, bevándorló csoportok szerint, százalék

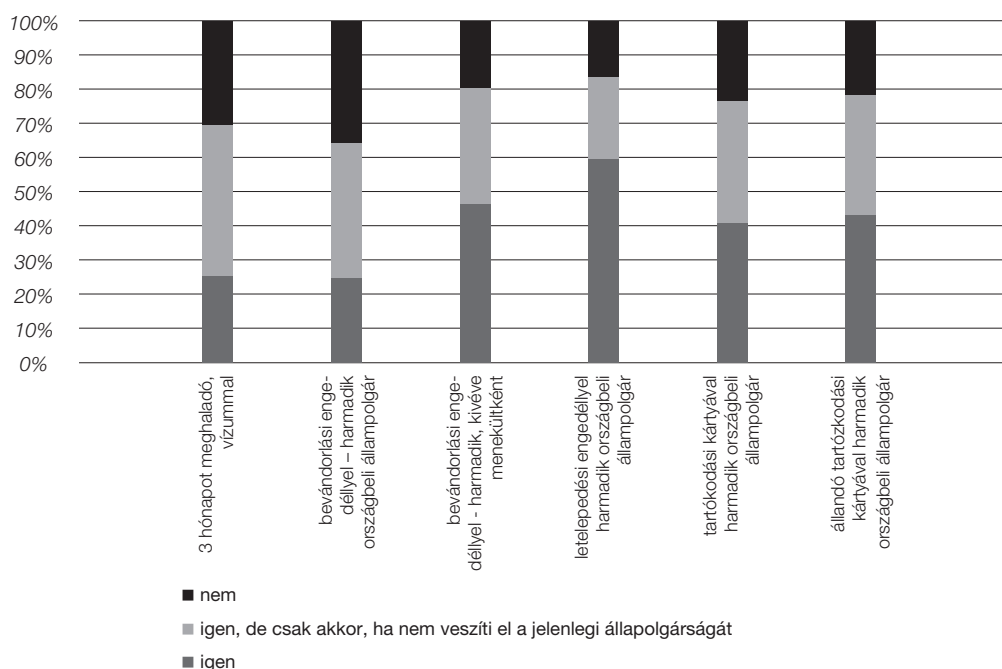

A megkérdezettek adminisztratív státusa gyenge összefüggést mutat azzal, hogy a későbbiekben szándékozik-e az illető a honosítási eljárással élni. Magyar állampolgársá-

got legtöbben azok akarnak igényelni, akik letelepedési engedéllyel (62 százalék) vagy bevándorlási engedéllyel (50 százalék) tartózkodnak az országban, és harmadik országbeli állampolgárok. Az előbbi a határon túli magyarokat, az utóbbi pedig a törököket jellemzi inkább. Legkevésbé a 3 hónapot meghaladó vízummal rendelkezők gondolnak a honosításra, ami viszont inkább az arabok körében jellemző.

5. ábra

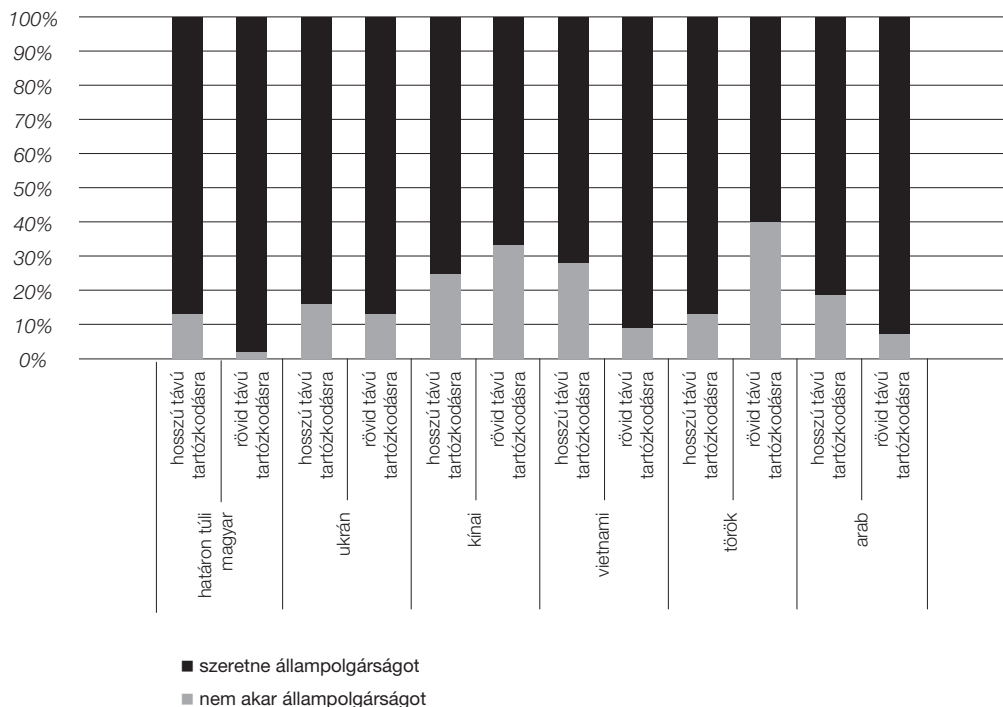
A Magyarországon tartózkodás engedélyének típusa és a honosítás szándéka 2009-ben, százalék

Az engedélyek különféle típusai csoportosíthatók abból a szempontból, hogy rövidebb vagy hosszabb tartózkodásra jogosítanak. Ez a szempont éppen az állampolgárság megszerzése tekintetében különösen fontos lehet. Ha a teljes vizsgált migráns populációt nézzük, nem találunk szignifikáns összefüggést a két tényező között, azaz az állampolgárság megszerzése iránti igény független attól, hogy ki milyen engedéllyel tartózkodik Magyarországon. Ha azonban etnikai csoportok szerint nézzük, a kép árnyaltabbá válik. Két csoport esetében valóban független a két tényező, nevezetesen a magyarországi ukránok és kínaiak esetében. Viszont az arabok, a törökök, illetve a vietnamiak és a határon túli magyarok esetében már kimutatható összefüggés. A következő ábra a tartózkodás rövidebb vagy hosszabb engedélyezése szerint, etnikai csoportonként mutatja a honosítás szándékát.

6. ábra

A tartózkodási engedély típusa és az állampolgárság megszerzésének szándéka, százalék

A határon túli magyarok, az arabok és a vietnamiak esetében az a trend, hogy minél inkább rendelkezik valaki rövid távra szóló tartózkodási engedéllyel, annál inkább szeretne állampolgárságot szerezni. Ezekben az esetekben azt feltételezhetjük, hogy a tartózkodási engedély típusa valamennyire összefügg egy, már a megérkezés pillanatában végiggondolt migrációs stratégiával, nevezetesen hogy minél hamarabb megszerezze az illető a magyar állampolgárságot, azaz végleg letelepedjen az országban. Ezzel szemben a hosszú távú engedélyek azt jelezhetik, hogy valaki még vagy nem döntötte el, mit is szeretne csinálni a jövőben, vagy tudatosan átmenetinek tekinti a Magyarországi tartózkodást. (Persze az ábra azt is jól szemlélteti, hogy minden csoportban bőven – sőt többségben – vannak az olyanok, akik ugyan hosszú távú tartózkodásra jogosító engedéllyel rendelkeznek, de számítanak a magyar állampolgárságra.)

A törökök esetében viszont éppen a hosszú távra jogosító engedélyekkel rendelkezők körében mutatható ki nagyobb affinitás a honosításra. Itt a hipotézisünk az lehet, hogy esetleg az ő helyzetük „befagyott”, és bár szeretnének véglegesen letelepedni, ez nehézkesen halad; ezért van az, hogy hosszabb távra szóló engedéllyel rendelkeznek.

A bevándorlók demográfiajellemzői meglepő módon alig befolyásolják a honosítási szándékot. Sem a bevándorlók neme, sem az életkora nem mutat erős összefüggést, és

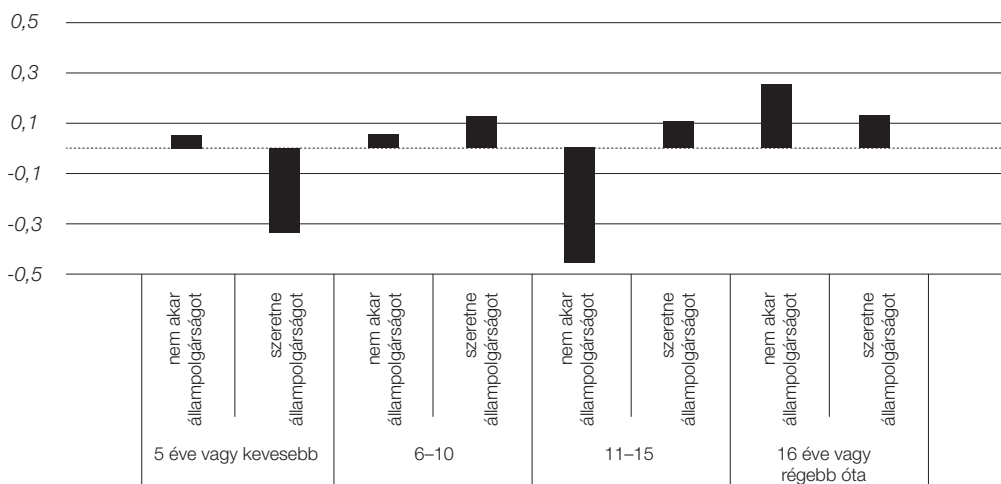
az sem befolyásolja jelentősen, hogy az illető kérelmezni kívánja-e a magyar állampolgárságot, hogy milyen régóta tartózkodik az ország területén. Finomabb összefüggések azért mégis kimutathatók. Így például a határon túli magyarok esetében a nők körében még erőteljesebb a honosítási szándék. Mivel az e csoportba tartozó nők közel 10 évvel idősebbek a férfiaknál, feltételezhetjük, hogy az idősebb, nyugdíjas, esetleg megözvegyült nők körében válik vonzóvá a Magyarországra való áttelepülés és a honosítás. Törökök esetében viszont a férfiak mutatnak nagyobb hajlandóságot a honosításra. Ennek a csoportnak az átlagéletkora 7 évvel idősebb, mint a nőké.

A határon túli magyarok esetében a fiatalok kevésbé gondolnak a honosításra, az ukránoknál viszont éppen a fiatalabbak szeretnék honosítani (az állampolgárság megszerzése azok körében népszerűbb, akik 5 évvel fiatalabbak az átlagnál).

Az, hogy ki mióta él Magyarországon, illetve, hogy hány éves kora óta tartózkodik az ország területén, alig mutat különbséget a honosítási szándékban. Ha azonban figyelembe vesszük a bevándorló státushelyzetét és státusmobilitását is, akkor a kép árnyalódik. Azok körében, akik viszonylag frissen érkeztek, az állampolgárságra számítható státushátérnyben vannak azokkal szemben, akik nem kívánnak végleg letelepedni és honosítani.

7. ábra

A migráció sikerességét mérő index átlagértékei a tartózkodás időtartama és a honosítás szándéka szerint, faktorszórátlag*

* A fő komponensen az anyagi státust mérő index (a vagyontárgyakkal való ellátottság, a lakásúrság és az egy főre jutó jövedelem alapján), a globális elégedettség és a migráció előtti állapotokkal összehasonlított szubjektív életszínvonal szerepel.

Viszont azok a honosítani szándékozók, akik már legalább 6 éve, de kevesebb, mint 15 éve élnek Magyarországon, jobb helyzetben vannak, mint azok, akik nem szeretnék honosítani. A legrégebben Magyarországon élők körében ez az összefüggés megfordul: bár mindkét csoport relatíve jobb helyzetben van (ami persze összefügghet idősebb élet-

korukkal is), mégis azok tudnak beszámolni jobb státushelyzetről, akik nem kívánnak élni a magyar állampolgárság adta lehetőségekkel.

Kutatásunk során feltételeztük, hogy a bevándorlók családi háttere és életkörülményei befolyásolni fogják a honosítási szándékot. A családi státus esetében azonban ez az előfeltevés alig-alig igazolódott be. A honosítási szándék éppúgy jellemzi a házasságban élőket, mint az egyedülállókat vagy éppen elváltakat, illetve előzvegyülteket.

3. táblázat
A magyar állampolgárság megszerzéséről vallott nézetek és a bevándorló családi státusa, százalék

	nem akar állampolgárságot	szeretne állampolgárságot
házas vagy élettársi viszonyban	18,9%	81,1%
egyedülálló	24,7%	75,3%
elvált, özvegy	20,0%	80,0%
együtt	21,0%	79,0%

Etnikai csoportok szerint azonban a különbségek már jóval nagyobbak. Az arabok körében – függetlenül attól, hogy honosítani kíván-e vagy sem valaki – kiugróan magas az egyedülállók aránya. Ennek ellentéte a kínai és a vietnami bevándorlók csoportjai, akiknél a migráció dominánsan családi „vállalkozás”. A határon túlról érkezett magyarok és a törökök körében viszont éppen azok körében magas az egyedülállók aránya, akik nem kívánnak magyar állampolgárságot, a honosítás iránt pedig azok érdeklődnek inkább, akik házasok vagy élettársi kapcsolatban élnek. E két csoport esetében feltehetően a honosítás szándéka válik családi stratégiává. (lásd 4. táblázat)

Miután megnéztük az állampolgárság megszerzésére vonatkozó nézeteknek a bevándorlók jogi státusával, illetve a demográfiai jellemzőivel való összefüggéseit, érdemes sorra vennünk azokat a szociológiai szempontokat, amelyek szerepet játszhatnak a Magyarországon tartózkodó harmadik országból érkezett migránsok végleges letelepedésében és állampolgárrá válásában.

A szempontokat csoportosíthatjuk abból a szempontból, hogy inkább az állampolgárság megszerzésének szándékát erősíti vagy gyengíti. Az előbbit „húzó” tényezőknek nevezhetjük, az ellenkezőjét „toló” tényezőknek. Az ellentétes irányú tényezők tetten érhetők az egyéni migráns karrierekben éppúgy, mint a befogadó ország nyújtotta lehetőségekben. A vonzásoknak és taszításoknak lehet kognitív és affektív lélektani háttere.

4. táblázat

A magyar állampolgárság megszerzéséről vallott nézetek és a bevándorló családi státusa, etnikai csoportok szerint, százalék

		nem akar állampolgárságot	szeretne állampolgárságot
határon túli magyar	házas vagy élettársi viszonyban	36,4%	57,2%
	egyedülálló	45,5%	26,2%
	elvált, özvegy	18,2%	16,6%
	összesen	100,0%	100,0%
ukrán	házas vagy élettársi viszonyban	75,9%	68,1%
	egyedülálló	10,3%	18,8%
	elvált, özvegy	13,8%	13,2%
	összesen	100,0%	100,0%
kínai	házas vagy élettársi viszonyban	59,3%	50,8%
	egyedülálló	33,9%	35,2%
	elvált, özvegy	6,8%	13,9%
	összesen	100,0%	100,0%
vietnami	házas vagy élettársi viszonyban	66,7%	64,5%
	egyedülálló	27,8%	30,3%
	elvált, özvegy	5,6%	5,3%
	összesen	100,0%	100,0%
török	házas vagy élettársi viszonyban	29,7%	55,4%
	egyedülálló	57,8%	35,6%
	elvált, özvegy	12,5%	8,9%
	összesen	100,0%	100,0%
arab	házas vagy élettársi viszonyban	32,3%	44,9%
	egyedülálló	48,4%	44,9%
	elvált, özvegy	19,4%	10,1%
	összesen	100,0%	100,0%

Ezeket a szempontokat próbáljuk összefoglalni a következő táblázatban. A kérdőívben szereplő, az állampolgári státus megszerzését befolyásoló szociológiai és kognitív tényezők a következőképp illeszkednek a fenti csoportosításba:

		húzó tényezők (pull factor)	toló tényezők (push factor)
mikroszint: karrierszempont mint a végleges megtelepedés és integrációs stratégia motorja	személyes gazdasági, anyagi, érvényesülésbeli tényezők	lehetőség a sikerre, a végleges megtelepedés feltételeinek a megléte	kudarcsok, nehézségek, illetve átmeneti státus, más ország mint migrációs célsország
makroszint: az ország kínálta lehetőségek vonzereje		objektív és szubjektív, Magyarország jó ország perspektívák	a Magyarország kínálta lehetőségek hiánya
személyes, családi szempontok		Magyarországon élő családtagok	a családtól való elszakíttottság
kulturális szempontok	kapcsolatrendszer nyelvtudás a befogadó közeg ismerete és az iránta való érdeklődés szokások és normák, kulturális életstílus	kulturális, vallási network nyelvtudás nyitottság, érdeklődés új dolgok iránti igény	a befogadó közeg ellenségessége, elutasítása, a társadalomban működő előítéletek és diszkrimináció a nyelvtudás hiánya szokások idegensége
személyes lélektani szempontok	migráns érzések, attitűdök identitásépítés és lelki beilleszkedés	céltudatosság kalandvágy, nyitottság önigazolás bizalom, elfogadás	fatalizmus gyökértelenségérzet, elégedetlenség bizalmatlanság, társadalmi távolság
instrumentális szempontok	az állampolgárság-megszerzésének politikai és bürokratikus keretei	támogató szervezetek	bürokratikus nehézségek

A továbbiakban a fenti tényezők mentén vizsgáljuk a bevándorló minta, illetve az egyes bevándorló etnikai csoportok tagjainak honosításra vonatkozó elképzeléseit.

A bevándorló elért foglalkozási státusa csak gyenge összefüggést mutat a honosítási szándékkal. Úgy tűnik, hogy az alkalmazotti státus, legyen szó fizikai vagy szellemi munkáról, felerősíti a honosítási szándékot. Akik viszont önállóak és egyszemélyes (vagy családi) vállalkozást vezetnek, kevésbé motiváltak az állampolgárság megszerzésében.

5. táblázat

A honosítási szándék és a bevándorló foglalkozási státusa, százalék

	nem akar állampolgárságot	szeretne állampolgárságot
önálló, egyedül	23,3%	76,7%
önálló, alkalmazottal	15,9%	84,1%
szellemi alkalmazott	9,7%	90,3%
értelmiségi alkalmazott	17,0%	83,0%
fizikai	9,3%	90,7%
együtt	16,1%	83,9%

Az etnikai csoportok mentén a fenti különbségek felerősödnek. A határon túli magyarok körében a honosítás iránt olyan átfogó igény mutatkozik, amely minden foglalkozási kategóriában megmutatkozik. A Magyarországon élő ukránok körében viszont a nagyobb vállalkozásokat működtető vállalkozók és a fehérgalléros alkalmazottak körében mutatkozik szinte teljes igény az állampolgárság megszerzésére, az értelmiség és a fizikai munkások körében ez jóval gyengébb. A kínaiak esetében a vállalkozói státus, legyen szó önálló családi vállalkozásról vagy alkalmazottakat foglalkoztató nagyobb cégekről, egyaránt a honosítás ellen szól. Leginkább még a fehérgalléros alkalmazottak körében mutatkozik igény a honosításra.

A több munkást is foglalkoztató vietnami vállalkozók körében viszont a túlnyomó többség honosítani szeretne. (A vietnamiak körében a honosítás általában is népszerűbb, mint a kínai bevándorlók körében.) Az arabok és a törökök közt viszont nem találtunk különbséget a foglalkozások mentén.

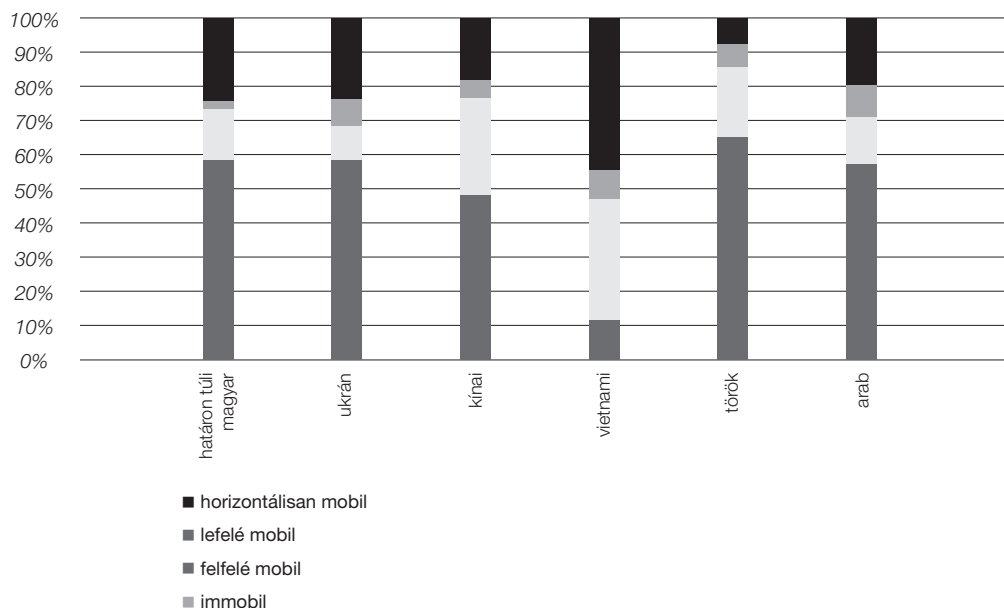
Az elért foglalkozási státust annak fényében is érdemes megvizsgálnunk, hogy milyen pályáivet ír le az anyaországban korábban elért foglalkozási státushoz képest. Ez lényegében egy foglalkozási mobilitási kategóriarendszerben írható le: beszélhetünk felfelé tartó mobilitásról, ahol a migráció státusemelkedést eredményezett a kérdezett foglalkozási pozíciójában, és van lefelé tartó foglalkozási mobilitás. Egyeseknek nem változott a foglalkozási státusa, ezt nevezzük immobilitásnak, másoknak változott ugyan a foglalkozási helyzete, de ez nem jelentett hierarchikus emelkedést vagy zuhanást. Ezt hívtuk horizontális mobilitásnak.

A migráció egyik bevándorló csoport esetében sem jár markáns státusvesztéssel, hiszen a lefelé mobilok aránya sehol nem éri el a 10 százalékot. A vietnamiak kivételével valamennyi migráns csoportra jellemző, hogy többségük Magyarországon is megőrizte anyaországbeli foglalkozási státusát. A vietnamiak számára igazi új élet kezdődött Magyarországon, közel 40 százalékuk emelte foglalkozási státusát, és valamivel több, mint

40 százalékuk úgy váltott foglalkozást, hogy közben státuszpozíciója nem változott (horizontális mobilitás). A felfelé mobilitás a többi migráns csoporthoz képest a kínaiak és a törökök esetében viszonylag magas, viszont a törökökre egyáltalán nem jellemző a horizontális mobilitás.

8. ábra

Mobilitási karrier az új hazában, migráns csoportonként, százalék

A honosítási szándék vonatkozásában gyenge, de kimutatható összefüggés figyelhető meg a kérdezettek foglalkozási mobilitási pályájával. Érdekes módon éppen azoknál gyengébb a honosítás iránti vágy, akik vagy felfelé vagy lefelé, de jelentős státuszváltozáson mentek keresztül. Ezzel szemben, ahol a foglalkozási státusz vagy nem változott, vagy nem eredményezett hierarchikus elmozdulást, ott az állampolgárság megszerzésének igénye felerősödik.

A sikeresebb bevándorlókarrierok vagy kudarcok egyaránt a migráció átmenetiségét erősítik, és a honosítás ellen hatnak. Ez jellemzi a kínai és a vietnami bevándorlókat, akik körében a honosítást főképp azok preferálják, akiknek a foglalkozási karrierje nem változott vagy csak jellegében módosult a korábbi pályafutásához képest. A sikeresebb (vagy kudarcosabb) karriertörténetet felmutató bevándorlók viszont nem kötnék életüket Magyarországhoz, és nem szeretnének véglegesen megtelepülni. Ennek viszont épp az ellentéte figyelhető meg az ukránoknál, a törököknél és az araboknál, ahol a legsikeresebb bevándorlók gondolnak leginkább a honosításra.

6. táblázat

Mobilitási karrier és a honosítás iránti igény, százalék

	nem akar állampolgárságot	szeretne állampolgárságot
immobil	16,3%	83,7%
felfelé mobil	25,0%	75,0%
lefelé mobil	24,1%	75,9%
horizontálisan mobil	10,3%	89,7%
együtt	17,3%	82,7%

7. táblázat

Mobilitási karrier és a honosítás iránti igény az etnikai csoportok szerint, százalék

		nem akar állampolgárságot	szeretne állampolgárságot
határon túli magyar	immobil	6,3%	93,7%
	felfelé	0,0%	100,0%
	lefelé	0,0%	100,0%
	horizontális	4,8%	95,2%
	együtt	4,8%	95,2%
ukrán	immobil	13,8%	86,2%
	felfelé	20,0%	80,0%
	lefelé	28,6%	71,4%
	horizontális	23,8%	76,2%
	együtt	17,5%	82,5%
kínai	immobil	29,7%	70,3%
	felfelé	40,9%	59,1%
	lefelé	100,0%	0,0%
	horizontális	18,2%	81,8%
	együtt	30,1%	69,9%
vietnámi	immobil	18,2%	81,8%
	felfelé	42,9%	57,1%
	lefelé	50,0%	50,0%
	horizontális	3,1%	96,9%
	együtt	23,4%	76,6%

		nem akar állampolgárságot	szeretne állampolgárságot
török	immobil	25,0%	75,0%
	felfelé	7,7%	92,3%
	lefelé	20,0%	80,0%
	horizontális	0,0%	100,0%
	együtt	20,0%	80,0%
arab	immobil	10,3%	89,7%
	felfelé	0,0%	100,0%
	lefelé	25,0%	75,0%
	horizontális	11,1%	88,9%
	együtt	10,2%	89,8%

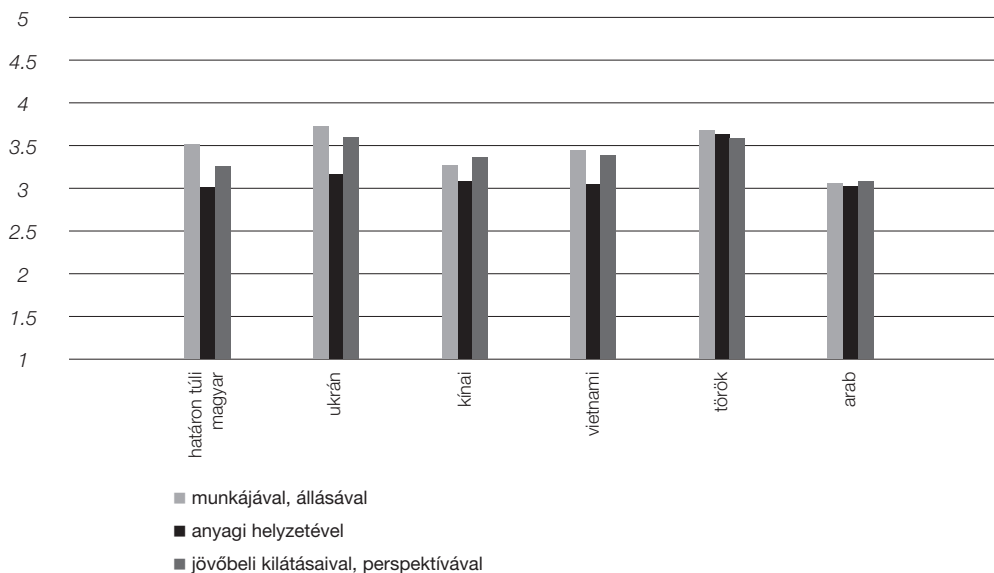
A kutatás során nem csupán a bevándorlók foglalkozási karrierjének rekonstrukciója volt a cél, arra is kíváncsiak voltunk, hogy mennyire érznek elégedettséget a migránsok a migráció teremtette új életkörülményeikkel. Ötfokú skálán kellett megítélniük a válaszadóknak, hogy mennyire elégedettek a magyarországi állás- és munkakörülményeikkel, anyagi és lakáshelyzetükkel, valamint jövőbeli kilátásaikkal. Ezután mindezt összevetettük a honosítási szándékaikkal.

Az eredményeink azt jelzik, hogy az állampolgárság-megszerzés szándéka nem függ a bevándorlók elégedettségétől, azaz független attól, hogy az emberek hogyan ítélik meg a migráció egzisztenciális következményeit. Legfeljebb annyi összefüggés figyelhető meg, hogy a honosítani szándékozó határon túli magyarok valamivel elégedettebbek a munkájukkal és állásukkal, mint a többiek, az arabok pedig kevésbé. Az arabok és a kínaiak kivételével a többi etnikai csoport tagjai anyagi helyzetükkel is kicsit elégedettebbek. A vietnamiak, akik szeretnének honosítani, inkább elégedettek a jövőbeli kilátásaikkal. Az arabok viszont inkább elégedetlenek ezzel, miként a munkalehetőségeikkel is. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ezek a különbségek nem a honosítás szerint alakulnak, hanem az etnikai csoportok mentén:

Önmagában is érdekes, de a migráció megítélésében különös jelentőséget kaphat az, hogy a migránsok mit tekintenek vonatkoztatási csoportnak, amikor a migráció anyagi sikerességét megítélik. A vonatkoztatási csoport kérdése jelentheti az első jelzést a különböző migráns csoportok társadalmi beágyazottságáról. Azt feltételezzük, hogy azok a migránsok, akiknek referenciacsoportját a magyarok jelentik, jobban integrálódtak a befogadó ország társadalmába, mint azok, akik számára akár a saját diaszpóra tagjai, akár az anyaországbeliek jelentik az összehasonlítási alapot. Ez pedig összefügghet a honosítás szándékával.

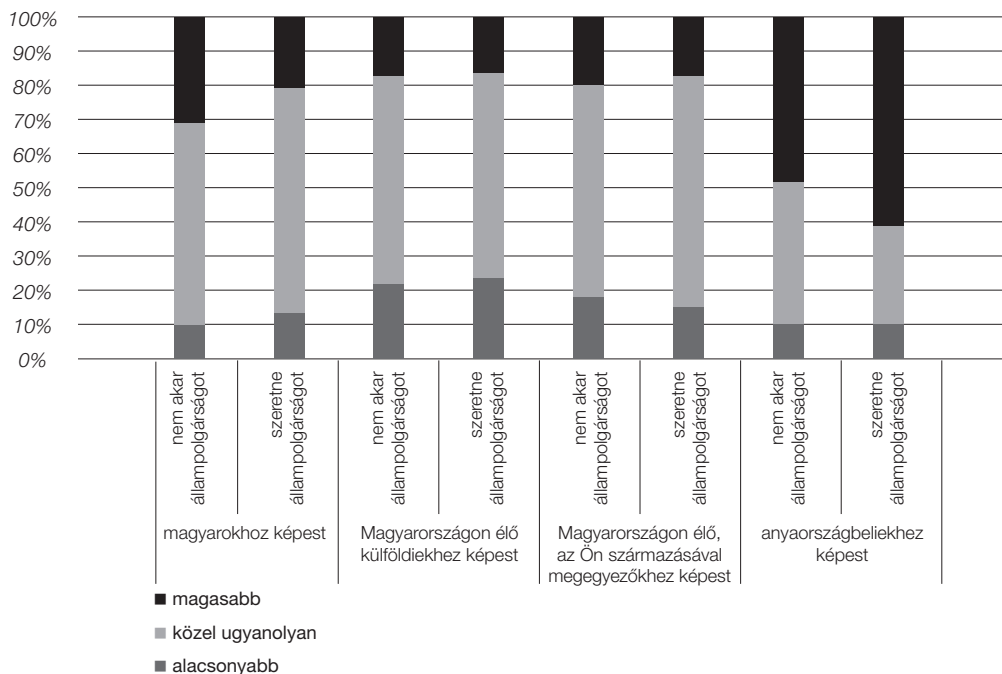
9. ábra

Elégedettségérzet, migráns csoportonként, ötfokú skálaátlag

10. ábra

Az anyagi sikeresség megítélése különböző csoportokhoz képest, a honosítás szándéka szerint, százalék

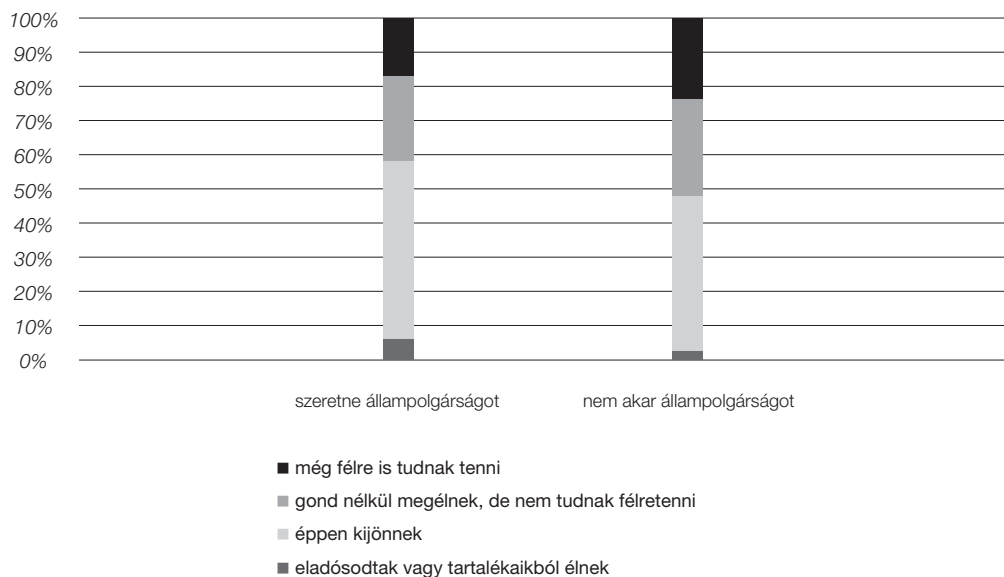
Az eredményeink azonban cáfolni látszanak ezt a hipotézisünket. Bár igaz az, hogy a befogadó ország polgáraihoz képest karrierjüket a bevándorlók anyagilag sikeresnek látják, és különösen nagy emelkedést érzékelnek az anyaországbeli honfitársaikhoz képest, ez azonban szinte semmi összefüggést nem mutat a hosszú távú megtelepedéssel és az állampolgárság megszerzésének a szándékával. Legfeljebb csak abban van gyengébb összefüggés, hogy a honosítani szándékozók a szülőhazájuk polgáraihoz képest kicsit felülértékelik anyagi sikerüket.

Ha etnikai csoportok szerint is megnézzük, azt látjuk, hogy a kínaiak, a vietnamiak az arabok, és – meglepő módon – a határon túli magyarok csak az anyaországbeli honfitársaikat tekintik viszonyítási alapnak. Az ukránok számára a Magyarországon élő migráns csoportok tagjai jelentik a legfontosabb viszonyítási pontot, de az anyaországbeli honfitársaik és a magyarországi magyarok is fontosak számukra ebből a szempontból. A törököknek viszont csak a magyarországi magyarok jelentik a referenciacsoportot, amikor az életszínvonalukat megítélik.

Az anyagi státusra más módon is rákérdeztünk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezett migránsok jelenlegi anyagi helyzetüket mennyire tartják jónak, és gond nélküli életet tudnak-e biztosítani maguknak, vagy ellenkezőleg, eladósodtak, illetve a korábban felhalmozott tartalékaikra szorúlnak. Ha ebből a szempontból nézzük a honosítás szándékát, azt látjuk, hogy azoknak a körében, akik honosítási terveket szőnek, a rosszabb anyagi helyzetben lévők felülreprezentáltak. Azok viszont, akik nem tervezik az állampolgárság megszerzését, valamivel jobb egzisztenciális helyzetről tudósítanak.

11. ábra

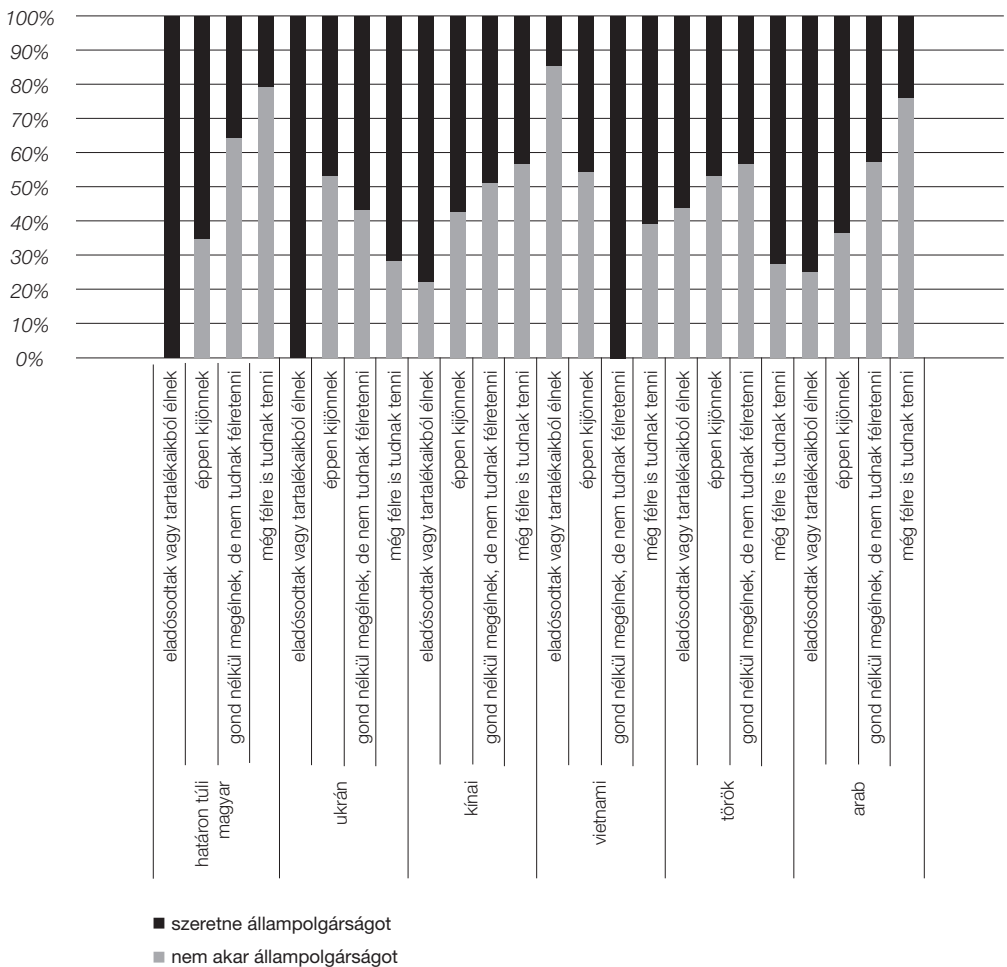
Az anyagi helyzet jellemzése a honosítás szándéka szerint, százalék

Ez a tendencia a legtöbb bevándorló csoportra igaz: a határon túli magyarok, a kínaiak és az arabok körében teljesen egyértelműen, a törökök esetében azzal a megszorítással, hogy a legjobb anyagi helyzetben élők körében a honosítani szándékozók aránya megnő. Ahol viszont a trend megfordul, azok az ukránok és a vietnamiak. Náluk éppen a jobb anyagi helyzetben lévők mutatnak nagyobb affinitást az állampolgárság megszerzése iránt.

12. ábra

Az anyagi helyzet jellemzése a honosítás szándéka szerint, bevándorló csoportonként, százalék

A migráció motivációs háttere, jövőkép és honosításszándék

Amikor a honosítás szándéka mögött a migrációs stratégiák sajátos vonásait véljük felfedezni, mindenképpen érdemes megvizsgálni, hogy kimutatható-e összefüggés a migrációt mozgató különféle motivációk és a végleges megtelepedés szándéka, az állampolgárság megszerzésének igénye között. Ezt már csak azért is érdemes megtennünk, mert a kutatás külön figyelmet szentelt a migráció motivációinak feltérképezésére. A kérdőíves interjú során rákérdeztünk, milyen szempontok játszottak közre, hogy az illető elhagyta a hazáját, és milyen szempontok vezérelték, amikor Magyarországot választotta célországnak. A felsorolt szempontok egyaránt megfogalmaztak toló, „push” és húzó, „pull” tényezőket. A szülőföld elhagyását motiválhatták az anyaországbeli rossz körülmények (álláshiány, egzisztenciális nehézségek vagy közvetlen diszkrimináció), de befolyásolhatták személyes, családi tényezők, vagy éppen a lelki elégedetlenség, illetve a kalandvágy. A távozást külső tényezők is befolyásolhatták, például, hogy hívták valahova dolgozni, vagy állásajánlatot kapott, vagy egyszerűen a barátait, rokonait követte valaki. Hogy Magyarországot választotta célországnak, befolyásolhatták személyes korábbi tapasztalatok, létező kapcsolatok, konkrét ajánlatok vagy egyszerűen az ország iránt megmutatkozó kíváncsiság és érdeklődés. Megnéztük, hogy a honosítás mögött fellelhető-e egy körülhatárolható sajátos motivációs rendszer, és ez beleilleszthető-e egy megkülönböztetett migrációs stratégiába, amely Magyarországot célországként határozza meg.

A kérdés tisztázásához egy regressziós magyarázó modellt alkottunk, amely azt vizsgálja, hogy a különböző szempontok mennyire játszanak szerepet abban, hogy valaki honosítani szeretne, vagy sem. A következő táblázat ennek a modellnek az eredményeit foglalja össze.

Úgy tűnik, hogy a honosítás szándéka azok körében a legerősebb, akiket Magyarország-hoz erős érzelmi szálak, személyes és családi kapcsolatok, illetve korábbi személyes élmények fűzték. Ennek jele, hogy az állampolgárság megszerzése iránt elkötelezett bevándorlók Magyarországból mint migrációs célországban kifejezett perspektívát láttak, már létező családi kapcsolatok fűzték őket az országhoz, és személyesen is jártak itt korábban. Ehhez képest a migrációt mozgató egzisztenciális szempontok, munka- és tanulási lehetőségek, vállalkozói motivációk és személyre szóló állásajánlatok csak másodlagos szerepet játszanak a végleges letelepedésben és az állampolgárság megszerzése szándékában. Természetesen megjelenik a „push” tényező is, hiszen azok, akik véglegesen meg kívánnak telepedni az országban, sokszor kényszerűségből hagyták el a szülőhazájukat, és megjelenik a gazdasági mozgatórugó is, hiszen – bár gyengén – a szülőföld rossz gazdasági helyzete és a nem megfelelő munkaerő-piaci lehetőségek is befolyásolják a honosítás szándékát.

Az állampolgárság megszerzésén gondolkodók attitűdjét legkevésbé az a szempont befolyásolta, hogy Magyarországról könnyebben lehetne más országba továbbmenni, vagy hogy kalandvágy fűtötte volna a migránst, illetve, hogy konkrét állásajánlatot kapott volna az országban.

8. táblázat

A honosítás szándékának bináris regressziós modellje a bevándorlás motivációja szerint

	Wald	df	Prob
nem volt munkája, nem tudott megfelelő állást találni, egzisztenciát teremteni	5,096	,024	1,898
családi, párkapcsolati okok	12,942	,000	2,059
tanulmányi okok	3,533	,060	1,457
etnikai vagy más diszkrimináció miatt vagy más okból menekült	5,013	,025	4,315
állásajánlatot kapott	,662	,416	1,193
kalandvágyból, világot akart látni	,115	,734	1,074
rokonok, barátok, ismerősök hívták	,274	,601	1,104
korábban már járt itt	4,824	,028	2,058
sok jót hallott az országról	,862	,353	,852
hívták családi gazdaságba dolgozni	4,117	,042	,618
vállalkozást akart itt beindítani	,002	,968	1,008
itt látott perspektívát	26,855	,000	2,515
Magyarországról könnyebben tud továbbvándorolni	,536	,464	,830
constant	7,588	,006	1,664

Az egész migráns mintára érvényes tehát az a megállapítás, hogy az állampolgárság megszerzése iránti igény mögött, a bevándorlás okai között leginkább a családi és párkapcsolati okok, a Magyarországgal kapcsolatos személyes tapasztalatok és az anyaországból való kényszerű távozás játsszák a legfontosabb szerepet. Ugyanakkor, a különféle etnikai csoportok esetében a motivációk sajátos kombinációját is felfedezhetjük.

A határon túli magyarok elhatározásában fontos szerepet játszanak a szülőhazájukban magyar etnikai hovatartozásuk okán megélt különféle hátrányok éppúgy, mint a fiatalabbakat jellemző tanulmányi célok, illetve egyfajta vállalkozói hajlandóság. Az Ukrajnából érkezőknél viszont a baráti vagy rokoni személyes kapcsolatok, illetve a Magyarország által felkínált lehetőségek és a jó perspektíva játsszák a meghatározó szerepet a honosítás elindítása tekintetében. A kínaiak körében – ahol pedig a honosítás kevésbé népszerű – úgy tűnik, hogy a fiatalabbak számára megnyíló tanulási lehetőségek és biztató perspektívák játsszák a döntő szerepet abban, ha valaki mégis az állampolgárság megszerzésében látja a jövőjét. A vietnamiak körében viszont főképp a családi gazdaság hosszú távú céljai és a személyes párkapcsolati okok befolyásolják a honosításról alkotott véleményeket. A törökök esetében főképp a tanulmányi okok, a rokoni-baráti kapcsolatok és az országról alkotott pozitív kép játsszák a meghatározó szerepet, míg az arabok esetében a tanulmányi és párkapcsolati okok magyarázzák a honosításra vonatkozó nézeteket.

9. táblázat
Az állampolgárság megszerzése céljának bináris regressziós modellje a bevándorlás motivációja szerint, bevándorló csoportonként*

	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
nem volt munkája, nem tudott megfelelő állást találni, egzisztenciát teremteni						
családi, párkapcsolati okok				x		x
tanulmányi okok	x		x		x	x
etnikai vagy más diszkrimináció miatt vagy más okból menekült	x					
állásajánlatot kapott						
kalandvágyból, világot akart látni	x					
rokonok, barátok, ismerősök hívták		x			x	
korábban már járt itt						
sok jót hallott az országról		x				x
hívták családi gazdaságba dolgozni				x		
vállalkozást akart itt beindítani	x					
itt látott perspektívát		x	x			
Magyarországról könnyebben tud továbbvándorolni						
Nagelkerke R Square	,327	,316	,206	,168	,209	,304

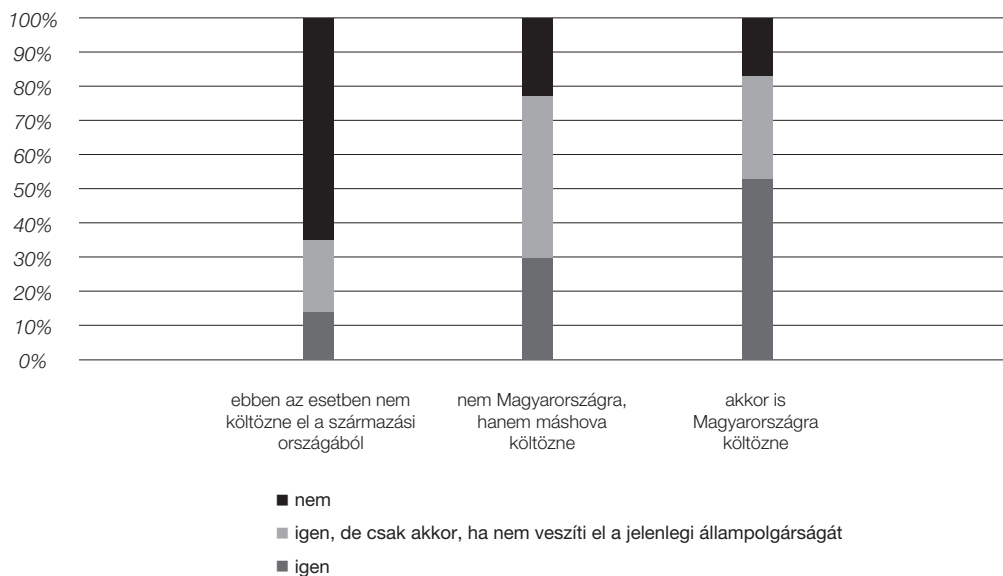
*Az X az erős összefüggéseket jelöli.

Itt érdemes megemlítenünk, hogy a kettős állampolgárság megszerzése mint a honosítás preferált módja főképp a határon túli magyarok, az ukránok és a kínaiak körében népszerű. Az otthoni elégtelen munkalehetőségek, illetve a magyar munkaerő-piaci lehetőségek okán bevándoroltak körében is a kettős állampolgárság tűnik a leginkább preferáltnak. Ez ugyanis nem szakítja el a migránst a szülőhazától, és mind a befogadó ország, mind pedig a küldő ország részét képezi a bevándorló hosszú távú életstratégiájának. Ha viszont valakit (főképp a határon túlról érkezett magyarokat) családi vagy párkapcsolati okok vezérelnek az elvándorlásban, ők, ha el is vesztik eredeti állampolgárságukat, honosítani szeretnének. Ez érvényes az ukránokra is, akik már jártak korábban az országban, és rokonaik vannak Magyarországon. Az a kínai, aki otthoni munka híján jött Magyarországra, nem preferálja a kettős állampolgárságot, ha viszont rokonok barátok hívták, akkor igen.

Azt is megnéztük, hogy a honosításról vallott elképzelések hogyan függnek össze a megkérdezettek jövőbeli terveivel.

13. ábra

Ha ezzel javítana az életkörülményein, akkor felmerülhet-e, hogy másik országba költözne, aszerint, hogy miképp vélekedik a honosításról, százalék

Meglepő módon a honosítás gondolata azoktól sem idegen, akik úgy gondolják, hogy Magyarország helyett esetleg más országban próbálnának szerencsét. Ez legalábbis egyfajta ambivalenciát sejtet: nem érzi még a migráns, hogy mindenképpen Magyarországon kell az eljövendő életét eltölteni, de azt sem gondolja feltétlenül, hogy mindenképpen túl kell lépnie Magyarországon. Feltehetően Magyarországot mint opciót, mint a későbbi életének egyik lehetséges helyszínét kívánja őrizni.

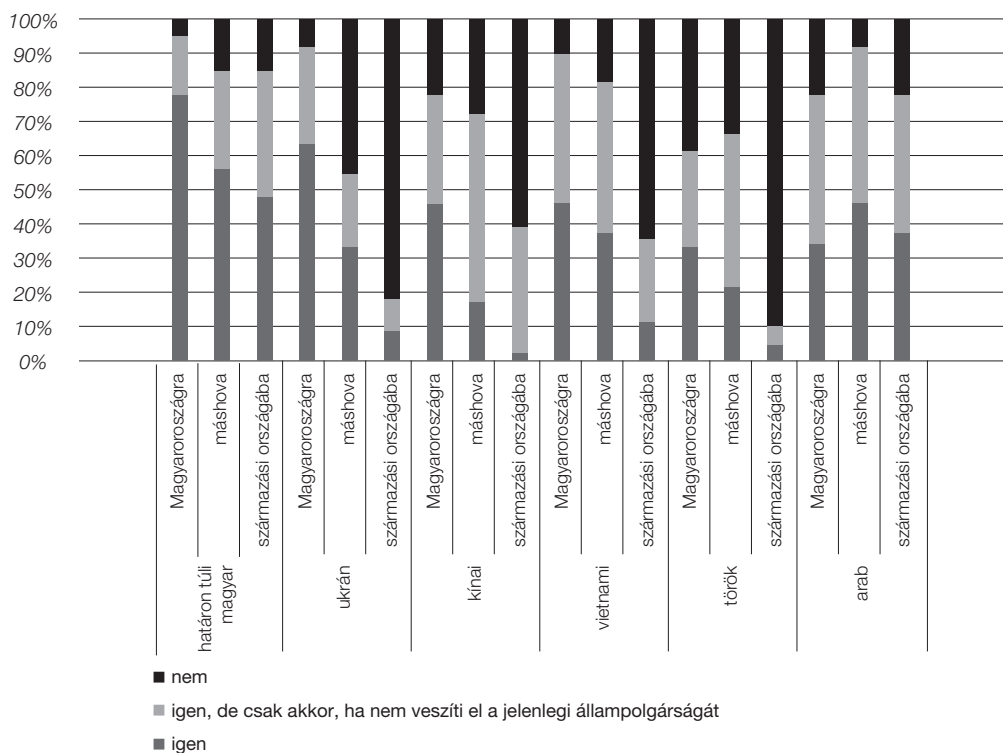
Az persze evidens, hogy azok körében, akik ismét Magyarországot választanák célországnak, a honosítás elfogadott cél, azok körében viszont, akik inkább hazamennének szülőhazájukba, az állampolgársági megszerzése elveszti jelentőségét. Bár figyelemre méltó, hogy ez utóbbiak körében is relatíve népszerű marad a kettős állampolgárság lehetősége.

A határon túli magyarok, bárhol is éljenek a jövőben (Magyarországon, más országban, vagy a szülőföldjükön), mindenképpen igényt tartanak a magyar állampolgárságra, vagy önmagában, vagy a szülőhazájuk állampolgárságával együtt.

Az olyan ukránok számára, akik visszaköltöznének szülőhazájukba, a magyar állampolgárság elveszti fontosságát. Aki maradna, mindenképpen honosítani szeretne, azok viszont, akik továbbmennének máshova, megosztottak: a minta fele igényt tartana magyar állampolgárságra, a másik fele nem.

14. ábra

„Ha ezzel javítana az életkörülményein, akkor felmerülhet-e, hogy másik országba költözne?“, bevándorló csoportok szerint, százalék

Azok a kínaiak, akik a jövőjüket Magyarországon képzelik el, az állampolgárságra is számot tartanak. Azoknak, akik visszamennének Kínába, 40 százaléka kettős állampolgárság formájában igényt tartana a magyar állampolgárságra is.⁵ Ha viszont harmadik országba költöznének, akkor a többség (kétharmaduk) élni kívánna a honosítással Magyarországon.

A vietnamiak döntő többsége akár Magyarországon kíván élni, akár harmadik országba menne, számít a magyar állampolgárságra. Ha viszont mégis hazaköltözne, egyharmaduk nem tartaná értelmetlennek, ha rendelkezne magyar állampolgársággal, de kétharmaduk számára a magyar honosítás elveszti értelmét. Hasonlóképpen gondolkodnak a törökök is, bár náluk a magyar állampolgárság megszerzésének igénye gyengébb, bárhol is éljen majd.

Végül az araboknak, bárhol is éljenek a jövőben, a magyar állampolgárság megszerzése fontos cél, fele-fele arányban önmagában, vagy kettős állampolgárság formájában.

⁵ Pedig ezt tiltják a jelenlegi törvények Kínában.

Mindezek a szempontok (legyen szó akár a migráció motivációs hátteréről, akár a jövőre vonatkozó elképzelésekről) jól mutatják, hogy az állampolgárság megszerzése mögött milyen különböző személyes érdekek és célok munkálkodhatnak. Az állampolgárság megszerzése természetesen fontos állomása a megtelepedésnek és a teljes integrációnak. Ez a feltétele annak, hogy valaki teljes jogú állampolgárrá váljon, és gyakorolhassa mindazokat a jogokat, amelyek minden magyar állampolgárt megilletnek. De az állampolgárság megszerzésének nem feltétlenül kell összekapcsolódnia a végleges letelepedéssel. Magyarország uniós tagsága óta a magyar állampolgárság felértékelődött, különösen a harmadik országból érkező migránsok körében. Az állampolgárság és a vele járó útlevel politikai és adminisztratív biztonságot, anyagi és karrierbeli lehetőségeket, a szabadság és az ebből fakadó döntések bővülő körét egyaránt jelentheti, mégpedig úgy, hogy az illető véglegesen eldöntene az állampolgárság megszerzése előtt, hogy hol akar élni, és mit akar csinálni. De fontos lehet a magyar állampolgári státus azok számára is, akik mégis úgy döntenek, hogy visszaköltöznek eredeti hazájukba. Az ő számukra a magyar útlevel védelmet, biztonságot, a későbbiekben szabadabb döntéshelyzetet nyújthat, nem beszélve azokról a lehetőségekről (gazdasági, karrierbeli stb.), amelyek éppen a magyar közjogi státus megszerzésével a jövőben is elérhetők maradnak a migránsok számára.

A honosításszándék mögött meghúzódó lelki tényezők

Az eddigiekben elsősorban azt vettük számba, hogy a honosításra vonatkozó elképzelésekben mekkora szerepet játszanak a különféle országokból érkező migránsok körében az olyan tényezők, mint a migránsok demográfiai és státusjellemzői, a migráció története, a bevándorlás hátterét meghatározó legkülönbözőbb motivációk, illetve a jövőre vonatkozó elképzelések. A következő lépésben azokat a lelki tényezőket vesszük végig, amelyek szerepet játszhatnak a honosítási szándékokban. Erre kutatásunk számos lehetőséget felkínál. Többek között rákérdeztünk, hogy mennyire érzi magát otthon az illető, mennyire érzi magához közel a befogadó országot, szemben szülőhazájával, bízik-e az emberekben, legyen szó akár a befogadó környezetet jelentő magyar társadalomról, az itt élő etnikai diaszpórájáról vagy szülőhazájának polgáraitól. Rákérdeztünk továbbá, hogy mennyire látja egyszerűnek a bevándorlással és honosítással kapcsolatos eljárásokat és követelményeket, beszéli-e a nyelvet, és szeretne-e megtanulni magyarul, bízik-e a különféle intézményekben, és kapott-e segítséget a letelepedéséhez, az új élet beindításához. Ugyancsak fontos kérdés, és minden bizonnyal összefügg a honosítással, hogy hogyan látják a bevándorlók a következő generációk jövőjét, és milyen terveket fontolgatnak gyerekeik életével kapcsolatban. Nézzük meg most ezeket a szempontokat annak függvényében, hogy az állampolgárság megszerzését mennyire tartja fontosnak valaki.

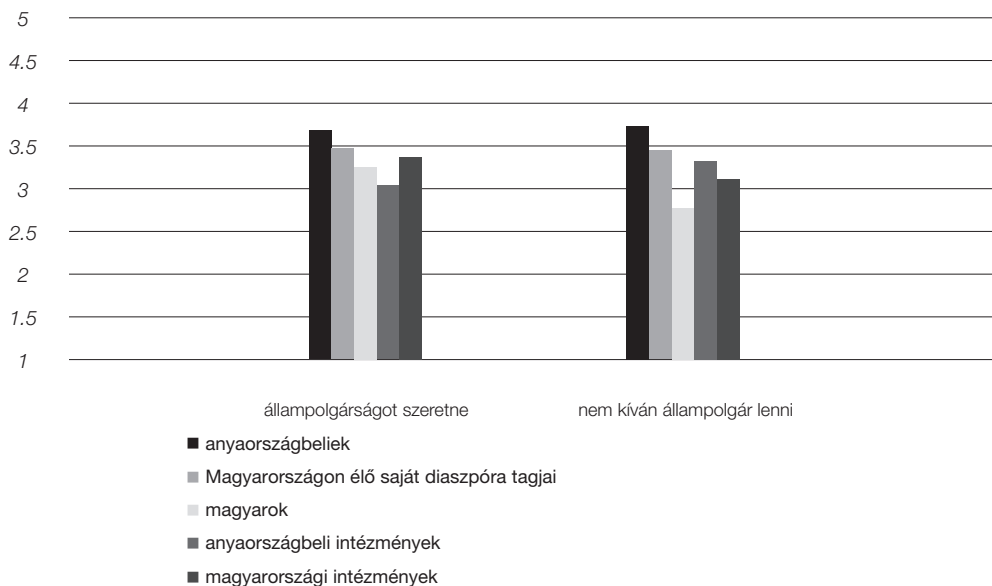
A migránsok integrációjának fontos mutatója, hogy az anyaországhoz és a saját etnikai csoportjukhoz kötődnek erősebben, vagy inkább a befogadó országhoz. Adataink azt mutatják, hogy a migráns csoportok igen sok és erős szállal kötődnek szülőföldjükhöz és saját migráns csoportjukhoz. A határon túli magyarok legerősebben saját sorstársaikhoz kötődnek, azaz azokhoz a magyarokhoz, akik Magyarország határain túl élnek,

de természetesen Magyarországhoz is szoros szálakkal kapcsolódnak. Az ukránoknak honfitársaik jelentik a legerősebb kötést, de Magyarországhoz, Ukrajnához és a más országban élő ukránokhoz is közel érzik magukat. A kínaiak számára csak Kína és az ott élő kínaiak jelentik a kötődést. A vietnamiak viszont, ezzel ellentétesen, mindenkinek szorosan kapcsolódnak. A törökök, éppen úgy, mint a kínaiak, csak az anyaországhoz és az ott élőkhez mutatnak kötődést. Az arabokban viszont sajátos nosztalgia él, ami nem az emberekre, hanem az elhagyott hazára irányul. A honosítás szándéka szerint azonban a közelségérzet nem mutat jelentős különbségeket. A szülőföld iránt érzett távolság és a Magyarország iránt érzett közelség valamelyest gyengén összefügg a honosítás szándékával, de ez nem jelenti azt, hogy volna olyan, aki az egyik irányba nagyon kötődne, a másik iránt kevésbé vagy egyáltalán. Legfeljebb annyi állítható, hogy aki a szülőföldjéhez közelebb érzi magát, az valamivel kevésbé akar magyar állampolgárságot.

Hasonló a kép akkor is, ha a honosítással kapcsolatos elképzeléseket a bevándorlók bizalmi tőkéjével összefüggésben vizsgáljuk. Ebből a szempontból érdemes megkülönböztetnünk a bizalom kétféle formáját: egyrészt az általános bizalmat, ami főleg emberek és közösségek (például országok vagy népcsoportok) tagjai iránt mutatkozik meg, másrészt a stratégiai bizalmat, ami főképp intézményekkel szemben mutatkozik. Elvileg azt gondolhatnánk, hogy a végleges megtelepedés szándéka együtt jár egy nagyobb bizalmi tőkével a magyar emberek iránt, miképp az intézményekbe vetett bizalomnak is elvileg nagyobbak kéne lenni a befogadó ország vonatkozásában, összehasonlítva a küldő országgal.

15. ábra

Az általános és stratégiai bizalom mértéke a honosítás szándéka szerint 2009-ben, ötfokú skálaátlagok

Látható, hogy az általános bizalom a magyarok, az anyaország polgárai, vagy a saját etnikai diaszpórájának tagjai iránt nem különbözik aszerint, hogy valaki állampolgárságot szeretne vagy sem. Az intézmények iránti bizalom viszont mutat (bár gyenge) összefüggést: a honosítani szándékozók valamelyest jobban bíznak a befogadó ország intézményeiben, mint azok, akik nem kívánnak állampolgárságot szerezni.

A határon túli magyarok és az ukránok esetében az anyaországbeli intézményekkel szemben még az átlagoshoz képest is kisebb mérvű bizalom tapasztalható, viszont a magyar intézmények felé jelentősen megnő a bizalom, különösen azok körében, akik állampolgárságot kívánnak szerezni. A többi migráns csoport esetében jóval kisebb a bizalmatlanság az anyaország intézményei iránt, a magyar intézmények pedig, függetlenül a honosítási szándéktól, nem mutatnak bizalmi többletet. Ez alól csak a vietnamiak jelentenek kivételt, ők sokkal inkább bíznak a magyar intézményekben, mint az anyaországbeliekben.

A bizalom persze nagyon általános lelki beállítódás, amely nem feltétlenül kapcsolódik közvetlenül a migráns életutakhoz és integrációs stratégiákhoz. Ennél jóval megfoghatóbb aspektusa a sikeres migráns integrációnak, hogy a különféle intézményeket hogyan ítélik meg a megkérdezettek a tekintetben, hogy mennyi segítséget kaptak tőlük a letelepedésük során. Itt kell rögtön megjegyeznünk, hogy a határon túli magyarok és az ukránok szinte alig vettek igénybe (vagy kaptak) segítséget. Ez összefügg helyismeretükkel, szülőföldjük fizikai közelségével és a magyarok esetében a nyelvtudással egyaránt. A többi csoportnál viszont azok, akik szeretnének honosítani, több segítségről számolnak be, mint azok, akik nem kívánnak élni az állampolgárság megszerzésével.

A honosítás szempontjából a kérdőívben felsorolt számos segítségfajta közül különösen fontos annak a kérdése, hogy a hivatalos ügyek elintézésében a különféle intézmények és szervezetek mennyiben járultak hozzá a bevándorló dolgainak elrendezéséhez. Ezen a téren meglepő módon éppen a honosítást preferáló határon túli magyarok és az ukránok számolnak be sokkal intenzívebb és hatékonyabb segítségről. Ugyancsak pozitív azoknak a vietnamiaknak és törököknek a benyomása, akik állampolgárságot szeretnének szerezni a jövőben. A kínaiak viszont, függetlenül a honosítástól, alig számolnak be ilyen típusú támogatásról, szemben az arabokkal, akik szinte egyöntetűen elégedettek az intézmények segítő szerepével a hivatalos dolgok intézésében. A kutatás során több kérdés is megpróbálta feltérképezni, hogy miként vélekednek a megkérdezett bevándorlók: mennyire számíthattak a különféle szervezetek támogatására. A kutatás eredeti koncepciója és az időbeli korlátok nem tették lehetővé, hogy ezt a kérdést mélységében is megvizsgáljuk, de összességében mégis alkalmasak az eredmények annak tesztelésére, hogy mennyire elégedettek az intézmények működésével a migránsok. Ha pedig úgy vetjük fel e kérdést, hogy vajon a honosítás szándékának nézőpontjából elégedettebbek vagy elégedetlenebbek a válaszadók, akkor reményeink szerint segíthet a probléma az állampolgárság megszerzésének attitűdinális háttere jobb megismeréséhez. A kérdésblokkban a bevándorlás, a megtelepedés és az új élet beindításának számos aspektusában kérdeztük a szervezetek hatékonyságára és segítőkészségére vonatkozó véleменyeket. A honosítás tekintetében a bevándorló legközvetlenebbül a hivatalos ügyek

(papírok) intézésében szorult segítségre. Nézzük meg tehát, hogy ebből a szempontból mennyire elégedettek a megkérdezettek az intézmények működésével.

10. táblázat
Mennyire segítették a bevándorlókat a hivatalos ügyek (papírok) intézésében a különféle szervezetek, a honosítás szándéka szerint etnikai csoportonként, százalék

		nem segítettek	valamennyit segítettek	sokat segítettek
határon túli magyar	nem akar állampolgárságot	55,6%	22,2%	22,2%
	szeretne állampolgárságot	45,7%	41,1%	13,1%
ukrán	nem akar állampolgárságot	67,9%	25,0%	7,1%
	szeretne állampolgárságot	46,7%	38,0%	15,3%
kínai	nem akar állampolgárságot	58,0%	40,0%	2,0%
	szeretne állampolgárságot	63,9%	35,2%	0,9%
vietnami	nem akar állampolgárságot	54,3%	31,4%	14,3%
	szeretne állampolgárságot	32,9%	43,0%	24,2%
török	nem akar állampolgárságot	50,8%	36,5%	12,7%
	szeretne állampolgárságot	43,8%	35,4%	20,8%
arab	nem akar állampolgárságot	26,9%	73,1%	0,0%
	szeretne állampolgárságot	9,2%	27,5%	63,4%

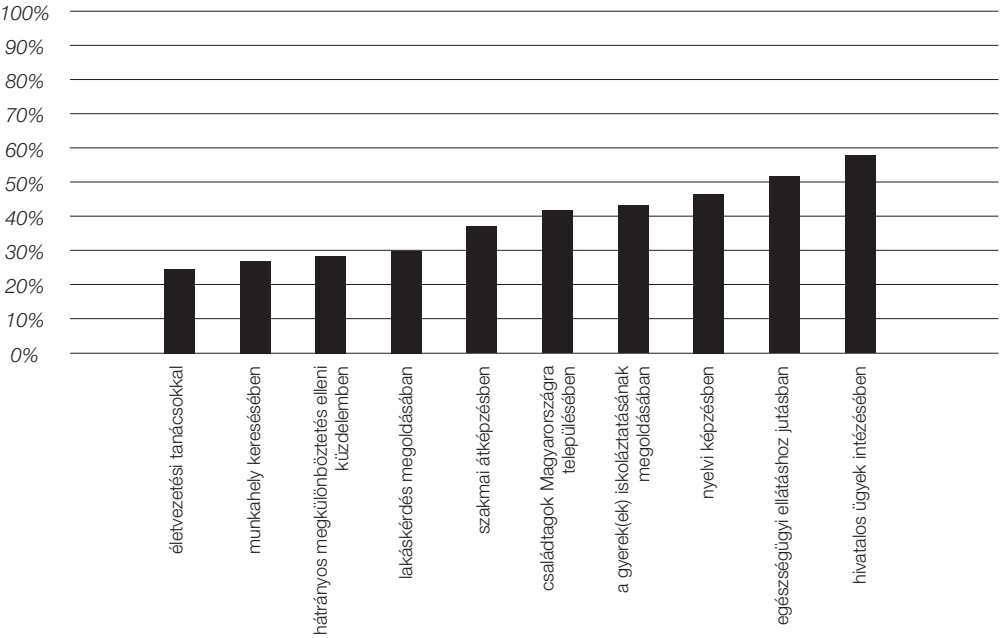
Az arabokat leszámítva, akik kiemelkedően elégedettek voltak a segítséggel, amit kaptak, a válaszadók fele elég egységesen úgy nyilatkozott, hogy kapott a szervezetektől segítséget a hivatalos dolgok elintézésében. A másik ötven százalék nem kapott, ami – a határon túli magyarokat leszámítva és figyelembe véve a nyelvi akadályokat és a terepismeret hiányát – nem túlságosan pozitív bizonyítvány az állami és más szervezetek működéséről. Persze az sincs kizárva, hogy a bevándorlók inkább saját etnikai közösségük tagjaitól és szervezeteitől várnak és kapnak segítséget, ami gyengítheti a magyar segítő (állami vagy civil) szervezetek lehetőségeit és hatékony segítségnyújtását.

A kínaiakat leszámítva – akik ha kaptak is segítséget, ez nem sokban járult hozzá a dolgok elintézéséhez – a honosítást tervezők szisztematikusan pozitívabban látják az intézmények működését. Mivel feltehetően ez a csoport sokkal több ügyben szorult támogatásra, a mérsékelt, de pozitív eltérés valamelyest javítja a hivatalos és segítő szervezetekről a migránsokban kialakult képet.

Ugyanakkor az összkép mégsem rózsás, ha azt is figyelembe vesszük, hogy leginkább még a hivatalos ügyek elintézésében számíthattak segítségre a bevándorlók, a többi területen a segítségnyújtás mértéke jóval kisebb volt.

16. ábra

A magyarországi hivatalok és szervezetek segítségnyújtása a különböző ügyek intézésében, előfordulási arány, százalék

Általános formában is rákérdeztünk, hogy miként látják a tartózkodási engedély megszerzésének gyakorlatát és a honosítás hivatalos eljárását Magyarországon, és hogyan ítélik meg a bevándorlók helyzetét a munkahelyszerzésben és az egészségügyi ellátásban.

11. táblázat

A tartózkodás, a honosítás és a munkaerő-piaci integráció, illetve az egészségügyi ellátás megítélése a honosítás szándéka szerint, ötfokú skálaátlag

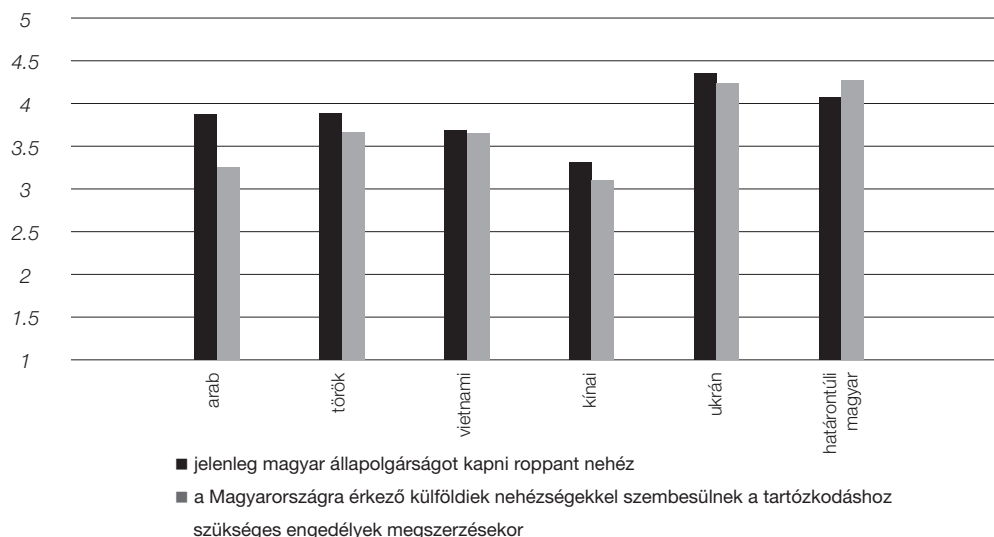
	a Magyarországra érkező külföldiek nehézségeivel szembesülnek a tartózkodáshoz szükséges engedélyek megszerzésekor	jelenleg magyar állampolgárságot kapni roppant nehéz	külföldiként nehéz munkát találni Magyarországon	a külföldieknek nehéz igénybe venniük a magyar egészségügy szolgáltatását
nem akar állampolgárságot	3,75	3,94	3,78	2,94
szeretne állampolgárságot	3,88	4,03	3,94	3,05
együtt	3,86	4,01	3,91	3,02

A bevándorlással kapcsolatos magyarországi hivatalos eljárást a válaszadók nagyon negatívan ítélik meg, annál negatívabban, minél inkább élni kíván valaki az állampolgárság megszerzésével. Legfeljebb az egészségügyi ellátás megítélése mutat valamivel pozitívabb képet, de ez feltehetően abból fakad, hogy a legtöbb kibocsátó országban az egészségügyi helyzete sokkal rosszabb és fejletlenebb, mint Magyarországon.

A letelepedés és honosítás eljárását különösen negatívan ítélik meg a határon túli magyarok és az ukránok. A határon túli magyarok esetében nem felejtkezhetünk meg arról a különös szemponttól, hogy ők identitásukat és származásukat tekintve teljes mértékben magyarnak érezhetik magukat, miközben a hatóságok úgy néznek rájuk, mint idegen országból érkezett bevándorlókra. Ez különösen nehéz lelki helyzetet teremthet, amikor a honosítási ügyüket kell intézniük. Az állampolgárság megszerzésének eljárásával legkevésbé az arabok elégedetlenek, bár a tartózkodási engedély megszerzésének gyakorlata hasonlóan kritikusan látják, mint a többi bevándorló csoport tagjai.

17. ábra

A tartózkodás, a honosítás eljárásának megítélése etnikai csoportok szerint, ötfokú skálaátlag

A kínaiak és a vietnamiak közül valamivel negatívabban látják a helyzetet azok, akik szeretnének állampolgárságot. A törökök és az arabok körében azok, akik honosítanak, a tartózkodási engedély esetében pozitívabban; állampolgárság megszerzése kérdésében nincs különbség.

A honosítás szándéka csökkenti a megkérdoztetekben a gyökértelenség érzetét, és erősíti az új otthonra találás pozitív érzetét. Akik viszont nem szándékoznak magyar állampol-

gárságot szerezni, éppen az otthonra találás nehézségeit és a gyökértelenség érzetét hangsúlyozzák. Ugyancsak körükben jellemző, hogy a nyelvi idegenség az általános idegenség érzetével párosul.

Az új otthon megtalálásának vágya különösen a határon túli magyarokban, az ukránokban és a vietnamiakban erős, és a honosítás lehetősége ezt az érzést szignifikánsan felerősíti. Az állampolgárság megszerzésének lehetősége különösen az ukránok, a törökök és az arabok körében csökkentheti az idegenségérzetet.

A nyelvi korlátok a határon túli magyarok esetében természetesen nem játszanak szerepet a migráns lét nehézségeinek megítélésében, a többi etnikai csoportnál azonban ez annál fontosabb. Meglepő módon azonban a honosítást fontolgató törökök körében ezek a nyelvi akadályok nem tűnnek olyan komolynak.

A nyelvtudás szerepét a honosítás (vagy annak tervezése) során az is bizonyítja, hogy akik ebben gondolkodnak, a nyelv elsajátítását is kiemelten fontos feltételnek tekintik. Ha a nyelvtudás tekintetében eltekintünk a határon túlról jött magyaroktól, akiknél e tudás evidencia, a többi bevándorló csoport esetében is igaz, hogy a nyelv elsajátításának fontossága másképpen mutatkozik meg az állampolgárságot megszerezni kívánók és az ezzel egyáltalán nem foglalkozók körében. (Érdekes, hogy a honosítást tervezgetők 12 százaléka nem tartja fontosnak a magyar nyelv elsajátítását. Ők főképp a kínaiak, az arabok és a törökök körében találhatók.)

12. táblázat

*A magyar nyelv ismerete és a nyelvtudás fontosságának megítélése honosítás szándéka szerint, százalék**

	Nem akar állampolgárságot	Szeretne állampol- gárságot
nem tud és nem is akar	31,7%	14,3%
nem tud, de akar	51,1%	45,5%
tud	17,2%	40,2%
összesen	100,0%	100,0%

* A határon túli magyarok nélkül.

A honosítás mindig aktuális személyes vagy a szűkebb családját érintő döntése a migránsnak, de egyben hosszú távon generációk sorsát határozza meg. Így joggal feltételezzük, hogy azok a migránsok, akik a végleges megtelepedés gondolatával foglalkoznak, gyerekeiknek is ennek megfelelő sorsot vizionálnak. Érdeemes tehát megnéznünk, hogy

milyen jövőt képzelnek a válaszadók a gyerekeik számára, és hogy a jövőképek eltérnek-e aszerint, hogy valaki állampolgárságot akar szerezni, vagy nem.

A kérdőívben három variációt különböztettünk meg. Az első szerint a gyereke (vagy a később születendő utód) már nem a kérdezett etnikai csoportjából választ magának házastársat, a második szerint a gyerek visszaköltözik majd a bevándorló által elhagyott szülőhazába, a harmadik szerint pedig a gyereke magyarnak vagy más állam polgárának vallja majd magát. Ez utóbbi esetében arra is kíváncsiak voltunk, hogy örülne-e, vagy bánattal töltené el a kérdezettet.

A megkérdezettek közel 80 százaléka el tudja képzelni, hogy a gyereke az övével megegyező származású házastársat választ majd. Azok körében, akik nem kívánnak állampolgárságot, ez az arány valamivel alacsonyabb. 74 százaléka a megkérdezetteknek azt is el tudja képzelni, hogy a gyereke visszaköltözik származási országába. Itt a honosítás szándéka mentén a különbségek nagyobbak: az állampolgárságot nem akarók 92 százaléka ért ezzel egyet, a honosítani szándékozók csupán 70 százaléka. Végül a válaszadók fele mondja azt, hogy el tudja képzelni, hogy a gyereke már magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát. Azok körében, akik állampolgárságot akarnak szerezni, ez az arány csupán 30 százalék.

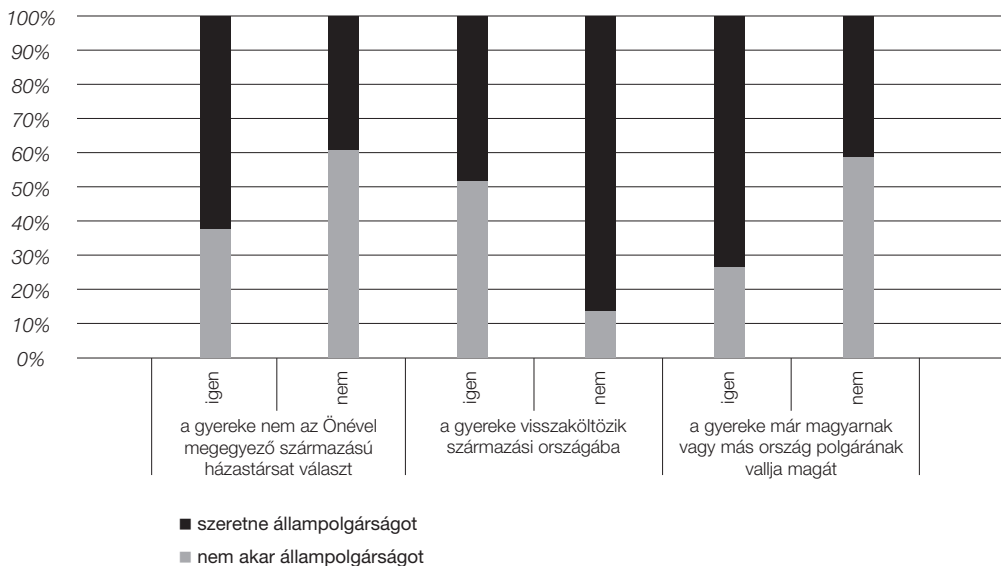
Azok közt, akik nem kívánnak honosítani (189 fő), a többség (125 fő) nem tudja elképzelni, hogy a gyereke etnikai csoportot váltson, és úgy gondolja, hogy a gyereke akár vissza is költözhethet a szülőhazájába. Az állampolgárságra pályázók többsége (70 százalék) nem zárja ki, hogy a gyereke visszaköltözzön a szülőhazába, de abban már megosztottak (fele-fele), hogy magyarok, illetve más állam polgárai lesznek, vagy pedig a család eredeti etnikai származását fogják követni. Akik szerint viszont nem fog visszaköltözni a gyereke, többségükben (60 százalék) úgy látják, hogy a gyerekek már magyarrá vagy más ország polgáraivá válnak.

A zárt etnikai identitás mindenképpen gyengíti a magyar állampolgárrá válás esélyeit. Jól mutatja ezt (lásd 18. ábra), hogy nem akar magyar állampolgárságot szerezni azok többsége, akik szerint a gyerekek a saját etnikai csoportjából választ házastársat, illetve akik szerint a gyerekek nem fogják identitást váltani. Azok viszont, akik szerint a gyerekek nem fog visszaköltözni a szülőföldre, és akik szerint az utódok identitást fognak váltani, a többség élni kíván a magyar honosítással.

Összességében a megkérdezettek közel fele gondolja azt, hogy honosítani szeretne, ami egyben etnikai identitásváltással is jár a következő generációkra nézve. A minta egyharmada viszont élni kíván a honosítással, de nem gondolja, hogy ez feltétlenül identitásváltással járna. Végül a minta 15 százaléka azon az állásponton van, hogy bár nem szándékozik magyar állampolgárságot szerezni, a gyerekeiből a jövőben bármi lehet, akármelyik ország polgáraként el tudja képzelni a jövőjét.

18. ábra

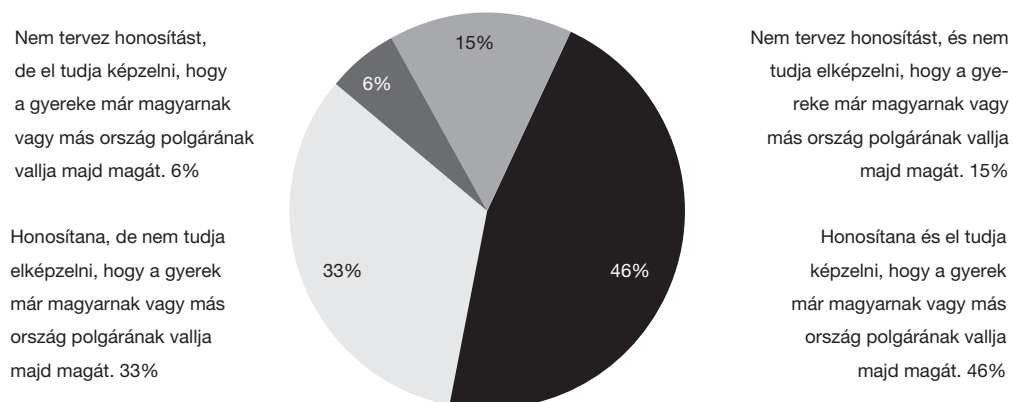
A gyermeknek elképzelt jövő a honosítás megítélése szerint, százalék

A határon túli magyarok döntő többsége (72 százalék) abban bíz, hogy a gyerekei már nem kisebbségi magyar identitással nőnek fel, és ez örömmel tölti el őket. Az ukránok 64 százaléka is örömmel venné, ha a gyerekek szakítanának a szülőföld identitásával, és más ország polgáraiként nőnének fel, bár nem feltétlenül magyarként. (26 százalék viszont nem gondolja, hogy a gyerekei már nem lesznek ukránok, és ezt helyesli.) E két csoport esetében tehát a migrációt többségében határozott politikai státusváltás és identitásváltás jellemzi a megkérdezettek attitűdjeiben.

19. ábra

A honosítás szándéka és a gyerekek identitása, százalék

A kínaiak egyharmada el tudja képzelni, hogy a gyerekek fizikailag és lélekben egyaránt elszakadnak a szülőföldtől, és ezt örömmel veszik, egy másik egyharmad viszont nem hisz az identitásváltásban, bár ezt veszteségnek gondolja és fájlalja. Egy utolsó harmad ragaszkodik a szülőföld nyújtotta identitáshoz, akár úgy, hogy az elszakadást ellenzi, akár úgy, hogy töretlenül látja a kibocsátó országhoz való lelki kötődést.

Ez utóbbi típus különösen erősen jellemzi a magyarországi vietnamiakat (több mint 50 százalék). Ennek ellentétét jelentik azok (35 százalék), akik lehetetlennek érzik a szülőföldtől való elszakadást, de azt mint a jövő generáció gátját értékelik.

13. táblázat
A gyerek elképzelt jövőbeli identitása, és a kérdezettnek az ehhez való viszonya etnikai csoportok szerint, százalék

			örömmel tölti el	bánkodik miatta	együtt
határon túli magyarok	El tudja-e képzelni, hogy a gyereke már nem az Ön származásával azonosnak, hanem (magyarországi) magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát?	igen	71,7%	9,4%	81,1%
		nem	13,4%	5,5%	18,9%
		együtt	85,0%	15,0%	100,0%
ukránok	El tudja-e képzelni, hogy a gyereke már nem az Ön származásával azonosnak, hanem magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát?	igen	64,1%	8,3%	72,4%
		nem	26,2%	1,4%	27,6%
		együtt	90,3%	9,7%	100,0%
kínai	El tudja-e képzelni, hogy a gyereke már nem az Ön származásával azonosnak, hanem magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát?	igen	35,9%	11,7%	47,6%
		nem	20,4%	32,0%	52,4%
		együtt	56,3%	43,7%	100,0%
vietnami	El tudja-e képzelni, hogy a gyereke már nem az Ön származásával azonosnak, hanem magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát?	igen	10,3%	6,9%	17,2%
		nem	47,6%	35,2%	82,8%
		együtt	57,9%	42,1%	100,0%
török	El tudja-e képzelni, hogy a gyereke már nem az Ön származásával azonosnak, hanem magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát?	igen	9,3%	4,7%	14,0%
		nem	,6%	85,5%	86,0%
		együtt	9,9%	90,1%	100,0%
arab	El tudja-e képzelni, hogy a gyereke már nem az Ön származásával azonosnak, hanem magyarnak vagy más ország polgárának vallja majd magát?	igen	41,5%	11,4%	52,8%
		nem	5,7%	41,5%	47,2%
		együtt	47,2%	52,8%	100,0%

A magyarországi törökök közel 90 százaléka nem hisz az elszakadás lehetőségében, amikor a gyerekei jövőjéről kérdezzük, de ez inkább rossz érzéssel és szomorúsággal tölti el. Az arabok közel fele hasonlóképpen gondolkodik, egy másik részük azonban bízik benne, hogy a gyerekeik magyarnak vagy más ország polgárainak vallják majd magukat, és ez örömmel tölti el őket.

Rákérdeztünk a kérdőívben arra is, hogy mennyire érdeklődik a válaszadó a közügyek iránt, és mennyire informált a különféle politikai, a sport- vagy éppen bulváreseményekben. Külön kérdeztünk rá a magyarországi és az anyaországbeli tájékozottságra. A különbségek nem túl nagyok, de akik honosítanak, relatíve jobban érdeklődnek a magyar dolgok iránt.

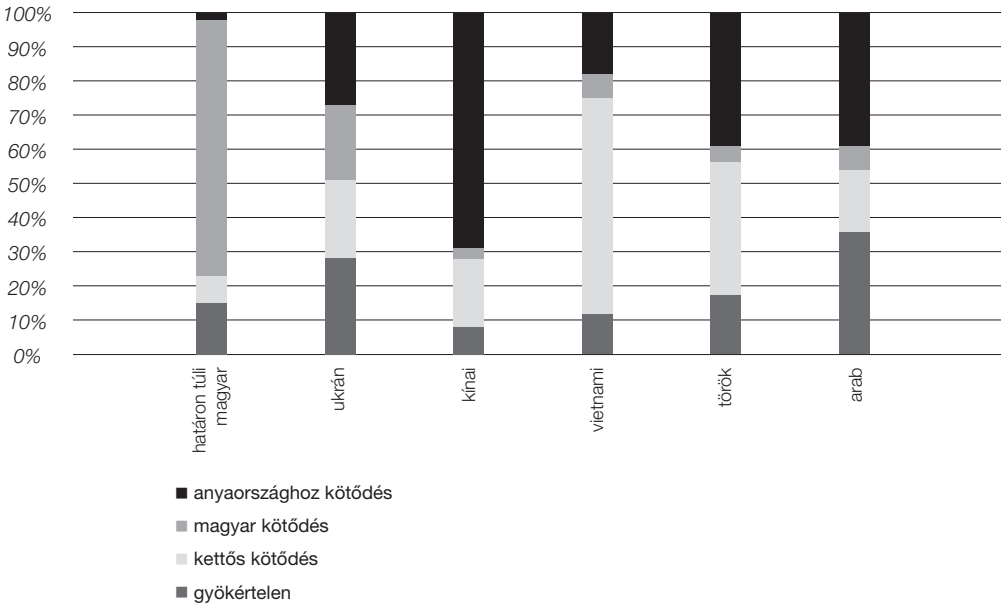
A határon túli magyarokat leszámítva minden etnikai csoportra igaz az, hogy jobban érdeklődik az anyaországbeli dolgok iránt, de ebben nem tapasztalható különbség aszerint, hogy valaki honosítani szándékozik vagy sem.

A lelki és érzelmi kötődés erősségét tükrözi, hogy mennyire ismeri valaki a közösség legfontosabb ünnepeit, szimbolikus megnyilvánulásait, és mennyire tartja fontosnak, hogy ezekkel azonosuljon, részt vegyen bennük. A megkérdezetteknek mind az anyaország, mind a befogadó ország vonatkozásában fel kellett sorolniuk a legfontosabb ünnepeket, és meg kellett mondani azt is, hogy milyen gyakran vesz részt ezen. Ennek alapján a válaszokat négy csoportba soroltuk: voltak olyanok, akik az anyaországhoz kötődtek inkább, mások Magyarországhoz. Egy harmadik csoport mind a két érzelmi kötődést egyformán fontosnak tartotta, végül a negyedik csoport egyik vonatkozásban sem tartotta fontosnak az ünnepeket, illetve megünneplésüket. Ezt a típust gyökértelennek neveztük.

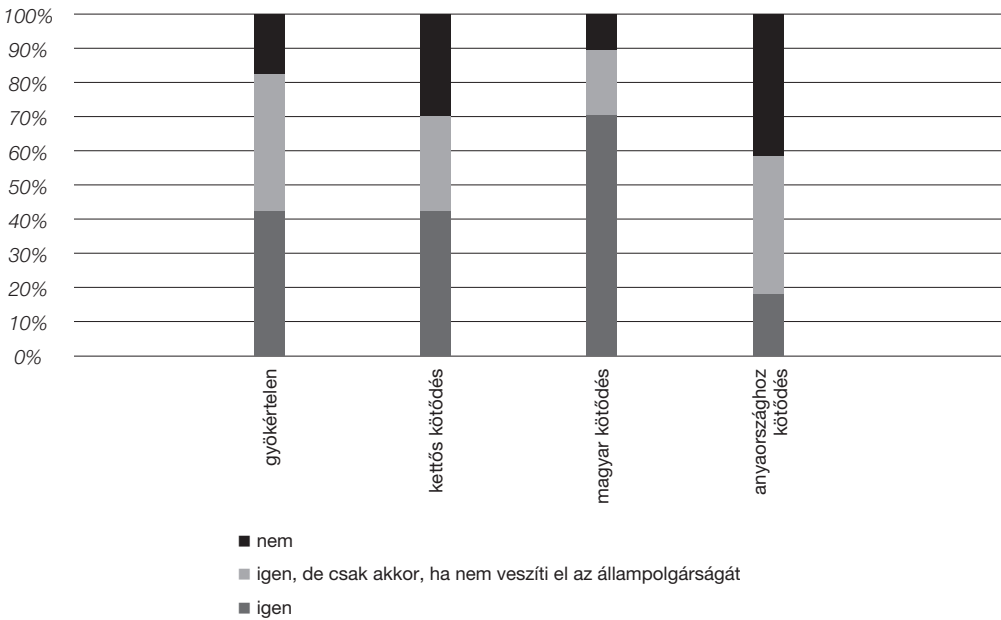
A négy típus egyforma arányban fordult elő válaszadóink körében, bár az anyaországi kötődés kicsit erősebb volt, mint a magyarországi. Természetesen a legerősebb magyar kötődés a határon túlról érkezett magyarok körében figyelhető meg (72 százalék). Az ukránok 22 százaléka kizárólag Magyarországhoz érzi magát érzelmileg közel. Kettős kötődés jelentős számban előfordul a vietnamiak (41 százalék) és a törökök (29 százalék) körében is. Az anyaországhoz a magyarországi kínaiak kötődnek legerősebben (a minta 62 százaléka). A gyökértelenek legnagyobb számban az arab bevándorlók körében fordulnak elő (41 százalék), de jellegzetes csoportot alkotnak az ukrán bevándorlók körében is.

A honosítás szándéka markánsan és logikusan osztja meg az egyes típusokat. Leginkább azok tervezik a honosítást, akik erős magyar kötődést éreznek, legkevésbé pedig azok, akik az anyaországhoz kötődnek.

20. ábra
Az ünnepek kapcsán mért érzelmi kötődés típusai etnikai csoportonként, százalék

21. ábra
A honosítás szándéka és az ünnepek kapcsán mért érzelmi kötődés típusai, százalék

Migrációs stratégiák és a honosítás

A bevándorló, amikor megérkezik egy idegen országba, tudatosan vagy sodródva többféle stratégia közül választhat. Elkövethet mindent annak érdekében, hogy átvegye az ország szokásait, megtanulja a nyelvét, állampolgárságot szerezzen, és véglegesen letelepedjék. Lehetőségek híján vagy belső meggyőződésből azt az utat is választhatja, hogy saját diaszpórájánál keres menedéket; a migránstársak segítségével keres munkát, jobbára csak az anyanyelvét használja, nem barátkozik magyarokkal, azaz a befogadó társadalom tagjaitól szegregált módon él. Létezik egy harmadik migráns karrier is, amit a szakirodalom transznacionális migrációnak nevez. Ebben az esetben a migráns élethelyzet nem egyszerűen a befogadó ország lokalitásában, hanem a kibocsátó és befogadó ország között zajlik, sőt a migráns a fizikai helyváltoztatással egy olyan globális rendszer részévé válik, amelyet gazdasági, pénzügyi, személyes kapcsolatokon szerveződő szálak tartanak össze. Ebben a rendszerben az anyagi gyarapodás, a jobb életminőség elérése vagy a vállalkozás sikere jelenti a fő célt, és a célország annak függvényében változik, hogy éppen hol kínálnak a legjobb lehetőségek. A transznacionális migráns kognitív eszközkészlete (mindennapi interakciós normák, nyelv, ismeretek, öltözködés stb.) igen széles, és rugalmasan igazodik a lokális elvárásokhoz. A transznacionális migráció így jól megférhet a szegregációs stratégiával, hiszen minden attól függ, hogy a gazdasági érdekek merre orientálják. Nyíri Pál a budapesti kínaiakról írva így foglalta össze a transznacionális migráns típusát: „*[a kínaiak többsége] folyamatosan és állandóan alkalmazkodva mérlegel számos tényezőt, melyek között szerepel a lehetséges jövedelem és mobilitás, a legális tartózkodáshoz való jog, az életminőség és a társadalmi ranglétrán felfelé való elmozdulás esélyével kecsegtető iskoláztatáshoz való hozzáférés a gyermekeik számára*”.⁸

A fenti migrációs stratégiák szorosan kapcsolódnak ahhoz, amit a bevándorló a honosításról és az állampolgárság megszerzéséről gondol. Az állampolgári státusz megszerzése (vagy elutasítása) különféleképpen illeszkedhet a migráns stratégiájába. A végleges megtelepedés szándéka értelemszerűen megköveteli, hogy valaki a befogadó ország állampolgára legyen. Ha viszont valaki még nem döntötte el, hogy hol akar élni, vagy az éppen aktuális befogadó ország nem a végső célország, az állampolgárság kérdése leértékelődik, fontossága másodlagossá válik. Ugyanakkor a magyar állampolgárság megszerzését úgy is felfoghatjuk, mint egyfajta tőke birtoklását. Az állampolgárság – jelen esetben a magyar útlevél – hasznos eszköz lehet a migráns kezében a későbbi karrier építésében, függetlenül attól, hogy az illető Magyarországon akar-e letelepedni és élni, vagy sem.

A három fent említett migrációs stratégia többé-kevésbé megragadható volt kutatásunkban is. Az *asszimilációs stratégia* esetében feltételeztük, hogy a bevándorló már hosszabb ideje él Magyarországon, s ha újra döntenie kellene, ismét ezt az országot választaná célországnak; legalább közepes szinten tud magyarul, nem érez társadalmi távolságot

⁸ Nyíri Pál (2002): Új ázsiai migráció Kelet-Európába: a magyarországi kínaiak. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.): Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Akadémiai Kiadó, Budapest. 161–179. oldal.

a befogadó társadalom tagjaival szemben. Ennek megfelelően a kapcsolati hálójában relatíve sok magyar található, nincs kizárva, hogy magyar házastársat választ magának. Bízunk a magyar intézményekben, gyermekeit magyar tannyelvű iskolába járattja, anyagi szempontból a migrációját sikeresnek tekinti, és ennek megfelelően sokkal elégedettebb az életével, mint a más stratégiát választó migránsok. Úgy véli, hogy a bevándorlóknak kedvező a helyzete Magyarországon, szeretne magyar állampolgárságot szerezni. Ebben a csoportban a legnagyobb az ingatlantulajdonosok száma, ami ugyancsak a végleges letelepedés szándékát jelzi.

A *szegregációs stratégia* néha azok osztályrészéül jutott, akiket nem anyagi motiváció hajtott, hanem politikai kényszer űzött el az országából. Akár politikai, akár gazdasági okok miatt hagyta el valaki a hazáját, a szegregációs stratégiát követő bevándorló nem vesztette el érdeklődését a kibocsátó ország ügyei iránt, mai is erősen kötődik az anyaországhoz, jobban bízunk az itt élő diaszpóra tagjaiban, mint a magyarokban, alig tud magyarul, és ennek megfelelően jobbára csak honfitársaival barátkozik. Migrációja lefelé mobilitást eredményezett, gyökértelennek érzi magát az új hazában, sokkal jobban bízunk az anyaországbeli intézményekben, mint a magyarországiakban, és kulturálisan is a szülőföldjéhez kötődik, tartja a szokásokat, ünnepeket. Úgy gondolja, hogy Magyarországon rendkívül nehéz sors vár a bevándorlókra, és legszívesebben soha sem hagyta volna el szülőhazáját.

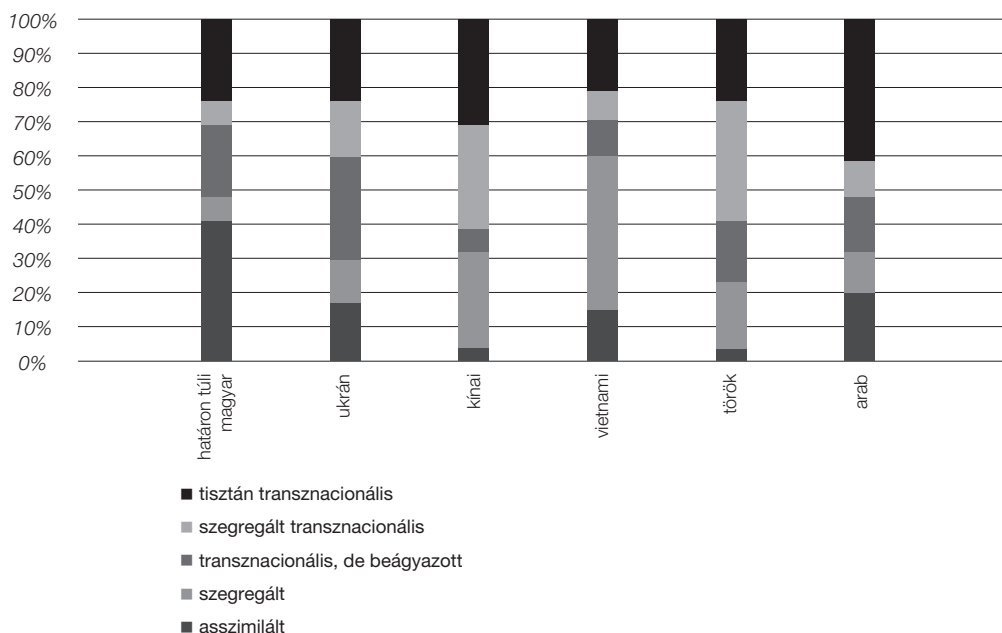
A legnehezebb dolgunk a *transznacionális stratégia* empirikus megragadásával volt. Az ilyen stratégiát követő bevándorlók szülőhazájukat gazdasági okokból hagyták el, ha újra dönthetnének, újra a migráns sorsot választanák, de semmiképpen nem óhajtanak magyar állampolgárokká válni, hiszen azonnal továbbállnának, ha egy másik ország jobb lehetőséget kínálna. Nem beszélnek és nem is akarnak megtanulni magyarul, és a gyerekeiket főképp nemzetközi iskolákba járatják. A kapcsolati hálójuk rendkívül gazdag, sok-sok barátal rendelkeznek, de sem a magyarok, sem a többi migráns csoport iránt nem éreznek különösebb bizalmat, igaz, nem is ellenségesek velük szemben. Bár nem mutatnak különösebb érdeklődést az anyaország ügyei iránt, rendkívül intenzív kapcsolat fűzi őket az otthon maradtakhoz. Ezek a kapcsolatok az „üzlet” bonyolítását segítik elő. A migrációjuk sikeres, hiszen magasabb életszínvonalat értek el Magyarországon, mint otthon, de amikor az életszínvonalukat megítélik, elsősorban az európai emberekhez viszonyítják a saját helyzetüket. Nagyfokú bizalommal fordulnak az Európai Unió intézményei felé, és szívesen költöznének akár távoli országokba is, de a szülőhazájukba nem vágnak vissza.

Végül a *transznacionális stratégiát* empirikusan három altípusban ragadtuk meg. Az egyiket tisztán transznacionális stratégiának hívtuk, amely leginkább fedi le a fent leírt stratégiát. Ugyanakkor annak függvényében, hogy mennyire él elzárkózva vagy ágyazódik be a bevándorló a magyar társadalomba, megkülönböztettünk egy *beágyazott* és egy *szegregált transznacionális* típust. (A transznacionális stratégia ezen kettéválasztásának helyességét a statisztikai elemzés később igazolta. Éppen a honosítás tekintetében a két alcsoport szignifikánsan más képet mutatott.)

Eleve feltételeztük, hogy a különböző migráns stratégiák nem laboratóriumi tisztasággal mutathatók ki a különböző bevándorló csoportok karrierjében, de azt reméltük, hogy a domináns stratégiák mégiscsak kirajzolhatók lesznek. A különböző stratégiák jellegzetes alakzatait klaszterelemzés segítségével találtuk meg. Az öt klasztercsoport markánsan különböző stratégiákat különített el. Az első típusba az asszimilánsok tartoztak, és mint a 22. ábra mutatja, arányuk igencsak különbözik az egyes bevándorló csoportokban. A második típusba azok tartoznak, akiket egyfajta szegregáció jellemez. A harmadik csoport azoké, akik Magyarországot nem tekintik végső állomásnak, de mai életüket egyfajta beágyazottság jellemzi a magyar társadalomba. A negyedik típus abban különbözik, hogy ők inkább szegregáltak. Végül az ötödik típust hívjuk tisztán transznacionálisnak. Fontos megjegyeznünk, hogy a migrációs stratégiák tipológiájánál nem pusztán azt vettük figyelembe, hogy a válaszadók fontolgatják-e a továbbvándorlást, vagy végleges-e a letelepedési szándékuk Magyarországon, hanem azt is, hogy életvitelükben találunk-e olyan mozzanatokat, amelyek tartós magyarországi berendezkedésre utalnak⁹, vagy inkább az ideiglenes itt-tartózkodásra utaló jegyek vannak túlsúlyban.

22. ábra

A migrációs stratégiák típusai, etnikai csoportok szerint, százalék

⁹ Ennek köszönhető hogy az arra a direkt kérdésre adott válaszok, hogy továbbvándorolnának-e, eltérhetnek az adott migráns csoportra jellemző stratégiáktól.

A határon túli magyarok esetében azt várnánk, hogy egyértelműen az asszimilációs stratégia jellemzi őket, hiszen a határon túlról való átköltözésük legfőbb célja kimondottan az, hogy „beolvadjanak az anyanemzetbe”. Meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy az asszimilációs stratégia bár népszerű körükben, csak a válaszadók valamivel több mint 40 százalékát jellemzi. Az ő életszínvonaluk sikeresnek mondható, és a migráció kifejezett javulást eredményezett e tekintetben. Beágyazottságukat jelzi, hogy mind a magyar intézmények, mind a magyar emberek iránt bizalmat éreznek, kapcsolati hálójukban többségben magyarországi magyarok találhatók, és sem a hazaköltözés, sem a továbbvándorlás gondolata nem foglalkoztatja őket.

A határon túli magyarok 43 százaléka valamelyik transznacionális kategóriába tartozik. Az ő esetükben azonban nem beszélhetünk klasszikus értelemben vett transznacionális migrációról, hiszen nem fűzik őket sem gazdasági, sem vallási, sem politikai szálak egy földrajzilag szétszórt globális közösséghez. A továbbvándorlás szándékának megjelenése valószínűleg annak köszönhető, hogy bár szoros lelki szálak fűzik őket Magyarországhoz, az egzisztenciális szempontok a továbbvándorlás mellett szólnak. Erre utal, hogy a magyarországi életszínvonalukat kedvezőtlenebbül ítélik meg, mint azok a határon túliak, akik már asszimilálódtak. Továbbvándorlásukat segítheti, hogy ők rendelkeznek a legnépesebb kapcsolati hálóval, és barátaik között határon túli és magyarországi magyar éppúgy található, mint külföldi. A csoport fele jól beágyazott a magyar társadalomba, másik fele azonban inkább a nagyvilág irányába nyitott, Magyarország csak köztes állomás, így az integráció sem igazából fontos szempont.

A szegregációs stratégia a határon túlról érkezett magyarok esetében (7 százalék) frusztrációt, perifériára szorult állapotot jelez. A határon túlról érkezett magyarok esetében, mint ahogy már említettük, általában is jellemző, hogy mind a magyarországi intézmények, mind a magyar emberek iránt nagyfokú bizalmatlanságot éreznek. A magyarországi intézmények iránti bizalmatlanság a szegregált csoport esetében erős, 5 fokú bizalmi skálán mérve az átlag csupán 2,6, és a magyar emberek iránt még kevésbé táplálnak bizalmat, hiszen a bizalomindex átlagos értéke mindössze 2,3. Ez a nagyfokú bizalmatlanság a bennük rejtőző erős frusztrációérzetre utal. A szegregációs stratégiát követő kárpátaljai magyarok számára a migráció anyagi szempontból cseppet sem mondható sikeresnek, hiszen életszínvonalukat alacsonyabbnak érzik, mint a többi határon túlról érkezett magyar, és a többi határon túli magyarral ellentétben migrációjuk életszínvonal-romlást is eredményezett. Ami talán meglepő: szociális izoláltság jellemzi őket, hiszen kapcsolati hálójuk relatíve szűk (maximum 1-2 barátjuk van), és alig találni benne magyarországi magyart (a magyarországi magyar barátok aránya ebben a szűkebb kapcsolati hálóban mindössze 7 százalék). E csoport perspektívája tekintetében egyetlen dolog ad okot optimizmusra, ők viszonylag rövid ideje érkeztek Magyarországra, és könnyen lehet, hogy pillanatnyi állapotuk csak a migráns lét kezdeti nehézségeit tükrözi.

Az ukránok relatív többsége transznacionális migráns (44 százalék). Minden jel arra mutat, hogy az ő esetükben sem beszélhetünk „igazi” transznacionális stratégiáról, hanem egyszerűen anyagi szempontoktól vezérelt továbbvándorlási szándékról. Rendkívül

nagy kapcsolati hálójuk (átlagosan több mint 6 barátjuk van, köztük sokféle nemzet tagjai) azt jelzi, hogy a migráció során nagy kapcsolati tőkét mozgatnak, és ennek hasznát a továbbvándorlás során is élvezhetik.

Az ukránok közel egyötöde asszimilánsnak mondható. Számukra jelentette a migráció a legnagyobb életszínvonal-javulást, és általános elégedettségük a végleges megtelepedés szándékát jelzi. Némi meglepetésre az ukránok között mindössze 15 százalék volt a szegregáltak aránya. Erre a szegregált csoportra is jellemző egyfajta anyagi sikertelenség, ám az ő esetükben ez nem magyarázható azzal, hogy később érkeztek volna, mint sikeresebb honfitársaik. Az azonban igaz, hogy az ide tartozó ukránok mindössze fele rendelkezik állandó munkahellyel, szemben az első két csoportba tartozókkal, akiknek háromnegyede teljes munkaidőben dolgozik.

A kínaiak többségét a szegregációs helyzet jellemzi (36 százalék). Ha ehhez hozzászámítjuk azokat a transznacionális migránsokat, akik szegregációban élnek (29 százalék), akkor nem megalapozatlan az az állításunk, hogy a nálunk élő kínai közösség minden szempontból rendkívül zárt. Ebben a zártságban csak kétféle stratégia érvényesülhet erőteljesen, az egyik a szegregáció, a másik a transznacionális stratégia. Minden jel arra mutat, hogy a kétféle stratégia közötti választóvonal nem a magyar társadalomhoz való viszony mentén, hanem a migráns csoportba való beágyazottság mentén húzódik. A szegregációval jellemezhető csoport tagjai nem családi vállalkozásban dolgoznak, és nincs még elegendő tőkéjük egy önálló vállalkozás beindítására, hanem „idegen” kínai munkáltatónál dolgoznak. Ebből (is) következik, hogy az ő életszínvonaluk a legalacsonyabb, és a migráció náluk hozta a legkisebb életszínvonal-javulást otthoni életükhöz képest. A transznacionális migrációval jellemezhető kínaiak ezzel szemben kiugróan vagyonosnak számítanak, és magas életszínvonal és nagyfokú globális elégedettség jellemzi őket. Harmaduk egy globális világban szervezi megélhetését és karrierjét, a magyar társadalomba való beágyazottság bizonyos jeleit is mutatja (ingatlant vásárol, gyerekeit magyar iskolába járatja stb.). Az ő életükben bizonyos értelemben Magyarország központi szerepet játszik, és e csoport révén Magyarországon talán esély nyílhat kínai kézben levő nemzetközi virtuális üzleti központ létrejöttére.

A törökök és a vietnamiak jelentik azt a másik két migráns csoportot, ahol magas a szegregált pozícióban élők aránya (az előbbieknél a minta 48, az utóbbiaknál 33 százaléka sorolható ebbe a kategóriába). Úgy tűnik, hogy a földrajzi és kulturális értelemben távoli országokból frissen érkezett migránsok az első időben mintegy „beszorulnak” a szegregált státusba. Ebből a pozícióból az idő múltával átléphetnek az asszimilánsok csoportjába, amely csoportra az jellemző, hogy a migráció megvalósította az előzetes elképzeléseket mind karrier, mind vagyoni, mind pedig életszínvonal tekintetében. Abban az esetben viszont, ha az előzetes várakozások nem teljesülnek, a szegregáltak minden bizonnyal átkerülnek abba a csoportba, amelyet eredetileg transznacionális címkével látunk el. Ez a címke azonban megtévesztő az esetükben, hiszen a vietnamiak és a törökök közül a transznacionális migránsok csoportjába azok kerültek, akik hosszabb ideje élnek már nálunk, karrierjük, vagyoni helyzetük objektíve és szubjektíve is sikertelenebb-

nek mondható. Az ebből fakadó elégedetlenség arra indítja őket, hogy továbbálljanak, és másik országban próbáljanak szerencsét. A törökök és a vietnamiak között viszont abban nagy a különbség, hogy a vietnamiak relatíve jelentős része (18 százalék) asszimiláns stratégiát követ, míg a törökök számára ez a lehetőség ritkán adatik meg (6 százalék). A vietnamiak számára az asszimiláns stratégia választását minden bizonnyal megkönnyíti, hogy fiatalon és a rendszerváltás környékén kerültek Magyarországra, gyakran tanulmányaikat is itt végezték. A törökök asszimilációját viszont nehezíti, hogy egy részük, nevezetesen a szegregált pozícióban lévők, rendkívül erősen kötődnek az iszlám valláshoz. A kulturális karanténból való kitörést a szekularizáció segítheti, amit az is bizonyít, hogy az asszimilánsok már eltávolodtak a vallásuktól.

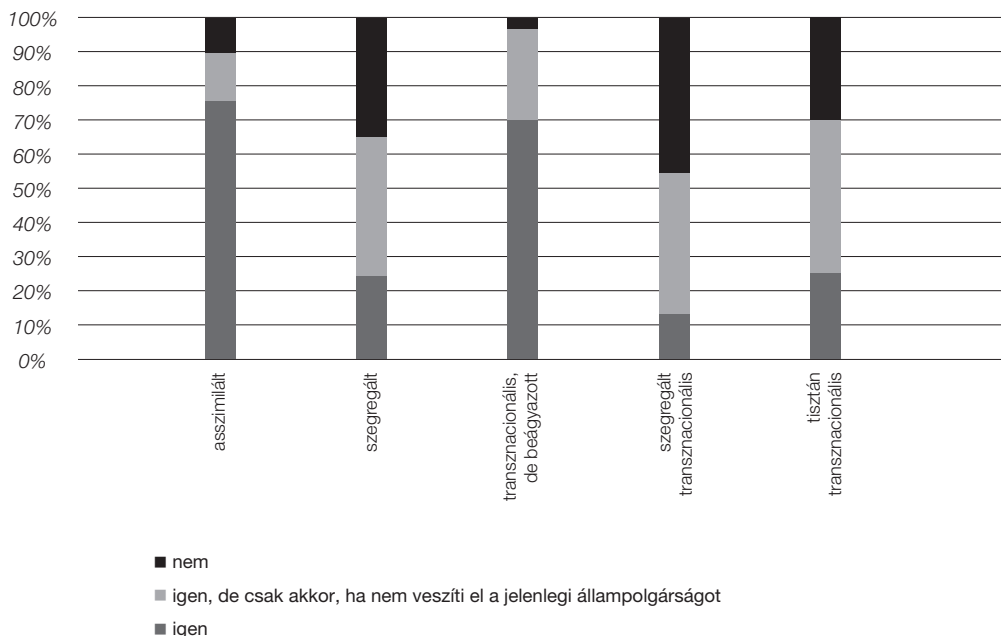
Az arab bevándorlók között – elsősorban annak köszönhetően, hogy Magyarországra érkezésük már a szocializmus éveiben elkezdődött és a rendszerváltás után is folytatódott – minden típus említésre méltó gyakorisággal fordul elő. Legtöbbször a tisztán transznacionális stratégiát követik (37 százalék), de az asszimilánst is (23 százalék). Az arabok esetében a különféle stratégiák mögött éppen olyan tényezők húzódnak meg, mint a vietnami és török csoport esetében: az asszimilánsok érkeztek a legrégebben hozzánk, az ő életszínvonaluk a legmagasabb. Legkedvezőtlenebb helyzetben a szegregált pozícióba szorult arab migránsok vannak (21 százalék), de a transznacionális címkével jellemzett csoport migrációja sem nevezhető túlságosan sikeresnek. Minden bizonnyal ez a sikertelenség az egyik oka annak, hogy más országba való letelepedésüket fontolgatják, és ennek megfelelően alakítják a magyarországi életüket. Az ő továbbállásuk azonban nem úgy képzelendő el, mint egy globális muzulmán diaszpórához való csatlakozás, hanem mint egy óvatos eltávolodás a vallási közösségtől, amit az jelez, hogy az ő körükben relatíve gyenge a vallási kötődés. Tehát az araboknál sem a szó klasszikus értelmében vett transznacionális migrációról van szó, hanem a jobb élet reményében való továbbvándorlásról.

A különböző stratégiák különböző nézetekkel járnak együtt az állampolgárság megszerzése tekintetében. Azok, akik az asszimiláció útját járják, szinte egyöntetűen honosítani szeretnék. Ugyanakkor az is feltűnő, hogy azok is élni kívánnak az állampolgárság megszerzésével, akiket beágyazott transznacionális stratégiával jellemeztünk. Ők azok, akik bár nem feltétlenül tekintik végleges hazájuknak Magyarországot, mégis úgy gondolják, hogy a magyar útlevél hasznukra válhat jövőbeni életükben. Érdekes, hogy körükben – az asszimilációs stratégiát követőkkel együtt – a legnagyobb azoknak az aránya, akik a magyar állampolgárságot akár kizárólagos politikai státusnak is el tudják képzelni.

Legkevésbé a szegregált transznacionálisnak hívott csoport tagjai vágnak magyar állampolgárságra, és ha mégis, akkor inkább meg kívánják őrizni eredeti állampolgárságukat is. A letelepedett, de szegregált magyarországi bevándorlók és a tisztán transznacionalistának nevezett csoport tagjai viszont közel egyforma arányban utasítják el vagy szeretnék megszerezni (vagy önmagában, vagy kettős állampolgárság formájában) a magyar állampolgárságot.

23. ábra

A migrációs stratégiák típusai és a honosítás szándéka, százalék

Megnéztük azt is, hogy a migrációs stratégia és a lelki kötődés együtt mennyire függ össze a honosítás szándékával. Elemzésünkben ennek most abból a szempontból lehet különös jelentősége, hogy segítheti megérteni a kettős állampolgárság iránti igény sajátos kognitív hátterét.

A kettős állampolgárság intézménye legkevésbé azok számára vonzó, akik erős kötődést éreznek Magyarország iránt, és asszimilációs migrációs stratégiát vallanak (14 százalék). Ezen az sem változtat, ha valaki nem feltétlenül kívánja a jövőjét Magyarországhoz kötni, és munkája, kapcsolathálója, karriertervei máshová fogják vinni. A transznacionális stratégia sem feltétlenül erősíti a születéskor szerzett állampolgárság megőrzésének igényét. De lehet, hogy itt egyszerűen praktikus szempontokról van szó: ez a stratégia nem a végleges magyarországi letelepedésen alapszik, és ha valaki továbbmegy, arra is gondolhat, hogy majd a jövő dönti el, hogy ahol élni kíván, ott majd állampolgárságot folyamacik-e. Ami viszont érdekes, hogy ebben az esetben fontosabbnak tűnik a magyar állampolgárság és útlevél, mint az anyaországbeli jogi státus. Ezzel szemben az eredeti állampolgárság megőrzése azok számára a legfontosabb, akik – akármilyen migrációs stratégiát kövessenek is – mély és szoros szálakon kötődnek az anyaországhoz (39-41 százalék). Ebben feltehetően a kulturális gyökök fontosságának a szerepét érhetjük tetten. Ez a kötődés még akkor is a kettős állampolgárság iránti igényt erősíti, ha amúgy a migráció vonatkozásában asszimilációs stratégiát követ az illető (43 százalék). A migrációs stratégia tekintetében a szegregált helyzet is felértékelheti a kettős állampolgárság fon-

tosságát. Feltehetően itt inkább a lelki biztonság iránti vágy, illetve a bizonytalanságérzet ellensúlyozása motiválja az eredeti állampolgárság megőrzését.

14. táblázat
Migrációs stratégia, lelki kötődés és állampolgárság iránti igény, százalék

		igen	igen, de csak akkor, ha nem veszíti el a jelenlegi állam- polgárságát	nem
gyökértelen	asszimiláns	65,9%	24,7%	9,4%
	transznacionális	46,7%	45,0%	8,3%
	szegregált	23,9%	46,3%	29,9%
	együtt	47,1%	39,0%	14,0%
kettős kötődés	asszimiláns	62,7%	23,6%	13,6%
	transznacionális	61,3%	24,0%	14,7%
	szegregált	21,9%	41,0%	37,1%
	együtt	47,6%	30,0%	22,4%
magyar kötődés	asszimiláns	82,0%	13,7%	4,3%
	transznacionális	76,6%	17,0%	6,4%
	szegregált	11,1%	55,6%	33,3%
	együtt	77,9%	16,1%	6,0%
anyaországához kötődés	asszimiláns	45,5%	43,2%	11,4%
	transznacionális	36,5%	39,2%	24,3%
	szegregált	15,9%	40,5%	43,6%
	együtt	24,3%	40,5%	35,2%

Egy másik tipológiában a jövőre irányuló migrációs célok mentén kerestünk különbségeket. Ennek jegyében négy lehetséges stratégiát különböztettünk meg: *a véglegesen letelepedő, a hazájába visszavágyó, a más országba továbbálló, illetve a kettős identitással jellemezhető* típusokat.

A véglegesen letelepedő típus újra Magyarországra költözne, és nem merül fel benne, hogy más országba vagy esetleg hazaköltözzön. Amikor migrációs célországnak választotta, pozitív kép élt benne Magyarországról, és perspektívát látott abban, hogy itt éljen. Kötődik Magyarországhoz, jobban, mint hazájához, és ünnepeit, szokásait, zenéjét és kultúráját is közelebb érzi magához. Érdeklí a magyarországi politika és közélet, jobban, mint a szülőhazájáé, és jobban is bízik a magyar intézményekben. Úgy látja, hogy a gyerekei már nem fognak hazamenni, és kötődni ehhez az országhoz.

A második típusba azok sorolhatók, akik bár Magyarországon élnek, továbbra is első sorban szülőföldjükhöz kötődnek. A zene, az ünnepek, a szokások továbbra is inkább oda kötik őket, jobban is érdeklik a hazai események, jobban bíznak az otthoni intézményekben. Gyerekeik jövőjét is inkább ott tudják elképzelni, és úgy vélik, identitásuk is a szülőföldhöz köti majd őket. Ha újra kéne elindulni, inkább otthon maradnának, és fontolgatják a visszaköltözést a szülőhazába.

A harmadik típusba azok sorolódtak, akik úgy gondolják, hogy már eredetileg is más országba kellett volna menniük, fontolgatják az elköltözést, de nem haza, hanem egy harmadik országba (Európában vagy azon kívül). Már az eredeti motivációik között is fontos szempont volt, hogy Magyarország ugródeszka lehet, azért választották ezt az országot célországnak, mert úgy látták, hogy innen könnyebb lesz továbbmenniük.

Végül a negyedik típust az jellemzi, hogy bár Magyarországon él, és nem is feltétlenül szeretne innen elmenni, szoros kettős identitás hatja át egyrészt Magyarország, másrészt a szülőföldje iránt. Érzelmi, szimbolikus téren mindkét országhoz kötődik, egyformán bízik (vagy nem bízik) az intézményeikben, egyformán érdeklik mindkét ország dolgai. A négy típus nagyjából egyforma súllyal van jelen a megkérdezett bevándorlómintában. A végleges letelepedést kizárja a hazatérés stratégiája, és hasonlóképpen az az alternatíva, hogy más országba költözzön valaki. A letelepedés azonban nem zárja ki a kettős identitást. A hazatérés, illetve az egy harmadik országba való távozás között gyenge, de pozitív korreláció figyelhető meg.

A különböző etnikai csoportok különböző mértékben vesznek részt a felsorolt négy típusban. A határon túli magyarok 56 százaléka a végleges letelepedést preferálja, de 24 százalékuk szeretne más országba továbbmenni, 11 százalékuk pedig a hazatérést fontolgatja. Az ukránok 40 százaléka szeretne továbbmenni, 37 százalékuk szívesen marad végleg Magyarországon, 13 százalékukat pedig a kettős identitás jellemzi.

A kínaiak és a vietnamiak stratégiája igen eltérő. A kínaiak közel 40 százaléka a hazatérést fontolgatja, és további 27 százalékuk szívesen továbbmenne más országba vagy kontinensre. Mindössze egynegyedüket jellemzi a kettős identitás. Ezzel szemben a vietnamiak többségét (51 százalék) a kettős identitás jellemzi, sőt 13 százalékukat áthatja az erős asszimiláció. Mindössze 16 százalékuk térne haza, és csupán 19 százalékuk menne tovább más országba.

A törökök 47 százaléka a hazatérés mellett van, 36 százalékuk kettős identitású. Az arabok többségét viszont a maradás és a végleges letelepedés jellemzi (41 százalék). Haza csak nagyon kevesen mennének, de a minta egyötöde vagy továbbállna, vagy kettős identitású.

15. táblázat

Jövőbe irányuló migrációs stratégia etnikai csoportok szerint, százalék

	máshova menne	maradna	hazamenne	kettős identitás jellemzi
határon túli magyar	23,7%	55,9%	11,4%	9,0%
ukrán	40,3%	36,9%	10,2%	12,6%
kínai	26,5%	8,0%	39,0%	26,5%
vietnami	19,4%	13,4%	16,4%	50,7%
török	10,3%	6,3%	47,1%	36,3%
arab	20,6%	41,2%	11,8%	26,5%
együtt	23,3%	26,9%	22,9%	26,9%

A jövőbe irányuló migrációs célok és a magyar állampolgárság megszerzésére vonatkozó elképzelések szorosan összefüggenek. Azok, akik maradni szeretnének, értelemszerűen élni kívánnak az állampolgárság megszerzésével. A különbség legfeljebb abban van, hogy van, aki ragaszkodik az eredeti állampolgárságához is, és van, aki nem. Azoknak viszont, akik inkább hazatérnének, 42 százaléka nem tart igényt a magyar állampolgárságra. Érdekes viszont, hogy több mint 50 százalékuk így is szeretné megszerezni a magyar állampolgárságot, sőt 21 százalék olyan is van, aki akár lemondana ezért az eredeti állampolgárságáról. E mögött feltehetően a magyar útlevel értéke áll. Azok körében is nagyon magas a magyar állampolgárság megszerzésének igénye, akik tovább szándékoznak menni. Úgy tűnik, hogy a válaszadók úgy gondolják, bárhová vesse őket a sors, a magyar útlevel kiváló jogi és politikai státust biztosít majd. Hasonlóképpen gondolkoznak azok is, akiket kettős identitással írtunk le. A magyar útlevel feltehetően azért értékelődik fel a szemükben, mert a szülőhazájukkal fenntartott szoros viszonyban fontos erőforrásnak vélik a magyar politikai státust.

16. táblázat

Jövőbe irányuló migrációs stratégia honosítási szándék szerint, százalék

	igen	igen, de csak ha nem veszíti el a jelenlegi állam- polgárságát	nem
máshová menne	50,4%	36,1%	13,5%
maradna	66,6%	23,8%	9,7%
hazamenne	21,2%	36,7%	42,0%
kettős identitású	41,3%	36,7%	21,9%
együtt	46,3%	32,9%	20,8%

Itt is megnéztük, hogy a lelki kötődés és a jövőre irányuló migrációs tervek hogyan befolyásolják az állampolgárság megszerzésére, illetve az eredeti állampolgárság megőrzésére vonatkozó igényt.

Az erős magyar kötődés, akár letelepszik végleg valaki, akár máshová költözik, felértékeli a magyar állampolgárságot. Ez még azok körében is igaz, akik azt tervezik, hogy a jövőben hazatérnek, vagy akiket kettős kötődés jellemez. Ez utóbbiak esetében azonban jelentősen megnő az igény a kettős állampolgárság iránt.

A gyökértelenségérzet viszont, akár marad az illető, akár továbbvándorol, felértékeli a „hozott” állampolgárságot. Ha pedig hazatérni szándékozik, értelemszerűen csökken a magyar állampolgárság fontossága. A kettős kötődéssel jellemzett csoport abban különbözik ettől, hogy itt – leszámítva azokat, akik haza akarnak térni – a magyar állampolgárság sokkal fontosabbnak tűnik.

17. táblázat

Lelki kötődés, jövőre irányuló migrációs tervek és állampolgárság iránti igény, százalék

		igen	igen, de csak ha nem veszíti el a jelenlegi állampol- gárságát	nem
gyökértelen	máshová	43,4%	50,0%	6,6%
	marad	56,8%	33,7%	9,5%
	haza	38,1%	35,7%	26,2%
	kettős	44,6%	35,7%	19,6%
	együtt	47,6%	39,0%	13,4%
kettős kötődés	máshová	56,3%	29,6%	14,1%
	marad	64,4%	17,8%	17,8%
	haza	15,8%	50,0%	34,2%
	kettős	46,3%	29,1%	24,6%
	együtt	47,6%	30,2%	22,2%
magyar kötődés	máshová	73,7%	15,8%	10,5%
	marad	85,3%	10,9%	3,9%
	haza	50,0%	38,9%	11,1%
	kettős	66,7%	33,3%	0,0%
	együtt	78,2%	15,7%	6,0%
anyaországhoz kötődés	máshová	32,3%	43,5%	24,2%
	marad	39,6%	43,8%	16,7%
	haza	14,3%	33,3%	52,4%
	kettős	26,6%	50,6%	22,8%
	együtt	24,1%	40,8%	35,1%

Az anyaországhoz való kötődés, bárhová is sodorja a sors az illetőt, leértékeli a honosítás fontosságát, még azok körében is, akik maradni szeretnének Magyarországon, az anyaországához kötődő és hazatérni készülő migránsok körében sem elhanyagolható azoknak az aránya, akik az eredeti állampolgárság mellett a magyart is meg akarják szerezni.

Összegzés

Elemzésünkben hat magyarországi bevándorló csoport honosítással kapcsolatos terveit vizsgáltuk. Összességében úgy találtuk, hogy a vizsgált személyek valamivel kevesebb, mint fele tervezi a magyar állampolgárság megszerzését. Ez nem jelentéktelen arány, de a spanyolországi bevándorlók honosítási terveivel összehasonlítva elmarad a várakozásoktól. Az állampolgárság megszerzése főképp a határon túlról érkező etnikai magyar bevándorlókat jellemzi, de az átlagosnál magasabb a szomszédos országokból érkező nem magyar származásúak körében is. Minél távolabbról érkezik valaki Magyarországra, és minél nagyobbak a kulturális és szocializációbeli különbségek, annál kevésbé tervezi a végleges megtelepedést és honosítást. Ez alól leginkább az jelent kivételt, amikor a migráció hátterében olyan tényezők játszzák a döntő szerepet, mint az anyaországban elszenvedett üldöztetés, illetve a szülőhazában megtapasztalt politikai-gazdasági hátrányok.

Általában azt mondhatjuk, hogy – leszámítva a határon túlról áttelepülő magyarok sajátos csoportját – Magyarország a migráció tekintetében csupán tranzitország: sok bevándorló számára nem az otthonra találást és a végleges letelepedést jelenti, hanem pusztán egy állomást egy hosszabb migráns életpálya során. A megkérdezettek egyötöde nem kíván élni az állampolgári státus megszerzésével. Külön típust képeznek a transznacionális migránsok, akik a kettős állampolgárság intézményét részesítik előnyben (jellegzetesen ilyen stratégiát követnek a kínai diaszpóra sikeres vállalkozói). Az anyaországgal fenntartott szoros kapcsolat megköveteli a kettős jogi státus megőrzését, másrészt – miközben sokan nem is kívánnak végleg megtelepedni Magyarországon, és a továbbvándorlás gondolatát fontolgatják – a magyar állampolgárság fontos formális-adminisztratív előnyöket jelent a jövőbeli tervek megvalósításához is.

Részben ezzel magyarázható, hogy a honosításra vonatkozó elképzelések szinte alig mutatnak összefüggést a bevándorlók sikeres társadalmi integrációjával (elért gazdasági státus, foglalkozási és anyagi mobilitás, elégedettség és szubjektív státus), illetve a bevándorlók demográfiai jellemzőivel (életkor, a tartózkodás hossza és jogi formája, családi helyzet). A migráns sikere egyaránt szolgálhat alapot a továbbvándorlásra és a befogadó országba való beilleszkedésre és a teljes integrációra. A kudarc eredményezheti a szülőhazába való visszatérést, de ösztönözheti a migránst arra is, hogy más országban próbáljon szerencsét. Ha viszont a migráns helyzete átmeneti, az elbizonytalanodással jár: maradjon, vagy továbbmenjen, vagy térjen haza?

Nem a siker vagy kudarc, hanem sokkal inkább a migráns előélete és a jövőbeli migrációs célja, illetve a jövőre irányuló migrációs stratégiája az, ami elsősorban meghatározza,

hogy ki tervezi az állampolgárság megszerzését. Ebből a szempontból eredményeink azt mutatják, hogy az etnikai háttér (ukrán, arab, török, kínai, vietnami, határon túli magyar), az ország, ahonnan a migráns érkezett, és a migráció sajátos gazdasági, társadalmi és kulturális háttere az, ami a végleges letelepedés és honosítás szándékát elsősorban meghatározza. Ebből is fakadhat, hogy a siker és kudarc mértékét a bevándorló kevésbé méri a bevándorló ország lakosainak helyzetéhez, sokkal inkább a szülőhazája állapotához és honfitársai helyzetéhez.

A végleges letelepedés és honosítás szándékát persze befolyásolja az is, hogy milyen tervekkel érkezett valaki Magyarországra, és mi az érzelmi viszonya a befogadó országhoz. Eredményeink azt mutatják, hogy a honosítani szándékozók erős érzelmi és személyes (családi) szálak kötik Magyarországhoz. Eredményeink szerint leginkább azok tervezik a honosítást, akik erős magyar kötődést éreznek, legkevésbé pedig azok, akik az anyaországhoz kötődnek. Úgy tűnik, hogy akik maradni akarnak, azért is választották Magyarországot migrációs célországnak, mert itt komoly perspektívákat láttak. Ezek a szubjektív tényezők sokszor fontosabb „kötőanyagot” jelentenek, mint a tényleges egzisztenciális sikerek.

A fogadó ország azonban sokat ronthat ezen a képen. Miközben a végleg megtelepedni szándékozókban a magyar intézmények iránt fokozott bizalom mutatkozik, az az általános vélemény, hogy a letelepedéshez szükséges engedélyek megszerzése komoly nehézségeket okoz a frissen érkezetteknek. A bevándorlással kapcsolatos magyarországi hivatalos eljárást a válaszadók nagyon negatívan ítélik meg, annál negatívabban, minél inkább élni kívánnak az állampolgárság megszerzésével. Az pedig külön is érdekes, hogy a letelepedés és honosítás eljárásának negatív megítélése a közvetlen környezetükből érkezettek, nevezetesen a határon túli magyarok és az ukránok körében erősebb.

A honosítás szándéka kapcsolódást mutat az identitás számos vonatkozásához is. A honosítás szándéka csökkenti a megkérdoztetekben a gyökértelenség érzetét, és erősíti az új otthonra találás pozitív érzetét. Azok viszont, akik nem szándékoznak magyar állampolgárságot szerezni, éppen az otthonra találás nehézségeit és a gyökértelenség érzetét hangsúlyozzák. Az új otthon megtalálásának vágya különösen a határon túli magyarokban, az ukránokban és a vietnamiakban erős, és a honosítás lehetősége ezt az érzést szignifikánsan felerősíti. A honosítani kívánók (leszámítva értelemszerűen a határon túlról érkezett magyarokat) a nyelv elsajátítását is kiemelten fontos feltételnek tekintik.

Azok körében, akik állampolgárságra pályáznak, a többség (70 százalék) nem zárja ki, hogy a gyereke visszaköltözzön a szülőhazába, de abban már megosztottak (fele-fele), hogy a gyerekeik magyarok, illetve más állam polgárai lesznek-e, vagy pedig a család eredeti etnikai származását fogják követni. Azok többsége, akik állampolgárságot akarnak szerezni, úgy látja, hogy gyereke már magyarnak vagy más ország állampolgárának fogja vallani magát. Ezzel szemben a zárt etnikai identitás mindenképpen gyengíti a magyar állampolgárrá válás esélyeit.

Végül elemzésünk azt jelzi, hogy szoros kapcsolat mutatható ki a különböző migrációs stratégiák, illetve a honosítás iránti igény között. Azok, akik az asszimiláció útját járják, szinte egyöntetűen honosítani szeretnének. Ugyanakkor, akiket beágyazott transznacionális stratégiával jellemeztünk, szintén élni kívánnak az állampolgárság megszerzésével. Legkevésbé a szegregált transznacionálisnak hívott csoport tagjai vágynak magyar állampolgárságra, és ha mégis, akkor is megőrizve az eredeti állampolgárságukat.

Azok, akik maradni szeretnének, értelemszerűen élni kívánnak az állampolgárság megszerzésével. A különbség legfeljebb az, hogy van, aki ragaszkodik az eredeti állampolgárságához is, és van, aki nem. Azoknak viszont, akik inkább hazatérnének, 42 százaléka nem tart igényt a magyar állampolgárságra. Érdekes viszont, hogy több mint 50 százalékuk így is szeretné megszerezni a magyar állampolgárságot, sőt 21 százalék olyan is van, aki akár lemondana ezért az eredeti állampolgárságáról. Ugyanakkor azok körében is, akik tovább szándékoznak menni, nagyon magas a magyar állampolgárság megszerzésének az igénye. Úgy tűnik, hogy a válaszadók úgy gondolják, bárhová vesse őket a sors, a magyar útlevelel kiváló jogi és politikai státust biztosít majd nekik.

Kínaiak és a magyar állampolgárság

2001 és 2006 között mindösszesen 46 kínai állampolgár kapott magyar állampolgárságot.¹ Tekintve, hogy a magyarországi bevándorlók között a határon túli magyarság után a kínaiak alkotják a legnagyobb migráns közösséget, felmerül, hogy mi állhat a rendkívül alacsony szám mögött. Jelen tanulmányban a magyar állampolgárság iránt való szerény érdeklődés okait a kínai migránsokra jellemző boldogulási és iskoláztatási stratégiákban keresem.²

Az állampolgárság megszerzésének szándéka

Egy magyarországi bevándorlókat vizsgáló kérdőíves kutatás³ szerint elmondható, hogy a kínaiak mindössze 27 százaléka szeretne feltétel nélkül magyar állampolgárrá válni, és 32 százalék pedig teljes mértékben elutasítja a magyar állampolgárság megszerzésének lehetőségét. Ugyanezek az arányok a sok szempontból hasonló társadalmi helyzetű vietnamiak körében 41, illetve 19 százalék.

A már hivatkozott kutatás alapján elmondható, hogy a magyar állampolgárság megszerzésének igénye nem köthető alapvető migrációs és társadalmi jellemzőkhöz. Kézenfekvő lenne azt feltételezni, hogy minél hosszabb időt tölt egy kínai migráns Magyarországon, vagy minél jobban beszél magyarul, annál nagyobb valószínűséggel törekszik a magyar állampolgárság megszerzésére – ez azonban nem látszik az adatokból: a Magyarországra érkezés időpontja vagy a magyar nyelvtudás és a magyar állampolgárság megszerzésének szándéka között statisztikai értelemben nincsen összefüggés. Az állampolgárság megszerzésére való törekvés továbbá független nemtől, kortól, iskolai végzettségtől. Elsőre talán az is meglepőnek tűnhet, hogy a magyarországi vállalkozással bíró kínaiak sem töreksenek a magyar állampolgárság megszerzésére. Véleményem szerint a jelenség mögött azok a speciális stratégiák állnak, amelyek a kínai migránsok esetében összekapcsolódnak a társadalmi és földrajzi mobilitással.

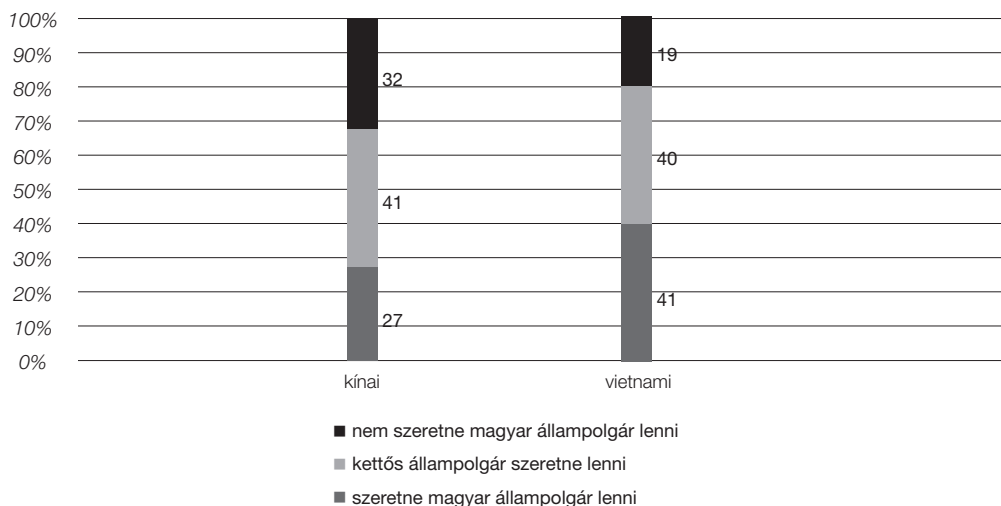
¹ Forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/allpolg/allpolg06t.pdf>. Érdeemes lett volna bemutatni a kínai állampolgársági kérelmek alakulását is, de a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalban a kézirat leadásáig ezt nem bocsátották rendelkezésemre.

² Köszönettel tartozom Várhalmi Zoltán szociológusnak, aki rendelkezésemre bocsátotta a magyar társadalomkutatók kínaiakkal kapcsolatos írásait, illetve segített kutatási adatok, statisztikák beszerzésében és feldolgozásában. Nélküle a jelen tanulmány nem született volna meg.

³ A tanulmánybeli statisztikák az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet és az ICCR Budapest Alapítvány által folytatott Bevándorlók Magyarországon elnevezésű, Európai Integrációs Alap által támogatott survey vizsgálaton alapulnak. Az adatfelvételre 2009 júniusa és augusztusa között került sor. A kínai és vietnami alminták reprezentatívnak tekinthetők kor, nem és munkaerő-piaci státus szerint (N kínai = 200, N vietnami = 200)

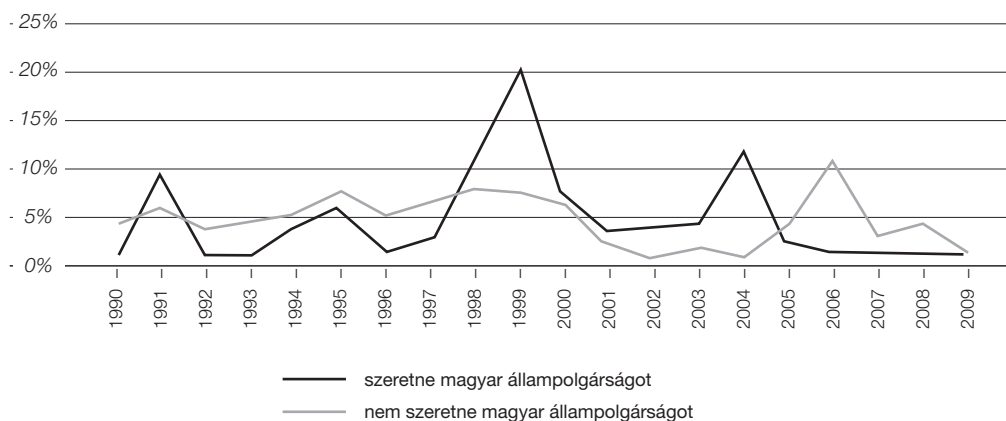
1. ábra

Kínaiak és vietnamiak között a magyar állampolgárságra való törekvés szándéka

2. ábra

A magyar állampolgárság megszerzésének szándéka és az érkezés ideje közötti összefüggés

A kínaiak 41 százaléka, a vietnamiak 40 százaléka fontolná meg a magyar állampolgárság megszerzését, ha nem veszítené el jelenlegi állampolgárságát. A kettős állampolgárság intézménye tehát jóval vonzóbb mindkét csoport számára, mint a feltétel nélküli magyar állampolgárság. Kína azonban nem ismeri el a kettős állampolgárság intézményét.

1980 előtt három állampolgársági törvény is lehetővé tette a kettős állampolgárságot a kínaiak számára: az 1909. évi Qing-dinasztia állampolgársági törvénye, az 1912. és 1929. évi Kínai Köztársaság (Zhonghua Minguo) állampolgársági törvénye. Az 1980

szepemberében jóváhagyott Állampolgársági Törvény azonban megszüntette a kettős állampolgárság intézményét. A külföldön korábban megtelepedett, kettős állampolgársági státusban lévőkötől automatikusan megvonták a kínai állampolgárságot (Ma, 2003).

A kettős állampolgárság megszüntetését a Kínai Népköztársaság 1949-es megalakulása utáni nemzetközi helyzettel indokolták, és a kettős állampolgárok védelmében szüntették meg. Kína elszigetelt diplomáciai helyzete miatt a környező, főleg délkelet-ázsiai országokban és távolabbi „nem baráti” országokban, például Indonéziában gyanakodva tekintettek a kettős állampolgárokra. Számos esetben felmerült, hogy a kettős állampolgárok a Kínai Kommunista Pártot képviselik, kémkednek és más módon is veszélyeztetik a befogadó ország biztonságát. A délkelet-ázsiai országokban a Kínából származó kettős állampolgárok gazdasági hatalma sértette a helyi érdekeket, és számos hisztériakeltő incidensre került sor. A kínai állam a diplomáciai kapcsolatok javítása érdekében, a helyi kínaiak védelmében megszüntette a kettős állampolgárság intézményét: kivette a képletből a zavaró elemet (Shang, 2008).

Az 1980-as állampolgársági törvény meghozatalától 30 év telt el, és az eltelt idő alatt Kína és a világ is megváltozott. Kína a világ egyik legjelentősebb gazdasági hatalmává nőtte ki magát, és a nemzetközi politikában is egyre aktívabb szerepet játszik. A megváltozott körülmények okán, sokan érvelnek az állampolgársági törvény megváltoztatása mellett.

Egyesek amellet érvelnek, hogy Hongkong és Makaó „visszatérése” miatt Kínában valójában már létezik a kettős állampolgárság intézménye, így az 1980-as törvény értelmetlenül korlátoz (Yang – Yin, 2006). Mások azzal érvelnek, hogy a globalizáció és a nemzetközi kapcsolatok javulása miatt egyre több kínai vállal külföldön munkát. Őket nem szabad az állampolgárság dilemmájába kényszeríteni (hiszen a befogadó ország állampolgárságának megszerzése, hosszú távú tartózkodás esetében, jelentősen megkönnyítheti a mindennapi életet), nem szabad, hogy az állampolgársági törvény miatt Kína értékes humán kapacitást veszítsen el (Ye, 2010). Ezzel összefüggésben érvként felmerül az is, hogy a már hosszú ideje külföldön dolgozó, már nem kínai állampolgárságú, sikeres elit örömmel venné, ha visszakapná kínai állampolgárságát, aminek eredményeképpen tőke, technikai innováció, tapasztalat áramolna vissza, s mindez tovább fokozná Kína versenyképességét. Az érvelők példaképpen Indiára tekintenek, ahol kettős állampolgárságot kínálnak a már külföldön született indiaiaknak, és arra ösztönzik őket, hogy a letelepedési országban megszerzett erőforrásaikat indiai vállalkozásokban hasznosítsák (Lessinger, 1992).

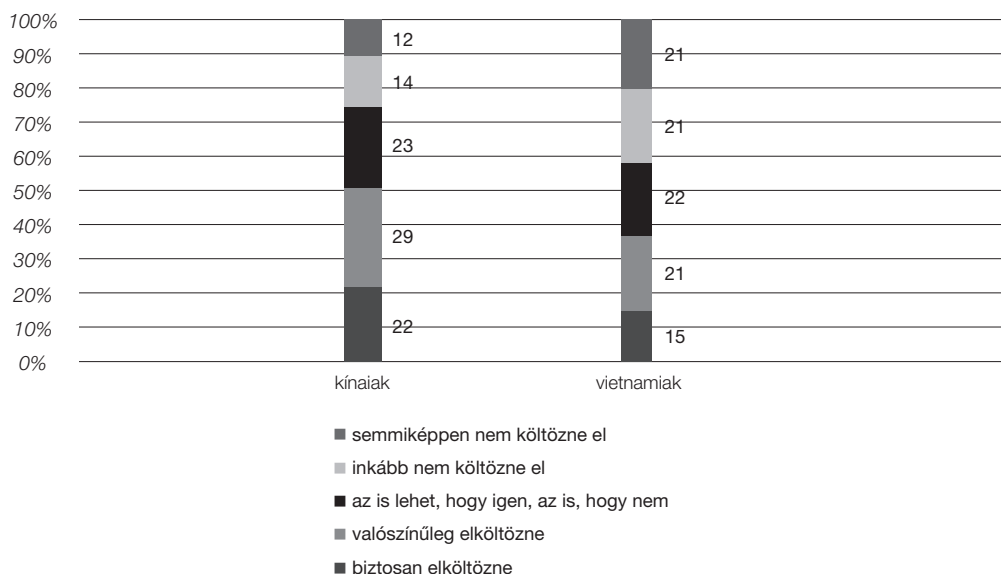
A kettős állampolgárság ellenzői elismerik a kettős állampolgárságból fakadó nemzetgazdasági előnyöket, de nem a törvény módosítását, hanem más megoldásokat szorgalmaztak. Ennek hatására született meg 2004-ben a Zöld Kártya törvény, amely olyan speciális tudású szakembereknek és topmenedzsereknek kínál előnyöket Kínában, akik kínai származásúak, de nem kínai állampolgárok (Zhu, 2009). A törvény megszületése kifogta a szelet a változtatni kívánók vitorláiból, a kérdés lekerült a napirendről.

Boldogulási stratégiák

Általánosságban elmondható, hogy a kínai migránsok körében a társadalmi mobilitási stratégiák nem a magyarországi mintákat követik – a gyűjtőpontok sokkal inkább a jelentős gazdasági fejlődésen átmenő, modernizációban hatalmas lépéseket tevő Kína és a fejlett országok köré összpontosulnak. Ezt bizonyítja, hogy a kínaiak 51 százaléka biztosan vagy valószínűleg elköltözne Magyarországról, ha javítani tudná ezzel életkörülményeit. Ugyanez az arány a vietnamiak esetében „csak” 36 százalék.

3. ábra

Kínaiak és vietnamiak elköltözési szándéka

Azok, akik életszínvonaluk javítása érdekében elköltöznének Magyarországról, elsősorban másik európai országba mennének (52 százalék), de jelentős azok aránya is, akik hazaköltöznének Kínába (40 százalék).

4. ábra

Hova költöznének a Kínaiak?

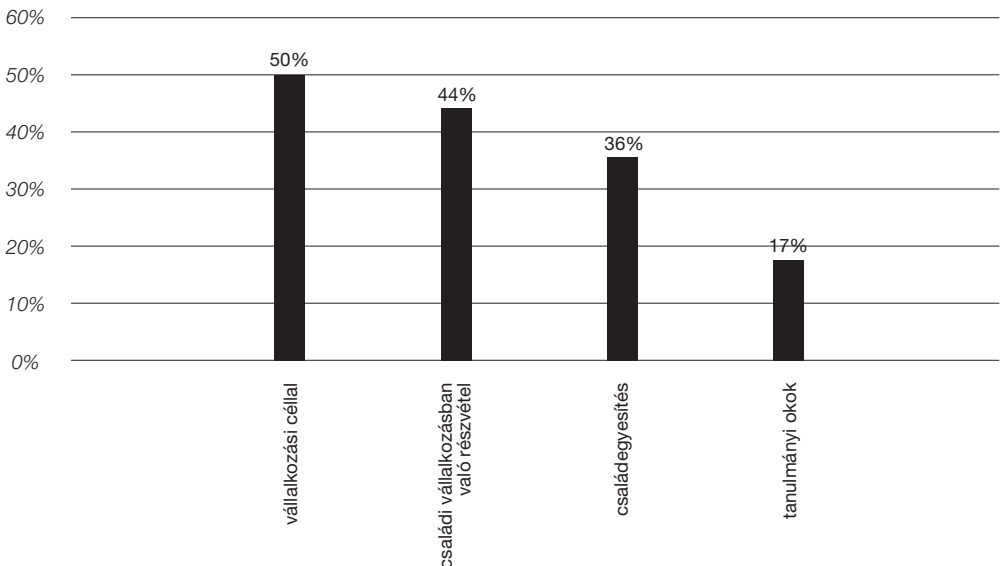

A magyarországi kínai migrációt lényegében az különbözteti meg másoktól, hogy vállalkozási céllal érkeztek, érkeznek Magyarországra. A vietnami közösség is elsősorban a kereskedelmi vállalkozásokban érdekelt, de magyarországi tartózkodásuk már az államszocializmus ideje alatt, a különböző tanulmányi csereprogramokban és gazdasági együttműködési keretekben alapozódott meg. Velük ellentétben a kínai migránsok nagyszámú megjelenését az 1986-os kínai útlevél-liberalizáció és piaci nyitás, illetve a magyar átmeneti vízummentesség segítette elő. A kínai állam számos formában ösztönözte és támogatta a külföldi vállalkozást, amit tovább katalizált a magyar rendszerváltás utáni gazdasági válság. A kínai migránsok olyan gazdasági tereket találtak itt, ahol határokon átnyúló kereskedelemi kapcsolataikra támaszkodva hatalmas profitot tudtak realizálni – ez volt a magyarországi kínai kolónia aranykora. A helyzetet Várhalmi nagyon találóan írja le: „*A budapesti és vidéki piacokon gyakran látott, rosszul öltözött, télenyáron pult mögül zoknit áruló kelet-ázsiai kiskereskedő nem feltétlenül vegetál. Nem ritka, hogy gazdasági tevékenysége inkább nagykereskedelem: beszállítója magyar üzleteknek, akár üzletláncoknak, de az is előfordulhat, hogy széles körű nemzetközi ügyfélköre van – román, ukrán, lengyel, szlovák viszonteladóknak adja el termékeit.*” (Várhalmi, 2010, 173. oldal)

A vállalkozói motivációt támasztják alá a már hivatkozott kérdőíves vizsgálat eredményei is. Eszerint a Magyarországon élő kínaiak fele kifejezetten vállalkozás beindításának a céljából, 44 százalékuk pedig egy családi gazdaságban való részvétel céljából érkezett Magyarországra.

5. ábra

A budapesti kínaiak bevándorlásának okai

A kínai bevándorlók ilyen értelemben nem jellemezhetők Li „elitmigráció” fogalmával. Elit migránsnak nevezhetők azok, akik speciális tőkájukre, „jó hírnevükre”, tudásukra alapozva migrálnak, és ezeket kamatoztatják a befogadó társadalom elsődleges munkaerőpiacán (Li, 2002).

A kínai migránsok vállalkozók. A saját vállalkozással nem rendelkező kínaiak döntő többsége honfitársainak dolgozik, és igyekeznek kialakítani saját, jövőbeli vállalkozásuk alapjait. A kínai vállalkozások a társadalmi mobilitási stratégia eszközei, így boldogulásukat nem is a többségi társadalomra inkább jellemző elsődleges munkaerőpiacon képzelik el. Igaz, a nyelvtudás hiánya, az eltérő oktatási rendszer sajátosságai és a többségi társadalom nem mindig nyitott hozzáállása miatt ott komoly hátrányokat is szenvednének.

A kínai vállalkozások nincsenek lokalitáshoz kötve. Ezt jól szemlélteti, hogy a kilencvenes évek végére a magyarországi kínai kolónia lélekszáma jelentősen megcsappant, részben a dokumentumokhoz való hozzáférés nehézségei, részben pedig az olcsó bevásárlóközpontok erős konkurenciája miatt. Ekkor sokan hazatértek Kínába, mások a környező kelet-európai országok piacait célozták meg, hogy ott folytassák jövedelmező gazdasági tevékenységüket. A kínai vállalkozások tehát rendkívül mobilak, oda települnek, ahol gazdasági tevékenységüket optimalizálni tudják.

A kínaiak boldogulási stratégiái szempontjából a magyar állampolgárság nem nyújt a tartózkodási engedéllyel nagyobb előnyöket. Az utóbbival járó előnyök a társadalombiztosítás, oktatás vagy utazás terén megfelelőek a kínaiak számára. Ellenben a kínai állampolgárság elvesztése súlyos ár lenne a magyar állampolgárságért cserébe.

Iskoláztatási stratégiák

Az iskoláztatási stratégiák vizsgálata azért lehet releváns a magyar állampolgárság szempontjából, mert arról szolgáltat információt, hogy egy migráns közösség hogyan és hol képzei el jövőjét, mit tekint sikernek. Véleményem szerint a boldogulási stratégiák inkább a migránsok jelenéről, az iskoláztatási stratégiák a jövőről szólnak. Alább bemutatom a kínai migránsok iskoláztatással kapcsolatos dilemmáit.

Minden szülő arra vágyik, hogy gyermeke többre vigye, és manapság ennek legfőbb csatornája az iskoláztatás – ez a kínaiak körében sincsen máshogyan. Sőt a konfuciánus hagyományok csak erősítik és az európaiaktól némileg eltérő színezetet is adnak a tanulás társadalmi szerepének. A konfuciánus hagyományokban kiemelt szerepe van az iskolai siker és morál kapcsolatának, itt is megnyilvánul a kitartás és a szorgalom alapvető fontossága. Konfucius úgy gondolta, hogy az embereknek nagyon hasonló a természetük, csak a műveltség különbözteti meg őket (Li, 2009). A gyerekek iskolai sikerei nemcsak az intergenerációs mobilitás miatt fontosak, hanem a család becsülete, jövője miatt is. A gyerek jó iskolai eredményeivel fejezi ki engedelmességét és így szeretetét szülei iránt: a gyerek sikere a család presztízse.

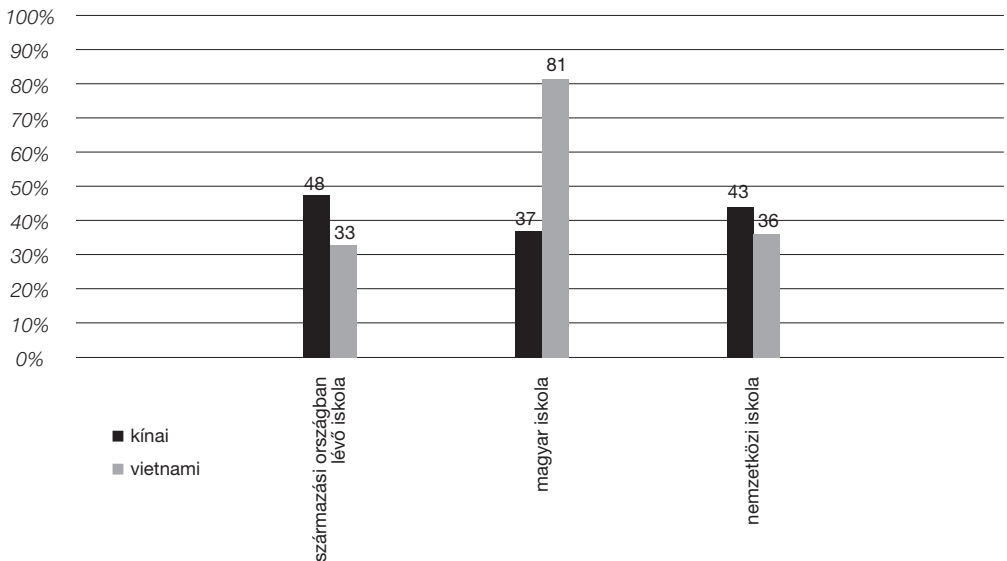
A konfucianizmusban a tanulás szélesebb értelemben vett társadalmi szerepe is jelentős. A társadalmi mobilitás mellett a közjó is az oktatáson keresztül valósulhat meg. Ezt jól szemlélteti a 2500 évvel ezelőtt írt *Beszélgetések és mondások* című könyv egyik leg több-ször idézett része: „Ha a hivatalnok dolgozik, többet tud tanulni, és jobban tudja szolgál-ni az embereket. Ha egy ember jól tanul, akkor hivatalnok lehet, és így szolgálhatja az embereket.”

Elméletben tehát minden kínai arra törekszik, hogy gyermekét a lehető legjobb okta-tásban részesítse, de Kínában az anyagi helyzetük, lehetőségeik és szocio-kulturális be-ágyazottságuk gyakran nem teszi lehetővé, hogy megvalósítsák álmaikat. Egy Magyar-országban vállalkozó kínai migráns számára azonban a lehetőségek széles tárháza nyílik ki. A másik lényeges különbség a Kínában és a Magyarországon élő kínaiak között, hogy az itteni kínaiak jóval többet követelnek meg a gyerekeiktől, feltételezhetően azért, mert teljesítménymotivációjuk nagyobb (Boneva–Frieze, 2001).

A kínai migránsok legszívesebben (48 százalék) Kínában lévő iskolába járatnák/járatják gyermekeiket. A második helyen a nemzetközi iskolák állnak (43 százalék). A kínai és vietnami preferenciákban leginkább a magyar intézmények kapcsán szembeötlő a kü-lönbőség: míg a vietnamiak 81 százalékban, addig a kínaiak csak 37 százalékban preferál-nák azokat. Milyen megfontolások állnak a kínaiak iskolaválasztási preferenciái mögött?

6. ábra

Iskolaválasztási preferenciák a kínaiak és vietnamiak körében

A kínai migránsoknak, az összetett boldogulási stratégiák miatt, számos szempontot kell mérlegelniük az iskolaválasztásnál. Az egyik legfontosabb szempont a kínai nyelvtudás. A kínai nyelv elfelejtése a migráns szülők rémálma, ezért hosszabb-rövidebb időre haza-

küldik gyerekeiket Kínába, hogy a rokonok felügyelete alatt néhány évet mindenképpen járjanak ott iskolába. A nyelvtudás elfelejtése bezárná a kapukat Kína felé, redukálná a boldogulási stratégiákat, aminek eredményeképpen bizonytalanná válna a gyerekek jövője.

Sok kínai úgy gondolja, hogy a minőségi oktatás egyedül az angolszász nemzetközi iskolákban van, de az ilyen választások középpontjában elsősorban nem a konkrét ismeretek megszerzése áll. A nemzetközi iskolák választásában sokkal fontosabb az angol nyelv és mentalitás, gondolkodás elsajátításának lehetősége. A mai világ globális falu: itt mindenkinek ismernie kell azt a nyelvet, amit nyugaton leginkább használnak, és azt a gondolkodást, amely mentén szerveződik ott a mindennapi élet. A szülők a nyelv és a mentalitás elsajátításában a nyugat-orientált nemzetközi mobilitási csatornába való bekapcsolódás lehetőségét látják, így próbálják biztosítani gyerekeik versenyképességét.

Sokan úgy gondolják, hogy magyar iskolába csak addig kell gyermekeiket járatni, amíg valamilyen szinten megtanulnak magyarul. Mások a magyar iskolákat kifejezetten az érettségi megszerzése miatt preferálják, hiszen később csak így tudnak majd nyugaton továbbtanulni. Az iskolaválasztás persze nagymértékben függ a szülők sikerességétől is. A nemzetközi iskolák, a nyugati tanulmányok jelentős összegekbe kerülnek, sokan ezt nem engedhetik meg maguknak, ilyen esetekben a magyar iskola választása inkább kényszer, mint preferencia.

A kínai migránsnak tehát több szempontot figyelembe véve kell kialakítani gyerekei iskoláztatási stratégiáját. Ennek eredménye a megszakított iskoláztatás: eszerint a gyerekek különböző típusú intézményekben, különböző országokban részesülnek oktatásban.

Az eddigiekből látható, hogy az oktatási stratégiák is rendkívül összetettek, és nem kötődnek lokalitáshoz. A magyar állampolgárságnak az oktatási stratégiák szempontjából sincs kiemelkedő jelentősége. A magyar állampolgársággal a második generáció még messzebb kerülne Kínától, ezt pedig semelyik szülő sem szeretné.

Összefoglalás

A kínai migránsok tehát nem törekszenek a magyar állampolgárság megszerzésére. Ennek oka azonban nem abban rejlik, hogy nem szeretnék Magyarországot, vagy hogy elutasítanák az európai életvitelt, értékeket. Egy másik tanulmányomban kifejtettem (Guo, 2011), hogy a magyar társadalomkutatók eltúlozzák a magyarországi kínaiak „különállását”, és a sok területen végbemenő közeledés ellenére a különbségekre összpontosítanak. Véleményem szerint a kínai gazdasági fellendülés egy olyan speciális helyzetet teremt, hogy a józan ész azt diktálja: nem szabad kapukat bezárni, nem szabad felégetni az intézményes hidakat a világ legdinamikusabban fejlődő országa felé. A globalizáció fokozódása pedig megteremti a lokalitástól független társadalmi mobilitás lehetőségét. A kínai migránsok társadalmi mobilitási stratégiái a globális térben értelmezendők,

és a lehetőségek állnak a középpontban. Márpedig a magyar állampolgárság kifejezetten korlátozó keretnek számít a földrajzi helytől független lehetőségek terepén.

Az összetett boldogulási és iskoláztatási stratégiákat Nyíri Pál magyar társadalomkutató szavai kiválóan szemléltetik: „[a kínaiak többsége] folyamatosan és állandóan alkalmazkodva mérlegel számos tényezőt, melyek között szerepel a lehetséges jövedelem és mobilitás, a legális tartózkodáshoz való jog, az életminőség és a társadalmi ranglétrán felfelé való elmozdulás esélyével kecsegtető iskoláztatáshoz való hozzáférés a gyermekek számára”. (Nyíri, 2002, 169. oldal.) A stratégiákon túl nem szabad megfeledkeznünk arról a régi kínai közmondásról sem, hogy „minden lehulló falevél a gyökereit keresi”. Vagyis az öregedő ember mindig szülőföldjére vágyik – így van ez a kínai migránsokkal is, „nyugdíjas éveiket” már Kínában töltেনék el, és már csak emiatt sem árt kínai állampolgárnak lenni.

Felhasznált irodalom

BONEVA, BONKA S. – FRIEZE, IRENE HANSEN (2001): **Toward a concept of a migrant personality.** *Journal of Social Issues*, 57. évf., 477–492. old.

GUO XIAOJING (2011): **Beilleszkedtek-e a magyarországi kínaiak? Távol-Kelet (megjelenés alatt)**

LESSINGER, JOHANNA (1992): **Nonresident-Indian Investment and India's Drive for Industrial Modernization.** In: Rothstein, Frances Abrahamer – Blim, Michael L. (szerk.): *Anthropology and the Global Factory.* Bergin & Garvey, New York, 62–82. oldal.

LI LI (2009): **Kongzi Jiaoyu Sixiang de Renwen neihe yu jiaoyu jia zhi.** In: *Jiaoyu tansu. Heilongjiangsheng jiaoyu kexue yanjiuyuan.*

LI MINGHUAN (2002): **Ouzhou huaqiao huaren shi.** *Zhongguo huaqiao Chubanshe, Peking.*

MA CHENGYUAN (2003): **Guoji fa.** *Zhongguo Renmin Daxue Chubanshe, Peking.*

NYÍRI PÁL (2002): **Új ázsiai migráció Kelet-Európába: a magyarországi kínaiak.** In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 161–179. oldal.

SHANG LILEI (2008): **Shuangchong guoji zai zhongguo – qiantan zhongguo de shuangchong guoji wenti de jie jue.** In: *Fazhi yu Shehui. Yunnansheng faxuehui.*

VÁRHALMI ZOLTÁN (2010): **A budapesti kínai és vietnami gazdasági klaszterek néhány jellegzetessége.** In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.) / *Változó migráció – változó környezet, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 173–189. oldal.*

YANG SHUMING – YIN HUI (2006): **Shuangchong guoji jiqi falü shijian – jianlun woguo guojifa de lifa gaijin.** *Nanjing daxue bao, Nanking.*

YE PENGFEI (2010): **Yinmin liyi, guojialiyi yiji shuangchong guoji – guanyu zhongguo shuangchong guoji de fenxi.** *In: Fazhi yu Shehui. Yunnansheng faxuehui.*

ZHU XIAOCHUN (2009): **Lun woguo chengren shuangchong guoji de liyubi.** *In: Fa xue yanjiu. Zhongguo shehui kexueyuan faxue yanjiusuo, Peking.*

„Gépezet az egész, és a gépezetben minden egyforma”

– *Hogyan kerültél Magyarországra?*

– Anyu Mongóliában gyerekruhákat varrt, nagyon jó varrónő volt. A '90-es években cseremunkásokat küldtek ide Magyarországra, összesen három embert, és anyu volt az egyik. Egy évet dolgozott egy varrodában, és látta, hogy itt jól meg tudna élni. Mongóliában nagy a szegénység, és amikor visszament Mongóliába, megbeszélte mindenkivel, és aztán elhozta Magyarországra aput meg a két kisebbik testvéremet, mert csak arra volt pénz, de fél év után küldött pénzt, hogy mi is jöjjünk a nővéremmel, és akkor teljes lett a család, apu, anyu, négy gyerek. '93 óta itt vagyunk. Mongóliából úgy jöttünk el, hogy mindent ott hagytunk, mindent, a házat, a bútort, mindent, itt kezdtünk új életet. Lakást bérlünk, beiratkoztunk iskolába. Akkor még nem tudtuk, hogy van a tartózkodási engedéllyel, mert ahol anyuék dolgoznak, ott elintézték nekik a papírjukat. Évente volt hosszabbítása, szóval anyunak ezzel nem is kellett foglalkoznia. Utána aztán mindig pluszpapírt kértek, egyre több papírt, mindenféle papírt, és akkor a szüleim úgy gondolkodtak, hogy letelepedésit kérnek, 15 éveset akartak pályázni, csak nem sikerült, mert ahhoz tényleg nagyon sok papír kellett. Háromszor próbálkoztak.

És közben felnőtünk. Én itt végeztem az összes iskolát, általános iskolát, középiskolát, utána pedig kétéves továbbképzésre jártam. Mindig itt éltünk ebben a kerületben, itt ismertem meg a férjemet, 12 éve vagyunk együtt. Szóval régóta. Ebből már öt éve élünk együtt, és négy éve vagyunk házasok. Amint összeházasodtunk, kérvényeztem a magyar állampolgárságot, mert azt mondták, itt, az önkormányzatnál kell kérvényezni, nem kell se letelepedési, se semmi, mert ugye nekem tartózkodási engedélyem volt, amit évente kellett hosszabbítani. Beadtam, és négy hónap múlva jött a levél, hogy nem vagyok elég régóta házas, három évet kellett várni. Megvártuk a három évet, de az a helyzet, hogy a házasságunk után egy évvel kaptam meg a lakcímkártyámat, és amikor újra beadtam az állampolgárságit, akkor meg azért utasítottak vissza, merthogy a lakcímkártya kézhezvételétől kell három évet várni. Most telik le ez a három év, most fogom újra beadni. Elvileg minden másnak megfelelt, csak ez a kettő hiányzott, ami vicc, mert hát különben tényleg beadtunk mindent. Ja, meg ami nagyon fontos: nyelvvizsgát kell tenni a magyar állampolgársághoz. Nekem van magyar érettségim, úgyhogy nem kell.

Most megszületett a kisfiam, ő is magyar állampolgár, csak én nem vagyok az, és akkor egy kicsit nehéz is így papírokat intézni, főleg kórházakban, meg ilyen helyeken. Pedig van munkahelyem is, gondozónőként dolgoztam, most itthon vagyok a gyerekekkel.

– *Menjünk egy kicsit vissza az időben! Mongóliában hogy éltetek?*

– Először jurtában éltünk, utána beköltöztünk egy kisebb házba. Anyu, apu dolgozott, mi, gyerekek iskolába jártunk. Átlagos család volt a miénk.

– *Azt is mondtad, hogy nehezen éltetek, merthogy Mongóliában szegénység volt.*

– Igen, és most is elég nagy a munkanélküliség. Anyunak volt munkája, igen monoton varrodai munka, de legalább havi fix fizetése volt. De abból nem lehetett egyről kettőre jutni, és négygyerekes családnak nagyon nehéz volt. Szegények voltunk, emlékszem, sokszor éheztem is, meg minden, de hát ez sok helyen így volt. Nem volt csatornázás, ahol laktunk, a kútról kellett vizet hozni, kajában nem volt választék, és az itteni élet sokkal jobban tetszett anyunak, amikor itt volt, hát így jöttünk ide. Mongóliában kajajegyek voltak, meg volt adva, hogy a családnak mennyi olaj, mennyi liszt, mennyi kenyér jár egy napra, és sokat kellett sorban állni, szóval nehéz volt, tényleg nehéz. Na és az is, hogy Ulánbátorban születünk, anyu és apu is ott született, csak hát, hogy is mondjam... apu egy kicsit jobb családból származott, anyu meg nagyon szegény családból, és apu szülei nem nagyon szerették anyuékat, és ezáltal minket sem. Úgyhogy mi magunk voltunk, és ezért is volt nehezebb. Meg hát apuék is nagyon sokan testvérek, anyuék is. Most is vannak ezek a nagycsaládosok, ők is heten-nyolcan testvérek mindannyian. És akkor így összekuszálódik az egész, nincs, aki segítsen, azért jöttünk. Most már Mongóliában alig van rokonunk, mindenki eljött onnan, mert tényleg nehéz ott élni. 2005-ben voltunk Mongóliában a férjemmel, és olyan munkahirdetéseket láttunk, hogy harminc év alatti fiatalokat keresnek, afölöttiek már nem is találnak munkát. Ott már meg is mondják, hogy hány évesnek kell lenni, szóval nagyon nehéz. Amúgy nem változott semmi, ugyanolyan nagy a szegénység.

– *Ki segített a Magyarországra jövetelben?*

– Anyu itteni kapcsolatai. Itt ismerkedtek mongolokkal, itt, a varrodában, ők segítettek. Kerestek anyunak lakást, ahova beköltözhattunk mi is. Szóval Mongóliából semmilyen segítség nem volt, csak az itt élőkre számíthattunk, meg saját magunkra. Én legalábbis úgy tudom, de akkor még kicsi voltam, kilencéves. Külföldön a mongolok mindenhol mindig összefognak, tartják a kapcsolatot.

– *Először, ugye, vízumot kellett kérni... Arra mennyire emlékszel?*

– Én a nővéremmel meghívóval jöttem, mert lehet meghívóval is, és csak utána kell vízumot szerezni, de ezeket a papírmunkákat anyu tudja, ő intézte. Régebben könnyebb volt idejönni, sokkal könnyebb volt, most már nagyon nehéz. Mongóliában megszüntették a magyar nagykövetséget, és ha ide akar jönni valaki, át kell mennie Pekingbe, azt hiszem, és onnan kell kérvényezni a papírt.

– Amikor idejöttél, mit tudtál, mit gondoltál Magyarországról?

– Amikor anyu visszajött egy év után, nagyon sokat mesélt, és hozott fényképeket. Nekem akkor az volt az álomország. Mongóliában nehéz volt az élet, és a képekről láttam, milyen nagyon szép Magyarország. Hát alig vártam, hogy jöhessek meg az emberek is tetszettek azok alapján, amiket anyu mesélt. A szobatársai közt magyar tanulók is voltak, és anyu mutatott képeket, és mondta, hogy milyen kedvesek. Amikor egy évig itt volt anyu, akkor apu kétszer meglátogatta, hozta a kisebbik húgomat, és őt imádták ott, a munkásszállón. A magyarokkal együtt szórakoztak, meg minden, és nagyon kedves emberek voltak, úgyhogy alig várták, hogy jöjjünk.

– És utána milyen volt? Kilencévesen idejöttél, akkor elkezdtél iskolába járni.

– Amikor végre én is jöhettem, kilencévesen, beírtak az iskolába, és az osztálytársaim is aranyosak voltak. Sokat kellett költöznünk, mert anyunak megváltozott a munkahelye, és ezért kétszer nekem is iskolát kellett váltani, általános iskolát, de nagyon aranyos volt mindenki. Hamar megtanultam a nyelvet, már az első év végére tudtam magyarul. Pedig úgy írártak be, hogy egy szót sem tudtam. Mondjuk, sokat segített, hogy a húgom előbb jött ide, és ővele egy osztályba raktak, elsőbe, és ő segített nekem. Aztán az általános iskolát úgy végeztem el, hogy a negyedik osztályt nyáron végeztem el, le kellett vizsgázni mindenből, ehhez magántanárt fogadtak nekem, és akkor harmadikból egyenesen ötödikbe mentem. Még így is egy évvel idősebb voltam a többieknél, de aztán a középiskolában már szépen elvegyültem. Csak attól félttem, nehogy megbukjak, mert akkor ugyanott vagyok, ahol elkezdtem. Nagyon szerettem tanulni. Általánosban nem voltam jó tanuló, de középiskolában már végig négyes-ötös. Pedig anyuék nem tudtak segíteni, mert ők annyira nem tudtak magyarul. Egyedül törekedtem, törekedtem, és sikerült elvégezni, és aztán árvaházban voltam egy éven keresztül gyakorlaton, nagyon mostoha sorsú gyerekek között. Úgyhogy mondtam, hogy inkább idősekkel foglalkozom, azok nem érintenek érzékenyen annyira, mint a gyerekek. Az idősekkel elvoltam, szerettem hallgatni a régi történeteket. 90 év körüliek voltak, és ha csak tehették, háborús történeteket meséltek. Úgyhogy ott maradtam. Most jöttem el szülési szabadságra.

– Beszéljünk egy kicsit a papírügyekről. Tartózkodási engedély...

– Eleinte nekünk nem kellett menni a bevándorlási hivatalokba, elég volt anyunak meg apunak, mert az anyu útlevelén rajta volt a négy gyerek fényképe meg a neve, és ezáltal mi is megkaptuk automatikusan. '96-ban vagy '97-ben ez megváltozott, mindenkinek meg kellett jelenni a bevándorlási hivatalban, évente kellett hosszabbítani. Órákon át, volt, amikor egész nap kellett várni, nagyon sokan voltak, rengeteg külföldi. Mondom, minden évben meg kellett jelenni a hat-hét éves öcsémnek is, mindenkinek külön papírral, és egyik évben, talán 2001-ben az egyik ügyintéző elrontotta a papírunkat. Rosszul küldték tovább, és kiutasítottak minket, mert azt hitték, hogy egyedül anyu nevel négyünket, apu valahogy eltűnt. Szétszedték a család papírjait, ezért egy éven keresztül havonta kellett mennünk hosszabbítani a papírt. Havonta! Ez 2001-ben vagy 2002-ben tör-

tént, alig tudtam menni iskolába emiatt. Teljesen le voltam törve, borzasztó volt. Reggel siettünk nyitásra, hogy sorszámot húzzunk, és volt, amikor este hatkor jöttünk el. Hatig ott ültünk, vártunk, vártunk, vártunk. Ez ment egy teljes éven keresztül. És aztán megint elrontották, na, akkor kiálltunk magunkért, akkor már felnőttek voltunk, azt mondtuk, hogy ezt nem hagyjuk, mert megvan minden papírunk, és persze először is ezt kellett volna, csak akkor még kicsik voltunk, és még nem tudtuk intézni az ügyeket. Ameddig anyu egyedül intézte, sokan kihasználták, hogy nem tudott jól magyarul, és akkor az volt, amit ők mondtak. Megvolt mindenünk, anyuék dolgoztak, meg tudtunk élni, csak ugye Magyarországnak az a fontos, hogy nehogy a terhére legyünk itt. Anyuék szeptember-október környékén mentek hosszabbítani, de a papírokat már júniusban elkezdték intézni, mert nagyon sok papír kellett, APEH-től kezdve minden. És minden évben változik a törvény, és mindig kell valami hiánypótlás, plusz ezt kérnek, plusz azt kérnek, és húzódik, húzódik, újra kezdődik, megint újra kezdődik. Hát ezt anyu nagyon megunt, akkor újra próbálta kérni a letelepedésit, és gondoltuk, hogy ügyvéddel kellene, de minket nem kérdezett anyu, elkezdte intézni, és elvállalta egy nő, aki elvileg ügyvéd volt. Én akkor már elköltöztem otthonról, de hát akkor még mindig öten voltak, és a nő azt mondta, hogy elintézi. Elég sok pénzt kért érte. Összegyűjtötte a papírokat, aztán pedig eltűnt, és kiderült, hogy nem is volt ügyvéd. Anyuék, amit sikerült összegyűjteni, azt beadták, de hát nem fogadták el, visszautasították a letelepedési engedélyt.

Én azért tudom kikerülni ezt a letelepedésit, mert magyar férjem van. Említettem, hogy tizenkét éve vagyunk együtt. Először nem is gondoltuk, hogy össze fogunk házasodni, de amikor 2005-ben kint voltunk Mongóliában, akkor igazán komoly lett a kapcsolatunk, és utána összeköltöztünk. Nagyon sok mindenben akadályt éreztünk, például a kórházakban, vagy amikor ki akartunk menni külföldre, és vízumot kellett szerezni. Szóval nagyon sok akadály volt. Egy évre rá összeházasodtunk, és ezáltal már nem kellett nekem munkavállalási engedély. Ugyanis hogyha nem házasodtunk volna össze, akkor nem tudtam volna dolgozni, mert tanulói vízummal voltam Magyarországon. Csak úgy tudtam volna itt maradni, hogyha kimegyek Mongóliába, és onnan szerzek munkavállalási engedélyt, úgy jövök vissza. Hogy magyar férjem volt, anélkül is munkát tudtam vállalni. Ennyi előnye volt. De hát én szeretnék magyar állampolgárságot szerezni, mert most hova menjek? Magyarul jobban tudok, mint mongolul, Mongóliában nincsen semmim, nem ott jártam iskolába, itt végeztem, ide köt minden. Úgyhogy ezért is akarom megszerezni, meg elvileg akkor kettős állampolgár lennék. Megtartanám a mongolt is, de mindenképp szeretném megszerezni a magyart. Hát nagyon nehéz.

Miután a középiskolát elvégeztem, meg a kétéves továbbképzést is, főiskolára vagy egyetemre kellett volna mennem, hogy megkapjam a papíromat, de én nem akartam, vagyis akartam volna, csak nagyon sok pénzbe került volna, mert semmilyen állami támogatásban nem részesültem. Szóval mihamarabb munkába kellett állni, csak nekem ahhoz kellett volna munkavállalási engedély. Igen ám, de éppen előtte házasodtunk össze, és én még iskolába jártam. Úgyhogy nekem nem kellett. A húgom most továbbtanul, mert ő is, az öcsém is pont befejezték a középiskolát, és tovább kell lépniük. Vagy ki kellene menniük az országból, és más vízummal bejönni, munkavállalási engedéllyel... Igaz, ál-

lítólag változott valami, azt hallottam, hogy, nem is tudom, csak Magyarország határát kell elhagyni, és akkor ott el lehet intézni. Mongóliában nagyon nehéz elintézni.

Az iskolalátogatásával nem volt gond, kértem, adtak, ők meg automatikusan meghosszabbították. De amúgy a hatóságok tudják, hogy nekik hatalmuk van, meg hát ezekben a hivatalokban eleve csak külföldiek, többségükben kínaiak meg vietnamiak ügyeit intézik. Mi, mongolok kevesen vagyunk, de egy kalap alá vesznek velük, és hát úgy bánnak velünk, hogy... hú, nagyon rossz. Én utáltam odajárni. Nem lehetett szólni hozzájuk, mert akkor ők azonnal visszautasították, hogy bármit csinálhatnának, és inkább befogtuk a szánkat, és az volt, amit mondtak. Ezt kértek, azt kértek, és mi beszereztük, még ha jogtalanul kérték, hogy úgy mondjam, akkor is. Ilyen gépezet az egész, és a gépezetben mindenki egyforma. Én nem szerettem a kínaiakat, mert ránk is azt mondták, hogy kínaiak vagyunk, pedig nem vagyunk ugyanazok, én mongol vagyok, ő kínai, amaz meg vietnami. A hivatalnokoknak mindenki ugyanaz volt. Sorszámot húztunk, reggeltől estig ott voltunk, senki sem figyelt ránk. Azért szerintem az is lényeges, hogy már mióta itt vagyunk: 18-19 éve! És semmi. Mindig más ügyintéző volt, mindig más, és egyszer-kétszer valamelyik szóvá tette, hogy hú, már milyen régóta itt vannak. Ennyi volt a megjegyzés, következmény meg semmi. Mondták, hogy milyen jól beszélünk... ennyi. A kínaiak meg a vietnamiak sokszor ügyvéddel vagy tolmáccsal jöttek. Mi mindig saját magunk mentünk, mert mi legalább beszélünk magyarul, ennyiben könnyebb volt.

– *Ti fordítottatok a szüleiteknek?*

– Igen. Amióta felnőttünk, azóta csak mi. Most már a húgom intéz mindent, mert ő még anyuékkal lakik. Én elköltöztem, nekem már nincs annyi papírmunkám. Ők most tértek át két évre, eddig mindig egy évre kapták meg.

– *Szerinted mi fog változni, hogyha már magyar állampolgár leszel?*

– Mi fog változni? Hát lehet, hogy több jogom lesz, én legalábbis ezt remélem. Amikor megszületett a kisfiam, azzal szembesültem, hogy járna családi pótlék, de az én nevemre nem lehetett, mert nem vagyok magyar állampolgár. Úgyhogy a férjem kérvényezte. Régen például nem lehetett semmit részletfizetésre vásárolni, mit tudom én, mobiltelefon sem lehetett venni a nevünkre. Most már lehet. Fél éve volt egy autóbalesetem, és bevittek minket a balesetibe. Rögtön úgy kezeltek, mint külföldi állampolgárt, meg sem kérdezték, hogy van-e taj-kártyám, hogy milyen állampolgár vagyok, rögtön aláíraták a papírt, hogy kezelés után díjat kell fizetni, és akkor a férjem járt utána, hogy van taj-kártyám. Meg sem kérdezik, hanem rögtön egy kalap alá veszik az embert.

– *Az elején említetted, hogy már kétszer is kérvényezted a magyar állampolgárságot, kicsit meséld erről.*

– Igen. 2006 szeptemberében mentem férjhez, és már októberben megérkezőlődtem az önkormányzatnál, hogy beadhatom-e a kérvényt. Azt mondták, beadhatom, mivel már

magyar férjem van. De hát nem tudtak semmit, pedig ők intézik az állampolgársági dolgokat. Négy vagy öt hónap múlva megjött a levél, visszautasították, mondván, hogy nem vagyok elég házas. Mármost hogy elég régóta. Három évnek kell lenni. Voltam több helyen, mert ugye bevándorlási meg letelepedési meg a magyar állampolgárság, mind a hármat máshol-máshol kell intézni. De ahol a letelepedési engedélyt lehet kérvényezni, ott is azt mondták, hogy beadhatom, és nem kell megvárni a három évet. Ezért is adtam be, pedig sok papír kellett, meg pénzbe is került. Jó sok papírt ki kellett tölteni, két igazolványkép, papír, hogy hol lakom, a férjem befogadó nyilatkozata, hogy itt lakhatom ebben a lakásban. Plusz kellett a tulajdoni lap, ami pénzbe kerül és le kellett fordíttatni a születési anyakönyvi kivonatomat, azt meg csak a hivatalos fordítóirodában lehet, mást nem fogadnak el, és az volt valami tizenvalahány-ezer forint, pedig csak kétoldalas volt. Összesen max. harmincezer lehetett, de hát akkor én még tanuló voltam, nekem az nagyon sok volt. Meg összeszedni a papírokat, hú! Mivel nem dolgoztam, hanem tanuló voltam, bankszámlát kellett nyitnom, bizonyítani, hogy el tudom tartani magam. Hogy tehát nem a magyar állam terhére vagyok. Azt tudtam csinálni, hogy ami az esküvőn összegyűlt, azt beraktam a bankba, és több évig meg is őriztem, azt tudtam benyújtani. De ezt ők nem nézték, és azt se, hogy mióta vagyok Magyarországon. Csak azt, hogy nincs meg a három év. Pedig előtte behívtak a férjemmel, külön-külön mentünk be a szobába, és kikérdeztek bennünket, olyasmiket, hogy a férjemnek melyik a kedvenc, olyan nevetséges volt, tévécsatornája. Már nem is emlékszem, miket kérdeztek vagy háromnegyed órán keresztül, de irtó nevetséges volt. Hát gondolom, azt hitték, hogy ez valami érdekházasság vagy névházasság, és olyan dolgokat kérdeztek, hogy csak röhögtem, de hát tudtunk mindent egymásról. Ezután kaptam nem egy évre, hanem ötre tartózkodási engedélyt, mivel magyar a házastársam. 2012-ben fog lejárni. De most nagyon reménykedem, hogy megkapom a magyar állampolgárságot, hiszen most már a kisfiam is magyar állampolgár, mert ő az apja után automatikusan megkapja, egyedül én lógok ki a sorból.

– Az önkormányzatnál milyenek az ügyintézők?

– Nem tudnak, nem értenek semmit, odaadják a kitöltendő papírt, azt mondják, töltsen ki, ők majd továbbítják, ennyi. Elvileg a Bevándorlási Hivatalba továbbítják, és azok adnak rá választ fél év múlva, úgyhogy most megint beadom, aztán reménykedem. Amúgy négy-öt oldalas papírt kell kitölteni, plusz egy papírt, ami személyi igazolványt igényel. Most nincsen személyi igazolványom, mert nem vagyok magyar, csak egy útlevélem van, meg egy lakcímkártyám. A négy-öt oldalas papíron mindent kérdeznek, a nagyszüleimtől kezdve. Hogy a szüleim mikor házasodtak, hány gyerekük van, mi a nevük, hol születtek... A férjemről is mindent kérdeznek: munkahelye, szülei meg a szülei szülei. Nagyon sok adatot kérdeznek, és itt is be kell nyújtani a házassági anyakönyvi kivonatot, az anyakönyvi kivonatomat, a születésit, a lakás tulajdoni lapját, a férjem befogadó nyilatkozatát. Most már a gyerek születési anyakönyvi kivonatát is be kell adni, plusz két fényképet, és nem is tudom, mit még. Ezek, amik fontosak. Ja, meg hát a kereseti igazolást. Most, hogy nem dolgozom, a tb-től kell kérnem igazolást, hogy itthon vagyok gyeden. Valaki kérdezte, hogy jó, az neked jár? Igen, az nekem most jár, utánanéztem. Szép is lett volna, hogy itt dolgozom már mióta, és ezek után sem kapnék. Hát én ugyanúgy adózom, meg

minden, úgyhogy azt most kapom, csak mindenféle egyéb támogatásokat nem kapunk. Hogyha én itt egyedülálló szülőként nevelném a gyereket, semmit nem kapnék. A férjem intézte el a papírokat, ő igényelte a saját nevére. De hogyha itt lennék egyedülálló nőként, akkor elmentem volna dolgozni, és mellette kellene nevelni a gyereket. Persze akkor nem vállaltam volna gyereket. Most már legalább látják, hogy komolyan gondoljuk, és ez nem névházasság.

Na most, hogy a magyar állampolgárságot megszereztem, ahhoz kell tudni magyarul, ez alapfeltétel. Ismertem egy nőt, egy mongol nőt, akinek ugyanúgy magyar férje van, és jó pár éve mesélte, hogy a vizsgán az egész történelmet kellett elmesélnie. Azt nem lett volna gond megtanulnom, csak hát nekem nem kellett vizsgáznom, mert az érettségi kiváltotta. Ennyivel könnyebb. Most gyűjtöm a papírokat, de hát a gyerekekkel nagyon nehéz, nem tudok ide-oda menni. Majd megkérem a húgomat, hogy segítsen, mert el kéne mennie a tb-be kikérni a papírokat, az is idő. A jövő héten beadom, és onnantól várhatok fél évig. Akkor válaszolnak, de hogyha valami hiányt találnak, hiánypótlásként még be lehet adni, és akkor onnantól fél év megint. Nem hiszem, hogy túl sokan kérhetik, de hát a hivatalnak biztosan sok munkája van. Elvileg a köztársasági elnök írja alá a papírt. A múltkorit visszautasította. Lehet ugyan fellebbezni, de hát minek, úgysem érek el semmit. Vártam egy évet, és most beadom, szerintem nem lesz semmi probléma, legalábbis remélem. Remélem, most nem kérnek bankszámlát, mert már megszüntettem. Megszületett a baba, föl kellett újítani a lakást. Most csak a fizetési papírunkat tudjuk bemutatni, plusz a férjemnek a papírjait kell benyújtani.

– Tehát akkor ezeket még nem vagy már egy részüket elkezdted összegyűjteni?

– Elkezdtem. Most csak olyan dolgok vannak hátra, mint a tulajdoni lap, a többi a férjem el tudta intézni. Kitölteni pedig én is ki tudom. Szóval a tb meg az önkormányzat van hátra... A tulajdoni lapot két-három nap, mire elhozzák ide. Azt nem adják rögtön, azt meg kell igényelni és utánajárni. A születési anyakönyvi kivonatomat hál’ isten már nem kell újra fordíttatni, mert az már nem változik. Az útlevelemet régen kellett, de most már nem kell, mert az mongolul meg angolul van. A fordítás is végig angolul történik, nem magyarul. Úgyhogy remélem, mindent be tudok adni. A tartózkodási engedélyhez mindig kellett illetékbélyeg, azt hiszem, ötezer forint volt személyenként. Itt nem kellett illetékbélyeg, még nem vezették be.

– Az elején azt mondtad, nagyon vártad, hogy Magyarországra jöhess, merthogy az emberek milyen kedvesek, meg hogy könnyebb itt az élet. Most, lassan két évtized múltán mit gondolsz Magyarországról és a magyarokról?

– Amikor idejöttem, más volt. Kicsi voltam, és minden nagyon szép volt, kedvesek voltak az emberek. Nem voltak ilyen idegesek, nem rohantak folyton. Most már... fű!... most már látom, hogy a közlekedésben türelmetlenek, sokkal többet káromkodnak. Türelmetlenek, idegesek. És öt-hat éve kicsit utálattal néznek rám. Sokszor beszéltek az utcán. Legtöbbször idős emberek, hogy húzzak haza. „Húzzál haza, te kínai, húzzál haza!”

Egy időben nem is mertem az utcára menni, mert több olyat is hallottunk, hogy valakit megtámadtak, meg minden. Ahogy egyre nehezebb lett az élet, szerintem az emberek elkeseredtek, és minket hibáztattak, vagy nem is tudom. Egy ideig, amikor középiskolába jártam, este nem mentem sehova, otthon ültem. Az iskolából rögtön hazamentem, és nem is mentem sehova. Annyiszor beszéltek buszokon, utcán, mindenhol. Úgyhogy ez rosszulett, pedig én aztán nem ártottam senkinek.

– *Az iskolában is volt ilyen?*

– Ott is. Az általános iskolában volt, de hát azok még kicsi gyerekek, azok csak kötekedtek. Középiskolában nem, mert eléggé visszahúzódom voltam, mindig bent ültem a teremben, az osztálytársaimmal meg jóban voltam, úgyhogy annyira nem vettem észre. Az öcsémnek volt itt problémája a középiskolában. Még iskolát is váltott. A tanárokkal. A tanára... nem is tudom, milyen szakos tanára... állandóan megjegyzéseket tett neki. Elsős volt, és meg is buktatták, és én intéztem el, hogy kivettük onnan, és átírtattuk másik iskolába. Ő már nem akart bemenni, azt mondta, hogy ez a tanár kikészítette. Eljöttünk onnan, vagyis hát ő eljött onnan. Azóta elvégezte az iskolát, nem volt semmi probléma, leérettségizett, minden rendben volt. Régen sokkal barátságosabbak, érdeklődőbbek voltak a magyar emberek. Az utcán szóba álltak velünk, meg minden, de most már olyan utálattal néznek minket, mintha mi lennénk terhükre, pedig szerintem nem. Többször is hallottunk olyat, hogy mi vesszük el a munkájukat. Régen sok nagy varroda volt, most meg már majdnem mind megszűnt. Mongolok nyitottak ilyen kicsi saját családit, és hát mostanában elég sok mongol elment innen Magyarországról, mert nagyon nehéz itt-tartózkodást szerezni. Amikor a varrodások kerestek magyar munkásokat, nem volt jelentkező. Vagy amikor mondtuk, hogy milyen munkát kéne végezni, nyolc órában ülni és varrni, az nem tetszett nekik. Úgyhogy ebből látszik, hogy nem mi vesszük el a munkát, sőt mi inkább segítünk.

Azt hittem, hogy az idős emberek tapasztaltabbak meg okosabbak, de hát nem. Az utcán simán beszélnek, jó hangosan. Volt egy néni, aki kimondottan rám szállt, és utcán, boltban mindig rám kiabált. Szóltam a főnökömnek, ő pedig szólt a családtagoknak, hogy föl fogjuk jelenteni zaklatásért, mert nem hagy engem békén, annyira rám szállt. Olyan sok gonosz ember van!

– *Az itteni mongolokkal milyen a kapcsolatot?*

– Nem ismerek sok mongolt, csak a kerületben lakókat meg a rokonaimat, úgyhogy én egy kicsit elszigetelődtem. De már ők sem ugyanazok a mongolok. Régen más volt. Most már irigyek egymásra. Hogyha valaki egy kicsit feljebb jut, arra irigykednek, kibeszélik, szóval már ők is mások. Úgyhogy nem is szeretem a mongol programokat, nem veszek részt az ünnepeiken. Inkább itthon vagyok, elvagyok. Nekem csak magyar barátaim vannak, mongol nincsen. A nővéremmel meg a húgommal régebben elmentem néha szórakozni, de amúgy csak magyar barátaim vannak. Pedig van sok mongol diák, velem egykorúak, csak valahogy... nem is tudom... nem találok velük közös szót, hangot.

Magyarokkal elvagyok. A férjemmel egy társaságba jártunk szórakozni, és megmaradtak a barátságok. Meg szoktak látogatni, elmegyünk ide-oda, együtt szoktunk nyaralni, minden évben együtt megyünk a Balatonra, úgyhogy ez így megmaradt.

Egy időben itt Magyarországon sok rokonunk volt, csak ők már elmentek, mint ahogy a mongóliai rokonok is. A zömük, szerintem úgy nyolcvan százalékuk, Koreában van, ott van munka, tudnak dolgozni. Na meg Németországban is vannak. Ide, Magyarországra már nem kíváncsoznak. Mi meg maradtunk. Nehéz, de hát megmaradtunk itt. Sokan elmentek innen. Régen nagyon más volt. Volt nagy varroda, rengeteg mongol volt itt, és mindenféle ünnepeket tartottak. Most már semmi, szétszóródtak mindenhova, semmi. Alig vannak, úgy kell összeszedni a mongolokat egy-egy ünnepségre.

– Te hogyan szabályoznád az állampolgárság megszerzését? Szerinted mit kellene máshogy csinálni?

– Hát én biztos, hogy megváltoztatnám. Az én szemszögemből nézve: kislánykorom óta itt élek, itt végeztem minden iskolámat, és visszautasítanak, kiküldenének Mongóliába? Én attól szerintem meg is örülnék, nem tudnék mit kezdeni. Szóval nézzék meg, mióta vagyok itt, meg hogy tudok-e magyarul, és ha tudok beszélni, akkor már szerintem nincs gond. Ja, meg hát hogy aki idejön, az meg tudjon élni, nehogy magyar férjet kelljen keresni. Azért van szerintem ennyi érdekházasság. Ez a fontos, de tényleg. Én lassan 18 éve vagyok itt, és semmi előrejutás, semmi. Van Németországban rokonom, és már érettségienél felkínálták neki, hogy akarja-e a német állampolgárságot. Aztán van, ahol öt év után megkapják. Ha itt így volna, már háromszor megkaptam volna. Mert jó, a papírmunkát el lehet intézni, de nézzék már meg, hogy ki mennyi ideje van itt! És fontos, hogy valaki tudjon magyarul, bár nehéz a nyelv... apu is már nagyon régóta itt van Magyarországon, de csak szavakat tud: ha valaki beszél, nagyjából érti, de válaszolni nem tud. Úgyhogy ha őneki kéne intézni, akkor nem tudom, hogy lehetne. Olvastam azon a kitöltőpapíron, hogy lehet kérni valami felmentést, de apu még olvasni sem tud magyarul. Viszont találkoztam olyan külföldivel, akinek magyar állampolgárija volt, és egy magyar szót sem tudott. Szóval ő hogy kapta meg, amikor le kellett tenni azt a vizsgát? Igen, már többször találkoztunk ilyennel, egy szót sem tudott magyarul, és ott volt a magyar személyi igazolványa, hogy magyar állampolgár. Akkor nagyon ideges lettem. Mondom, ilyen nem létezik. De hát ez szerintem a mai világban egyértelmű, akinek van pénze, az bármit meg tud szerezni. Én mindent törvényesen csinálok, csak hát mindig visszautasítják. Most remélem, nem.

Lejegyezte Göncz Borbála

„Tettem valamit az asztalra”

Az állampolgársághoz vezető út kvalitatív interjúk alapján

Bevezetés

Az alábbi tanulmány 30 bevándorló és 10 szakértői interjú alapján elemzi a harmadik országból érkezett bevándorlók és a fogadó társadalom közötti interakciókat és a megtelepedési folyamatot. E folyamaton belül kiemelt figyelmet szentel a honosítás kérésének vagy éppen elutasításának, hogy feltárjuk az állampolgárrá válás egyes társadalmi mechanizmusait és a magyar állampolgársághoz való viszonyt.

A kutatás során összetett interjúk módszerrel dolgoztunk. Egyrészt narratív kérdésekkel kezdtünk, hogy szabadon állítsa fel élettörténeti perspektíváját, és identitásában a lehető legkevésbé legyen korlátok közé szorítva. Majd ezt a narratív kérdéssort próbáltuk immanens kérdések feltételével úgy továbbgördíteni, hogy mind a családi élet, mind a társadalmi kapcsolatrendszer történetét minél szabadabb formában megkapjuk. Ekkor azonban már az interjúkészítő beavatkozhatott, hogy az interjúalany társadalmi helyzetét, családi kapcsolatrendszerét mindenképpen feltárja. Majd az interjú során végigkövettük az interjúalany megtelepedési folyamatát. Végig visszatérően kértük, hogy mesélje el, hogyan intézte papírjait, ki segített, milyen változások történtek élete során. Külön kérdeztük, hogy milyen kép élt benne Magyarországról és miképpen alakult át. Ezen reflexív történethez csatoltuk még a Magyarországra érkezés napjának narratív módon előadott eseményeit is. Külön kérdeztük az állampolgársággal kapcsolatos elvárásait, illetve, hogy miképpen javítana a jelenlegi rendszeren.

Az interjúalanyok felkutatása komoly feladatnak bizonyult, és több interjúkészítővel és rengeteg szálon próbáltunk interjúalanyokat találni. Fontos szempont volt, hogy az összetétel valamennyire tükrözze a főbb harmadik országbeli nem magyar bevándorlók és állampolgári csoportok megoszlását, és hogy minden fontosabb helyről gyűjtsünk interjúalanyokat. Ezt sikerült teljesíteni. Külön figyeltünk arra, hogy ne csak már magyar állampolgársági kötelékben élőket találjunk, hanem olyanokat is, akik nemrég adták be, vagy éppen most szándékoznak állampolgárságért folyamodni. Sőt külön kerestünk olyan embereket, akik tudatosan nem adják be, mert úgy gondoltuk, hogy ez sok tekintetben megvilágíthatja, miképpen működik ez az intézmény, kiket vonz és kiket riaszt vagy hagy közömbösen. Ez az újítás már csak azért is fontos volt, mert a migrációs irodalom minduntalan a beteljesült cselekvések interpretációjával foglalkozik, és az elemzők igen ritkán látják az el nem indulókat vagy a kihátrálókat.

Az interjúk legépelése után a szövegeket feltártuk tematikus szempontokból, illetve néhány speciális szempont feltárása érdekében komparatív módon megpróbáltuk megfigyelni a releváns mechanizmusokat. Kutatásunk kvalitatív és csak bizonyos kognitív, élettörténeti mechanizmusokat tudunk feltárni annak érdekében, hogy megtermékenyítsük a további kutatásokat és a közéleti gondolkodást.

Az exkluzív, az államközi viszonyokba beágyazott nemzeti állampolgárság intézménye, a saját közösség és egyben az „idegen” megalkotásának egy sajátos formája nem tekinthet vissza nagyon hosszú időre. Igazából az első világháború után jön létre az akkor megjelenő „menekült válságok”, európai és Európán kívüli nagyhatalmi határtologatások és -rajzolások következtében (Sassen, 1999). Nem függetlenül a gyarmati, félgyarmati kapcsolódások jelentőségének megnövekedésétől, az ebben és részben az ezt megelőző időszakban létrejövő állampolgársági törvények rendezni próbálták, hogy az egyes egyének milyen stabil állam-magánszemély jogviszonyba illeszthetők (Melegh, 2002). A korábbi fejlődés továbbviteleként az egyénekhez már nem csak korukat, nevüket, nemüket, státusukat kötötték, hanem már állampolgárságukat is. Megjegyzendő, hogy szemben a kapcsolódó nemzetállami homogenitás illúzióival ez sohasem volt egyértelműen tisztázható, és minduntalan zavaros és többes viszonyrendszerek jöttek létre, emberek mozgással vagy éppen mozgás nélkül állampolgárságokat, állami identitásokat nyertek és vesztek.

Nincs ez másképpen ma sem, sőt mintha Magyarország a viszonylag kicsi bevándorlás ellenére, a határon átnyúló kapcsolatok kiemelt jelentősége miatt a transznacionális kapcsolatoknak egy laboratóriuma lenne. Magyarország köztes beépülése a migrációs rendszerekbe, az itt-tartózkodás nélküli állampolgársági kötelék kialakítása, a státuszjogok rendszere, az uniós integrálódás miatt rendkívül fontos kutatási problémát jelent az állampolgárság intézményének megítélése az etnikai előjogokkal nem rendelkező harmadik országból érkező állampolgárok, állampolgárjelöltek körében, illetve a kapcsolódó társadalmi mechanizmusok feltárása. E nélkül ugyanis nagyon nehéz megmutatni, hogy miképpen léphetnek be nem magyar állampolgárok a többrétegű magyar állampolgári közösségbe. Nagy kíváncsisággal kérdezhetjük Tóth Pál Péter úttörő munkája után 14 évvel, mi motiválja őket a belépésben, hogyan zajlott a vándorlás, miképpen alakulnak a kapcsolati hálók, hogyan zajlik a hivatal-egyén/diaszpóráközösség interakciója, milyen történeti rétegei vannak a folyamatnak, milyen identitásmechanizmusok érvényesülhetnek a bevándorlókkal készült komplex interjúk alapján (Tóth P., 1996).

Állampolgársági célok és indokok

A kutatás egyik legfontosabb kérdése volt, hogy milyen célokból választják nem magyar harmadik országbeli bevándorlók a magyar állampolgárságot. A nyolcvanas évek végétől a kilencvenes évek közepéig tartó időszakra Tóth Pál Péter úgy találta, hogy a családegyesítés mellett „érzelmi indokok” voltak a legfontosabbak ebben az időszakban (Tóth P., 1996, 155). Az érzelmi indok a leginkább a magyar identitást jelölhette, és így

ez utóbbi számunkra kevésbé releváns. A gazdasági ok vagy az erőszaktól való menekülés már inkább, bár megjegyzendő, hogy ezek a surveyes kategóriarendszerek alig hozhatóak össze a migránsok önképével (Kovács–Melegh, 2000).

A kutatásunkhoz kapcsolódó kérdőíves adatok elemzéséből is jól látszik, hogy a migránsok döntő többsége gondolkodik az állampolgárság felvételén, és ebből a vizsgálatból az is jól látszik, hogy mégis több szempontból megriadnak a magyarországi bevándorlók, akik harmadik országból jöttek (lásd Örkény Antal tanulmányát a 127–180. oldalon).

A mi kutatásunk ebben a gondolkodásban is sokat segíthet. Az első és legfontosabb megjegyzésünk, hogy az állampolgárrá válás rendkívül komplex folyamat, és interjúalanyaink burkoltan és nyíltan több szálon értelmezték döntéssorozataikat. Ezek aligha szűkíthetők le egy-egy indokra. Ha megnézzük a főbb indokcsomagokat, akkor a következő pozitív versus negatív indokrendszerre lelünk nyitott kódolással:

pozitív	negatív
családi élet, vegyes házasság, a gyerekek magyar állampolgárok	válástól vsaló félelem, nehogy a gyerekemhez ne jussak hozzá
utazási szabadság, európai identitás és mozgáster, útlevél a harmadik országokba, tanulás az Unión belül	védelem a diszkriminációval szemben, jogi szempontból, munkavállalás és faji diszkrimináció
jobb élet, jobb lehetőségek	szociális ellátások rendezése
megtelepedés	rendszerváltás és a kapcsolódó bizonytalanság és átalakulás

A rendszer elemei nehezen választhatók széjjel, és az interjúalanyok ebben az összefüggérendszerben manővereznek. Fontos azt is kiemelni, hogy mint azt később hosszabban elemezzük, intézményi oldalról mind jogi, mind pedig egyéni szinten asszimilációs, nyelvi, hagyománybeli és etnikai elvárások fogalmazódnak meg. Történik ez úgy, hogy szakértőink, államigazgatási interjúalanyaink törvényi szempontból a szigorú semlegeséget tartják a normának. Az egyik szakértő interjúalanyunk így fogalmaz:

Hát mindenképpen jó szerintem, nem is az, hogy magyar állampolgárnak lenni, hanem egy országhoz tartozni, tehát egy közösséghez tartozni, hiszen ugye vannak különböző jogok és kötelességek, de ez minden országra, tehát Európán kívül és Európán belül is érvényes. Ezt ugye az alkotmányjog határozza meg. Nem tudom ezt így konkrétan megmondani. (...) Hát szerintem alapvetően egy jó közösségbe kerül (aki magyar állampolgárságot szerez). A hagyomány, a kultúra, ami ebben az országban van, az nagyon szép és becsülendő, ha ezt egy harmadik országbeli állampolgár megérti és megtanulja, és ebben tud élni, főleg, ha általában azért a harmadik országbeliek között teljesen más kultúrával rendelkező ügyfeleink vannak, úgyhogy ez nagyon jó dolog, ha ők be tudnak illeszkedni. Hát sokszor, sajnos jellemző ránk, hogy nem minden esetben vagyunk összetartóak, én ezen változtatnék. (...) Igen, ez probléma, sajnos, de szerintem ez is kivethető az egész világra. Tehát ez most

tényleg egy kicsit közhely, de rohanó világban élünk, mindenki a saját érdekeit próbálja érvényesíteni, akár úgy, hogy más embert vesz számításba, és ez nagyon szomorú nekem.

(...) Hát szerintem elsősorban a magyar nyelv, ami gyönyörű, és pont egyik nap beszélgettem a családom egyik tagjával, hogy az a szomorú, hogy most így, a XXI. században ugye minden digitalizálva van, elektronizálva, mindent az interneten nézünk, mindent ott csinálunk, ott tájékozódunk, gyakorlatilag ott vagyunk a négy fal között, és ki sem mozdulunk, nem olvasunk, és ez nagy probléma, és sokszor érzem, hogy idősebb, akár kollégák vagy családon belüli idősebb családtagok sokkal választékosabban beszélnek, jobban odafigyelnek, hogy mit mondanak, mint, mondjuk, a fiatalok. (...) Ez szerintem egy jó dolog, a magyar nyelv, az egy szép és bonyolult, és nehéz egy külföldi embernek megtanulni. (SZ.4)

Ez összekapcsolódik persze azzal is, hogy negatív oldalról félelmek is megjelennek, és a harmadik országbeliek mint potenciális „bűnözők” és konfliktusforrások jelennek meg. Egy másik szakértő így fogalmaz:

Rengeteg a névházasság. Tehát ráálltak bizonyos országoknál a névházasságokra, amiket hallok, nem vagyok annyira benne, amit hallok, pl. tömeges példa a nigériai személyeknek a névházassága magyar, tipikusan nigériai férfi, magyar feleség, egy-két szót, ha tudnak egymással kommunikálni, és akkor ő már tartózkodási joggal rendelkezik az országban. A férfi, nyilván, be kell jutnia Magyarországra, azzal, hogy az Szmtv – szabad mozgás és itt tartózkodás hatálya alá tartozik, azzal ő már gyakorlatilag majdnem olyan jogokkal rendelkezik, mint mi, és ezt nagyon sokan kihasználják. Hallottam egyébként, ugyanez egyiptomi vonatkozásban is megvan. Tehát a névházasságokat viszont nagyon-nagyon nehéz ellenőrizni. Nyilván van egyrészt egy családegyesítési nagyon helyes cél, nagyon helyes jog, ugyanakkor e mögött az ellenőrzés mögött a hivatali infrastruktúra sokkal kevésbé van meg. Itt egy komoly visszaélési lehetőség van, és lehet, hogy arra használja ki az illető, hogy már Nyugat-Európában ennek köszönhetően szerezzen valami tartózkodási jogosultságot (...)

Van másik felülete is ennek, hogy elég sok konkrét letelepedési, bevándorlási kérelmet bíráltam el, és a kínaiaknál is az ő jogkövető magatartásuk mindig egy kicsit érdekes volt. Arra gondolok, hogy a becsatolt okiratok alapján azért nem az adófizetésükről vagy nem volt náluk a jellemző, meg érdekesek voltak azok a cégek, tehát itt azért megjelenik az is, hogy aki Magyarországon, mondjuk, jövedelmet szerez, az mennyiben hoz valami hasznot az országnak is? Én ezt érdekes kérdésnek tartom, mert mégis csak ez lenne az elsődleges, elsődleges, ha pl. itt egy kft.-t alapít, akkor valami anyagi hasznot is teremtsen az országnak. És van a másik, az integráció kérdése is, azért elvárható, ha már hat-nyolc-tíz éve itt él Magyarországon, akkor valamilyen szinten, legalább közepes szinten a magyar nyelvet elsajátítsa és legalább a kultúrát elsajátítsa, hogy ne kerüljünk pont olyan helyzetek elé, mint ami most már Nyugat-Európában tömeges, hogy van egy tíz százalék feletti, nagyon erősen idegen kultúrájú csoport. Legyen a németországi török vagy algériai, észak-afrikai arab Franciaországban, hát most ezekből lehet tanulni, ezekből a tapasztalatokból megelőzve azokat a kérdéseket, amik ott felmerülnek. (SZ.5)

Vagy más oldalról mintha lenne egy távolítás, hogy ne is nagyon próbálkozzanak a nem magyar etnikumúak:

Egy magyar nemzetiségű sokkal egyszerűbben, sokkal gyorsabban végigfutott ezen az egy-más után épülő eljárásokon, tehát hamarabb meg is kapta az állampolgárságot, kikerült, mondjuk a tartózkodási engedélyesek köréből, és már sokkal gyorsabban megkapta az állampolgárságot. Míg a mások, mit tudom én, egy kínai állampolgár vagy egy harmadik országbeli állampolgárnak nyolc évet kell várni a magyar állampolgárságra. Tehát nagyon sokan most jutnak el odáig, hogy az állampolgársági eljárást el tudják indítani. Ezért a legmagasabb a szám, az állampolgárságot kérelmezők között a határon túli magyaroknál, tehát az a 80–90% az valóban reális. Másrészt pedig a letelepedési engedéllyel azért, aki állandó lakcímet jelentett be, bevándorolt, letelepedett, már majdnem ugyanolyan jogokkal rendelkezik, mint mi. Nem is éri meg talán majd, vagy nem is muszáj egy harmadik országbelinek magyar állampolgárságot szereznie, talán ha csak bebiztosítani akarja magát végképp, vagy végképp integrálódni akar a magyar társadalomba. Hasonló jogokkal jár, hát egy-két jogtól eltekintve. Munkavállalásnál, választásnál, ingatlantulajdon-szerzésnél. (SZ.5)

Tehát indirekt módon is az idegenség és a távolság kijelölése zajlik, és a hagyománybeli közösség veszélyeztetettsége fogalmazódik meg, miközben az apparátus a törvényi formális semlegességet próbálja meg érvényesíteni. Ez azt jelenti, hogy a diszkrepanciára nem reflektálunk, és nem alakítunk ki olyan szövegbeli keretet, amely ezeket áthidalná.

Mielőtt az egyes bevándorlók által megfogalmazott célokat szemügyre vennénk, fontos jelezni, hogy az élettörténetek vizsgálata alapján látszik, hogy gyakran nagyon hosszú idő alatt zajlik le a teljes folyamat. Ez adódhat az állampolgárságért folyamodók hezitálásából, de maga az intézményi folyamat is okozhat nehézséget. Gyakran az interjúalanyok is igen hosszúnak tartják a folyamatot, ami nagyon gyakran számukra érthetetlen módon megszakad.

Én nem is emlékszem, most mennyi volt, csak már emlékszem, hogy volt valami nehézség, nem tudtam szerezni, és igen, az az egész tökölődéssel kb. tíz év múlt, ahogy sikerült letelepedésit szereznem. Tehát tíz évet voltam itt és akkor csak szereztem a letelepedési engedélyt, ami akkor is meg volt változtatva a törvény, hogy nem tíz évre adtak, hanem ötre. (M.9)

Mint már jeleztük, az okok legnagyobb részben családi jellegűek, és általában összekapcsolódnak utazási szempontokkal. A kapcsolat rendkívül erősnek tűnik, hiszen interjúalanyaink minduntalan visszatérnek erre a kettős szálra. Az egyik ukrán nemzetiségű interjúalanyunk egészen nyíltan összekapcsolja ezeket a szempontokat:

Nem tudom, most, hogy van, akkor nevezték azt, mert volt esküvőm és utána kaptam magyar igazolványt, ami olyan volt, mint a magyar, csak más színű és ezen volt, hogy állampolgárság, azon a rubrikán az volt, hogy Ukrán. Sokáig az volt, a cím, a minden, ugyanazok a jogai voltak, mint a magyaroknak, csak állampolgárság nem. Ez akkor nem zavart

engem, mert utazásba, semmibe sem akadályozott. Akkor fordultam a magyar állampolgárság, amikor már simán utaztak, amikor már nem kellett engedély Ausztriába, meg ilyenek, 89 után. És, ha én nem voltam állampolgár, nekem mindenüvé vízum kellett és akartam menni Franciaországba, kellett menni Francia Követségre, mit tudom én, Németországba, akkor Német Követség. Mindenüvé kellett kérni utazást, fizetni, nem adták ingyen, ami magyaroknak már teljesen természetes volt. (M.7)

Az esetleges válásból eredő problémák is erős motivációt jelenthetnek, és több interjúalany is védelmet lát abban, ha magyar állampolgárként lehet szülő, hiszen félnek, hogy külföldiként csorbulhatnak a jogaik a saját gyerekekkel kapcsolatban.

Idegenben az állampolgárság engem különösebben soha nem izgatott, nem is igazán állt szándékomban, mert én ugyan tök jól elvagyok anélkül is, mert az, hogy most én magyar állampolgár leszek, az sok pluszt nem fog nyújtani nekem... csak annyit szeretnék én biztosítani magamnak és a gyerekeimnek, mert van nekem két fiam, ne ilyen hivatalos akadály miatt szakadjon meg a kapcsolat. Tehát nekem jelenleg itt van a munkám, itt vannak gyerekeim stb., de változhatnak a körülmények, és én ezzel az állampolgársággal azt szeretném biztosítani, hogy én bármikor itt tudok lenni mellettük, gyakorlatilag ez a cél. (M.25)

Egy másik interjúalany is rendkívül egyértelmű ebből a szempontból, és indokként hozza fel a gyerekefelügyeleti problémákat transznacionális családokban.

Nem, ezt csak a nő segít, mert a tv-ben volt nagyon sok híradók, amikor anyukák Finnországba volt, sok olyan szituáció, Franciaországba volt, amikor apukák elvették a gyereket anyukától. És amit anyuka tud csinálni időben, ilyen gyerekekkel úgy lehet, hogy akkor próbálkozik, hogy Oroszországban is ott protekciót fog kapni. De mikor utazik, pont útközben volt egy ukrán anyuka vagy ki volt az a Marina, neki volt a Franz a férje és innen utazott, mert ukránba itt Magyarországon keresztül közelebb van. És utazott valamilyen kocsival, taxival vagy ilyen, és a magyar határon kaptak és most az anyuka, itt Magyarországon börtönbe van. (M.29)

Esetenként az utazás önmagában is szempont, bár ritkán fordul elő önmagában, és még az alábbi esetben is vannak családi vonatkozásai:

Hát persze, igen. Úgyhogy már csak azért is érdemes volt kérni egy magyar állampolgárságot. És vietnámi állam meg nem ellenezte, így én most kettős állampolgár vagyok. Nem, vietnámi állam nem kérte, hogy mondjak le a vietnámi állampolgárságról, úgyhogy ebből veszténivalóm egyáltalán nem volt, csak kedvezőbb lett a helyzetem a magyar állampolgársággal. Utazási szempontjából nagyon előnyös, meg aztán, arra gondoltam, hogy tulajdonképpen már többet élek, akkor még talán nem, de én itt élek magyar férjemmel és egyre magyarosabb leszek már. És most mér többet is élek itt, mint saját hazámban, most miért ne kérjek, amikor nem kell lemondanom a vietnámit. Úgyhogy én csak az előnyöket tudom felsorolni, mert tényleg utána annyira egyszerű lett az utazás itt, Európán belül, főleg miután beléptünk az

Európai Unióba, akkor sehova nem kell már a vízum és ha Vietnámba megyek, akkor még ott van a vietnámi útlevél. Nem, nem kell nekem vietnámi vízumot kérnem. (M.30)

Hasonlóképpen összekapcsolódó célrendszert mutat be egy vietnami nő, akik jótékony-sági munkával is építeni akarja az országhoz való kötődését. Interjúalanyunk textilipari munkásból lett nagykereskedő, eközben épült a családja, és vált fontossá a magyar állampolgárság.

Azért döntöttem el kérni az állampolgárságot, mert utána, miután már fiam van, munkám fejlődik, hát én gondolom, hogy megkérem az állampolgárságot, mert itt élek, szeretnék, mivel mondtam, hogy nagyon sok célom van itt, és szeretnék segíteni a magyaroknak, akkor szeretném úgy érezni, hogy én magyar vagyok. Jó, mondjuk, hogy soha nem leszek magyar, de a papírjaimat magyar, hogy én tudom, hogy tényleg segíték a magyar szegényeknek, ha már nem élek Vietnámban nap mint nap, ha nem látom – ha hazamegyek, én is megyek adományozni otthon, csak ha itt élek, akkor én úgy megyek, hogy a lelkem legalább úgy érzem, mint a magyar, mint a honfitársaimnak segíték így. Nekem nagyon sikerült, semmi gond nem volt a papírjaimmal, meg mindig van munkám, mindig dolgoztam, sosem volt olyan, hogy munkanélküli. Szóval mindig volt munkám. Volt egy-két hónap, hogy nem volt munkám, de rögtön megtaláltam. (...)

Hát mit változott (az állampolgárság megszerzésével)? Nem, nem változott nekem semmi. Esetleg, hogy ööö mikor, mert nem vagyunk Európában, akkor tudjunk külföldre, ide-oda menni, nem kell vízumot kérni, hát ez jobb, azóta kaptam állampolgár, amúgy nem változott. Én ugyanúgy dolgozom, mint amikor nem kaptam állampolgár, ugyanúgy szorgalmas, ugyanúgy gondolkodásom van, nem változik. (M.30)

A családi kapcsolatrendszer előrehaladta és a kapcsolódó szociális jogok kérdése is visszatérő téma. Az interjúalanyok úgy érzik, máskülönben kiszorulnak a nekik is járó szociális rendszerekből. Ez a szempont már csak azért is fontos, merthogy – mint egyik szakértői interjúalanyunk megjegyezte – az ágazati jogszabályok gyakran ellentmondásosak. Sőt külön is probléma lehet, hogy a bevándorlókkal kapcsolatos diskurzus éppen ilyen jogok indokolatlan megszerzésével „vádolja” meg a bevándorlókat. A Mongóliából ideköltözött interjúalanyunk így fogalmaz:

Most elvileg úgy van, hogy nem dolgozom, mert itthon vagyok, a tb-től kell kérnem, hogy itthon vagyok gyeden. Az most jár, utánanéztem már. Szép lett volna, hogy itt dolgozom már mióta, és akkor ezek után sem kapnék. Hát én ugyanúgy adózom, meg minden, úgy-hogy azt most kapom. Csak mindenféle ilyen támogatásokat nem kapunk. Hogyha én egyedülálló szülőként nevelném itt a gyereket, semmit nem kapnék. Azért tudom, mert nővérem szült két éve, és ő nem igényelhetett semmit sem, ő csak a gyedet, meg gyest kapott, de gyest sem kapott, mert azt nem adták meg neki, úgyhogy csak a gyedet tudta intézni, mert semmilyen támogatást, családi pótlék, semmit nem kapott. Úgyhogy így könnyebb, hogy most itt volt a férjem, és ő intézte el a papírokat.

Ő igényelte, az ő nevére. De hogyha tényleg, itt lennék egyedülálló nőként, akkor nem, akkor semmit. Akkor elmentem volna dolgozni, és mellette nevelni a gyereket, vagy nem tudom. Akkor biztos nem vállaltam volna gyereket. Hát most már legalább csak látják, hogy komolyan gondoljuk és nem érdekházasság. (M.31)

A bevándorlás folyamatában hontalanná vált egyik ukrán interjúalanyunk pedig így meséli el a döntés pillanatát szociális szempontok alapján:

Ez adtam nyugdíjpénztárba, mikor folyamat volt, ott egy év engem, nyugdíjpénztárban volt folyamatban az enyém rokkant nyugdíj. Utána kaptam értesítést, hogy hontalan személyekre, Magyarország szociális politikája nem terjeszkedik. És így maradtam beteg, fél láb nélkül, semmi nélkül. Úgyhogy így élek, akkor elmentem önkormányzathoz, anyakönyvvezetőhöz kérdéssel, hogy tudok szerezni magyar állampolgárságot. (M.24)

A szociális jogok közé sorolható bizonyos szempontból, hogy magyar állampolgárként olcsóbban lehet tanulni az Európai Unión belül. Az egyik kínai interjúalany így fogalmaz, mikor indokolja, hogy még középiskolásként miért szerezte meg az állampolgárságot:

Abból az indokból, hogy gondolták, hogyha kijövök, akkor lehet, hogy itt maradok, és akkor az Európai Unió tagállamához fogok tartozni, és akkor így jobb magyar személyre váltani, mint egy kínai, mert a magyar személy, ugye ilyen-olyan, mint magyar jogi személy, több kedvezményt kapunk, mondjuk tanulásban. Egyik ismerősünk, ő kiment Angliába tanulni, és hogyha ő kínai személyivel ment volna ki, akkor nem tudom, mennyi, 6-7 ezer fontot kellett volna fizetni, így magyar személyivel csak 2-3 ezer. Tehát itt már nagyon sok pénzt lehet spórolni. Meg a munka, meg az elhelyezkedés, gondolom, abból a szempontból jobb itt, meg az adózás, meg, szóval sok mindenben jobb magyar személlyel váltani. (M.14)

Erre az esetre még visszatérünk, amikor egy nagyon hasonló, ámde az állampolgárságot elutasító esettel hasonlítjuk össze.

A múlt elutasítása, az „ellenséges” országból való érkezés és a rendszerváltás is erős szempont lehet az állampolgárság megszerzése során. A rendszerváltás kérdését külön is vizsgáljuk, itt most csak jeleznénk a váltásra való igényt egy orosz interjúalany szavaival. Ő meg akart szabadulni a magyarok által is gyűlölt szovjet állampolgárságtól:

Szerintem akkor ez volt, hogy nem vagyok szovjet, mert ez végül is, tudod, sokan sértődnek rám, haragudnak, hogy itt élek már harminc lassan éve, és mi, ez Oroszország? Ti, ez magyarok. Ez magyaroknak ez sértő általában. Főleg akkor ez friss meg voltam itt, és frissen vesztettem szovjet polgárságot, amit végül is utáltam. Ez egy dolog utálni, más dolog, mikor tényleg nincs. Szerintem ezt is éltem meg, hogy nem tartozom senkihez. De amikor magyart kapsz, persze, akkor boldog vagy. (M.19)

Szemben várakozásainkkal, az európai „állampolgárság” és a kapcsolódó identitás ritkán válik motiváló tényezővé. Ezt részben magyarázza, hogy az útlevél ezt megtestesítheti. Az egyik orosz interjúalany így érvel ezzel kapcsolatban:

Amikor már kezdtem dolgozni, már jó sokáig dolgozom itt, lakást is megszereztem, a szülők segítettek nekem, lakás már volt nekem. Különben a tartózkodási engedélyt akkor kaptam meg, amikor meglett nekem a lakás. Majdnem egy időben történt ez, mert általában annak, hogy az ember megszerezzen tartózkodási engedélyt, kell, hogy legyen állandó lakóhelye. (...) hát éltem, éltem, dolgoztam, dolgoztam. Nagyon zavart az, hogy nem tudok például menni külföldre, az nagyon zavart. Mondjuk, amikor a Schengen, tehát Magyarország Schengen lett, akkor nekem nagyon furcsa volt szabad bárhova menni, és hogy nem néznek az útlevélbe. De ezelőtt ez nem volt, és ez nagyon kényelmetlen, nagyon rossz. Az oroszok amúgy szenvednek, hogy nem tudnak vízum nélkül elmenni sehova, úgyhogy ez volt az első oka, hogy én már megérdemeltem azt, hogy európai állampolgárságot megszerezsek. (...) hogy olyan sokáig, évekig itt, szerintem és adót fizettem, meg ilyen tisztességes életem van, miért nem lenne? És ráadásul az is nagyon pozitív, hogy most az orosz állampolgárságot nem kell lemondani. Ez nagyon számít. Hogyha ez nem lehetett volna, akkor szerintem nem kértem volna. (M.13)

Az Európába vágyakozás éppen egy olyan interjúalany esetében kerül elő, aki az „Európába” tartó Szerbia polgáraként sodródott Magyarországra. A szöveg külön érdekessége, hogy a „jugoszláv”, azaz a federációs múlt összeomlása is ebben az irányban érvényesülő motivációként kerül elő:

Hát konkrétan tényleg nem annyira foglalkoztam ezzel a dologgal. Igen, nyilván addig, ameddig nem lehetett utazni szerb útlevéllel, az inkább érdekes kérdés volt, hogy most, hogyha lenne, akkor nyilván egyszerűbb, megint ebből a szempontból, hogy egyszerűbb lenne élni, mert így is tudtam utazni, csak akkor iszonyú nagy bonyodalmakkal, hogy most vízum, meg hogy akkor mindenfélét, akkor várakozás, meg pénz, nyilván meg stb. És hogy ez az a dolog, amit az ember nem annyira szereti, szeretne spórolni magának, hogyha lehetséges. És én már annyira, tényleg így érzem, hogy olyan régóta itt élek, szóval szó sincs róla, hogy most így iszonyúan, na, megint úgy kezdek, hogy ugye volt a volt-Jugoszlávia, és ez megint egy olyan nevelést adott anno az én generációmnak, hogy én tényleg úgy nevelkedtem, hogy jugoszláv voltam. És nekem ez a csökkentett ország, ez sok gondot okoz ilyen identitáskérdésekben is. Nyilván ugye, hogy szerb családom, szerb a származásom, szerbek a felmenőim, de nem az a típusú ragaszkodás van bennem, hogy én ehhez úgy kell, hogy ragaszkodjak, hogy akkor ez mindent igazolom, hogy így van. Nekem igazából ez a régebbi módszer jobban fekszik, hogy akkor legyen az, hogy ha már Európa, akkor Európa, ha már akármelyik ország, akkor ez az ország. Szóval ennek nem tulajdonítom ezt a nagy jelentést, inkább azt, hogy senki nem akar saját magának nehezíteni az életét. Szóval ilyen értelemben nem bánám, hogyha lenne útlevelem, de nem is gondolom, hogy ez annyira fontos. (M.20)

A fenti pozitív európaiság-cél állítható szembe azokkal az interjúk szövegekkel, amelyekben az interjúalanyok a (rasszista) diszkriminációval küzdenek, és ebben a sokszor álta-

luk is kilátástalan harcban remélnék valamit az állampolgárságtól. Természetesen itt is komplex indokrendszert figyelhetünk meg:

Igazából én amikor gondolkodom, hogy én tudom, hogy mennyi elutasítást kaptam, nagyon sok elutasítást kaptam, én nagyon sok mindent letettem az asztalra. Sokat. Rengeteg civil szervezetet létrehoztam, dolgoztam, projekt menedzserként és civil szervezet vezetőként, alakítottam... Ennek ellenére, mindenhol elutasítottak. Soha nem tudtam elfogadni, hogy most tényleg itt emberszámba. Ide ragadtam és az állampolgárság nem azért, ismét mondom, nem az állampolgársággal van itt jogosultságom, vagy lesz. (M.15)

Az egyik interjúalanyunk éppen most adja be kérelmét, és itt egy jogi diszkrimináció válik motiváló tényezővé. Ő a külföldi magánszemélyek és gazdasági társaságoknak megtiltott földvásárlás érdekében is szeretne magyar állampolgárságot. Megjegyzendő, hogy a család itt is küzd a „színbeli” diszkriminációval szemben:

De most a férjem, ő mindig írja, hogy örmény, de valamiért senki nem mondja neki, hogy örmény, vagy arab, vagy cigány, vagy valami és ő mindig fel van háborodva, ha cigány is vagyok, akkor nem vagyok ember? (...)

Ő ilyen tiszta ember, neki tökmindegy, hogy lesz magyar állampolgár beírva, ha ő fekete, sötét hajú, ugyanazt fogják mondani. Neki inkább, én gondolom, a munka ügyében ez jobban lenne, hogy ő magyar és az útlevelel, a saját örmény útlevelel dolgozban. Ő mondta mindig nekem, hogy a magyar állampolgárságot, azért kér, neki ez valami biztatás, biztatás saját magának, hogy ő saját gyerekeivel, itt tudja élni életet, mint egy normális ember. (M.4)

Az előbbiekhöz hasonló indok lehet a munkavállalás terén érezhető megkülönböztetés:

Igen, nehéz lett volna, igen. Na most akkor, amikor én kértem végül is az állampolgárságot, akkor én azért kértem, mert akkor itt könnyebb lett nekem elhelyezkedni, mert azt tapasztaltam a munkában való elhelyezkedésnél, hogy kérték, hogy legyen magyar állampolgárságom. Tehát anélkül nehéz ebben elhelyezkedni.

Az indokok bemutatása során a legkomplexebb érvelés, amikor a „sors” és a vállalt magyar identitás válik indokká:

Vizsga, igen, igen. Hát nem volt. Nem volt nekünk, de viszont mai nap, amikor hallom a magyar himnusz, érdekes, hogy magyar himnuszt ha hallom, mindig könnyezem. Tehát a kínai himnusz hallom, azt meghallgatok és ... de viszont a könnyeim, meg úgy kicsit megérzékenyedek, az érzés nincsen. Nem tudom, hogy ez most mihez van kötve, de érdekes, hogy mai nap is akárhogy ünnepkor vagy templomban, volt olyan alkalom, mikor játszották a himnuszt, az mindig más érzés...

Amikor az állampolgárság eljutottunk odáig, hogy én nem csak kiutazási célok miatt, hanem le kell mondanom a kínai állampolgárság és csak felvetem a magyar állampolgársá-

gomat és akkor számomra ez egy forduló pont volt. Tehát és akkor tudom, hogy én magyar leszek és büszkeség. Csak azt tudom mondani büszkeség. (M.22)

Felvenni vagy nem felvenni avagy transznacionalizmus és globalizáció

A szempontok vizsgálatánál külön is kell figyelnünk arra, hogy mikor nem kéri a magyar állampolgárságot. Ez a perspektíva talán még hatékonyabban megmutatja, hogy miért is veszik fel az állampolgárságot, illetve világosabbá teheti a döntési szituációt. Az interjúalanyok többször is visszatértek arra a pontra, hogy esélyük sincs végképp beilleszkedni. Ennek a komplex érzésnek az egyik mozgatórugója lehet, hogy maga a nyelvriasztó, ami pedig igen fontos szerepet tölt be a honosítási folyamatban. Többen jelzik, hogy nem érzik ezt megvalósíthatónak. Mások ezt már kivetítik a kultúrára is, amely szöveg érdekes ellentétárja a kulturális azonosulást elváró diskurzusoknak.

Az egyik interjúalanyunk nem adja be a kérelmet immár húsz év után, mivel „nem érzi magyarnak magát”. Ez az érv persze meg is fordítható úgy, hogy több bevándorló nem is tartja arra érdemesnek a magyar állampolgárságot, hogy lépéseket tegyen érte:

Igen, valamilyen vizsga és akkor gondolom, hogy nem annyira, soha nem nagyon érdekelt engem, hogy akkor szerzek meg. Nekem elég, hogy amerikai állampolgár vagyok, nem tudom, hogy az nagyon jelent, ez tényleg nem valami. Én szeretem a magyarokat, de nem érzem, én húsz év után sem mondanám, hogy úgy, néha úgy csinállok dolgokat, mint ahogy a magyarok csinálják. Elfogadom néha, ahogy csinálják a dolgot. Azt sem lehet mondani általánosan, mert mindenki más, magyarok között is nagy különbség. Mindenki másképp csinálja a dolgait. Szóval, én nem mondanám, nem úgy érzem magamat, mint egy magyar ember. (M.5)

A vizsgálat során fontos kérdés volt a transznacionális mozgásban való korlátozottság kérdése és annak viszonya a honosítás folyamatához (Nyíri, 2010). A kínai állampolgárok esetében ez kiváltképp egyértelmű. A társadalmi helyzettel foglalkozó részben még hosszabban kitérünk erre a kérdésre, de előrebojtjuk, hogy bizonyos osztályhelyzetekben a magyar állampolgárság nem jelent olyan előnyt, amiért érdemes volna végigjárni a hivatali procedúrát. Más szavakkal a magyar állampolgárság relatív értéke nem eléggé magas. Egyik interjúalanyunk annak ellenére sem érzi szükségét az állampolgárság megszerzésének, hogy sem származási országában, sem Magyarországon nem okozna ez jogi problémát:

Vannak országok, például Hollandia vagy Németország, amik azt hiszem megkövetelik a régi állampolgárság feladását. Ha holland állampolgárságot kérsz, le kell mondanod a régi állampolgárságodról. Néhány volt szovjet állam szintén ilyen. Például Ukrajna. Ha valamilyen más állampolgárságért folyamodsz, le kell adnod az ukránt. De mi itt szerencsés helyzetben vagyunk, mert mind Magyarország, mind Oroszország úgy mond támogatja a kettős állampolgárságot. És valószínűleg Magyarország a legjobb helyzetben lévő

ország ehhez, mert bizonyos okok miatt ezt soha nem fogja megváltoztatni. Ezt a politikát. És Oroszországban a kommunista állam túlkapásai miatt lett egy törvény – amit azóta sem változtattak meg –, ami azt mondta, hogy senki nem fosztható meg az orosz állampolgárságától akarata ellenére. (M.17)

Egy másik interjúalany – származási országa törvényei miatt – épp ellenkező helyzetben van. Az adott országra vonatkozó törvények nem teszik lehetővé a kettős állampolgárságot, így a magyar állampolgárság megszerzése túl nagy veszteséggel járt volna, emiatt vonakodott sokáig állampolgárságot folyamodni:

Igazából én két-három éve kezdtem, hogy beadom az állampolgárságot. Mert igazából a letelepedésiben nekem elég vagy mit tudom én, be és ki utazási problémám nem lesz de nem akartam feladni a saját állampolgárságom, nálunk nincsen kettős állampolgárság. Tehát nem lehet, ha felveszem a magyar állampolgárság, akkor megszűnik az (eredeti) állampolgárságom. Emiatt nem akartam. (M.14)

Mint fentebb említettük, a kínai bevándorlók esetében különösen éles a kérdés, hiszen a kínai állampolgárságot elveszítik, ha felveszik a magyar állampolgárságot. Az ő esetükben is tehát a magyar állampolgárság relatív értékének magasnak kell lennie ahhoz, hogy vállalják a negatív következményeket, beleértve a kínai vízumszerzési kötelezettséget és a kapcsolódó korlátozásokat a kínai társadalmi és gazdasági életben való részvétellel.

két kínai állampolgár története	beadja	nem adja be
szülők, társadalmi helyzet az indulás előtt	Mindkettő jön, nem állampolgárok. Szakértelemsegiek, vállalják a szakmavesztést. Az anyja aktívan támogatta a mozgást.	Apa marad és elválnak. Értelmiségiek. Az anyja mindig menni akart. Ő sem magyar állampolgár. A cél egy nyugat-európai ország volt.
otthonkép	Kisváros, nagy ház, honvágy később.	Üzleti régió Kínán belül, „kínai zsidók”.
életkor, migrációs időszak	Tízévesen érkezik a kilencvenes évek második felében.	Tízévesen érkezik a kilencvenes évek második felében.
egyetem	Orvosi diploma.	Üzleti diploma, kínai kulturális tevékenység.
mire kellene az állampolgárság	Tanulás Európán belül olcsóbb.	Tanulás, de Amerika is van. Munkavállalás. Munkavállalás. Európa több lehetőség. Nem éri meg Magyarországon. Nem lehet tudni, nem kötődik sehova.
miért nem adják be a kínaiak	Nyelv és az otthoni lehetőségek.	Otthoni kapcsolat, a nyelvet túl kevesen beszélik.
vizsga	Még középiskolásként leteszi a vizsgát, még mielőtt az érettségi azt kíváltaná.	Megvan a középiskola, de mégsem kéri a honosítást, pedig már nincs szükség vizsgára.
kép Magyarországról	Pozitív, vágyik Európába.	Nincs ismerete, nem nyugati.
első nap	Kíváncsiság, repülőablak.	Nem kíváncsi, összemossa más európai országokkal.
etnicizáltság	Nincs etnikai séma, praktikus nyelv.	Etnikai sémák, nyugatozás (ott bezzeg van China town).

Volt két olyan interjú, amelyekben a vázolt élettörténet szinte kísértetiesen hasonlított, mégis eltérő volt a kimenet. Az egyikük magyar állampolgárrá vált, a másik a leghatározottabban állította, hogy azt nem érdemes felvenni. Megjegyzendő: mindketten gyerekként követték édesanyjukat a magyarországi migrációba, és mindketten itt tanultak. Az összehasonlításból így az is kiderülhet, hogy a már itt felnövekvő külföldi gyerekek között milyen társadalmi mechanizmusok működhetnek a honosítási folyamat során.

A fenti táblázatból jól látszik, hogy mindketten nagyon hasonlóan látják a kínai állampolgárok problémáit a magyar állampolgársággal kapcsolatban, azaz a helyzetértékelés szinte teljes egészében megegyezik. Így a döntés mögötti indokokat valószínűleg más tényezőkben kell keresni.

Az egyik ok kifejezetten élettörténeti lehet, hiszen a honosítást kérő fiatalember szülei minden vívódás ellenére együtt jöttek Magyarországra, a másik esetben az apa otthon marad, és a migrációs folyamat során családi trauma történik. Mint ezt már egy korábbi narratív interjú elemzés is igazolta, azokban az esetekben, amikor pozitív családi események történnek, az élettörténeti perspektíva pozitívabb, fordított esetben a trauma és a migrációs váltás teljes egészében uralhatja a migrációs történetet (Melegh, 1999). A válást és az apavesztést megelőző fiatalember talán nem kívánja elvágni a szálakat otthonától, hiszen akkor már egy „vízum” is elválasztaná édesapjától. A transznacionális tér így felértékelődhet. Ez a családi szál megjelenhet abban is, hogy az ép családdal utazó gyermek odanyomja a repülőgép ablakához az orrát, míg a másik csak lakonikusan jelzi, hogy ez nem egy nyugati ország.

A másik szempont, ami a transznacionális tér, a Kínához fűződő kapcsolatok fenntartása mellett szólhat, hogy az az interjúalany, aki a honosítás mellett dönt, nem egy üzleti és transznacionális mozgásban pezsgő térségből jön, vagy legalábbis ezt nem említi, sőt a kiindulópont kisvárosi jellegét hangsúlyozza. A honosítást nem vállaló interjúalany ezzel szemben így beszél közvetlen otthoni környezetéről, illetve az ott lakókról, akiket másutt „kínai zsidóknak” aposztrofál:

Inkább húzó erő volt, mert mint mondtam nagyon sokan, például ez is egy tényező, hogy kimentek és valamilyen szinten szerencsét próbáltak, esetleg közben meggazdagodtak valamennyire, visszajönnek és akkor az emberek látják, hogy meg lehet gazdagodni kint. És akkor inkább azt mondják, hogy kimennek és akkor én is meg tudok gazdagodni. Inkább ez a húzó erő volt. Inkább az emberek azt próbálták, hogy meg akarok gazdagodni, meg. Ez az egyik, a másik tényező meg az, hogy a [térségbeliek] kultúrájában van ez az üzlet dolog, kimennek és akkor üzlet, nem csak... Üzletet csinálnak. Tehát a másik nagyon fontos tényező, a [térségbeliek] nem dolgozni mennek ki, nem egy étterembe dolgoznak, nem mosogatnak, hanem egy üzletet mennek ki csinálni. Na most az nem kis üzlet, hanem nagy üzletet. Megy egy étterem, de lényeg, hogy ő, ők a főnök! Tehát az, hogy üzletet mennek csinálni, tehát nem dolgozni. Az a húzó erő nem, kissé más, mint kimennek egy céghez dolgozni vagy valaki befektet. (M.2)

Tehát a küldő térség globális beágyazottsága is befolyásolhatja a későbbi döntéseket. Megjegyzendő, hogy ez a tényező közvetlenül összekapcsolódhat a szakmaválasztással is, hiszen az orvosi pálya transznacionális igénye jóval kisebb, mint az üzleti világé. Az orvosnak tanuló fiatalember igénye és érdeke jóval kisebb, hogy Kínába ingázhasson, mint üzletember társáé, aki a közvetítői kisebbség tagjaként éppen ebből élhet (Nyíri, 2010). Sőt az orvosi pálya és az Európán belüli oktatási lehetőség az egyik esetben kifejezetten előnyös, míg az üzleti szférában kevésbé számít. Az orvosok államhoz kötöttsége is nagyobb (szakmaelismerés, praktizálási jogok), és ebből szintén csak következhet, hogy nagyobb igény ébred az állampolgársági státusz megszerzésére.

A két interjú alapján még egy másik paradox összefüggés is felviláglik: a globális mozgásban jobban érdekelt üzletember nyelvében és részben társadalmi tevékenységében inkább fenntartja az etnikai látásmódot, mint orvosnak tanuló társa. Állandó kitétele a „kínaiak” és mások összehasonlítása, ami még a honosítás elutasításában is jelen van. A vietnamiakkal való összehasonlítás révén eljut ahhoz, hogy itt nincsen kínai városnegyed, azaz a szimbolikus, etnikai elkülönülés egy formája:

Én nem tudom, hogy náluk mi van, de ők sokkal inkább, nagyon sok vietnámi jár magyar iskolába. Kínaiak, most már van kínai magyar általános iskola, most oda járnak. Azelőtt inkább angol iskolába jártak, inkább ilyen nemzetközi iskolába jártak, mint ezekbe. Még a mai napig is, egyetemre sokkal több vietnámi diák jár magyar egyetemekre, mint kínai. A kínaiak inkább angol nyelvű egyetemekre, én is angol nyelvű egyetemre járok. Tehát én angolul tanulok, de ez a legtöbb kínaira igaz, aki itt él. Úgyhogy ők inkább arra orientálódnak, hogy ide, míg egy kínainál ez nem... Én azt mondtam, hogy vagy nyugat, vagy azt mondja, hogy később inkább nyugatra menne vagy vissza Kínába. A magyar hely nem a biztos hely, de ez szerintem amiatt is van, hogy tényleg nyugaton nagyon ki van építve ez a kolónia kultúra. (M.2)

Az interjú jelzi a magyar állampolgárság relatív értékét, és hogy az állampolgárság nélkül a transznacionális térben mozgó migráns inkább fenntarthat egy elsősorban etnikai kategorizációt, és ez is fontos tényező lehet, ha gyermekként érkezett. Ezt más hasonló vizsgálatok is megmutatták (Melegh et al, 2010).

Osztályhelyzet és az állampolgárrá válás folyamata

Az interjúkészítés során törekedtünk arra, hogy narratív és nyitott kérdésekkel feltárjuk az interjúalanyok társadalmi háttérét. A vizsgálat során sikerült kellően nagy számban különböző háttérű embereket találunk. Vannak interjúalanyok, akik jómódú családokból érkeztek, mások szegényen és küszködve éltek a különböző kibocsátó országokban. Továbbá igen nagy számban kaptunk olyan leírásokat, amelyek egy nyugodtabb és stabilabb középosztályi létre utalnak, főképp a volt szocialista országokban. Elemzésünknek nem lehet célja, hogy szisztematikusan feltárja az osztály- és társadalmi helyzet összefüggését a bevándorlás folyamatával és az állampolgárrá válással, hiszen mind a megfigye-

léssel, mind pedig az összefüggés megállapításával gondok vannak. Az interjúk technika ugyanis nem engedi meg, hogy kvantitatív kijelentéseket tegyünk, illetve jól látszik, hogy sok esetben a múlt újraalkotása zajlik az interjúkon belül. Mégis felfigyelhetünk bizonyos mechanizmusokra, amelyek azt az összefüggést mutatják, hogy a globális és lokális viszonyokba ágyazott társadalmi osztálynak rendkívül fontos szerepe lehet az állampolgársági és letelepedési folyamatban.

A vonatkozó szakirodalom három különböző osztályhelyzetet különböztet meg a bevándorlók között: úgymint a kétkezi munkások, a szakértelmiségiek, valamint a menedzserek és a vállalkozók (Portes–Böröcz, 2001). Ezek persze nem teljesen egymást kizáró kategóriák, hiszen az eredeti foglalkozáshoz és státushoz képest más helyről indulhatnak el a migránsok, így nagyon gyakori a szakmavesztés, amelynek révén szakértelmiségiek kétkezi munkásként vagy vállalkozóként kezdik a migrációs folyamatot. (Melegh et al, 2009). Az alábbi elemzésben mégis abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a globális és lokális összefüggések alapján meghatározott kiinduló osztályhelyzet nagyon sokat számít a későbbi letelepedési és esetleges állampolgársági folyamat szempontjából. Fontos hangsúlyozni, hogy a lokális és globális viszonyok együttese alkotja az osztályhelyzetet, hiszen a világgazdasági szempontból leértékelődő agrárszférában vagy a nehézipar leszálló ágazatokban dolgozók egyszerre küzdenek olyan lokális és globális erőkkel, amelyek együttesen alkotják meg viszonylag kedvezőtlen osztályhelyzetüket, ami összekapcsolódik a rasszista és a nemi alapú megkülönböztetés előnyeivel és hátrányaival (Cohen–Kennedy, 2000; Sassen, 1999).

Ha társadalmi pozíció alapján vizsgáljuk az állampolgárságot kapott magyarországi migráns népességet, akkor jól látszik, hogy a magyarországi bevándorlók esetében mind az iskolai végzettség, mind pedig foglalkoztatási szint és státusz szerint az általános társadalmi helyzet jobb mint a magyarországi teljes népességé (Hárs, 2010, Gödri 2005, 2010). Ha az elmúlt tíz év fellelhető adataira tekintünk, akkor ez a relatív előny stabil, bár némileg csökken. Más szavakkal az alacsony társadalmi helyzetűek aránya viszonylag kicsi, és a 2001-es népszámlálás során vizsgált népességgel összevetve úgy tűnik, hogy leginkább az alacsony iskolai végzettségűek és az alacsonyabb foglalkozási státusúak esnek ki a honosítási folyamat során. Összevetve azonban az állampolgárságot szerzők iskola végzettségét és foglalkozási szerkezetét, jól látszik, hogy az alacsony végzettségűek arányánál magasabb a foglalkoztatási szerkezetben az alacsony státuszú foglalkozások aránya az állampolgárságot szerzők körében, ami arra utalhat, hogy a bevándorlók egy része szakmavesztés (végzettségen aluli munka) árán telepszik meg végleg, így szerez állampolgárságot. Más szavakkal az alacsonyabb társadalmi helyzet mindenképp szelekciós mechanizmusként működik, annak ellenére, hogy a migráció társadalmi kontextusa más, mint sok bevándorló népesség esetében, azaz itt nem a bevándorlók képezik az alsóbb osztályok egyik főbb utánpótlási forrását (Hárs, 2010; Salmenhaara, 2009; Melegh et al, 2005). Ebben szerepet játszhat az, hogy a magyar gazdaság hosszan elnyúló ciklikus válsága és viszonylag alacsony bérszintje mellett nem keletkezik olyan nagyobb mértékű extra kereslet, amely működtetne egy nagyobb méretű duális munkaerőpiacot (Massey, 2008). Vagy más oldalról: a környező országok magyarjai, azok alacsonyabb osztályai

cirkuláris mozgással (időszakonkénti munkavállalási engedéllyel, illegális mozgással, ma már főképp a szabad mozgás jogának használatával) kielégítik a korlátozott igényeket, anélkül hogy ez a folyamat komolyabban intézményesülne akár a munkaerőpiac oldaláról, akár a letelepedés és/vagy állampolgárság szintjén. (Hárs, 2010; Melegh, 2002; Gödri-Kiss, 2009; Feischmidt-Zakariás, 2010)

Fontos azt is hangsúlyozni, hogy az európai jogrend a vízumtól, a tartózkodáson, a letelepedésen keresztül az állampolgárságig mindvégig az osztályhelyzet szerint oszt ki előnyöket és hátrányokat az ingatlantulajdon, a stabil állás, a tőketulajdonosi lét, a jövődelmi helyzet alapján (Tóth, 2010; Melegh-Illés, 2009).

A kutatás során a szakértői interjúkban az osztályhelyzeten alapuló szelekcióra való reakció csak korlátozott és általában közvetett: az érintett intézményi szereplők általában nem említik ezt az összefüggést, amikor az állampolgári vagy adminisztratív folyamatban rejlő szelekciós mechanizmusokról kérdeztünk. A legegységelműbben egy államigazgatási szakértő fogalmazott, aki legalábbis a kívánalmak szintjén az állam szociális szempontból való semlegességét fogalmazta meg:

Ezt én inkább migrációs kontextusban értelmezném, tehát hogy milyen migráns, vagy hogy magasan képzett IT-szakember, mérnök, nem is tudom. Vagy alacsonyan képzett mezőgazdasági munkás vagy szex-szakt munkás, tehát hogy a migrációnál gondolom, hogy ez inkább előjön, mert mégis, egy állampolgárnál ő teljesen, ugye a politikai közösség részévé válik, ott szerintem ezt a szelekciót, hogy milyen a jó állampolgár, ha valaki odáig eljut, hogy ő állampolgárságot szerez elvileg, szerintem az államnak teljesen semlegesnek kell lennie a tekintetben, hogy egyébként mire jó. ... Persze, tehát ne legyen terrorista, ne legyen a közbiztonságra veszélyt. Tehát nyilván ilyen kizáró klauzulákat be kell építeni, tehát nemcsak az itt-tartózkodásnak az ideje, meg az ő országhoz való kötődése a lényeg, hanem bizonyos kategóriák, tehát inkább így negatívba fordítanám, hogy ki ne legyen állampolgár, aki veszélyt jelent az országra stb. stb., de az, hogy és egyébként milyen plusz pozitív követelményeket, tehát hogy csak a kőművesekből vagy csak a mérnökökből váljon állampolgár vagy legyen egy ilyen rejtett nyomás az irányukba. (SZ.1)

A bevándorlókkal foglalkozó civil szervezettől megkeresett interjúalany csak konstatálja az alacsony osztályhelyzetet, de nem reflektál annak kihatására:

Úgy mondanám, 90 százalékban. De emellett ugye vannak migránsok is, akik nyilván nem azért jöttek ide Magyarországra, mert nem tudnak a saját országukban élni, de ők is azért képviseltetik magukat, és ugyanúgy meg akarják szerezni az állampolgárságot. Hát ők is azért nem ilyen tehetősebbek, tehát mondhatnám, hogy elég nehéz körülmények között élő migránsok. De a lényeg az, hogy ők is azért előfordulnak. Most jelenleg érdekes módon egy olyan ilyen bevándorlóval is foglalkozom, aki az Amerikai Egyesült Államokból jött, tehát ilyen érdekes dolgok is előfordulnak. (SZ.6)

Egy másik államigazgatási szakember burkoltan már felveti, hogy a marginális helyzet-hez kapcsolható viselkedési problémák szerepet játszhatnak az állampolgárság megítélésakor, és ezt egy a helyi közösség véleményén alapuló hatástanulmány támasztaná alá:

(...) ha olyan dolgok merülnek fel vele kapcsolatban, ami az integrálhatóságra utal... akkor nem biztos, hogy az állampolgárságnál engedélyezni kell, nyilván ez extrém esetekben, ezt extrém esetekre mondom. Mondjuk egy rendszeres erőszakos rendzavaróra, még ha a papírai elvileg rendben vannak, akkor sem biztos, hogy az állampolgárságot meg kell adni. Gondolom én. De ugyanígy ez, attól ő még tartózkodhat Magyarországon. (SZ.5)

A hallgatás, a burkolt utalás vagy a folyamat ilyen szintjén való reflektálatlansága azt jelzi, hogy legalábbis a „normális” ügyintézés során az interjúalanyok ezt természetes szelekciónak tartják, már csak azért is, mert éppen ez lehet az állampolgárság megszerzésének egy kulcsa.

Egyedül a panaszos ügyekkel foglalkozó jogi szakértő hoz fel kritikai élel újból és újból olyan történeteket, amelyekben a marginális társadalmi státus komoly szerepet játszik a bevándorlás során. Az egyik eset egy illegális bevándorló kínai pár gyermekének az anyakönyvezése körül zajlik, és éppen a hivataltól és az államtól való félelem motivált egy bonyolult folyamatot. Ehhez kapcsolódóan a magyar állampolgárság inverze a hontalanok, a papír nélkül Magyarországon született vagy idekerült gyerekek kérdése kerül elő, amely helyzet marginális társadalmi helyzetként is értelmeződik. Az interjúalany azonban itt is éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar hatóságok azzal próbálják a felelősséget elhárítani, hogy nem ismerik el őket hontalanként.

2009-ben tizennégy ilyen gyerek született Magyarországon. Úgy összességében még ilyen gyerek olyan, én azt saccolom, hogy 100 és 150 között lehet Magyarországon. Na most ugye hát mi azért itt megpróbáltunk fellépni, és most jön a migrációs törvénycsomag, tehát én látom, hogy építenek be jogszabályi garanciákat is, még olyanok is, amikre én nem tettem ajánlást. Tehát érdekes módon az idegenrendészek szálltak a legjobban magukba. Hát a magyar gyerekvédelem, ahol a gyerekvédelmi törvénnyel az igazi komoly problémák vannak – hogy például óriási probléma, hogy ezek a gyerekek, mert ezek ugye Magyarországon ismeretlen állampolgárként anyakönyvezik őket, aminek ugye két oka lehet. ... Hát le is írtam, hogy szerintem ez a gyerek de facto hontalan, tehát a gyerekvédelemnek kezdeményezni kellene az idegenrendészeti hatóságnál, hogy ezt a gyereket de jure hontalanként elismerjük. ... Persze, de most a másik probléma, ha legalább hontalanná nyilvánítanánk és magyarországi lakóhelye hontalan lenne, a hontalan személyes joga a magyar, be lehetne adni. De azzal, hogy ismeretlen állampolgár és ideiglenes intézkedés alatt tartjuk a világot, vagyis hát, mondjuk 18 éves koráig, mert utána megszűnik gyerek lenni, és iszonyú bajokkal jár, nem adhatjuk örökbe. 18 éves korában kikerül az utcára úgy, hogy nincs más irata, csak egy szem születési anyakönyvi kivonat, mert ennek nincs személyi igazolványa, nincs útlevéle, nincs semmi. Tehát legalább egy hontalant kellene belőle csinálnunk, mert a Magyarországon lakó vagy tartózkodó hontalant mi kötelesek vagyunk megvédeni. (SZ.2)

Hasonlóan kacifántos probléma volt annak a kenyai menekült lánynak a sorsa, aki a magyar apa miatt automatikusan megkapja a magyar állampolgárságot. Ez a viszonylag gyorsan megoldott történet éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy amennyiben a jogintézmény védi az adott személyt, akkor a társadalmi helyzete sem jelent akkora problémát. Amikor az állampolgári státust „kívülről” kell megszerezni, akkor jóval nagyobb probléma a társadalmi helyzet és a származás.

De nézzük meg közelebbről, hogy az osztályhelyzet miképpen hat a migrációs pályára a bevándorlókkal készült interjúk alapján. Néhány interjú esetében egészen egyértelműen látszik és egyértelműen „dokumentált” a család szegénysége, illetve az, hogy ez a háttér szerepet játszott a migrációs döntésekben, más esetekben ezt inkább csak feltételezhetjük. Az előbbi esetre példa az a mongol nő, akinek az édesanyja előrejön varrónőként dolgozni a kilencvenes évek elején. És aki a textilipar folyamatos leértékelődése közben majd maga után hozza a családját. Ebben az esetben fontos felfigyelni az új nemzetközi munkamegosztásból fakadóan a leértékelődő textilipari státusra, a faji és nemi viszonyokra és diszkriminációkra.

Erről a helyzetről így beszél az interjúalany:

Jurtanegyedek vannak, és anyu itt volt, és neki annyira tetszett, hogy Mongóliában se csatornázás nem volt, ahol laktunk, vizet kellett kútból hozni, kaják is olyan, szóval nem volt nagyon választék, és az itteni élet sokkal jobb volt, és akkor így jöttünk ide. De tényleg, mielőtt jöttünk, akkor ott ilyen kajajegyek voltak, meg volt adva, hogy a családnak mennyi olaj, mennyi liszt, mennyi kenyér járt napra, és azért elég sokat sorban állni, szóval nehéz, nehéz volt, tényleg.

És Ulánbátorból?

Aha, fővárosból. Ott is születünk, anyu, apu is ott született, úgyhogy ott laktunk, csak hát, meg az is volt, hogy szinte csak mi voltunk, mert apu egy kicsit, hogy mondjam, jobb családból származott, anyu meg nagyon szegény családból, és apu, annak a szülei annyira nem szerették anyuékat, és ezáltal minket sem annyira. És akkor így csak mi magunk voltunk, és ezért is volt nehezebb.

Aha, tehát a szűk család volt?

Igen, igen. Meg hát apuék is nagyon sokan testvérek, meg anyuék is. Most is vannak ezek a nagycsaládok, ők is heten-nyolcan testvérek mindannyian. És akkor így összekuszálódik az egész, nincs, ki segítsen, azért jöttünk. Most már Mongóliában alig van rokonunk, mindenki máshova elmegy, mindenki eljött onnan, mert tényleg nehéz élni. Most voltunk például 2005-ben Mongóliában a férjemmel, és ott kimondottan olyan munkahirdetéseket láttunk, hogy harminc év alatti fiatalokat keresnek, afölöttiek már nem is találnak munkát. Ott már meg is mondják, hogy hány évesnek kell lenni, szóval nagyon nehéz. Néztünk, de amúgy nem változott semmi, ugyanolyan nagy a szegénység. (M.31)

A családi szegénység, a kényszerű munkavállalás, az abból való menekülés és a korai szegénységgel összefüggő filantrópia gyönyörű példáját mondja el egy a hatvanas évek végén született vietnami nő, aki szervezett munkásnőként érkezett, akárcsak a Mongóliából származó fenti interjúalany szegény sorsú édesanyja:

Az a helyzet, hogy 17 évesen Magyarországra, '85 áprilisában érkeztem ide a váci textilüzemben helyeztek el, ahol korom miatt csak külön írásbeli nyilatkozattal tudtam elérni, hogy engedjenek a három műszakban dolgozni. Azért kerültem ide, mivel hogy nagyon szegény családból származom. Szüleim tanárok, apukám korán meghalt, mikor még 12 éves voltam, sok testvérem van, én vagyok a második. Őt testvérem van a családban. Én úgy döntöttem, idejöttem, kockázat miatt élek, megpróbálok pénzt keresni, hogy segítsek anyukámnak meg testvéreimnek, a nehéz élet ott. (M.30)

A szegénység megjelenik egy másik vietnami interjúalany esetében is, bár ebben az elbeszélésben ez nem játszik közvetlen motivációs tényezőként, hiszen az egyetemi képzés keretezi ezt a migrációs történetet:

Gyermekkoromban pedig Hanoi külvárosában, tehát úgy 20 km-re Hanoitól, északi körzetben születtem és ott nevelkedtem föl gyermekkoromban... Akkoriban, hát Vietnámban, nem volt egy ilyen gyümölcsöző kor, tehát nehéz volt, szegénység volt de jó, nagyon jó volt. Hát mindenkinek jó a gyermekkori emléke, jó, mindig jó visszaemlékezni arra az időre. (...)

Csak anyagi nehézségek voltak, mert más nehézségek nem voltak, mert akkor Vietnámban, akkor, még most is szocializmus alatt. Ilyen szempontból, a gyermekek számára egész kellemes. Szóval nem volt gond. (M.23)

Más esetekben inkább csak sejthetjük, hogy relatív küszködés jellemezte az életet még az ideérkezés előtt. Egy ukrán nő meghurcoltatásról beszél a családjában, egy amerikai bevándorló nő alsó középosztályi viszonyokról beszél, azaz az ő esetükben is felmerülhetett, hogy bizonytalan volt a társadalmi háttér.

Megvizsgálva a fenti interjúkat, jól látszik, hogy ezekben az esetekben a magyarországi letelepedés meglehetősen konfliktusos folyamat volt, tele buktatókkal és adott esetben intézményi diszkriminációval. Ennek a nehézségekkel teli interakciós sornak jól látszanak az osztályhelyezethez köthető mechanizmusai. Ez főképp az anyagi háttér bizonytalansága, a munkavállalási engedéllyel kapcsolatos csapdahelyzetek (csak az országon kívül volt igényelhető), a nyelvi nehézségek és az egyértelmű elutasító hivatali hozzáállás. Ezek nagymértékben lassítják a letelepedési és állampolgársági folyamatot. Az alábbi mongol varrónői család története ezt nagyon szépen illusztrálja:

Eleinte úgy volt, hogy nekünk nem kellett menni ezekbe a bevándorlási hivatalokba, hanem csak elég volt anyunak meg apunak, mert az anyu útlevelén rajta volt a négy gyereknek a fényképe meg neve, és ezáltal mi is megkaptuk automatikusan, csak ez mikor változott meg? Azt hiszem, '96 vagy '97-ben megváltozott, mindenkinek meg kellett jelenni ott

a bevándorlási – olyan épületekben voltak, hogy volt, amikor kint kellett sorban állni. Ezt évente kellett hosszabbítani. Hát azért az öcsém akkoriban még, '90-ben született, még csak hatéves volt, és órákon, volt, amikor egész nap kellett várni, nagyon sokan voltak, rengeteg külföldiek között, és akkor minden évben meg kellett jelenni külön nekünk, mindenkinek külön papírral, és egyik évben, nem is tudom, '91-ben, azt hiszem, vagy 2001-ben egyik ügyintéző ott a bevándorlási hivatalban elrontották a papírunkat, rosszul küldték, és kiutasítottak minket, mert azt hitték, hogy csak anyu nevel minket négyünket egyedül, és valahogy apu eltűnt. Mondom, hogy szétszedték, és ezért nekünk egy éven keresztül havonta kellett menni hosszabbítani a papírt, havonta.

Azt hiszem, 2001-ben, vagy 2002-ben, e környékén, erre emlékszem, hogy középiskolába, és alig tudtam menni iskolába emiatt. Teljesen le voltam törve, és így havonta, ami borzasztó. Eleinte itt volt a XVII. kerületben, most már Budára költözött az a hivatal, és nagyon sokan voltak, nagyon sokat kellett várni mindennap. Volt, amikor reggel siettünk nyitásra, hogy sorszámot húzzunk, és volt, amikor este hatkor jöttünk el. Hatig ott ültünk, aha, vártunk, vártunk, vártunk. Úgyhogy egy éven keresztül. (M.31)

A hivatal rasszista, a különbségeket egybemosó tekintetéről és a szűk mozgási térről így számol be a később magyar férjet választó (tehát a migrációs gender helyzet megváltoztatásán dolgozó) mongóliai interjúalany. Az alábbi interjús részlet azt is megmutatja, hogy ellenhatásként egy ilyen típusú diszkriminációs helyzet miképpen válthat ki versengetést a bevándorló csoportok között, amiről hosszabban is írunk a tanulmány egy másik részében:

Hát eleve ezekben a hivatalokban csak külföldiek vannak, és többségükben kínai meg vietnami, mi mongolok nagyon kevesen vagyunk, és minket meg egy kalap alá veszik ökkel, és hát úgy bánnak velünk, hogy hú, nagyon rossz. Én utáltam odajárni. (...) Én nem szerettem a kínaiakat azért, mert tényleg minket, azt mondja, ugyanazok, pedig nem vagyunk ugyanazok, én mongol vagyok, ő kínai, ő vietnami, ők nem vették így. Mindenki ugyanaz volt. És akkor sorszámot húztunk, reggeltől estig ott voltunk, senki sem figyelt ránk. Azért szerintem az is lényeges, hogy már mióta itt vagyunk, 18-19 éve itt vagyunk, és semmi. Egy-két ember, mindig más ügyintéző volt, mindig más, és akkor valaki szóvá tette, hogy hú, már milyen régóta itt vannak, és akkor ennyi volt a megjegyzés, úgyhogy semmi. Mondták, hogy milyen jól beszélünk, mert azért ott a kínaiak, meg vietnámiak, ők nagyon sokszor ügyvéddel vagy tolmáccsal jöttek oda. Mi mindig saját magunk mentünk, mert mi tudtunk beszélni magyarul, és akkor így könnyebb volt. (M.31)

Mint azt már korábbi vizsgálatok is megmutatták a közvetítők, ügyvédek használata az egyik módszer, amelyik ellensúlyozhatja a bánásmódból és a nyelvi nehézségekből eredő nehézségeket (Turai–Melegh, 2009; Melegh–Moldikova, 2010). E család esetében, éppen a társadalmi helyzetükből fakadóan, ez sem sikerül és feltehetőleg rútol becsapja őket egy „ügyvéd”:

Hát ezt anyu nagyon megunta, akkor megint újra próbálta kérni a letelepedésit, és gondoltuk, hogy akkor ügyvéddel, de minket nem kérdezett anyu, ő egyedül elkezdte intézni, és egy nő elvállalta, elvileg ügyvéd volt, és én akkor már nem voltam, én akkor már elköltöztem otthonról, de hát akkor még mindig öten voltak, és a nő azt mondta, hogy elintézni, és elég sok pénzt kért érte. Összegyűjtötte a papírokat, meg minden, és kiderült, hogy a nő nem is volt ügyvéd, és el is tűnt. (M.31)

A fenti történet még a vegyes házasságban élő gondozónő esetében is hasonlóan kacífántosan folytatódik, miközben ő egyértelműen ehhez az országhoz kötődik, elmondása szerint „nincs máshova mennie”, szüksége van az állampolgárságra, és a magyar nyelv tudása is egészen kiváló. A Magyarországon újratermelt globális-lokális alacsonyabb társadalmi helyzete hozta őt és főképp szüleit nehéz interakciós helyzetbe.

A diszkriminációs mechanizmusokra jó példa annak a ma már magyarokkal kapcsolatban is filantróp, vegyes házasságban élő (illetve elvált), alulról jövő vietnami nőnek a története, aki textilmunkásból lett büfés, piacozó majd nagykereskedő. Más szóval, aki kitör a kétkezi munkálétból a vállalkozói szféra irányában (Portes-Böröcz, 2001). A jelen tanulmánykötet 267–274. oldalán olvasható interjújában részletesen beszámol a piaci hányattatásáról, amikor egy magyar rendőr rendkívül durván leüti, aminek következtében kórházba kerül (megjegyzendő a rendőrt is feljelentette és őt ezért retorziók érték).

Az így megmutatkozó mechanizmusok magyarázhatják, hogy mindazok az interjúalanyok, akiknél a fentihez hasonló társadalmi helyzet hihetőleg szerepet játszott a migrációs és letelepedési folyamatban, azok vagy igen hosszú idő után tudnak véglegesen (akár állampolgársággal) megtelepedni, vagy éppen az történik, hogy ezt a lépést elhalasztják, sőt adott esetben a folyamat el is akadhat. Elbuknak az állampolgársági vizsgán, bürokratikus akadályokba futnak bele, vagy fel is adják az állampolgárság megszerzését. Megjegyzendő az is, hogy éppen az ilyen helyzetből érkező bevándorlók vagy nem vállalják ezt a folyamatot, vagy a kudarcok hatására elhagyják az országot.

A másik oldalról nézve: a lokálisan és globálisan jobb helyzetből érkezők láthatólag könnyen veszik az akadályokat, vagy éppen azért nem veszik fel a magyar állampolgárságot, mert az számukra nem eléggé vonzó. Jó példa erre a felsőbb értelmiségi csoportban felnevelkedett kazah származású nő, aki a magyar politikai értelmiségi kapcsolatai, állása és kapcsolathálója révén szinte napok alatt szerez állampolgárságot az útlevelel használata érdekében:

Az állampolgárságról. 91-ben kellett ilyen, hogy volt konferenciára menni és mivel megint ilyen vízum és nem tudom milyen problémákba ütközött volna ez az egész utazás, akkor főszerkesztő, azt mondta, hogy miért nem kérünk támogatást, vagy meggyorsítsuk az eseményeket, miért nem akarok én magyar állampolgárságot kapni. Én mondtam, hogy akkor nekem már volt állandó letelepedési engedélyem. Mondta, hogy végül is, annyira nem nehéz, ha utazok vízumot csinálni, meg másik felől, hogy könnyebb lett volna, ha megtartom a

szovjet állampolgárságot, azt az útlevelet, mert akkor haza és Oroszországba könnyebb lett volna utazni a szovjet útlevelemmel. És akkor megkérdeztek, hogy akkor nem akarok, hogy a TV segítsen, hogy minél hamarabb útlevelet kapni és akkor beleegyeztem és így sikerült nekem még utazás előtt megkapni az állampolgárságot. (...)

Igen, ez már a rendszerváltás után volt, és szerintem, egy vagy másfél hónap volt nekem a konferenciára utazásig, és akkor mondtam, hogy lehet, hogy nekem hosszabb lesz, mert szovjet útlevelem van, és akkor ő meglepődött, hogy miért van nekem szovjet útlevelem, miért nem akarok magyart? Mondtam, én erről nem gondolkodtam még, hogy teljesen leváltsam azok miatt az okok miatt, hogy könnyen lehessen nekem visszamenni. És akkor erre mondta, hogy akkor próbáljuk ezt most meggyorsítani és kitöltötte a papírokat, akkor Göncz Árpád volt az elnök, rögtön beadták ezt Göncz Árpád titkárságára, megmondták, mit kell csináljak, hogy párhuzamosan kellett rendőrségre beadni, és ezeknek a másolatait, szerintem, beadtuk az elnöki hivatalba és akkor ők már meggyorsították a folyamatot. Tehát nagyon gyorsan megkaptam. Olyannyira, hogy amikor megkaptam ezt az állampolgárságot, férjem nem volt itt, és behívtak az önkormányzatra, eskütételre. (M.11)

Nyilvánvalóan a rendszerváltás utáni időszakban ez egy kivételes pillanat is lehetett, és mára a folyamat már jóval egységesebb és bürokratikusán formalizált, mégis jól látszik, a társadalmi előnyök könnyedén válthatók hivatali előnyre. Iraki interjúalanyunk, aki gyerekként érkezik ide jobb módú, egyetemi doktorit szerző apja mellett, mindvégig gördülékeny hivatali eljárásról beszél. A kezdeti beutazási indokok megszűnte után élelmiszer- majd fogászati vállalkozó lesz, és még a palesztin származásából fakadó papírproblémákat is könnyedén áthidalja. Egy fejlett technológiával foglalkozó mérnöki családból származó, magyar feleséggel élő orosz doktorandusz bevándorló így meséli el az állampolgárság megszerzését:

Annyira nem volt úgy szükségem még a magyar állampolgárságra. A levegőben volt, hogy kellene kérni, de úgy ment az élet, kezdtem dolgozni, és akkor kezdtem hiányát érezni, mert a cég, ahol dolgoztam, az küldte volna ilyen külföldi utakra, és mindig abba ütköztem, hogy most vízum kell, most erre kell vízum, most arra. Pár vízumot meg is kaptam, de akkor már éreztem, hogy egyszerűbb volna magyar útlevelemmel. Akkor beadtuk az igényt, az állampolgárságra már az önkormányzatba kellett beadni, szóval az nagyon egyszerű volt. Beadtuk, és elmúlt pár hónap, és behívtak, akkor még nem is kellett vizsgát letenni. Én voltam az utolsók között, akik nem kellett, kb. egy hónap azután, hogy megkaptam, már bevezették, hogy vizsgát kell hivatalból, a nyelv, meg az alkotmány, meg Magyarország története. De igazán nem hiszem, hogy lett volna probléma, mert ennek köszönhetően, hogy sokat utaztunk, meg sokat beszélgettünk. Maximum alkotmányt kellett volna egy kicsit jobban megnézni. Az állampolgárság megkaptam, egy ilyen szép oklevelet, ez már 96 körül volt, s akkor ettől kezdve magyar állampolgár lettem. (M.8)

Érdekes módon a multicégeknek dolgozó interjúalany, amikor mások nehézségei kerülnek szóba, éppen a társadalmi helyzetet emeli ki fő okként:

Olyat ismerek, akit a letelepedésről visszautasítottak, de ott is néhány év múlva, újra... Ismerem egy családot, akit folyamatosan visszautasítják, pedig ők például itt vannak, a srác, az utánam végzett, ugyanazt a csoportot, két évvel, neki a felesége is orosz. Már itt született két gyerek, és dolgozik is itt, de nincs saját lakásuk, bérelnék, és valószínű a fizetés is viszonylag kevés, nem ismerem pontos okát, de ők már 18 éve, hogy Magyarországon, és mai napig nincs letelepedése neki. Ő minden évben kéri, és ha jól emlékszem tavaly, mert minden évre automatikusan kaphat egy évre tartózkodást, s munkaviszonyt, és tavaly nagy gond volt, mert visszautasították, semmi magyarázat nem kapott, és ha jól emlékszem, végül sikerült ügyvéden keresztül, mégis megint egy évre kapni az engedélyt. Például ők nagyon szenvednek ilyen szempontból, mert lehet, hogy lehet, hogy nem állampolgárságot, de letelepedést gondolom megérdemelhettek volna. 18 év alatt a srác azt több éve hivatalosan dolgozik, adót is fizet. Felesége mondjuk nem dolgozik, az otthon van a gyerekekkel. (M.8)

Mindeközben a jobb társadalmi háttér előnye esetleg abban is megmutatkoznak, hogy az adott interjúalany a transznacionális teret választja a nemzeti állampolgárság intézménye helyett, a kettős állampolgárságot kizáró szabályok és a transznacionális mozgásból eredő előnyök miatt. Interjúink részben igazolják Nyíri Pál felvetését, amely szerint a kínai bevándorlók érdekeltőbbek a transznacionális tér fenntartásában, mint más ázsiaiak (Nyíri, 2010). Ilyen interjúalany egy üzleti szempontból gazdag és virágzó térségből idekerülő kínai, aki gyerekként érkezett ide vállalkozó édesanyjával, és aki maga is üzleti tanulmányokat folytat az esetleges továbbmozgás érdekében is. Ebből a perspektívából nézve a magyar állampolgárság nem elég jó a kínai állampolgárság feladásához, és szó sincs arról, hogy a magyar állam „riasztaná el”:

Igen, ehhez képest van az állampolgárság.

Akkor fölmerült magában, hogy esetleg?

Nekem például egyszerű, úgy kérhetem, idézőjelben egyszerű, ahhoz képest, hogy több is lehetne, mint másoknak, mert hogy magyar iskolában jártam, emiatt úgy réven, nekem nem is kell vizsgát tennem... Utánanéztem egyszer, azt hiszem, az önkormányzatnál, azt is önkormányzatnál kell intézni. Annak idején azért, mert felmerült bennem, hogy más országba szeretnék menni dolgozni, és akkor mondták, magyar állampolgárként könnyebb lenne, de utána mégsem terveztem úgy, hogy inkább nem. Mert hogy...

Más ország hol, EU-s?

Igen, EU-s, de igazándiból ez itt is, utána úgy fölmerült, hogy lehet, hogy Kínába fogok dolgozni, és akkor azért nem teszem le. Mert ez a letelepedésengedély az számomra tökéletes, mert semmi hátránya nincs, annyi, hogy nem vehetek részt az országos parlamenti választásba, és nem dolgozhatok a külügy-minisztériumba és ennyi.

És utazásnál?

Utazás szempontból, Schengenen belül ugyanúgy használhatom a magyar igazolványt, nem kell vízumot használnjak. Ennyi, meg annyi, hogy ha más ország, akkor természetes a kínai állampolgárság, akkor vízum kell. De Schengenen belül, országokon belül, ez nem jelent nekem semmi hátrány. Annyi, hogy nem olyan egyszerű beszerezni a papírokat, ha például schengeni országokon belül szeretnék majd dolgozni. Akkor egy kicsit más az eljárás. De ezen kívül, ha azt mondom, hogy csak Magyarországon maradok, és ott dolgozom, semmi hátrányom nincsen, olyan szempontból, pl. annak idején főiskolába is kaptam ösztöndíjat, tehát ugyanaz, mint a ...

Ugyanúgy, mint a magyar állampolgárok?

Magyar állampolgárok, mert hogy igen. Emiatt nem volt semmilyen hátrányom, úgymond, hogy nem vagyok magyar állampolgár. És azért fontos, mert a Kínai Népköztársaságnál nincs kettős állampolgárság, tehát ha felveszem a magyart, akkor fel kell adnom a kínai állampolgárságom. Az azt jelenti, hogy akárhányszor megyek Kínába, akkor vízumot kell kérjek. Emiatt nagyon sok kínai, nem teszik le az állampolgárságot, mert felesleges, mert itt minden megkapják azt, ami jár a megélhetéssel kapcsolatban, viszont ha felveszik a magyar, akkor vízum, az még a könnyebbik fejezet, hogy vízumot kell szerezzél, mert biztos megkapták, a rosszabbik, hogy mi lesz ott. Mi lesz az ott-tartózkodással? Mi lesz Kínában? Meg kell hosszabbítani ott Kínában, a Bevándorlási Hivatalba járogatni, ha vissza akarod kapni, meg munka miatt, akkor munkapapírokat kell beszerezni stb. És ez teljesen felesleges dolog lenne. Itt pedig így is dolgozhatnak, meg Kínába is dolgozhatnak.

(...) Más országokba, Angliába, meg Amerikába, ha kimennek, ott inkább felveszik az állampolgárságot, ez ahhoz kapcsolódik, hogy igazándiból már ez egyszerűen, hogy ott akartak letelepedni. Magyarország még nem olyan ország a kínaiak számára, ahol inkább letelepedni jöttek ide, hanem inkább üzletért jönnek ide. Idejönnek, és akkor kereskednek, x összeget keresnek, megélnék, és utána összehajolnak, és vagy nyugatabbra mennek, vagy visszamennek Kínába, nagyjából visszamennek Kínába. Mert ez abból is látszik, hogy az én generációmban a kilencvenhétben, akik ide jöttek, nagyon sokan nem magyar iskolába jártak, hanem amerikai vagy angol iskolába jártak, azért, mert nem látták azt a jót itt. Inkább azt mondják a gyerekek, menjetek angol iskolába, angol gimnáziumba, angol egyetemre, angol nyelvű legalábbis, nyugatabbra menjetek. Mert megvolt ez, sajnos nagyon sok ilyen, hogy miért nem tanulják meg a magyart? Csak tízmillió ember beszéli. És akkor miért is tanulják meg? Mindig erről beszélnek, kimennek, csak ötven km-t mennek, és már nem ezt a nyelvet beszélik. És akkor angol iskolába küldik a gyereket. (M.2)

Érdekesen kapcsolódik ehhez a helyzethez annak a Magyarországon oktató örmény-orosz oktatónak a története, aki osztályhelyzete révén mindent megold. A nyelvi problémák megoldása érdekében „segítséget vásárol”, és nem látja indokát, hogy kimozduljon a viszonylag biztonságos transznacionális térből (amit különben lokálisan is megteremt). És teszi mindezt aközben, hogy gyerekeinek megszerzi a magyar állampolgárságot, és mindkét gyereke folyékonyan megtanul magyarul. Sőt mintha előnyként értékelné orosz állampolgársága fennmaradását:

Szégyen a részemről, mert még 17 év Magyarországon lakás után sem mondhatom, nem igazán mondhatom, hogy beszélék magyarul. Az alapvető szavakon túl, amelyekkel vásárolni tudok a boltban, vagy rendelni az étteremben. Az oka ennek... elkezdtem, az első három évben minden évben elkezdtem a magyar tanfolyamot. Ingyenes magyaróráink vannak, nagyon jó tanárral. De az én problémám az volt, hogy sokat utaztam. És akárhányszor a tanfolyam elkezdődött, két-három óra után utaznom kellett és hiányoztam egy vagy két hétig. Amire visszaérek, az osztály már messze tart, nem tudom utolérni őket. Mire utolérem, ott a következő utazás. És próbálkoztam az első évben, a másodikban, a harmadikban. De az igazi probléma számunkra, hogy nincs igazán szükségünk rá, itt a CEU-n mindenki beszél angolul. A városban már kiépült körülöttünk egy oroszul beszélő közösség, van orosz doktor, orosz kivitelező a lakás körüli javításokhoz. Ők mind oroszul beszélnek, de igazából ukrainai magyarok, egy másik bevándorló csoport, akik szabadon mozognak itt, és van velük egy közös orosz nyelvünk is. Szóval olyan ez, mint egy mikroközösség, ahol minden szükségletünket kielégíthetjük. Az összes barátunk jól beszél oroszul vagy angolul, vagy bármit, szóval, igazából nincs szükség... ez egy nagyon furcsa helyzet, ahogy ebben az országban élek, anélkül hogy tudnám a nyelvet. Ez tényleg szégyen. (M.17)

Ebben a viszonyban, szemben az interjúalanyok többségével, még az útlevel megszerzése sem játszik szerepet. Úgy tűnik, elégséges az orosz állampolgárság, a magyarországi jogviszony és az átlagnál jobb osztályhelyzet; a magyar állampolgárság nem jelent kiemelt előnyt.

Összefoglalóan: a magyarországi népességnél átlagosan jobb helyzetű migránsok osztályhelyzete többféleképpen is szerepet játszhat. Míg az alsóbb osztályok esetében az intézményi kizorítás, a bizonytalan státus és a leszálló gazdasági ágak együttesen teszi nehezzé a megkapaszkodást, addig a privilegizált rétegek az intézményi háttér, a kapcsolatrendszer révén viszonylag könnyen megszerezhetik a magyar állampolgárságot, miközben esetükben jól működik a transznacionális tér is. Más szavakkal: éppen osztályhelyzetük biztonsága miatt nem szorulnak rá a magyar állampolgárság nyújtotta előnyökre, sőt még az uniós állampolgárság sem jelent komoly vonzerőt. A kínai bevándorlók esetében a társadalmi helyzet valószínűleg annyiban sajátos, hogy a közvetítői kisebbségi pozíció hátrányait a jobb, sőt még a kevésbé jobb módú kínaiak (éppen a kettős állampolgárság hiányában) a transznacionális kapcsolatok megerősítésével próbálják ellensúlyozni, beleértve az állandó üzleti mozgást és terjeszkedést, illetve a gyerekek transznacionális üzleti taníttatását. Csak egy részük vállalja, hogy magyarországi állampolgársági bázisra támaszkodjon. A kínai bevándorlók esetében, a kettős állampolgárság hiányában, valószínűleg a kizorulás és a tudatos kint maradás finom együttese teszi sajátossá a társadalmi helyzet és az állampolgárság összefüggését.

Az előbbieken feltárt kapcsolatrendszert egy történelmi folyamat is megzavarja, mégpedig a szocialista időben való megérkezés, ami a társadalmi helyzettel kapcsolatos összefüggéseket erősen felülírja.

A rendszerváltás és az állampolgárság

Interjúalanyaink igen nagy része már a szocializmus összeomlása előtt megérkezett hazánkba. Esetükben egyértelmű a kérdés, hogy mennyire vált erőssé a kötődésük az országgal, és ebben milyen szerepe lehetett a szocialista vagy az azt követő időszakoknak. Fontos arra is választ keresni, hogy általában miért csak a rendszerváltás után kérték a magyar állampolgárságot, azaz milyen szerepet játszott a rendszerváltás az állampolgári folyamatban. Ez a kérdés már csak azért is fontos, mert sok rendszerváltás utáni új állampolgárság-történet eddig nyúlik vissza, és fontos elemezni, hogy miképpen emlékeznek vissza az interjúalanyok.

Másrészt nagyon erős az az álláspont, hogy a szocializmus idején igazából jegelve volt a migrációs kapcsolatrendszer, és leginkább csak legális és illegális elvándorlásról beszélhetünk erre az időszakra vonatkozóan (Tóth P., 1996; Gödri-Tóth, 2010). Pedig ha összeadjuk a KSH bevándorlási adatait (kumulált flow adat), akkor 1970 és 1987 között (tehát még az erdélyi exodus előtti időszakban) összesen 66 504 bevándorlási aktus volt Magyarországon. 1980 és 1987 között pedig 45 247 a belépések teljes száma, amely belépési sokaságon belül a Romániából érkezettek száma mindösszesen 6094. Állampolgársági adataink csak ez utóbbi időszakra vonatkozóan vannak, így csak erre a nyolc évre tudjuk, mi volt Magyarország vonzereje. Az adatok pedig azt mutatják, hogy a volt szocialista országok Európában és Európán kívül is komoly szerepet játszottak (pl. Lengyelország 9312, Szovjetunió 6048, Kuba 4127, Vietnám 999, Mongólia 340). Mellettük még szerepet játszottak más országok is, például Líbia vagy Szíria.

Tehát a legkevesbé sem állíthatjuk, hogy – legalábbis retrospektíve – Magyarországnak nem volt vonzereje. Sőt éppen az általunk elemzett interjúk mutatják, hogy sok ország bevándorlóit igen pozitívan látták az akkori országot, amelyet igen gyakran szembeállítanak a mai és főképp a 2000-es évek utáni Magyarországgal. Egyik iraki interjúalanyunk így idézi fel az akkori állapotokat és édesapja döntését:

Lehet ezt tudni, ez úgy volt, hogy akkoriban Irak és Európa, akkoriban még kommunista rendszer volt itt Magyarországon. A kommunista országok, a Szovjetunió kivül felajánlottak neki azt hiszem négy vagy öt országot, azok közül nem tudom most már pontosan melyik, de nem fogadták volna el őt meg a családját, hanem csak őt a tanulásra. Volt ezek között Németország, valamelyik még akkoriban, Olaszország meg Románia meg Magyarország meg még egy pár. Magyarországra mi még előtte egy évvel, mielőtt ide jött volna tanulni, itt voltunk mint látogatók. Tetszett, jó volt az ország, jók voltak az árak, tényleg kedves volt a nép, és így egyből úgy döntött, hogy akkor ide jön. (M.5)

Az egyik interjúalanyunk, egy azeri nő nyugatnak tartotta Magyarországot – ez más vizsgálatokban is előkerült (Melegh, 2006; Kovács–Melegh, 2010):

Nagy változás, először is nekem, először voltam akkor külföldön és Magyarországon rögtön. Az nagy, a Szovjetunió és Magyarország között nagyon nagy volt a különbség, nekünk ez ilyen nyugalat volt. És Magyarország, tényleg a szocialista országok között, nagyon nyugatias volt. (M.3)

Ezt az egyik orosz interjúalanyunk is megerősíti, bár ő a felségével való megismerkedés előtt még semmit sem tudott az országról:

Teljesen ismeretlen ország volt számomra. Egyszerűen nem tudtam semmit, amit tudtam, hogy nagyon szép postabélyeget bocsát ki Magyarország, mert én bélyeggyűjtő vagyok és festmény témában, és gyűjtöttem magyar bélyegeket is, és akkor nagyon szép, gyönyörű sorozatokat adtak ki akkor, azokban az időkben. (M.9)

Majd idekerül, és így emlékszik vissza az akkori helyzetre:

Hát megnéztem a város nevezetességeit, akkor jobban megismertem Magyarország történetét, történelmét, és akkor úgy tetszett az egész. És akkoriban ez egy mintaország volt, ugye a szocializmus kirakata, itt minden megvolt, tehát minden volt itt, tele voltak az üzletek áruval, ami nem mondható a Szovjetunióról, még a nagyvárosokban sem volt semmi, mint Leningrád, Moszkva, tehát sorban álltak az emberek ott élelmiszerért és egyéb dolgokért, tehát semmi nem volt, és egyre rosszabbul élt azóta is, tehát mint addig, tehát abban az időszakban, úgyhogy azért ez sem utolsó szempont, hogy anyagilag is és mindenféle szempontból sokkal jobban. (M.9)

Egy Hanoi külvárosában viszonylag szegény sorsban felnövekvő és itt tanuló mérnök már mintha magyarként állítaná szembe a mai és az akkori időszakokat:

Őszinte, a 70-es években, tehát, nem szeretek politizálni, de lényegében szocializmus alatt, tehát az ember, békésebb, nyugodtabb, érzi az egész életet, mint most, most igaz, hogy a megváltozott a világ, több van a modern épületekből, a modern autókból is, de az élet a 70-es években azért békésebb. Tehát, emlékszem vissza, amikor ide kerültem, például, felszálltam a villamosra, akkor tiszta, ...minden fiatal átadta a helyét az öregeknek, idősebb néniknek, de most nem így van. Az emberek udvariasabbak voltak 70-es években, mint most. Hát így változott a világ, nemcsak itt, lehet, hogy Vietnámban szintén, de ezt el kell fogadni, nincs mit tenni ellene. Tényleg, nagyon jó volt 70-es évekre visszaemlékezni. Tehát nem csak én úgy látom, hanem szerintem minden velem egykorú, magyarok is úgy látják. Nagyobb a nyugodtság, nagy volt a biztonság, békésebb volt az egész élet. (M.23)

Összehasonlítva az 1990 után érkezettekkel, jól látszik, hogy a mozgás viszonylagos korlátozottsága, a házastárs vagy ösztöndíj révén való idekerülés és a nagyon jó munkaerőpiaci állapotok következtében a megtelepedés szinte minden esetben zökkenőmentes. A papírokat vagy az oktatási intézmények, vagy a munkahelyek végzik, de az egyéni ügyintézés is rendkívül gyorsnak tűnik a bevándorlói interjúk alapján. Furcsa módon éppen ezért is tolódik ki az állampolgárság megszerzésének folyamata, ami csak a rendszerváltás után

válik többek számára sürgetővé. Ennek egyik oka az addigi intézményi védelem összeomlása és átalakulása, a másik az utazási szabadság megnövekedése. Az egyik ukrán interjúalany így emlékszik vissza:

Nem tudom, most hogy van, akkor nevezték azt, mert volt esküvőm és utána kaptam magyar igazolványt, ami olyan volt, mint a magyar, csak más színű, és ezen volt, hogy állampolgárság, azon a rubrikán az volt, hogy Ukrán. Sokáig az volt, a cím a minden, ugyanazok a jogai voltak, mint a magyaroknak, csak állampolgárság nem. Ez akkor nem zavart engem, mert utazásba, semmibe sem akadályozott. Akkor fordultam a magyar állampolgárság, amikor már simán utaztak, amikor már nem kellett engedély Ausztriába, meg ilyenek, 89 után. (M.7)

Egy orosz nyelvi szerkesztő egyenesen azt állítja, hogy nem volt semmilyen bürokrácia:

Más világ volt, de semmi bürokráciát nem tapasztaltam, úgyhogy szintén nagyon szépen minden zajlott, tehát nem lehet mondani, hogy valaki akadályozott volna valamiben. Semmi ilyesmi nem volt, tehát szépen beadtam a papírokat, és akkor megkaptam a magyar személyi igazolványt. Az állampolgárságot azt rögtön nem kértem, mert ugye nem tudtam, hogy hogy lesz, mint lesz, mert lehet, hogy vissza kell menni, tehát addig, amíg nem voltam biztos magamban, de akkor nem is zavart az orosz állampolgárság, tehát azért sem adtam be. Könnyen lehetett utazni vissza, tehát nem kellett se meghívó onnan, se semmi sem. (M.18)

Az elemzett interjúk alapján az is jól látszik, hogy a viszonylag alacsony társadalmi helyzetből fakadó hátrányok is könnyebben, illetve másképpen voltak kezelhetőek. A fent elemzett, mind lokálisan (szegény családból származik), mind globálisan (a textiltipari verseny rendkívül éles) hátrányos helyzetű mongol varrónő családja a rendszerváltás után néhány évvel érkezett Magyarországra, és – mint láttuk – igen bonyolult módon tudott csak megkapaszkodni.

Az interjúk során olyan kínai interjúalannyal is találkoztunk, aki (testvére halálát), illetve nem kommunista származását, ebből fakadó hátrányait is felhossa vándorlási okként, miközben már egy nagynéni is várta, aki már a hatvanas években ideérkezett vegyes házasság révén.

Hát Kínában akkor volt ez a törvényből, hogy családban csak egy gyerek lehet, és nekem, mint az én családom, az utolsó pillanatban csöppent be a testvérem, és én akkor is, még most is ő volt, ami nekem a legjobb, ami nagyon hiányzik. Minthogy most már a végtelen hiányzik, mert ő már nem él velünk. Már nincsen több. Ez a hiányérzés az lehet mondani, hogy amikor eljöttem már Európába, mint most is élek, és ameddig fogok élni, ez egy fájdalmas hiányérzés, az, ami nem lehet sehogy pótolni. Tehát, ha én Kínába lettem volna, nem jöttem onnan el, akkor biztos testvérem mai napig, biztos együtt élünk. Valami formában, ezt nem tudom. Ez teljesen más az élet. Ottmaradtam volna Kínában, teljesen más, mint ahogy itt most élek. Hát most már én többet élek itt Magyarországon, mint Kínában. Csa-

lád nekünk nem egy kommunizmus családból származom, tehát nagyon szép gyermekkorra nincsenek jó emlékeim. (M.22)

Figyelemre méltó módon ő már szívesen adja fel kínai állampolgárságát, és rendkívül erős érzelmi kapcsolatot alakít ki az országgal (elmondása szerint elsírja magát a magyar himnusz alatt). Mindeközben a rendszerváltás előtt a papírjait maga intézte, és csak utána „szorult rá” egy ügyvéd segítségére. Az ügyintézési kultúra változását pedig az alábbiak szerint hasonlítja össze:

Sokat türelmes volt hivatalba, ügyintéző is. Nem volt ennyire korrupció stílus, vagy nem tudom, hogyan nevezem ezt szóval. Végül is ez a tény, én is tudom, meg a többi honfitársam is, hogy a magyar hivatal, régebben nem volt ennyire korrupció, mint jelenleg. (M.22)

A korábban már idézett orosz interjúalanyhoz hasonlóan megint csak kiszámíthatóbbnak tűnt a bevándorlás intézése a rendszerváltás előtt (legalábbis a stabil családi kapcsolatok mellett). A társadalmi atmoszféra változása kihat a későbbi migrációs pályára, és különösen éles az ideérkező ösztöndíjasok esetében. Az alábbi vietnami ösztöndíjas minden szempontból a ki- és felemelkedés retrospektíváját hangsúlyozza:

Hát én 17 évesen kerültem Magyarországra tanulni, illetve, hát folytatni a tanulmányaimat. Vietnámban, a vegyi egyetemre felvételiztem, és nekem jól sikerült a felvételem, és annak idején, a szocialista országok között volt még ilyen együttműködés vagy diákcsereszerű program, és akkor így a vietnámi államtól kaptam ösztöndíjat, hogy itt Magyarországon folytassam a tanulmányaimat. És miért választottam Magyarországot? Azért, mert akkor legalábbis Vietnámban, nagyon jókat hallottam a magyar vegyiparról. Szocialista országok között, itt legfejlettebb a vegyipar és azért Magyarországot választottam. (...)

Hát én egy ilyen értelmiségi családban nőttem fel, öten vagyunk testvérek, én vagyok a legkisebb, és azért gondolom, a szüleim is kicsit nehezen engedtek el. Érdekes módon, lehet, hogy ez a sokadik gyereknek a tulajdonsága, hogy mivel én úgy születtem, hogy körülöttem már négy testvér volt és így egy kis kalandvágy is volt bennem, meg szóval nem tartózkodtam nagyon az új dolgoktól. (...) Tulajdonképpen, akkor nagy lehetőségnek gondoltuk mi, a kiválasztottak. Úgyhogy szerintem örömmel fogadtam ezt a lehetőséget, meg, hogy mondjam. Arra a kérdésedre, hogy milyen körülmények között éltünk akkor Vietnámban 1986-ban, akkor még eléggé nagy szegénység volt Vietnámban. Hetvenötben fejeződött csak be a háború, amerikaiakkal, utána aztán még kiheverni a háborút, hogy mondjam, a negatív hatásait, viszont mivel hát én mondtam, hogy a családom értelmiségi család, dolgoztak a szüleim, mi mondhatjuk az, hogy viszonylag középrétegbe tartoztunk. Nem éhezünk vagy szűkösködtünk annyira. Viszont ha nézzük az egész országnak a helyzetét, akkor mondható az, hogy szegénység volt ott, viszont az emberek vidámak voltak úgy-e, mert nemrég győztük le az amerikaiakat, és bizakodóak voltak akkor az emberek. Hogy majd fejleszteni tudjuk az országot, és mi fiatalok, akkor még azzal a céllal mentünk külföldre, hogy igen, elsajátítjuk a nyugati tudást, és akkor majd azt a tudást kamatoztatjuk, saját hazánkban. Egyébként az állam is ilyen célból küldött minket, a fiatalokat, hogy majd a külföldön tudásokat sze-

rezni. (...) akkor egy évet kellett még ott Vietnámban ilyen előkészítő intézményben tanulni magyar nyelvet, csak magyar nyelvet. (M.30)

Mint a fenti interjúból jól látszik, államilag előkészített, nyelvi előképzéssel megsegített migrációs folyamatban, könnyedén indul az interjúalany. Másokhoz hasonlóan közvetlen és személyes gondoskodásban részesül, és társadalmi kisközösségekben tud mozogni:

Szintén vizsgák voltak, de a tanárok is nagyon-nagyon aranyosak, tudták, hogy most akkor szerencsétlenek tizenvalahány évesen jöttek egyedül egy idegen országba. Nagyon-nagyon, szó szerint mint egy tyúkanyó, úgy pátyolgattak minket, csináltak karácsonyi műsort, aztán reppeltünk is, különböző nemzetiségből mindenki, minden nemzetiség előadott valamilyen speciális műsort. Jó volt akkor, sőt még vittek minket kirándulni, és első hó, pont 87-ben, akkor óriás hó volt Magyarországon. Nekünk ez nagy szenzáció volt. Hogy hát ilyen nagy havat lehet látni, vittek minket szánkázni, nagyon-nagyon aranyosak voltak a tanárok. Sőt ezt most csak mellékesen mondom, nemrég, azt hiszem, két héttel ezelőtt, akkor még az itt megmaradt vietnámi évfolyamtársaim szerveztek egy ilyen találkozót, az akkori tanárokkal. Úgyhogy voltak ott, persze, hogy most már nagyon idősök lettek a tanárok, csak én nem tudtam lenni ott a bulin. (M.30)

Hasonló fejlődési sort találunk annak az afrikai ösztöndíjasnak a történetében, aki visszamenőleg a „keresztény Magyarország” utáni vágyat jelöli meg egyik migrációs indítékeként. A megérkezés után ő is viszonylag gyorsan kisközösségi és családi hálóra lel, amelyik a küldő társadalomhoz hasonló személyes viszonyokra emlékezteti:

Hát én szerencsére átmentem, bekerültem az egyetemre, azért nagyon sokszor én, ahányszor interjút készítenek velem, én ezt megmondom őszintén most is, a magyar diákok segítségével, akármilyen okos legyél, jó tanuló külföldi magyar, egyedül nem képes megbirkózni, nem képes felzárkózni. Az egyetemi oktatás, ami magyar diákoknak megy, anyanyelvük nekik, az előadást, ahogy megy, nem lehet követni. (M.15)

A vidéki magyar ember dicséretével folytatja, szembeállítja a városi világgal – és amint az interjú későbbi részeiből látszik –, a 2000-es évek utáni Magyarországgal.

És pont magyarokkal laktam, nagyon szerettek, teljesen, és minden évben kellett adni újat, hogy ki kivel lakik, már egyértelmű volt, hogy velük fogok lakni egy szobában, és mint barátok javították bármi. Ha hallom, hogy hogy beszélnek, én beszélek, valamit elrontok, megmondják, hogy ezt így kell mondani, de amúgy nagyon szerettek. Meghívtak kocsimba, megyek velük mindenhová, ahová mentek. Hét végén hazamentek, és akkor hoznak nekem is a családból, meg a szülőknek, meg a süti, husikák meg minden, ami ennivaló mindig, és nagyon sokszor volt olyan, hogy disznótorra meghívtak vidékre. Ott mindig én voltam, aki hétvégeken mentem el, nem találtak a kollégiumban. Mondták, hová ment? A magyar barátaival ment. Elmentem vidékre, és igazi, ott tapasztaltam, ez a magyar ember, amiről hallottam. Olyan teljesen, olyan emberek, akik nem láttak afrikai embert, de milyen szeretet ömlik belőlük, őszinte szeretet, ott tapasztaltam. Megöleltek, minden, éjszaka

ébresztettek, hogy hogy csinálják a disznótor, megnéztem, hogy csinálják az egészséget, velük együtt csináltam, egyél, igyál, koma, ez az igazi! Én városban nem találok olyan embert, aki igazán olyan, aki tényleg magyar ember, akitől lehet hallani, hogy vendégszerető, én ott nem tapasztaltam. Az oktatási intézményben, hála istennek, nem tapasztaltam, mivel az értelmiségiek nem tudják kifejezni. Sajnos a városban azért bunkón tudják kifejezni, hát te mit keresel itt, ez Magyarország, ez magyar, ez magyar. Pl. nyugatra mentünk, én mentem, voltam nyugatig, ugyanúgy nem szeretik, de nem tudják ezt a bunkó beszédet mondani, csak inkább elkerülnek, nem társalognak. Kulturális különbség, figyelj, menj haza, ez Magyarország. (M.15)

A társadalmi kapcsolatok megtalálása és kiépítése közben az állampolgárság kérdése a háttérben marad. Sőt mintha az eredeti állampolgárság fenntartása még rendkívül fontos lenne. Ebben szerepet játszhat a szocialista politikai viszonyrendszer fennmaradása, a viszonylag korlátozott utazási szabadság (még a szocialista blokkon belül is).

Figyelemre méltó azonban, hogy talán éppen a rendszerváltás teszi sürgetővé az állampolgársági kérdés rendezését. A rendszerváltás megváltoztatja a nemzetközi kapcsolatrendszert, és sok szempontból magasabb falakat húz vízum és más szempontokból. Ez valószínűleg erősíti a vágyat a biztosabb jogi státus iránt (Melegh–Illés, 2009), amit gyengíthet a kettős állampolgárság tilalma, ha az itteni állampolgárság értéke nem túlságosan magas. A bevándorló jogi helyzet bizonytalansága közvetlenül összekapcsolódhatott egyrészt a háttér átalakulásával, a munkahely, az ösztöndíj-lehetőség elvesztésével, másrészt a magyar állampolgárok előtt megnyíló utazási privilégiumokkal; a családon belüli magyar állampolgárokkal (sok esetben saját gyermek) való együtt mozgás pedig egyenes kíváнатossá tette ezt a lépést. Más szavakkal komplex manőverezésbe kellett, hogy kezdjenek azok a bevándorlók, akik már korábban megérkeztek. A manőverezés fent leírt elemeit és tényezőit érdemes egyenként megmutatni.

A tanulmányokat folytatók egy része valamiképp megpróbált újabb oktatási programba bekapcsolódni, hogy így biztosítsa maga számára az itt-tartózkodás feltételeit. Jól mutatja ezt az alábbi interjúrészlet attól az interjúalanytól, aki vegyipari végzettséget szerzett Magyarországon 1993-ban. Így írja le, hogy miképpen próbált tovább maradni, majd végrepp gyökeret verni:

Emlékszem 1990-ben, akkor itt a rendszerváltás is megtörtént, úgy az egész szocialista rendszer, nem csak itt Magyarországon, hanem mindenütt egy kicsit meginogott. Lazábbak már ezek a feltételek vagy elvárások, nem. Úgy, hogy pontosabban, én már nem is emlékszem, lehet, hogy közvetlenül előttünkről, a mi évfolyamunk előtt, akkor már az volt, hogy maradhattunk itt külföldön egy-két évet még, nem rögtön kellett haza menni. Illetve akkor korábban még az volt, hogy aki esetleg itt férjhez vagy feleségül vagy férjhez megy, vagy feleségül vesz helyi embert, akkor vissza kellett fizetni az államnak az oktatási költséget. Vissza is fizették, akik itt maradtak. Mondom, nem emlékszem biztosan vissza, hogy mikor kezdődött, de utána már lazábbak voltak ezek a szabályok. Maradhattunk dolgozni itt, mert talán volt egy ilyen gondolat is állam részéről, hogy az sem baj, ha itt gyakorlatot

szerzünk, nem csak az elméletet, hanem gyakorlatot is szerzünk. Úgyhogy maradhattunk dolgozni, csak utána kell hazamenni. Csak aki itt marad, annak kellett visszafizetni. Na és akkor az volt, hogy sokan éltek is ezzel a lehetőséggel, hogy... senki nem akart itt véglegesen maradni, ez tény és való. Csak azt kell megértened, hogy amikor mi befejeztük az egyetemet, akkor 93 körül, akkor még Vietnámban még, szóval Vietnám még mindig eléggé elmaradt ország volt. Most már nem. De akkori Vietnám, még eléggé elmaradott ország volt, és sokan azért tologatták ezt a hazatérést, mert kicsit féltek is attól, hogy hát, hogy tudunk visszaszokni azt az elmaradtabb állapotot. Nem csak a gazdasági állapotra gondoltak, hanem úgy egész gondolkodásba, mentalitásba. Meg hát még fiatalok voltunk, akkor miért ne maradjunk még pár évet. Na és akkor én is ilyen hasonló gondolattal maradtam, mert megcsínáltam második diplomámat is, az a jogi mérnök diploma, az két és fél éves volt. Viszont az is kell hozzáfűznöm, hogy aki nem ... mert akkor még Magyarországon nagyon-nagyon, mondhatom azt, hogy diszkriminációs íratlan törvényt hoztak külföldiek ellen, hogy ha akartunk friss diplomával is, ha akartunk elhelyezkedni valahol, akkor úgy-e azt mondták, mivel mi tanulmányi vízummal vagyunk itt, az voltunk, nem lehet csak úgy átmenni munkavízumba. Akkor Vietnámban levő Magyar Követségtől kell kérnünk, kérvényeznünk egy ilyen munkavízumot, és csak azzal tudnak dolgoztatni, illetve, úgy felvenni. Viszont ez egy ördögi kör, ha az ember fizeti a repcsijegyet, hogy ott majd Vietnámban kérjen munkavízumot. Ott meg azt mondják, csak akkor adják a munkavízumot, ha megvan a munkaszerződés, érted. Szóval kizárják egymást, lehet, te még nem emlékszel erre az időszakra, mert még fiatal voltál, de 93-ban emlékszel, hogy 90-ben volt a rendszerváltás, 93-ban rengeteg munkanélküli volt a rendszerváltás miatt is. Azért nagyon is, kifejezetten volt egy olyan törvény, hogy amelyik pozícióba magyar embert lehet alkalmazni, akkor elsősorban csakis a magyar embert, sőt kifejezetten még azt mondják íratlanul, hogy a külföldieket ne alkalmazzák. És akkor én úgy voltam tovább az egyetem után, hogy én hosszabbítottam a tanulmányi vízumomat azáltal, hogy a jogi, az ELTE-n továbbtanultam, és így megszereztem a második diplomámat, és eközben, szinte az első egyetem vége felé, még megismerkedtem a mostani férjemmel, és akkor így ez is volt az egyik ok, hogy akkor még kicsit úgy itt maradjak, hogy komoly döntést hozzak magánéletemben. (M.30)

A fentiekből jól látszik, hogy a kezdeti biztonság és kapcsolati rendszer hogyan épül le, és miképpen kell stratégiát váltani. Sőt mint azt más interjúalanyok is jelzik, a rendszerben volt egy csapdahelyzet, amelynek következtében a tanulói státusból nagyon nehéz volt átlépni munkavállalói státusba. Még a fentieknél is nehezebb volt azonban azok helyzete, akik már a munkaerőpiacon voltak a rendszerváltás idején. A foglalkoztató vállalatok általában összeomlottak, de legalábbis átalakultak. Az átalakulás mellett pedig bizonyos esetekben szerepet játszhatott a felmerülő diszkrimináció, rasszista különbségtétel kivédésének a fontossága is. Nigériai interjúalanyunk így mesél:

Hát 1982, pontosan szeptemberben, kerültem Magyarországra. Tehát ösztöndíjas diákként. Tehát, még a régi rendszerben, amikor szocializmus volt, kommunizmusról volt szó. Tehát az én országom és Magyarország ilyen kooperációs kapcsolatban voltak. Kis, sok jönnek ide külföldi diákok Afrikából vagy más országokból. Jönnek Magyarországra, tanulni. Én azokhoz tartozom, akik ide kerültek Magyarországra, mint diák. Tehát volt

az az oka, hogy én Magyarországra kerültem. Utána 9 évig tanultam a magyar nyelvet, nemzetközi előkészítő intézetben, és a következő évben elkezdtem a műszaki egyetemet. És ott végeztem 1989-ben mint villamosmérnök az erősáramú szakon. Ott. Elég volt? Mit lehet még tovább?

Az egyetem után jöttek kis malőrök, mondhatom, mert a biztonsági és politikai helyzet otthon nem volt olyan szinten, hogy az állam tudja intézni a haza visszautazást, az egyetem után, mert egy polgárháború tört ott, teljesen olyan, hogy el voltunk felejtve, tehát itt ragadtam. És valahogyan ezt a helyzetet megoldanom kellett. És mivel ez volt az az ország, ahol hosszú ideig voltam, tehát az ifjúkorom után, ez volt az ország, ahol hosszú ideig tartózkodtam, hát elkezdtem keresni az átmeneti megoldások. Mivel itt tanultam, itt végeztem az egyetemet, hát úgy gondoltam, hogy lehet, hogy ha keresek egy munkavállalási engedélyt, megkapom, mert így tudom fenntartani magam. Mert az egyetem vége után az ösztöndíj, az egyetemnek vége lett, tehát saját magamat kellett foglalkoznom, és így nekem rögtön akcióba kellett lépnem. De ennek idején nem volt olyan nehéz, mert hiába a rendszerváltáskor végeztem az egyetemet, de ilyen nagy gond nem volt, hogy az ember akar dolgozni, és nem kap munkát. Tehát még ebben a percben, sekundumban voltam, olyan munkahelyen jelentkeztem, ahol éppen sokat dolgoztam a diplomamunkámmal, tehát az elektromos műveknél. Tehát ott kezdtem mint kezdő mérnök, az üzemvételi osztályban, és problémamentesen, ezt az első év szépen megtörtént. És kezdtem gondolkodni, hogy lehet, ott javul a helyzet, lehet, hogy valami történik, hát ez nem lesz olyan kemény kor. Elkezdtem gondolkodni a letelepedési, letelepedésem, letelepedés... Hát csak elindítottam a folyamatot, és ez, mondhatom, hogy feltételek megfelelttem, hogy kapjak egy letelepedési engedélyt, mert itt tanultam, sok ideig volt munka, és tudtam ellátni magam, tehát megkaptam ezt a hosszú, mi úgy neveztük, zöld volt kártya. És szépen ment az idők útja. Közben a barátnőmmel, a magyar barátnőmmel lett egy gyerekünk, akkor kezdtem el gondolkodni, hogy hát most már úgy néz ki, hogy itt lesz nekem a családom, és gondoskodni kell róluk, és ennek idején nem volt nagyon jó ez az élettársi kapcsolat itt Magyarországon, mert semmi más színes bőrű nem volt itt divatos. Nem az a fajta, ami itt szerethető volt, tehát, nekünk itt harcolni kellett mindenért, mert hát. Így jött ez a gondolat, tehát, hogy lehet, hogy könnyebben lesznek a dolgaink, ha magyar állampolgárként, legalább papíron, mert úgyis mindig fekete magyar leszek, bárhova megyek, ez hiába papírokon ott van, hogy magyar állampolgár, de ezt a céget mindig rám sütik. Jó, hát, nem az igazi magyar, csak 40%. (M.26)

A rasszista diszkriminációra való hivatkozás más interjúkban is előfordul, és ugyanígy az álláskereső egyik alaptényezőjének tűnik az állampolgárság megszerzése. A kettős állampolgárság otthoni tilalma miatt nem honosító afrikai interjúalany így beszél erről:

Sok kellemetlenséget ért engem, hogy nem vagyok... pl. arra hivatkoztak, hogy munkakeresési meg egyéb dolgokba, pályázatokba, hogy nem vagyok magyar állampolgár, pedig én rengeteg letettem az asztalra. Én igazából, hogy mit csináltam, letettem az asztalra, én nem csak tanultam, hanem tettem sokat. (M.15)

Szintén az átalakulás játszik szerepet annál az interjúalanynál, aki magyar férjével rendkívül kacífántos vándorlás, a Szovjetunió, Korea, Kína után érkezett Magyarországra még a hatvanas évek végén. Az interjúalany ipari kutatónő volt, és a társadalmi nemi hátrányok ellenére Magyarországon mind a tolmácsolás, mind pedig az újítások révén igen jó társadalmi pozíciót vívott ki magának. Mindez megkérdőjeleződött a rendszerváltás idején:

Mikor rendszerváltás volt, összeomlott ott minden, itt is összeomlott minden. Akkor ötvenévesen, azt lehet mondani, hogy felszámolás alatt állt a cég. Hát én nem gondoltam, hogy ötvenévesen nyugdíjas leszek. De akkor volt olyan törvény, hogyha jogutód nélkül felszámolják a céget, akkor a nők 50 évesen, a férfiak 55 évesen mehet nyugdíjba. (...) Ahogy én mentem nyugdíjba, rá pár hétre a férjem bejelentette, mi már akkor itt laktunk, a férjem bejelentette két gyereknek meg nekem, hogy őt ki fogják rúgni a munkahelyéről, mert politikai okok miatt, megint. Azért utálok politikát. Utálok a politikusokat is. Ő egyetemet végzett Moszkvában, felesége szovjet állampolgár volt, és jó pont, akkor kitaláltak egy ilyen mondvacsinált dolgot ... és akkor csináltunk egy kis céget. Hátha, valamit kellett csinálni, pénzt kellett keresni, és köszönhetően az én kapcsolataimnak, úgy-e, jól kezdett menni a cég. Először irtó büszke voltam arra, hogy a magyar termékeket, aki, úgy-e, összekuszálódtak a kapcsolatok, nem tudtak senkinek szállítani, én voltam, aki szállított magyar gyógyszer, magyar bolt, magyar konzervet, magyar termékeket volt Szovjetunióba, mert nekem kapcsolataim voltak. (M.21)

És ebbe az átalakulásba illeszkedett be a magyar állampolgárság megszerzése, ami az üzleti utak és a szovjet rokonai kapcsolatok lazulása miatt vált fontossá. Ennek megszerzése érdekében a már nyugdíjas interjúalany még a szovjet állampolgárságról is lemondott, és vállalta a kora kilencvenes években szükséges hontalanságot. És tette mindezt 25 évvel az ideérkezés után:

Ja, hát, már az édesanyám mikor itt volt, ő minden évben itt volt és tíz hónapig itt lakott, mikor meghalt az édesapám, akkor inkább ő itt élt, mint Moszkvában és akkor már ő azt mondta, mikor már két gyerekem volt, és én mindig szovjet állampolgár voltam, és akkor azt mondta: Kislányom, vedd föl a magyar állampolgárságot, mert két gyereked magyar állampolgár, a férjed magyar állampolgár, én már nem ragaszkodom, én is többet itt vagyok, mint Moszkvában. Így akkor, még mindig úgy voltam, hogy felvegyem, vagy ne vegyem föl, de amikor az anyám is azt mondta, hogy inkább vedd fel. A férjem, az meg teljesen mérges volt, olyan nehéz veled utazni ide-oda. Inkább vállaltam, Ausztriába menni is kellett vízum, és beadtam a papírokat, először kellett beadni papírokat a Szovjet Követségre, hogy lemondok szovjet állampolgárságról. Kitéltöttem papírokat, és akkor már Szovjetunió összeomlott, szóval ott is nagy kaosz volt. Befogadták azt a nyilatkozatot, és minden, majdnem egy évig kellett várni, amíg jött engedély, hogy már nem vagyok szovjet állampolgár, és ezekkel a papírokkal. Nekem akkor főleg a munka miatt, mert kis cég volt és akkor kellett utazni ide-oda. Azt hiszem, beadtam ezzel az engedéllyel, ja, hontalan voltam, és ezekkel a papírokkal, amíg hontalan voltam, sehova se utazhattam. És szerintem hontalan voltam egy fél évig, az biztos. És akkor tulajdonképpen hontalan voltam egy fél évig, nem emlék-

szem, és mikor beadtam a papírokat, nem volt szovjet állampolgárságom, nem volt magyar állampolgárságom, és kaptam olyan papírt, hogy hontalan, és talán fél évig az voltam, és utána megkaptam a magyar állampolgárságot. (M.7)

Bizonyos esetekben ez az átmenet sikertelen lesz, és a munkahely elvesztése, a magyar férj egészségének megroppanása után még az állampolgársági folyamat is elakadhatott és lelassulhatott. Az alábbi interjú egy kistelepülésen élő ukrán bevándorló nővel készült, aki már hosszú ideje nem tudja véglegesen befejezni az állampolgársági folyamatot. Ebben a hosszú és keserves történetben szerepet játszott az is, hogy az itteni munkaerőpiacra sem tudott igazán beilleszkedni:

Így, hogy én már nem szovjet állampolgár, mert szétment a Szovjetunió, és akkor én áttelepedtem, vagy hogy mondják, Magyarországra Ukrajna területéről, és akkor nekem van lehetőség kérni hivatalosan ukrán állampolgárságot. De ugyanaz a folyamat, hogy kell adni okmányok, minden. Nekem akkor nagyon beteg volt nővérem és sürgősen kellett utazni ápolni. És hogy rendőrségbe volt osztály, melyik foglalkozott külföldiekkel és ott tanácsolt, hogy lehet fogadni hontalanság, hontalan útlevelet kérni, mert ez a legegyszerűbb, és ugyanaz jogai maradnak, mint magyar állampolgárnak, csak ha akarom utazni valahova, minden országba kell kérni vízum... Így lettem hontalan. De senki nem értesített, hogy nekem már nincs állampolgárságom, csak mikor akartam utazni, ahogy mondtam, mondták, hogy ez már nem érvényes, úgyhogy nincs állampolgárságom nekem. Na, ...meghalt testvérem, férjem is beteg volt, sokat kellett dolgozni és az állampolgárság nem volt valahogyan első kérdés. Túl sok volt a probléma, de dolgoztam és fizettem járadékok, van nekem adókártya, és gondoltam, akkor semmi baja, jogilag nincs nekem. De hát 2002-től nagyon beteg lettem, súlyos artrózisom lett, így került sor műtétre. Kétszer műtöttek a lábam, és utána lett kérdés, hogy rokkantnyugdíjra volt szó. Mikor adtam nyugdíjpénztárba kérvényt, hogy szeretném rokkantnyugdíj kapni, akkor engem értesíték, hogy kell adni nekem munkakönyvem, mit dolgoztam Szovjetunióba. Akkor elmentem rendőrségbe, ez a Külföldi Osztály, az, aki külföldiekkel foglalkozik, az megszűnt, de az egész dokumentáció átment a Bevándorlási Hivatalba. Elmentem Szegedre a Bevándorlási Hivatalba, és megtaláltak enyém dosszié, mikor én megérkeztem 87-be. Szegeden, ott nem volt semmi, sem okmányaim, sem munkakönyvem, semmi. Amit én adtam Harkovban, eltűnt mindenem. Szovjetunióban én dolgoztam húsz év. Akkor telefonáltam barátaimnak Ukrajnába, hát már nem voltam ott már tizenegy év, és olyan kedvesek voltak, hát olyan, hogy elmentek utána, hogy hol a munkakönyv. Ahogy én hivatalba dolgoztam, az volt állami, utána megszűnt, mindent privatizáltak. Az egészet, ahogy van, kidobták. És munkakönyvem maradt, utolsó munkahelyem nekem kellett ott adni. Na egy barátnő magas pozícióban dolgozott, és ő átkutatta, hol az enyém munkakönyvem Ukrajnába, és szerezte, végül is megvette ezt a munkakönyvemet, de a régi, originál féltem, hogy postázik nekem ide, akkor hivatalos jegyzővel hitelesíttette, másolat csinált, és küldött nekem. Ez adtam nyugdíjpénztárba, mikor folyamat volt, ott egy év engem, nyugdíjpénztárban volt folyamatban az enyém rokkantnyugdíj. Utána kaptam értesítést, hogy hontalan személyekre Magyarország szociális politikája nem terjeszkedik. És így maradtam beteg, semmi nélkül. Úgyhogy így élek, akkor elmentem önkormányzathoz, anyakönyvvezetőhöz kérdéssel, hogy tudok szerezni magyar állampolgárságot. Adott nekem nyomtatványok, mit kell betölteni,

és hogy kell adni vizsgát. Vizsgát én vártam több mint egy év. Novemberben, október vége elmentem anyakönyvvezetőhöz, és következő november 15-e, egy év múlva... Hát szerintem nagyon sok anyagot kellett tanulni, annyira, hogy történelem, irodalom, művészet, alkotmány, igazgatóság. Annyira sok anyag volt, hogy hát majdnem egy év, addig is belefér, nem, nekem főleg idegen nyelven ez az egész információ. Na sikeresen adtam vizsgát, csak azt hiszem, volt egy bosnyák nő, aki szó nem tudta magyarul, mert mellettem ült és vizsgázott. Hallottam, hogy nem tudta, hogy milyen főváros, nem tudta, hogy Budapest. (...) Novemberben adtam vizsgát, és utána kell újra sok nyomtatvány betölteni, kérvény állampolgársághoz és így hogy anyakönyvkivonat, házassági papír, ...és ott ez volt. 2010-ben kaptam Bevándorlási Hivatal válasz, hogy van a listán az enyém papír, hogy én folyamatban vagyok állampolgárság ügyben. Májusban 2010-ben kaptam kérvény Bevándorlási Hivatal, hogy kell pótolni anyagot. Kell újra nyomtatványok betölteni, úgyhogy az enyém házasságom regisztrálják itt Magyarországon. De 87-ben, 86-ban férje regisztrált Magyarországon mienk házasság, mert regisztráció nélküli házasság, akkor nem tud engemet is hívni Szovjetunióból. Akkor ez is xeroxoztam, és sok nyomtatvány újra betöltöttem, és ez is regisztrációs, házassági papír, ami Magyarországon kaptunk, az is küldtem. Hát vártam, vártam, ez volt májusban, októberben mit kaptam, levél, hogy újra kell pótolni, úgyhogy az enyém anyakönyvkivonatba nem, ahogy én azt felvezetem, nem lehet azt érteni a Bevándorlási Hivatalba, hogy én itt születtem. És kért tőlem valami más anyakönyvkivonat, vagy érvényes útleveél. Én nagyon csodálkoztam, mert útleveél végül is betöltenek személyi igazolványba adatok. De személyi igazolványom volt xeroxozva, és ott is volt anyagba. Először én májusban kaptam, hogy kell regisztráció, valami házassági papír, fél év múlva én kapom még egy levél, hogy végül is nem lehet érteni, hol én születtem. Ekkor én kicsit nem értem ezt a folyamat. Miért májusban nem látták, hogy valami hiányzik az enyém adatom? És az volt, hogy mikor én áttelepültem Magyarországra, nekem Ukrajnába az egész okmányait kellett adni megyei archívumba. Akkor nekem adtak csak útleveél. És megyei archívumba elvitték az enyém okmányaim, és adtak más formájú okmány, akinek, illető állampolgár, akik áttelepednek külföldre, elmennek állandóan lakhelyre. És azt az új anyakönyvi kivonat nem felelt meg. Utána én személyes papírom között sokáig keresgéltem, maradt egy másolat, régen-régen, 30 évvel ezelőtt én másoltam eredeti anyakönyvi kivonatból másolat, nem tudom, de hiteleset, a jegyző hiteles másolat. Akkor ez újra elmentem Szegedre, átfordítottam, ez már volt 14 000 Ft. De az, hogy én beteg, nem kapok semmit. Én itt dolgoztam, nekem adókártám van, járadékot én fizettem, és az is hontalan voltam. És nekem most nem jár semmi, de nekem kell fizetni egészségügyi biztosítást, és ezt az egészet procedura kell valamennyit fizetni. Úgy maradtam, de nem én hibás vagyok, hogy maradtam állampolgárság nélkül. Engem kiraktak, megszűnt Szovjetunió és most kapom, hogy adja nekem vagy útleveél vagy valami más anyakönyvi kivonat, és nekem kell fordítani. Nem értem, hogy Bevándorlási Hivatal nem tud fordítani? Ezt az enyém okmányaim, hol van az enyém okmányaim, amit én adtam Nagykövetségbe? Ezek okmányok nélkül én nem tudtam megkapni személyi szám. Akkor miért Bevándorlási Hivatal nem keresi az enyém papírjaim. Írtam panasz Igazságügyi Minisztériumba, hogy hol van az enyém okmányai, nekem Igazságügyi Minisztérium az küldte a válasz, hogy adták panasz Konzulátusi Osztályba és ennyi, ez volt három évvel ezelőtt. És ez az állampolgárság ügy, ahogy én kezdtem, jelentkeztem vizsgára, ez már több mint kettő év. De folytatódik. Mi lesz ebből, foglalmam sincs. (M.24)

A fenti kudarcos történet ellenére az interjúkból igen jól látszik, hogy a szocializmus összeomlása előtt vagy közvetlenül ebben az időszakban idevándorolt migránsok beilleszkedése identitás szempontból is rendkívül érdekes. Nagyon gyakori közöttük, hogy – az utóbbi időszakra való panaszkodás ellenére – jelenlegi perspektívájukból idetartozónak érzik magukat, sőt kifejezetten magyar polgárként mutatják be magukat.

Úgy nagyon-nagyon megváltozott. Nagyon pozitív irányba, azóta már jártunk olyan helyeken, ahol nem minden turista járt, és azért láttunk sok más is, nem csak olyan gyönyörű szép dolgokat. Csak egy példát mondok, voltunk Tokaj vidékén, borokat kóstoltgattunk, nem emlékszem a város, az a lényeg, hogy úgy utaztunk, hogy nem főúton, hanem kis utakon és hát olyan falukon keresztül, olyan, hogy 99% munkanélküli társaság. Plusz azért Budapesten is, jó pár kerületben jártunk, ahol nem olyan gyönyörű szép minden, meg azért voltunk kinn Budapestről, mikor néhány évvel ezelőtt zavargások is voltak, a október 23-án. Épp a színházból jöttünk ki, amikor előadás végén mondták, hogy nem a fő kijárat, hanem a vész kijáratot kell használni, és Andrassy útra nem menjünk, és az, ki ott parkolt, annak lehet, hogy ég a kocsija, szerencsére nem ott parkoltunk, de úgy a... Ezek ilyen apróságok, hát nem apróságok, de ehhez képest évről évre egyre szebb dolgot találok. Nyáron is próbálunk, néhány napot legalább Magyarországon belül valahol nyaralni gyerekekkel, Miskolc- Tapolca, Balaton, Pécs, és tényleg én egyre szebbnek láttam. Mindig próbálok megkeresni, hogy mi jó történet, és úgy látom, hogy jó irányba megy az ország. Kicsit problémák vannak. Nekem vagy szerencsém van, vagy nem tudom, de a mai napig volt négy munkahelyem, mindegyik munkahely után maradtak barátok, most is szoktunk találkozni, kapcsolatot tartani. Ritkán tudunk találkozni személyesen, de szoktunk sportolni. Teniszkлубunk van Vácon, és akkor ott is mindenki nagyon barátságos, rá tudom bízni a gyerekeimet, ha nem tudok időben jönni valahova. (M.8)

Etnikai versengés

A globalizáció korában az etnikai privilégiumok rendszere egyre nagyobb teret nyer, hiszen a migrációs jogosultságok száma nő a globális gazdasági kapcsolatok átalakulása során. Egyre több ország kapcsolódik be a migrációs folyamatokba, és az olyan térségekben, ahol szükség lehet etnikailag is kötődő migráns rétegekre, amelyek az adott ország vagy térség szempontjából jó munkaerőpótlásnak minősülnek, ott nagyon gyakran kiépítik a megfelelő intézményrendszert. Érdekes módon ez éppen azokban az országokban történik, amelyek a globális gazdaság egy korábbi állapotában kibocsátó országok voltak (azaz a helyi nemzeti diskurzusban „vérvesztésékként” jelentek meg). Komoly diaszpórapolitikát alakított ki Olaszország, Finnország stb. (Melegh, 2011). Magyarország ebből a szempontból még jobban érdekelt, hiszen a politikai területéből elvesztett területek lakossága magyar nemzeti diszkurzív szempontból mindig is komoly kérdéseket vetett fel. Köszönhetően a globális nemzeti versengésnek (EU-csatlakozás, gazdasági szerkezetátalakulás), illetve a kapcsolódó globális hierarchikus képzetek miatt e tematika és viszonyulás a kilencvenes évek kezdetétől annyira élessé vált, hogy háttérbe szorított minden olyan kísérletet, amely a bevándorlást egységesen kezelte volna, és kivette volna

a „nemzetpolitikai”, etnikai keretekből. Ez rendkívül feszült és a határokat ambivalensen kezelő nemzetpolitikai elképzelésekhez vezetett. A belső feszültség nyomán a honosítási jogrendszer mára szinte két teljesen elkülönült intézményrendszerre esett szét (uo.). Ez interjúalanyaink számára is egyértelmű: beszélnek róla, és érzékelik az ebből fakadó etnikai versengést. Eddig jobbára a magyar etnikumúak tartották sérelmesnek, hogy nem magyarokkal, agresszív „kínaiakkal” együtt kell sorba állniuk, illetve azonos eljárásban kellett szenvedniük. (Melegh–Molodikova, 2010; Feischmidt–Zakariás, 2010) A rendelkezésükre álló kedvezmények ellenére azt vélelmezték, hogy hátrányban vannak a kínai és más nem európai bevándorlókhoz képest, akik ügyvédekkel és korrupcióval szereztek jogosulatlan előnyt. E percepcióban fel sem merült, hogy a nyelvi akadályok, a diaszpórikus szerveződés vagy éppen a magyar intézményi intolerancia miatt kényszerültek arra, hogy közvetítői rétegre hagyatkozzanak (Turai–Melegh 2009). A közvetítői mechanizmus a most meginterjúvolt interjúalanyok esetében is fennáll, sőt – mint azt fentebb láthattuk – alacsonyabb társadalmi helyzet esetén csalódáshoz, kudarchoz vezethetett.

E hibás percepció lényege az etnikai privilégiumok és az így előálló duális etnikai rend miatti etnikai versengés, amelyben az interjúalanyok kifogásolják az adott rendet, vagy éppen másoktól próbálják eltávolítani magukat, hogy relatív helyzetük javuljon. Egyik orosz interjúalanyunk felháborodottan nézi, hogy a magyar származásúak az elmúlt időszak honosítási rendjében rövid időszak alatt állampolgársághoz juthatnak, miközben ők hosszú és bonyolult úton jutottak a magyar állampolgársághoz.

Hát mondjuk én a saját félbe akarok mondani, hogy például aki magyar származású, semmi köze nem volt Magyarországhoz, egyszer csak idejött, mert itt jó élet volt, rögtön megkapta a magyar állampolgárságot. Én, aki már, mégis tettem valamit az asztalra, a két gyereke, munkahelyem, itt dolgoztam Magyarországon, hát mivel nem volt magyar gyökerem, nem magyar anyanyelvű voltam, azért engem félretettek, és meg kellett várni, ez valahogy. Most nem tudom, hogy van, lehet, hogy most is úgy van, hogy. (M.7)

Megjegyzendő, hogy bizonyos esetekben a harmadik országbeliek elfogadják, hogy etnikai privilégiumokat érvényesít a magyar állam. Ez jelentős mértékben függhet attól, hogy miképpen értékeli saját helyzetüket. Adott esetekben egyértelműen vállalják, hogy ők a lehetőségek ellenére kivárvák a nem privilegizált eljárás előírt időtávjait, bár mint az egy szerb állampolgárral készült interjúból kitetszik, elképzelhetőnek tartják, hogy már nem lesznek itt:

Hát úgy, hogy még hét év kell ahhoz. Hát nyilván, persze vannak ügyvédek, akik ezzel foglalkoznak. Már hallottam olyat is, hogy majd kitalálunk valamit, meg hogy mindenkinek van azért az Osztrák–Magyar Monarchiából felmenője. Hát nekem van egy dédnagyapám, aki fogorvos, de én azt gondolom, hogy nincsenek magyar felmenőim, és most éppen nem fogok nekiállni kutatni utánuk, úgyhogy jó ez a hét év. Ha még mindig, akkor itt leszek. (M.20)

Azonos társadalmi indíttatása miatt ide kell sorolnunk azokat az interjúk beszámolókat is, amelyek a rasszista lenézés elleni tiltakozásként próbálják magukat előrébb helyezni a magyar és nem magyar, illetve nem magyarok közötti etnikai hierarchiákban. Ezért is fontos lehet az állampolgárság, amely esetleg valamennyi emancipációs felhajtóerővel segíthet a rasszista módon megkülönböztetett honfitársaink számára. Már fentebb is idéztük a Mongóliából érkezett interjúalany „elhallgatását” és elnyomott helyezkedését, de érdemes megmutatnunk, hogy mások is az adott renden belül manővereznek legalábbis értelmezési keretek szintjén.

Külön érdemes felfigyelnünk, hogy e téren interjúalanyaink negatív tendenciákat figyelnek meg Magyarországon:

Igen. Ez nagyon jó kérdés. Nagyon örültem, hogy az a kép, bennem kialakult kép Magyarországról, meg magyar népről, beigazolódott itt az első években. Mert azt láttuk, hogy a tanáraink ott az előkészítőben annyira kedvesek voltak, segítőkészek, az egyetemen a professzorok is. Úgy én azt mondtam, jó sok évig akkor megvolt ez a kép, hogy kedvesek, segítőkészek a magyarok. És szép, még most is azt mondom, hogy szép Magyarország, Pest nagyon-nagyon szép, továbbra is nagyon-nagyon szeretem, csak a rendszerváltás után, tudod, most nem csak a hatósági emberek miatt kicsit úgy változott a kialakult kép, hanem ez velejáró következmény a rendszerváltás után. Nagyon sok ember hirtelen szegény lett, bizonytalan lett az élete, a jövője, nincs meg az a biztonsági érzés, és ha az emberben feszültség van, akkor csak valahogy kiadja, ez végül érthető dolog. Meg hát volt ez a vízummentes kínai áradás ide, akkor bizonyos negatív kép is kialakult a külföldiekkel kapcsolatban. Pontosabban az ázsiaiakkal kapcsolatban, mert úgy-e a magyarok nem tudják megkülönböztetni, ki a japán, ki a kínai, ki a vietnámi, egy kalap alá vesznek minket, hogy a kínaiak, és így persze nem csak a magyarok hibájából, úgy-e a mi hibánk is, meg a kínaiak hibája miatt is, sok diszkriminációs bánást kaptunk, ami kicsit megint negatívabbá tolja ezt a képet. De valóban, ahogy mondtam, ez a bizonytalan jövő, magyarok, a biztonsági érzés hiánya is megtette a hatását, hogy magyarok kicsit úgy magukba fordulnak. Mert úgy-e, ha az embernek sok a gondja, nem szeret a más bajaival foglalkozni, hogy most kedves lenni másokkal, hanem szemmel láthatóan. De szerintem te is látod, hogy most az emberek, ha felszállunk egy villamosra vagy a metróra, akkor lökdösnék, ez nem csak a külföldiekkel szemben, sajnos. Az emberek most szerintem, azért durvábbak meg úgy... Kevésbé kedvesek, barátságosak lettek, nem? (M.30)

Befejezés

A magyarországi honosítási folyamat belső társadalmi mechanizmusai igen sok rétegűek és időben is változhattak. Elemzésünk alapján egyértelműen látszik, hogy komplex motivációs rendben helyezik el az interjúalanyok a honosítás kérésének folyamatát, amely renden belül a családi életesemények és az arra való reakciók nagyon fontos szerepet játszanak. A bevándorlók retrospektív elbeszélésükben egyértelműen konstruktív módon állnak a megtelepedés és az állampolgárság folyamatához. Nem egyszerű költség-ha-

szon elemzést végeznek, hanem adott pontokon döntenek, és életüket komplex módon próbálják előregördíteni, adott esetben a honosítás kérésével.

Más oldalról ezt úgyis megfogalmazhatjuk, hogy a magyar állampolgárság relatív értéke nem elég magas ahhoz, hogy egyértelmű célfüggvénné váljon. Mint láttuk, a társadalmi helyzet, a transznacionális térhez fűződő érdekek ellensúlyozhatják az állampolgárság vonzerejét, vagy éppen a magyarországi intézményi lassúság és körülményesség is lehet ebből az értékből, hiszen a hagyományos etnikai keretek mögé húzódó magyar állam nem bátorítja az etnikailag nem magyar bevándorlók megtelepedését. Külön figyelemre méltó, hogy a globalizációs nyomás hatására etnikai versengésre kényszerítik a bevándorlókat.

Ugyancsak fontos látni, hogy a honosítás államigazgatási rendje formálisan semleges próbál maradni és a törvények szigorú betartására törekszik, eközben azonban a beépített szelekciós mechanizmusokra nem reflektál, és nem törekszik azok részleges kiküszöbölésére. Ez rendkívül élesen megjelenik a társadalmi helyzet és az asszimilációs elvárások kapcsán. Teljesen egyértelmű, hogy ezeket az intézményi reflexeket többek között a magyarországi közvélemény is támogatja. Elemzésünk megmutatja, hogy szükség van egy reflektáltabb megközelítésre, talán pont azért, hogy a relatíve magas bevándorló iskolai végzettség és a kreatív képesség jobban érvényesüljön. Ha az integrációs folyamatot, az intézményi és társadalmi kapcsolatháló kiépítését fel tudjuk gyorsítani, akkor az itt élő bevándorlók számára hamarabb tudunk megfelelő társadalmi teret nyitni. Ez pedig a régi és új állampolgárok együttes érdeke.

Irodalom

COHEN, ROBIN – KENNEDY, PAUL (2000): *Global Sociology*. Palgrave Macmillan.

FEISCHMIDT MARGIT – ZAKARIÁS ILDIKÓ (2010): **Hazatérő idegenek – Az etnikai migráció formái, okai és hatásai a Kárpát-medencében.** In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 57–86. old.

GÖDRI IRÉN (2005): **The Nature and Causes of Immigration into Hungary and the Integration of Immigrants into Hungarian Society and Labour Market.** *Demográfia* 48. évf. 5. angol nyelvű különszám, 168–191. old.

GÖDRI IRÉN – KISS TAMÁS (2009): **Migrációs hajlandóság, tervek és attitűdök az erdélyi magyarok körében.** In: Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón.* KSH NKI Kutatási Jelentések 86. 183–219. old.

GÖDRI IRÉN (2010): **Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában.** In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest. 87–124. old.*

GÖDRI IRÉN – TÓTH ERZSÉBET FANNI (2010): **Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási folyamatai a rendszerváltozások után – eltérések és hasonlóságok.** *Demográfia*, 53. évf., 2–3. szám, 157–204. old.

HÁRS ÁGNES (2010): **Migráció és munkaerőpiac Magyarországon. Tények, okok, lehetőségek.** In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest. 15–56. old.*

KOVÁCS ÉVA – MELEGH ATTILA (2000): **„Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is” – Vándorlástörténetek Erdély, Ausztria és Magyarország háromszögében.** In: Sik, Endre (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 93–154. old.*

MASSEY, DOUGLAS S. – ARANGO, JOAQUIN – HUGO, GRAEME – KOUAOUCCI, ALI – PELLEGRINO, ADELA – TAYLOR, J. EDWARD (2005): **Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium.** *Oxford University Press, New York.*

MELEGH ATTILA (1999): **Migráció és életút. Amerikás magyarok élettörténetei.** *Régió*, 10. évf. 3–4. szám. 126–160. old.

MELEGH ATTILA (2002): **Globalization, nationalism, and petite imperialism.** *Romanian Journal of Society and Politics*, Vol. 2, No. 1, 115–129. old.

MELEGH ATTILA (2006): **On the East-West Slope – Globalization, nationalism, racism and discourses on Central and Eastern Europe.** *CEU Press, New York–Budapest.*

MELEGH ATTILA (2011): **A globalizáció és migráció Magyarországon.** *Educatio. (in print)*

MELEGH ATTILA – KONDRATEVA, ELENA – SALMENHAARA, PERTTU – FORSANDER, ANNIKA – HABLICSEK LÁSZLÓ – HEGYESI ADRIENN (2005): **Globalisation, Ethnicity and International Migration. The Comparison of Finland, Hungary and Russia.** *Demográfia* 48. évf. 5. angol nyelvű különszám, 123–167. old.

MELEGH ATTILA – KOVÁCS ÉVA – GÖDRI IRÉN (2009): **„Azt hittem, célt tévesztettem”. A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban.** *KSH Kutatási Jelentés, 88. Budapest.*

MELEGH ATTILA – ILLÉS SÁNDOR (2009): **Hungary in the Schengen system: Bastion or Gateway? Qualitative and quantitative analysis of the Schengen-based visa system and visa issuance practice in Hungary.** *Hungarian Europe Society, Budapest.*

MELEGH ATTILA – IRINA MOLODIKOVA (2010): **A bevándorlói interjúk elemzése.** *IRM. A statisztikai rendszer fejlesztése EIA/2007/3.2.3.1. Kézirat*

NYÍRI PÁL (2010): **Kínai migránsok Magyarországon: mai tudásunk és aktuális kérdések.** *In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): Változó migráció – változó környezet, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 147–172. old.*

PORTES, ALEJANDRO – BÖRÖCZ JÓZSEF (2001): **Keserű kenyér: a munkaerő nemzetközi migrációjának szociológiai problémái.** *In: Sik Endre (szerk.): A migráció szociológiája. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 69–88. old.*

SALMEENHAARA, PERTTU (2009): **Social capital in the mobilisation of human capital.** *Demográfia 52. évf. 5. angol nyelvű különszám, 97–123. old.*

SASSEN, SASKIA (1999): **Guests and Aliens.** *The New Press, New York.*

TÓTH JUDIT (2010): **A külföldiek integrációja: célok és mérhetőség európai szinten.** *IRM. A statisztikai rendszer fejlesztése EIA/2007/3.2.3.1 Kézirat*

TÓTH PÁL PÉTER (1996): **Haza csak egy van. Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994).** *Püski, Budapest.*

TURAI TÜNDE – MELEGH ATTILA (2009): **Az integráció folyamata a bevándorlói interjúk alapján.** *IRM, Corvinus. Állampolgári Tanácskozás a bevándorlók integrációjáról EIA/2007/3.1.1.1 Kézirat*

„Vegyék már észre, hogy ez itt nem Svájc, nem az Emirátusok”

Kilencvenhat-kilencvenhét körül ismerkedtem meg az exfeleségemmel, most már így mondhatom, hogy ex, Törökországban, Izmirben. Angliában volt egy nagyon kedves barátnője neki, aki Izmirben lakott, őt jött látogatni, és történetesen ennek a csajnak a tesójával mi együtt laktunk egyetemistaként, egy albérletben, és úgy futottunk össze. Akkor még én is egyetemre jártam, tengerésztisztnek tanultam. Utána meg el is hajóztam, ezt a szakmát csináltam öt évig. Csak egy ilyen barátságnak kezdett dolog volt, de máshogy alakult, összejöttünk, és hát én először Magyarországra jöttem egy hétre, két hétre, tehát voltak rövidebb látogatásaim, és 2001 vége felé megint egy-másfél hónapot terveztem, egy hosszabb látogatást, és ez a látogatás tart azóta is. Úton volt az első fiam akkoriban, és kicsit fontolóra vettem a dolgot, hogy mi lenne, ha szárazföldön keresnék valami normálisabb munkát. Amikor felnő a gyerek, akkor jelen lennék. Először úgy öt-hat hónapig nem volt munkalehetőség, de különösebb anyagi problémám nem volt, mert egész jól kerestem, amikor hajóztam, másodtiszt voltam. De hát öt-hat hónap után, azért kezdett eléggé fogyni az anyagi forrás, és találtam is egy munkát a neten, hirdetés volt, hogy a török nagykövetség katonai attaséja titkárt keres vagy titkárnőt, és jelentkeztem. Az volt a jó az én esetemben, hogy én öt-hat hónap alatt gyakorlatilag megtanultam magyarul. Mert nem volt török társaságom, nem nagyon volt körülöttem török, akivel lehetett volna az anyanyelvemen beszélni, és hát az azért kicsit untató volt egy időn túl, hogy mindenki beszélget, és én csak így fülelek, úgyhogy gyorsan sikerült megtanulni. Elmentem az interjúra, egy nagyon kedves hölgy fogadott a követségen, a nagykövet titkárnője, először törökül kezdtünk beszélgetni, mert ő tökéletesen beszélt törökül, és utána átnyújtott egy magyar újságcikket, hogy fordítsam át ezt törökre, és akkor írásban átfordítottam, odaadtam neki, megfelelt, és akkor kérdezte is, hogy mióta vagyok Magyarországon, hát mondom, lassan hat hónapja. Akkor csodálkozott, hogy így megtanultam magyarul satöbbi. Elkezdtem dolgozni, de csak két és fél hónapot tartott ez a munka. Most nem részletezném szívesen az okát, hogy miért lett vége, de a legnagyobb ok az volt, hogy nem volt egy nekem való munka. Egész nap ülni kellett egy asztalnál, és évente kétszer idetévedt egy delegáció, és akkor volt egy kis mozgás, azonkívül annyi, hogy magyar újságokban milyen hírek jelentek meg a török hadsereggel kapcsolatosan, vagy egyáltalán a hadsereget illető dolgokat kellett fordítani satöbbi. Meg azért az ezredessel sem nagyon jöttünk ki, amikor katonai szolgálatot csináltam, akkor sem jöttem ki jól egyik ezredessel se, ez úgy látszik, nem fog összejönni nekem. És volt egy fogadás a török nagykövetség rezidenciáján egy nemzeti ünnepünkön, még ott dolgoztam, de akkor már telefonáltam a régi hajótársasághoz, hogy készüljete fel, mert jövök. Ott futottam össze egy török ismerőssémmel, és hát nem tudta, hogy itt vagyok, egyébként azóta is eléggé ritkán

tudtunk összefutni, mert sok dolga volt, ő is itt él a mai napig, van neki egy cége. S akkor kérdezte, hogy mi a csodát keresek én itt, azt hitte, hogy meg vagyok híva, mondom, hogy én itt dolgozom a követségen. Mondja, ne hülyéskedj, követségen, mit dolgozol? A katonai attasénak vagyok a titkára. Hagyjad már! Ha itt akarsz dolgozni, akkor szerezzünk neked valami rendes munkát! Mondom, jó, részemről nincs akadálya. Mondom, én hajóstiszt vagyok, soha az életemben nem dolgoztam irodai munkát, most az egyszer, de ezt is eléggé megbántam, mert olyan unalmas, hogy már nem bírom. Azt mondja, jó, találunk valami mozgásosabb dolgot, ami jobban megfelelne, lehet, hogy nálam is akad valami, mondom, jó, hát beszéljük meg akkor. Felhívott egy vagy két nap múlva, és akkor egyeztettünk egy ilyen találkát, átjöttek hozzánk, vacsoráztunk, beszélgettünk, hogy nála mi lenne a munka satöbbi, de nem merültünk bele a témába olyan nagyon részletesen. Utána, jó pár nap múlva felhívott, hogy lenne neki egy török ismerőse, akinek szállítmányozási cége van, és kell neki egy ember. Jó, mondom, de miféle szállítmányozás? Hát, azt mondja, közúti, kamionjai vannak neki. Mondom, ahhoz sokat nem értek, de egy találkozást megér az egész. Na, ez a találkozás úgy történt, hogy őneki Budán volt egy kis villája anno, és ott a teraszon sütögettünk, iszogattunk és beszélgettünk hárman, szépen beletoltak engem ebbe a szakmába, hogy ugyan már, megtanulod, nincs ebben semmi nagy dolog, hát mindenki belejön, nem kell nagy okosságot kitalálni, ezek megszokott dolgok már. Egy-két dolgot megtanulsz, aztán megy pikk-pakk. Mondom, rendben. És ez már megy hét éve, azóta itt dolgozom, ebben a cégben, és most jelenleg én vagyok az ügyvezető igazgatóhelyettes, úgyhogy fejlődtek a dolgok. És hát persze a bevándorlási macerákon át kellett menni különböző időpontokban, mert ugye én úgy jöttem Magyarországra, ahogy az elején említettem, hogy egy hónap, másfél hónapot terveztem, ahhoz elég lett volna egy turistavízum, s azt gyakorlatilag felkaptam, illetve megkaptam Izraelben, a tel-avivi nagykövetségnél, mert ott szálltam ki a hajóból, és egy kedves ismerősöm korábban ott volt konzul, és ő ezt megoldotta nekem. Tehát mire oda mentem, már tudták rólam, félig-meddig kész volt a vízumom, megkaptam, eljöttem Magyarországra. Tehát, az az általános tapasztalat, hogyha van ismeretség, akkor itt Magyarországon is sok mindent lehet könnyebben, enyhébben túlélni, mert nekem ennek a vízumnak a lejárata után haza kellett volna utaznom, hogy újra kérelmezzem a vízumot, és úgy jöjjenek vissza. De ezt nem kellett nekem így csinálni, mert kezeskedtek értem a bevándorlási hivatalnál, és ott már helyben el tudtam intézni a családegyesítési vízumot, mert addigra már hivatalosan is házasság voltunk a párommal. Az elején ennyi könnyebbségek voltak a dolgokkal, de természetesen a papírmunkát, a procedúrát ugyanúgy kellett teljesíteni, főleg az ÁNTSZ részével... Én ki vagyok akadva ettől a dologtól, hogy most leprás vagy, nem vagy leprás, átnézelek vagy sem, az úgy kicsit olyan röhejes, úgyhogy... Nem esik jól az embernek, de hát jó, ezek velejárói, tudomásul kell venni. Ha arra gondol az ember, hogy jó boldog-boldogtalant nem akarnak beengedni az országukba, igen, meg kell ismerni, hogy kicsoda, micsoda. Egy bizonyos szempontig egyet is értünk ezekkel a dolgokkal, de az, hogy egy húsz négyzetméteres szobában hatvan ember ott álldogál, és ha már van egy leprás, akkor tökmindegy, ugyebár, mert mindenki leprás lesz ott. Tehát a körülményeket jobban lehetne biztosítani. Nem tudom, hogy mi most a helyzet, mert azért ez jó pár éve volt, nem hiszem, hogy sok a változás, mindenesetre nem volt valami kellemes az ügyintézés. A Budafoki úton sem volt kellemes, főleg a hiánypót-

lások: ilyen nyomtatvány, olyan nyomtatvány satöbbi. Gyakorlatilag azt érzi az ember, hogy azok az ügyintézők nem azért vannak ott, hogy ügyintézzenek, hanem azért vannak, hogy akadályozzanak téged az ügyintézésben. A családgyesítési vízum után már nem sok mindent kellett tennem ezen a téren az állampolgárságig. Még mielőtt eltöltöttem az időt, ami szükséges, hogy beadhassam a kérvényemet, még azelőtt letettem egy vizsgát, és azzal kapcsolatban, mondjuk, egyáltalán nincs rossz tapasztalatom, tehát a vizsgaprocedúrával kapcsolatban nincs rossz tapasztalatom. Sőt, még a vizsga előtt egy-két évvel, egy esküvőn, vidéken összefutottam az egyik vizsgabiztossal, akivel azóta se találkoztam, de ott volt alkalmam beszélgetni vele, és kérdeztem tőle, hogy most tulajdonképpen hogy is zajlik ez a dolog. Mi történik, amikor vizsgázunk? Föl kell állni, és akkor himnuszt kell énekelni, vagy hogy lesz, mondja már meg! És akkor azt mondja, nem, ezt ne úgy képzeljem el, inkább azt nézik, hogy ki az illető, mit csinál Magyarországon, milyen oknál fogva tartózkodik itt, naplopó vagy normálisan dolgozik, vagy simliszkedik, aztán hogy beszéli-e a nyelvet valamennyire, vagy nem beszéli, tehát ezeket a szempontokat szokták figyelembe venni. És amikor vizsgára került sor, valóban ez volt a tapasztalat, tehát én nem akarok senkit lenézni, vagy minősíteni, de olyanok voltak, hogy józan ésszel nem bírta az ember felfogni, hogy mi a csoda keresnivalója van annak az embernek a vizsgán, merthogy egy igent, nemet alig bír mondani magyarul. Azért egy szintet hadd üssön meg, hogy valami legyen! És hát az írásbeli vizsga: van egy ilyen kis tankönyv, abban benne van, hogy mik lesznek a témák, lehet tudni, milyen kérdések lehetnek, tehát sok eltérő, meglepő dolog nincsen. Az alkotmánya minden országnak nagyjából megvan, tehát hasonló dolgok vannak. Köztársasági elnököt hány évente választanak satöbbi, ilyen komoly kérdések jönnek, ezekre kell írásban válaszolni. S rögtön utána van egy ilyen szóbeli vizsga. A szóbeli vizsgán is voltak olyanok, akik értékelték az embert, tehát hogy az a vizsgabiztos úr, akivel beszélgettünk, sem a procedúrát akarja követni szó szerint, hanem arra kíváncsi, hogy ki vagy, mit csinálsz, mennyire beszéled a nyelvet satöbbi. De olyanok is voltak, akik úgy gondolták, hogy ez egy ilyen általános iskolai vizsga szintjén zajlik, és olyan kérdéseket tettek fel, hogy én szégyelltem magam. Mert egy határon kívül született magyar ember az akkor is magyar ember, ha magyar állampolgársága nincsen neki. Ezzel mindenki tisztában van, ráadásul az illető egy doktor volt, tehát nem bunkó, annak olyan primitív kérdéseket föltenni!... Szerintem sok mindent tudna elmesélni az az ember, akinek az a huszonéves taknyos, akinek fingja nincsen a dolgokról, hülye kérdéseket tesz fel. Az ott kicsit rosszulesett az emberkének is meg nekem is, hogy ilyenek vannak. Az én részemről amúgy rendben volt a dolog. Egy idősebb jogász hölgy szóbeli-vizsgáztatott engem, nagyjából beszélgetés volt az egész, hogy én hogy kerültem ide, mi történt satöbbi, és voltak ugyan vizsgatételek, amiket kihúztam, de azokkal nem is foglalkozott. A beszélgetés után azt mondta, hogy akkor gratulálok, köszönjük szépen, hogy eljött satöbbi. Ott rossz élményem nem nagyon volt. Azokon kívül, amiket mondtam, hogy tehát rosszuleshetett a határon kívül született magyarnak, hogy miért kell ilyen dolgokról vizsgáznia. Miért kell ezeket az embereket ennyire lenézni? Na jó, én török vagyok, semmi közöm a magyarokhoz, úgy érteve, hogy valószínűleg nincs magyar ősöm... bár sose lehet tudni. Na mindegy... de énszerintem ezeknek az embereknek alanyi jogon kellene, hogy könnyebb legyen. Jó, vannak könnyebbítések, mit tudom én, ha tudja bizonyítani, hogy magyar felmenői voltak, akkor valamennyire eny-

hítik, de mindegy. Nem is ez a témánk, hanem, hogy énnekem milyen tapasztalataim vannak az állampolgársággal kapcsolatban. Na most az, hogy anyakönyvvezetőnél kell elkezdni ezt a dolgot, nem tudom, ez mennyire egészséges az ügymenet szempontjából. Tehát ha van egy bevándorlási hivatal, és annak vannak elhelyezett, illetve kihelyezett ügyfélirodái, akkor miért kell egy állampolgárság-kezdemenyzetőnek az anyakönyvvezetőnél jelentkezni, ahol... mit tudom én... esküvődátumot szoktak kérni, vagy a halálokat regisztrálják, az a dolga. Az állampolgárság, szerintem, külön téma. Nem biztos, hogy ott kéne elintézni. Ha ott intézi el az ember, akkor nem tud választ kapni egyetlen kérdésére sem normálisan, mert nem ismeri az ügymenetet az illető, ő csak egy közvetítő. Tehát odamész, megkérdezed tőle, és semmire nem kapsz hiteles választ, csak annyit, hogy őneki ezeket az okmányokat kell kérnie, és ezeket elküldi, utána majd én kapok értesítést a Bevándorlási Hivaltól, konkrétumot csak onnan lehet kicsikarni. S hát természetesen én összeszedtem a papírokat, amiket kellett, itt is van egy kis dossziém, hogy miket kellett, itt vannak benne a születési anyakönyvi kivonattól kezdve, hogy büntetlen előéletű vagyok satöbbi. Na én ezeket beadtam, elfogadták a kérelmemet. Utána olyan két hónappal kaptam egy értesítést a postán a Bevándorlási Hivatal állampolgársági igazgatóságától, hogy, azt mondja, tisztelt uram, értesítem, hogy honosítási kérelme elbírálásához további irat szükséges, kérem, hogy a fenti számra hivatkozva szíveskedjék okirattal igazolni, hogy a kérelemhez csatolt tulajdoni lapon szereplő belterület természetben hol található. Na most, amikor kibontottam ezt a levelet, idáig olvastam el, és akkor gondolkodtam egy sort rajta, és arra gondoltam, hogy írok nekik, hogy: tisztelt uram, értesítem, hogy a hivatkozott belterület a természet lágy ölében található, de gondoltam, talán nem erre kíváncsiak. Akkor olvastam tovább, ha ön nem tud csatolni ilyen igazolást, szíveskedjék küldeni egy újonnan kiállított tulajdoni lapot, melyben az ingatlan címe is szerepel. Na, akkor rájöttünk, hogy a tulajdoni lapon nem szerepel az ingatlan címe, ami meglehetősen furcsa, nem? Elővettem a tulajdoni lapot, megnéztem, tulajdonképpen mi a csuda szerepel a tulajdoni lapon, azt mondja: ilyen és ilyen körzeti földhivatal R. belterület, névtelen utca 43-47-es helyrajzi szám. Jó, mondom, ez tényleg nem szúrta ki a szememet, hát tényleg nincs cím, illetve van cím, de ez nem cím, egy rendes cím az utcanévből meg házszámból szokott állni, ezen meg az van, hogy névtelen utca 43-47-es helyrajzi szám. És akkor szépen kiderült, hogy ha a földhivatalnál nincsen regisztrálva a cím és a házszám, akkor nekem mint ügyfélnek kell bevonszolnom magam természetesen a munkaidőmben, be kell vonszolnom magam az okmányirodába, és ott a műszaki osztályon kérnem kell őket, hogy adjanak nekem, legyenek szívesek, dokumentumokat arról, hogy ez a helyrajzi szám milyen utca. És akkor ezt az igazolványt nekem kell eljuttatnom R.-be, a földhivatalhoz, már nem vihetem bármilyen földhivatali irodába, esetleg az közel lenne, nem vidéken, és akkor mi értelme lenne, az pikk-pakk meglenne. Vigyem tehát el R.-be, ők a hatósági bizonyítványt ilyen jó nagy pecséttel érkeztetik. Személyesen vittem oda, mert különben soha nem érkezett volna hozzájuk, mert két állami hivatal minek kommunikáljon egymással, az túl egyszerű volna. És igazolja R. város jegyzője, ügyintézője, hogy ez a helyrajzi szám ilyen utca alatt található, és ezennel megoldódik a problémám, ezt én megkapom a földhivaltól. És természetesen ez nem a földhivatal dolga, hogy ezt jelentse a Bevándorlási Hivatal felé, ez megint az én dolgom: fogjam, és küldjem el nekik tértivevényes postaküldeménynel, hogy érkezzen is

oda, és kapjak is tudomást róla, mert különben bármikor azt mondhatják, hát mi nem is kaptunk ilyesmit, és akkor visszadobják a kérelmet. Az állampolgársággal kapcsolatosan egyelőre itt tartunk, várjuk a Bevándorlási Hivatal Igazgatóságának a szíves válaszát.

Amúgy alapvetően nekem a mai napig nincs semmi gondom Magyarországgal vagy a magyarokkal. Persze voltak dolgok, amiket meg kellett szokni. Például nálunk, Törökországban minden utcában találsz egy kis boltot, és azok minimum este tízig nyitva vannak. Itt, mit tudom én, iksz kerület ipszilon részén, ha este kilenc körül észreveszed, hogy basszus, nincs egy szál cigim, akkor gyalogolhatsz három kilométert az első benzinkútig. Meg az, hogy nem látsz annyi embert jönni, menni, szaladgálni az utcán. Főleg Isztambulhoz képest, ahol a lakosság megüti most már a 16-17 milliót, ami jó másfélszerese Magyarország lakosságának, tehát ilyeneket kellett kicsit megszokni. De alapvetően én nem vagyok egy tömegszerető ember, tehát amikor nagy tömegbe kerülök, azt a kicsi emberszeretetet, ami bennem van, azt is el szoktam veszíteni hirtelen, nekem nem volt olyan nehéz megszokni, hogy most nyugisabb a helyzet. Sőt kimondottan tetszett, úgyhogy ilyen adaptációs problémáim nem igazán voltak. Meg például nekem nem volt olyan nagy probléma a vízumot intézni, mert mindig odaszóltam a konzulnak, hogy szeretnék vízumot, és ne maceráljanak, és az ment. De persze tudom, hogy ha nincs, aki közbelépjen, akkor ez a mai napig egy külön procedúra, sőt most már még rosszabb, mivel EU-tag Magyarország, és jobban kell macerálniuk az embereket. De akkor is: egy állami egyetemnél dolgozó professzortól olyan papírokat kérnek, hogy megáll az ember esze. Hát emberek! Higgyék már el, hogy az az ember nem fog ide disszidálni, emigrálni, esze ágában sincs. Van valami konferencia, vagy egy kedves ismerőshöz jön látogatóba, nem kell félni, nem fog itt ragadni. Vegyék már észre, hogy ez itt nem Svájc, nem az Emirátusok, nem úgy van, hogy aki ide egyszer bejön, az soha többé nem akarja kitenni a lábát, ez itt nem a Kánaán, ezt kellene észrevenni. Az emberek sokkal jobban élnek Törökországban, mint itt. Meg lehet kérdezni a magyar turistát vagy az odalátogatót az ottani élet zajlásáról és az itteniről, össze tudja hasonlítani. Szerintem senki nem fogja azt állítani, hogy Törökországban olyan szegénység van, hogy éhen halnak az emberek, nem tudnak mit kezdeni magukkal. Ez nem így van. Tehát kicsit furcsa ez a dolog, hogy ennyire szigorúan veszik, hogy hű, mi is a látogatás célja, és van-e annyi összeg a bankszámláján, hogy az ott-tartózkodását finanszírozza, ilyen biztosítás, olyan biztosítás. Ha ennyire szorítjátok az embereket, akkor akadályozva van a két ország közti idegenforgalom is, a kereskedelmi forgalom is. Mert vannak olyan cégek, amelyeknek a képviselője, vezetője, üzletkötője jönne ide üzletet kötni, de nem tud jönni, mert hiába van meg a repülőjegye meg minden. Természetesnek veszi, hogy bármilyen európai országba tud menni, de Magyarország olyasmiket talál ki, hogy mire elintézi, már el is megy a repülőgépe, és a kedve is elmegy attól, hogy eljőjön ide. „Hagyjuk a francba, nem megyek oda!” És kész. Jó, persze, nekem megvoltak a papírjaim. Utasbiztosítás, érvényes útlevel satöbbi, szóval az alapvető papírok rendben voltak, mert ugye a kedves ismerősom, diplomata lévén, vasalapos ezekben a dolgokban, ő sem hagyta volna, hogy ne legyenek rendben a papírok, de akinek nincs ilyen összeköttetése, annak tényleg nehéz. Ezt tapasztalatból mondhatom, mivel követtem az ügymenetét egy-két ilyen dolognak, amikor valamelyik barátom vagy családtagom jött látogatóba. Mindenféle papírokat kérnek, és ráadásul a magyar

bürokráciának van egy kuriózuma, a hiánypótlás. Azzal kell szembesülnie az embernek, hogy ahány ablakhoz jár, annyi új papírt talál az ott ücsörgő illetékes személy. „Ja? Nem is mondták önnek, hogy azt is kell hozni, igen, igen, azt is hozzon, kérem!” És akkor elhozod azt is, és akkor ott egy másik csávó, aki azt mondja: „Jó, akkor ez rendben is van, de kell még egy ilyen és ilyen papír.” Mire te: „De, kérem szépen, én voltam a múltkor, és akkor ezt nem kérték.” „Nem kérték, nem kérték, kellett volna kérniük, úgyhogy legyen szíves...” Ha nincs ismerősöd, ha nem tudod elérni azt, hogy hagyjatok engem békén, itt vannak a papírok, nesztek, akkor ez van. Tehát ez az általános tapasztalat... vagy, mondjuk, az adószám-ügyintézésnél is ez az általános tapasztalat. Nem csak a Bevándorlási Hivatal munkatársait minősíti ez a dolog, hanem a magyar bürokráciát, úgy, ahogy van, mert ugyanis... most a témán kívül esik, de hadd mondjam, ha már szóba került.. Szóval, ugye, Magyarországon dolgozom, adóznom kell, és kell, hogy legyen adószámom. Ezt én igényeltem anno, amikor dolgozni kezdtem Magyarországon. Na most van egy nagyon értelmes, többoldalas nyomtatvány, kitöltöd: született, anyja neve satöbbi, és a legalján van két cím, lakcím és postázási cím, írtam egy lakcímet és egy külön postázási címet, mivel nem szoktam egész nap otthon dekkolni, és ezeket a papírokat úgy küldik, hogy át kell vened, alá kell írni. És ezek nem reggel hatkor jönnek, nem este nyolckor jönnek, hanem munkaidőben szoktak jönni, mivel nekik is ez a munkaidő. És kértem az irodai címre. Azt mondták, hogy három héten belül jönni fog. Egy hónap eltelt, nem jött semmi, másfél hónap után úgy éreztem, meg kellene kérdezni, hogy hol késik ez a papír, és hát bementem. Kellott valami sorszámot húzni, húztam, vártam, kivilágított, odamentem, mondom, kezit csókolom, kértem, igényeltem egy adókártyát, mai napig nem kaptam, itt van a szelvényem, ezt kaptam önöktől, erről lenne szó. Jó, kis türelmét, megnézem, megnézi, mi ezt elpostáztuk. Az mondom, lehetséges, én nem kaptam meg, de tessék, itt van, el van postázva. Nézem, hová postázták, hát a lakcímre, mondom: de hát az önök nyomtatványán van postázási cím, oda kellett volna postázni. Ja, akkor hibáztak a kollégák. Ja, mondom, semmi gond, ha már itt vagyok, kérem, adják ide az adókártyámat, ja, azt nem tudjuk adni. Miért? Mert hát annak postai úton kell mennie. Mondom: miért kell ragaszkodni a postai úthoz? Aláírok egy átvételi elismervényt, átvettem én személyesen a mai napon satöbbi. Nem lehet. Azzal kinyújt nekem egy üres nyomtatványt, hogy töltsen ki. Akkor kiverte a biztosítékot. Ha én ezt most kitöltöm, mi a garancia arra, hogy önök nem lesznek ugyanolyan hülyék, hogy megint a lakcímre postázzák? Mi van, ha kitöltöm ötször, és maga ugyanolyan, mint a kollégája, és ugyanúgy ugyanoda küldi. „Hogy beszél velem?” Mondom: „Úgy, ahogy érdemled. Itt vagyok, és kérem az adókártyámat.” De persze nem adta oda, csak ki kellett tölteni. És még ők voltak kiakadva. Mert az nagy ügy lett volna, hogy odaadja nekem a kártyát! Hát azt nem lehet!... Hát így mennek a dolgok. Jó, mondjuk, a családegyesítési vízummal nem volt baj, az flottul ment. Volt egy ilyen ÁNTSZ-es papír, azt el kellett intézni. Megcsináltam, és azonkívül külön macera nem volt vele. Az ÁNTSZ-nél van egy vérvizsgálat, vizeletvizsgálat satöbbi, és utána megnézik, hogy nem vagy-e leprás, nem vagy-e AIDS-es, nem vagy ilyen vagy olyan, és külön van egy bőrgyógyász, aki öt méterről rád néz, és onnan a távolból megállapítja, hogy beteg vagy, vagy nem vagy beteg. Akkor adnak egy papírt, hogy egészséges vagy, a papírt persze neked kell bevinned a Bevándorlási Hivatalhoz, nehogy valakinek azzal kelljen fáradoznia, hogy elküldje e-mailben, hogy ez a személy itt járt nálunk, egészséges.

Nahát, ez a helyzet így nagyjából... Mit meséljek még? Hát van egy tesóm, huszonhat éves, hét évvel fiatalabb nálam, nős, nemrég végzett az egyetemen Ankarában. Most épp a doktorátusát csinálja. Egy kicsit mindig mások voltunk a tesómmal, mert én ilyen gyakorlatiasabb vagyok, ő meg olyan tudósféle, a mikroszkópot bámulja reggeltől estig, mert még középiskolás volt, amikor vettem neki az első mikroszkópját, különféle bogarakat kapott össze satöbbi. És azóta sem siklott el a pályáról, ilyen... hogy is mondják ezt magyarul? Génkutató az egyetemen, ahol végzett. Van egy kedves felesége, aki pszichológus, nem szeretem a pszichológusokat, de a csajjal nincs semmi baj. A szüleim rég elváltak, ritkán látom őket, de sok minden amúgy sem változott a részükről, mert én hajóztam, és évente max. két hetet voltam otthon. És azelőtt se, mert Izmirben jártam egyetemre, és Izmir az én szülővárosomhoz nagyjából ezer kilométerre van, és a nyári szünetben is inkább hajóztam, úgyhogy nem nagyon voltam otthon tizennyolc éves koromtól. Most csak annyi a különbség, hogy nem a tengeren vagyok, hanem Budapesten, és ha ők megnéznék az interneten a Halászbástyát, azt látnák, hogy rendben van, és szép, én meg azt is tudom, hogy amikor felmész a lépcsőn, az le van hugyozva. Ezt nevezik megszépítő messzeségnek.

Lejegyezte Vépy-Schlemmer Éva

A honosítási intézményrendszer

Kvalitatív kutatási tapasztalatok

A magyar állampolgárság megszerzésével kapcsolatos bevándorló stratégiai nemcsak tartalmi-szimbolikus dimenzióban alakulnak; a formai-gyakorlati kérdések is jelentős mértékben meghatározzák őket. Tartalmi-szimbolikus dimenzió az állampolgárság megszerzésével járó előnyök és hátrányok mérlegelését, a megváltozó jogi és társadalmi státushoz való viszonyulást, valamint az állampolgárság megszerzését vagy éppen a honosítás elutasítását befolyásoló személyes vagy kollektív identifikációs folyamatokat értem. A honosításhoz való viszonyulás, annak helye és szerepe a társadalmi integráció folyamatában nem érthető meg a migrációs életút, a migránsok gazdasági, politikai és kulturális beágyazottságának, kapcsolatrendszerének ismerete nélkül. Az állampolgárság megszerzése számos okból történhet, általában több ok keveredése, egyidejű megléte jellemzi a bevándorlók ilyen irányú döntését. Pragmatikus-gazdasági szempontok (például könnyebb utazás a megszerzett útlevelemmel) ugyanúgy meghatározhatják a honosítással kapcsolatos döntéseket, mint érzelmi-kötődési tényezők (például a befogadó ország iránt érzett hála). A honosítás elutasítása is hasonlóan vegyes okok miatt történhet: a származási ország útlevelemmel könnyebb mozogni a világban, vagy a szülőföld iránt érzett nosztalgia miatt ragaszkodik valaki eredeti állampolgárságához. Sok esetben korlátozottak a választási lehetőségek: azoknak az országoknak az állampolgárai, amelyekben a jog nem teszi lehetővé a kettős állampolgárságot, lényegesen kevésbé érdeklődnek a honosítás iránt (lásd Guo Xiaojing, Örkény Antal és Melegh Attila kötetbeli írásait).

A honosítás ugyanakkor nem csak egy absztrakt és szimbolikus aktus az állam és (leendő) polgára között, hanem egy hosszú és meglehetősen bonyolult adminisztratív folyamat. Itt kerülnek előtérbe azok a formai-gyakorlati szempontok, amelyek jelentős mértékben befolyásolják a bevándorlók honosításhoz való viszonyát, valamint a folyamatban lévő honosítási eljárások kimenetelét. A folyamatot négy nagyobb egységre oszthatjuk:

- az állampolgárrá váláshoz szükséges alaki feltételek teljesítése (tartózkodási idő, jövedelem, vagyon, lakhatás, az egészségügyi és rendészeti feltételeknek való megfelelés);
- a honosítási kérelem benyújtásához szükséges dokumentáció összeállítása (dokumentumok, igazolások beszerzése, fordítása, formanyomtatványok kitöltése, ügyintézőkkel való konzultáció, hiánypótlások);
- az állampolgársági vizsga (nyelvtanulás, felkészülés, részvétel a vizsgán);
- az eskütétel és a honosítást követő anyakönyvezési és egyéb adminisztratív folyamatok.

A fentiek mindegyikét egy sor jogszabályi feltétel, valamint a helyi és központi intézményrendszer működése alakítja. A honosítani szándékozó bevándorlónak ismernie kell

a vonatkozó jogszabályokat, el kell igazodnia a bürokratikus intézményrendszerben, rendelkeznie kell azokkal a személyes erőforrásokkal és kapcsolati tőkével, amelyek segítik legyőzni az adminisztratív akadályokat. A jogszabályok és az intézményi gyakorlat objektív feltételek, de kereteiken belül vannak a honosítási folyamatnak olyan kevésbé körvonalazott mozzanatai is, amilyen az ügyintézők, hivatalnokok, jogi képviselők, formális vagy informális segítők diszkrecionális jogköre, és azokon is múlik a honosítás sikere vagy kudarca.

Írásomban arra vállalkozom, hogy velük készített interjúk alapján bemutassam, miként vélekednek a migránsok a honosítási eljárás folyamatáról, milyen személyes tapasztalataik vannak e folyamat egyes állomásairól, mit gondolnak a velük kapcsolatba került szakemberek munkájáról, valamint hogyan befolyásolja a honosítási eljárás az állampolgárság megszerzéséhez fűződő viszonyukat. Vizsgálni fogom, hogy a honosítási aktus sikerében vagy kudarcában, sőt a jövőbeli honosításhoz fűződő pozitív vagy negatív viszonyulásban milyen szerepe van az intézményrendszer működésével kapcsolatos tapasztalatoknak, vélekedéseknek. Végezetül elemzem, hogy melyek azok a tényezők (kapcsolatok, erőforrások), amelyek segítenek a honosítási eljárás sikeres végigvitelében, az állampolgárság megszerzésében.

A bevándorlók honosítását szabályozó szakpolitikai keretrendszer főbb pilléreit jól meghatározzák a MIPEX-kutatássorozathoz tartozó adatfelvétel változói. A nemzetközi összehasonlító vizsgálat szempontrendszerét azért is érdemes használni, mert más államok adataival is összevethetők a magyarországi eredmények, látható, hogy a magyar honosítási feltétel- és intézményrendszer hol helyezkedik el a nemzetközi mezőnyben. A MIPEX hangsúlyozottan csak a jogszabályokból kiolvasható szakpolitikai rendszert vizsgálja, az egyes elemek megvalósulásáról, gyakorlati végrehajtásának minőségéről nem gyűjt információkat. A szakpolitika végrehajtásának értékeléséhez a migránsokkal készült interjúk szolgálhatnak alapul.

A MIPEX kategóriarendszere alapján a honosítás szabályozásának fő területei az alábbiak:

- jogosultsági feltételek (az országban jogszerűs összefüggő tartózkodással eltöltött idő hossza, az állampolgárok házastársát, valamint a második és harmadik generációs bevándorlóként születettek vonatkozó feltételek, esetleges kedvezmények);
 - a kérelem benyújtásának feltételei (nyelvi követelmények, kulturális-integrációs követelmények, gazdasági-anyagi feltételek, erkölcsi bizonyítvány, egészségügyi szűrés, mindezek költségei, illetve az ezek teljesítéséhez nyújtott segítség megléte vagy hiánya);
 - a státus stabilitása (az elutasítás feltételei, van-e indoklás, van-e fellebbezési lehetőség,
 - a megszerzett állampolgárság visszavonásának feltételei);
- lehetőség kettős állampolgárságra (le kell-e mondani a korábbi állampolgárságról a honosításkor, az országban született bevándorlók számára van-e lehetőség a többes állampolgárságra).

A MIPEX adatai alapján Magyarország az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos szakpolitikát illetően az európai mezőny sereghajtói között helyezkedik el. A honosítási feltételrendszer általában véve szigorúnak mondható, európai viszonylatban nagyon hosszú a jogszabály által előírt várakozási idő. További hátrány, hogy – noha a megkövetelt tartózkodási idő valamivel rövidebb a Magyarországon született külföldiek esetében – az országban született második és harmadik generációs bevándorlók esetében az állampolgársági törvény nem tesz lehetővé kedvezményes vagy automatikus honosítást. Az Európai Unió tagállamaiban az elmúlt évtizedek jogfejlődése egyértelműen ebbe az irányba mutat, az északnyugat-európai és mediterrán országok többségében lehetőség van a második-harmadik generációs bevándorlók kedvezményes honosítására. Pozitívum viszont, hogy a magyar állampolgársági törvény lehetővé teszi a kettős vagy többes állampolgárságot, és a honosítási eljárás közvetlen költségei sem túl magasak európai összehasonlításban. A járulékos (fordítási, okmányhitelesítési, egyéb eljárási) költségek ugyanakkor jelentősek, különösen nagyobb családok esetén okozhatnak problémát. Az állampolgárságért folyamodó bevándorlóknak nehézséget jelenthet a honosítási döntésekkel szembeni jogorvoslati lehetőség hiánya, valamint a leendő állampolgárokkal szemben támasztott anyagi és nyelvi-kulturális feltételek magas volta. A magyarországi honosítási statisztikák jól tükrözik a fentieket. Az állampolgárságot szerzőknek csupán elenyésző hányada – évente néhány száz fő – él a jogszabály kínálta „rendes” honosítási lehetőséggel. A többség valamilyen kedvezményt igénybe véve válik magyar állampolgárrá: vagy valamelyik családtagja magyar, esetleg menekült volt, vagy ő maga, vagy felmenői voltak valaha magyar állampolgárok, vagy magyar nemzetiségűek egy másik országban. Az elmúlt öt évben állampolgárságot szereztek mindössze 5 százaléka csinálta végig a honosítási eljárást kedvezmények nélkül (lásd ehhez Sárosi Annamária tanulmányát a kötet 101–126. oldalán). A bevándorlási statisztikákból mindamellett valószínűsíthető, hogy a potenciális honosítók aránya ennél jóval magasabb a migráns népességnek abban a részében, amely a jogszabályi feltételek alapján beadhatná az állampolgársági kérelmét. Arra, hogy ez miért nem történik meg, illetve, hogy aki kérelmezi a honosítást, milyen tapasztalatokat szerez az eljárásról, az érintett hivatalok működéséről az alábbiakban keressék választ.

A jogosultság feltételei

A jogszabály az állampolgárság kérvényezése előtt nyolc év folyamatos Magyarországon lakást ír elő. A nyolc év a gyakorlatban több (általában tizenegy), ugyanis itt kifejezetten „itt lakásról”, azaz valamilyen huzamos tartózkodási státusz (bevándorolt, letelepedett, menekült vagy itt tartózkodó EK-állampolgár) megszerzését követő lakcímbeljelentéstől számítják.

A kutatásunk során készített interjúkban megfogalmazódott az előírt tartózkodási idő hosszával kapcsolatos kritika, valamint a tartózkodási idő számításának bonyolultsága is szóba került. Előfordult, hogy interjúalanyunk csak a kérelem benyújtása után szembesült azzal, hogy nincs még meg a szükséges tartózkodási ideje.

„A másik, hogy akkor családot alapítottam, úgyhogy könnyebben volt megszerezni a munkavállalási engedélyt, lévén, hogy itt van a családom. És akkor itt van a munkám is, akkor megszereztem. Szerintem, akkor kértem a bevándorlást vagy nem a tartózkodási, hanem bevándorlási engedély, akkor még nevezik, hogy kék igazolvány. Igen, azt hiszem, 2001 és 2002-ben kaptam meg, azt hiszem bevándorlásit, és utána, 2004-ben, vagy 2005-ben kértem a állampolgárságot, mint ilyen bevándorlás után. Meg 2004-ben nyújtottam be először a kérvényt, akkor még nem telt el három év várakozási idő, amit a törvény megszabott, azért elutasították a kérelmemet, és akkor mondták, ha elég az év, akkor lehet benyújtani újra. És hiányzik egy ilyen kilenc hónap vagy valamennyi, és akkor 2005-ben nyújtottam be újra, és 2006-ban már megkaptam az állampolgárságot, igen. Igen, ezek a kérelmek, aminek az elbírálása egy, másfél évet vett igénybe. Úgyhogy így.” (M.27)

A honosításra vonatkozó kedvezmények leginkább a várakozási idő lerövidülésében érvényesülnek. A magyar származású bevándorlók a származás igazolása esetén mentesülnek a nyolcéves tartózkodási követelmény alól. Interjúalanyaink általában semmiféle kivetnivalót nem találtak az etnikai preferencia e formájában, természetesnek érzik, hogy a magyar származásúakkal szemben több felelőssége van az államnak, és ezt a honosítási gyakorlatban is kifejezheti.

Többen észlelték a határon túli magyarok túlsúlyát a vizsgákon és az eskütételnél is, és ebben az állampolgárság eltérő szubjektív tartalmát vélelmezik: egy magyar származásúnak nyilvánvalóan mást jelent a honosítás, mint nekik. Volt, aki az etnikai preferenciát nemcsak a várakozási időben és a vizsgatétel alóli mentességben látná megvalósíthatónak, hanem az egyéb anyagi és adminisztratív feltételek könnyítésében is – ez gyakorlatilag megvalósul a magyar állampolgárságról szóló törvény legutóbbi módosításával, ami jelentősen egyszerűsíti a kedvezményes honosítás feltételeit.

Volt olyan szomszédos országból származó interjúalanyunk, aki viszont annak ellenére sem élt a kedvezményes honosítási lehetőséggel, hogy kis utánjárással „el tudta volna intézni”.

„Hát nyilván, persze vannak ügyvédek, akik ezzel foglalkoznak. Már hallottam olyat is, hogy majd kitalálunk valamit, meg hogy mindenkinek van azért az Osztrák–Magyar Monarchiából felmenője. Hát nekem van egy dédnagyapám, aki fogorvos. (...) De én azt gondolom, hogy nincsenek magyar felmenőim, és most éppen nem fogok nekiállni kutatni utánuk, úgyhogy jó ez a hét év (ennyi van még hátra a szükséges tartózkodási időből). Ha még mindig akkor itt leszek.” (M.20)

Az eljárás, beadvány, kérelem

Az eljárással kapcsolatban sok interjúalanyunk fogalmazta meg, hogy sokszor pontatlank és hiányosak az elérhető információk. A legtöbben helyben, a településük szerinti önkormányzatnál, a jegyzői vagy anyakönyvi hivatalban érdeklődnek először. Mivel az

országos léptékben rendkívül kis esetszám miatt a legtöbb hivatalban nem tekinthető rutinfeladatnak a honosítással kapcsolatos információnyújtás, rendszeresen előfordul, hogy az önkormányzati ügyintézőktől kapott információ hiányos, ellentmondásos, vagy egyenesen téves. Több panasz van az önkormányzatok ügyintézőire, többen tapasztalták, hogy az ügyintéző segítségével kitöltött és összeállított nyomtatványokat a BÁH viszadobta.

A BÁH honlapján megtalálható információt, valamint a BÁH ügyfélszolgálati irodái által nyújtott tájékoztatást több interjúalany is pozitívan értékelte. Ami problematikus, az a helyi önkormányzatok közvetítő szerepe, sokak szerint feleslegesen bonyolítja az ügymenetet még egy ügyintézői szint közbeiktatása.

„Tehát, ha van egy Bevándorlási Hivatal és vannak elhelyezett ügyfélirodái, akkor miért kell egy állampolgárságot kezdeményezőnek az anyakönyvvezetőnél jelentkezni (...). Nem biztos, hogy ott kéne elintézni. Ha ott intézi el az ember, akkor nem tud választ kapni egyetlen kérdésére sem normálisan, mert nem ismeri az ügymenetet az illető, ő csak egy közvetítő. Tehát odamész, megkérdezed tőle, és semmire nem kapsz hiteles választ, csak annyit, hogy ő ezeket az okmányokat kell, hogy kérje, és ezeket elküldi és utána majd én kapok értesítést róla a Bevándorlási Hivaltól, ilyen konkrétumot lehet onnan csak kicsikarni.” (M.25)

A bürokratikus ügyintézés, valamint az egyes hivatalok és ügyintézők közötti kommunikáció hiánya több megkérdezettnek is problémát jelent. Ügyfélként nem látszik a hivatalok közötti munkamegosztás, az egyes igazgatási területek eltérő ügymenete és szabályozása. A hivatali ügyintézés holisztikus, ügyfélcentrikus koncepciója helyett a fragmentáltság, és a részterületek közötti átjárhatatlanság a jellemző. Ez nem jelenti szükségképpen azt, hogy elégedetlenek lennének az ügyfelek az ügyintézők és hivatalok munkájával, de kifogásolják, hogy – velük ellentétben – az ügyintézőnek nincs rálátása a bevándorlási folyamat egészére, nem lát túl a saját szűkebb feladatkörén.

„Lehet, hogy tényleg kellene, hogy legalább legyen pontos leírás, mert nincs semmilyen. Tényleg nincs. Ugye például fölmegegy az interneten a magyarorszag.hu weboldalra, és ott próbálok mindent hivatalosan megkeresni, nem biztos, hogy találok, mert soha nem látom. És lenne szerintem jobb információértéke is, tehát osztályok között. A Bevándorlási Hivatal meg a tartózkodási hivatal között. Szerintem muszáj, hogy tudják egymásról, mert például, igen, mert én, amikor Bevándorlási Hivatalban voltam és letelepedési engedélyemet szereztem, ott nagyon kedvesek az emberek, csak az a gond, hogy tudatlanok pont azokban a kérdéseken. Én megkérdeztem, hogy ezt hallottam, meg azt hallottam, hogyha szeretnék állampolgárságra pályázni, akkor meg mi lesz? És rám meg néztek, mosolyogtak, hát bocsánat, mi a Bevándorlási Osztály vagyunk, úgyhogy, Bevándorlási Hivatal, mi meg nem tudjuk, Okmányirodában kell pótolni. Tehát én ezt nem értem, hogy hogy lehet, hogy maga a törvényt nem ismerik. (...) Mind a kettő hivatalban például, tehát nem tudnak egymásról. Ezt nem értem. Ezt szerintem nagyon kellene valahogyan itt módosítani.” (M.9)

Pozitívként és erőforrásként jelenik meg ugyanakkor a helyi illetőség, a település, a helyi intézményrendszer ismerete, bár itt is elsősorban a BÁH vonatkozásában.

„A polgárságnál, tudod, ott már végül is én győrinek éreztem magam, ott már végül is, mintha egy kicsiny kis saját voltam. Ott semmi gond. (...) Mert Győrben, nem tudom már, hogy szóval milyen is az a város? Na, aki elfogad mindenkit. Jézusom. Toleráns. Ott nem voltak problémák, de Budapestről hallani csúnyákat, meg a BÁH Győrben is olyan emberbarát.” (M.19)

Az önkormányzati ügyintézéssel kapcsolatban a személyes ismeretség és jóindulat pozitív hatásai mellett is inkább csak negatívumok fogalmazódtak meg. Több vidéki interjúalanyunk is azt mondta, hogy helyben, a kisvárosi hivatalokban könnyebb, barátságosabb, emberségesebb az ügyintézés. Tudják, hova kell menni, kit kell keresni a hivatalokban, de ettől persze még nem lesz könnyebb és gyorsabb az ügyintézés, és ami a legfontosabb: nem lesznek jobban informáltak az ügyintézők. Az anyakönyvi hivatalok és jegyzői irodák dolgozói gyakorlatilag csak közvetítők, azokból az általános információforrásokból tájékozódnak, amelyeket az ügyfél is ismer(het) és elér(het) az interneten. Az állampolgársági vizsgálathoz és később a honosítási kérelem benyújtásához szükséges formanyomtatványokat tudják még az érdeklődők kezébe adni – ezek szintén elérhetők az interneten.

Az információk a kapcsolati háló mentén terjednek; nagy előny, ha valakinek van az ismerősei között olyan, aki már végigcsinálta a honosítási folyamatot. Vannak, akik megbízható „közvetítőket” – általában ügyvédek – ajánlanak, és vannak, akik együtt, egymást segítve intézik ügyeiket.

„Barátaink vannak, akik ugyanazokat a procedúrákat csináltatnak, úgyhogy igen, egymástól szoktunk hallani. Sokszor a bevándorlásban nem tudnak semmit mondani, a bevándorlási osztályban. Egy ember annyira külön ezek az osztályok, hogy egymásról nem tudnak semmit. Az nagyon érdekes, egyébként itt az állami rendszer, hogy egyik osztály a másiktól nem tud semmit, a másiktól a szabályait. Úgyhogy kb. egymástól halljuk ezt.” (M.9)

Az ügyvédi irodák szolgáltatásait sokan veszik igénybe, általánosan elterjedt nézet, hogy ügyvéddel könnyebb és megbízhatóbb az ügyintézés, bár itt sem árt vigyázni: van olyan interjúalany is, akit az általa felfogadott ügyvéd rászedett, csak a pénzt vette el, de nem intézett semmit, interjúalanyunk helyzete csak romlott.

Jellemző, hogy a folyamat alapvető elemeiről, valamint a jogosultsági feltételekről pontos képe van a megkérdezetteknek: ismerik a jogszabályok által előírt feltételeket, követik ezek változásait, tudják, hogy melyik hivatalban mit lehet elintézni, melyik papírért hova forduljanak. Gondot inkább a formai követelmények teljesítése, a kitöltendő nyomtatványok értelmezése, illetve a hivatali diszkréció hatáskörébe tartozó feltételek teljesítése (az ügyintéző által is elfogadható igazolása) jelent. Általános panasz, hogy nagy a bü-

rokrácia, rengeteg dokumentum kell. Sokan nem értik, hogy miért van szükség az előző státusok megszerzésénél már benyújtott dokumentumok és hiteles másolatok újbóli beszerzésére és benyújtására. Ügyfélként azt feltételezik, hogy a „hivatal” – elsősorban a BÁH – már birtokában van ezen iratoknak, és a kérelem benyújtásakor lehetősége van azokat újra tanulmányozni, felhasználni.

Gyakran szóba került, hogy az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda által készített fordítások rendkívül drágák, és az iroda monopolhelyezete miatt nincs lehetőség más szolgáltató igénybevételére. Különösen méltánytalannak és érthetetlennek tartják, hogy ezek a hivatalos fordítások elévülnek, a korábban benyújtott dokumentumokat és igazolásokat nem őrzi és nem használja a hivatal az új eljárásoknál, így ugyanarról a születési vagy házassági anyakönyvi kivonatról vagy személyazonosító okmányról a különböző státusok megszerzéséhez mindig új – és egymással teljesen azonos – fordítások készülnek, amelyek díját újra és újra meg kell fizetni. Sokszor az eredeti dokumentumok újra beszerzése is rendkívüli erőfeszítésbe kerül. Az alábbiakat jól példázza annak az ukrán származású interjúalanyunknak a története, aki több mint húszévesnyi Magyarországon tartózkodás után, 2009-ben kezdett neki a honosításnak.

„Novemberben adtam vizsgát, és utána kell újra sok nyomtatvány betölteni, kérvény állampolgársághoz és így hogy anyakönyvkivonat, házassági papír. Ami oroszul volt azt nekem kell állami fordító irodában újra fordítani de ugyanaz Bevándorlási Hivatalba, de amit én adtam nagykövetségbe Kijevbe, ugyanazt fizettem fordításra 87-ben, én nem tudom, hova tűntek ezek okmányok, mikor anyakönyvvezetőnek mondtam, hogy ezt már van, én adtam Kijevbe, akkor mondta, az mikor volt? És fordítás iroda így működik, hogy egy okmány fordítása, ez volt nyolc, nyolc és fél ezer forint. De ez csak Kaposváron, kettő hetet kell várni és adtam végül is. Átfordítottam, adtam az egész nyomtatványok anyakönyvvezetőnek és ott ez volt 2010-ben márciusban, áprilisban kaptam Bevándorlási Hivatal válasz, hogy van a listán az enyém papír, hogy én folyamatban vagyok állampolgárság ügyben. Májusban, 2010-ben kaptam kérvény Bevándorlási Hivatal, hogy kell pótolni anyagot. Kell újra nyomtatványok betölteni, úgyhogy az enyém házasságom regisztrálják itt Magyarországon. De 87-ben, 86-ban férjem regisztrált Magyarországon mienk házasság, mert regisztráció nélküli házasság, akkor nem tud engemet is hívni Szovjetunióból. Akkor ez is xeroxoztam és sok nyomtatvány újra betöltöttem és ez is regisztrációs, házassági papír, ami Magyarországon kaptunk, az is küldtem. Hát vártam, vártam, ez volt májusban, októberben mit kaptam, levél, hogy újra kell pótolni, úgyhogy az enyém anyakönyvkivonatba nem, ahogy én azt felvezetem, nem lehet azt érteni a Bevándorlási Hivatalba, hogy én itt születtem. És kért tőlem valami más anyakönyvkivonat, vagy érvényes útlevél. Én nagyon csodálkoztam, mert útlevél végül is betöltenek személyi igazolványba adatok. De személyi igazolványom volt xeroxozva és ott is volt anyagba. Először én májusban kaptam, hogy kell regisztráció, valami házassági papír, fél év múlva én kapom még egy levél, hogy végül is nem lehet érteni, hol én születtem. Ekkor én kicsit nem értem ezt a folyamat. Miért májusban nem látták, hogy valami hiányzik az enyém adatom? És az volt, hogy mikor én áttelepültem Magyarországra, nekem Ukrajnába az egész okmányait kellett adni megyei archívumba. Akkor nekem adtak csak útlevél. És megyei archívumba elvitték az enyém

okmányaim és adtak más formájú okmány, akinek, illető állampolgár, akik áttelepednek külföldre, elmennek állandóan lakhelyre. És azt az új anyakönyvi kivonat nem felelt meg. Utána én személyes papírom között sokáig keresgéltem, maradt egy másolat, régen-régen, 30 évvel ezelőtt én másoltam eredeti anyakönyvi kivonathoz másolat, nem tudom, de hiteleset, a jegyző hiteles másolat. Akkor ez újra elmentem Kaposvárra, átfordítottam, ez már volt 14 000 forint.” (M.24)

További probléma a hosszú eljárási idő: a vizsgát követően benyújtott kérelmet leg hamarabb 7 hónap, leglassabban 3 év alatt bírálta el a hivatal interjúalanyaink esetében. Átlagosan másfél évig kellett várni a döntésre. A hosszú várakozási idő alatt újra felmerül a benyújtott igazolások, dokumentumok elévülésének kérdése, az emiatt pótlandó iratok beszerzése, hitelesítése (esetleg fordítása) költségeit megint csak a kérelmezőknek kell állni.

A fordítási költségek mellett sokszor az okmányok beszerzésének költségei is nagyon magasak, esetenként a származási országgal való kapcsolattartás, a dokumentumok Magyarországra juttatása is olyan szervezőkészséget és anyagi forrásokat feltételez, hogy annak nem tud minden itt élő külföldi megfelelni.

„Kellott a munkahelytől, az APEH-től igazolás, a diplomák, ha voltak kint Peruból, ha voltak, kellett megszerezni, és hivatalosan fordítani magyarra, anyakönyvkivonatot is kellett fordítani. Ezeket kellett megszerezni, utána vissza kellett küldeni a, tulajdonképpen Peruban már nincsen magyar nagykövetség és akkor csak Argentínában, Buenos Airesben van legközelebb, és oda kellett küldeni a perui anyagot, ott már a magyar konzul megint kérte a perui hivatal, és utána a perui hatóságok visszaválaszoltak, hogy rendben, és csak utána a magyar konzul lepecsételte, jó sor volt. Olcsó sem volt, mert kellett DHL-lel a küldeményt külön küldeni, mert mivel ez egy fontos okmány, nem lehetett csak postán, hanem ilyen speciális folyamatot, ez a DHL-lel.” (M.6)

A fentiekből is látható, hogy a honosítási intézményrendszer, a bevándorlási kritériumok hatását tovább erősítve, jelentős szelekciós és szűrőfunkciót lát el. A vagyoni-jövedelmi helyzeten túl a leendő állampolgárok általánosabban vett osztályhelyzete, kapcsolatrendszere, érdekérvényesítő és kommunikációs képessége is nagy szerepet játszik abban, hogy sikerül-e teljesíteni a honosítási feltételeket. Vannak, akik nem rendelkeznek megfelelő erőforrással ahhoz, hogy sikerüljön beszerezniük, és a szükséges formában és tartalommal csatolni kérelmükhöz a megkövetelt dokumentumokat – az erőfeszítések vagy meghaladják lehetőségeiket, vagy nincsenek arányban a magyar állampolgárság nyújtotta előnyökkel.

Többen megfogalmazták, hogy szükséges lenne az eljárásrend egyszerűsítése, a bürokratikus terhek csökkentése. A honosítás sikere nagymértékben azon múlik, hogy van-e az illetőnek kapcsolata, pénze, tud-e ügyvédet fogadni. Az adminisztratív akadályok teljesítésének képessége helyett elegendő volna a társadalmi tagság mértékére, a helyi szociális és gazdasági integrációra fókuszálni: ha valaki használja a nyelvet, Magyarországon fizet

adót, gyerekei itt járnak iskolába, és magyar állampolgárságért folyamodik, gyakorlatilag automatikusan megkaphatná a magyar állampolgárságot. Ezt nemcsak azok fogalmazták meg, akik még a folyamat elején vannak, vagy bele sem kezdtek a honosítási ügyek intézésébe, hanem olyanok is, akik már túl vannak a sikeres honosításon. A gondolat érdekessége, hogy a jelenlegi állampolgársági törvény gyakorlatilag ugyanezeket a jogosultsági feltételeket támasztja, a probléma a megvalósításon, a feltételek meglétének igazolásán múlik. A honosító bevándorlóknak ugyanakkor nem merül föl, hogy a hivatalok által kért igazolások, dokumentumok az általuk is méltányosnak tartott feltételek meglétének igazolásához kellenek. A bürokratikus, kontraproduktív és kiszámíthatatlan ügyintézés azt a hatást kelti, hogy a papírok bekérése nincs összefüggésben a honosítási tartalmi feltételeivel, öncélú és átgondolatlan végzálása az ügyfeleknek.

A hivatalok működésének értékelése

A kérdezettek szerint az ügyintézés akkor gördülékeny, ha van személyes kapcsolat a helyi ügyintézőkkel, illetve, ha van ügyvédi segítség. Az önkormányzati ügyintézők kedves és segítőkész tájékozatlansága mellett többen a BAH ügyintézésének javulását említették. A BAH-hal kapcsolatos pozitív kritika viszonylagos: a jogelőd 1990-es évekbeli kaotikus és sokak által embertelennek tartott hivatali működését mára egy gördülékenyebb, átláthatóbb és ügyfélcentrikusabb hivatali működés váltotta fel, azonban még most is sok a probléma, elsősorban az egyes hatósági ágak közötti információáramlás és kommunikáció hiányából fakadóan, valamint a hiánypótlottatás általános és önkényesnek tűnő alkalmazása miatt. Az ügyintézői diszkréció egyszerre szolgálhatja a rugalmas és hatékony ügyintézést és a hivatali önkényt és felelősségáthárítást; interjúalanyaink többször érzékelték úgy, hogy ez utóbbinak áldozatai.

„A magyar bürokráciának ez a kuriózuma, ez a hiánypótlás. Valamit, ha kértek az embertől, azt el kell kérni, amikor még ott van, és amikor az idejében van a dolog, tehát nem azzal kell szembesülnie az embernek, hogy ahány ablakhoz jár, annyi új papírt talál ki, egy új illetékes személy: ja nem is mondták önnek, hogy azt is kell hozni, igen, de kell hozni, hozzon, kérem. És akkor elhozod azt is, és akkor ott van egy másik csávó, akkor ez rendben van, de akkor egy ilyen papírt kell hozni, de kérem szépen én voltam a múltkor, és akkor ezt nem kérték, hát nem kérték, kellett volna kérniük, de kérem... és akkor azt is hozom. Ha nincs ismerősöd, ha nem tudod elérni azt, hogy hagyjatok engem békén, itt vannak a papírok és mennék én, akkor ez van. Tehát ez az általános tapasztalat.” (M.25)

A névmagyarosítás speciális problémája a honosítási eljárásnak. Az új állampolgárok anyakönyvezésénél lehetőség van a név megváltoztatására, magyarosítására, amit sokszor az ügyintézők is javasolnak, szorgalmaznak. A magyarosítás elsősorban a határon túli magyarok honosításakor fontos: sokak számára okoz problémát a hagyományos magyar család- és keresztnévek eltérő írásmóddal való szerepeltetése az anyaországbeli dokumentumokban. A standard magyar írásmód jelentős identitásformáló: a Magyarországon nem szokványos átírás miatt észlelt korábbi hátrányos megkülönböztetés és

magyarázkodás eltűnik, a nyelvi-kulturális asszimiláció teljesebbé válik. A nem magyar etnikumú bevándorlók esetében ugyanakkor gyakran fordított a helyzet: az identitásuk feladásaként élik meg a névmagyarosítást, sőt még a név átírásának a megváltoztatását is.

„A másik, a koreai szokás szerint, én nem vettem fel a férjem nevét, a lányneven futottam, ugye akkor nekem volt diplomám, nagyon sok bonyolult dolog volt és utána, nekem nem nagyon tetszett, hogy én Fekete Attiláné lettem volna. Hát miért, hát van nekem saját nevem. Koreaiak nem szokták felvenni a férj nevét, vezetékeket se. Úgyhogy így történt és nagyon sokan azt gondolták, hogy én leányanya vagyok, szóval egy kicsit úgy. Utána, mikor megtudták, hogy azért nem, tisztességes férjezett asszony vagyok, csak valami fura módon nem vettem fel a férjem nevét, akkor jól van. Szóval nagyon kellett nekem bizonyítani, hogy nem vagyok hülye. Attól, hogy nő vagyok, még nem vagyok hülye. Ez nagyon nehéz volt.” (M.21)

A névátírásokból fakadó bonyodalmak gyakoriak a bevándorlási ügyintézés minden szakaszában, a honosítás sem kivétel ez alól. Különösen a nem latin írásjeleket használó országok állampolgáraival fordul elő, hogy a migrációs karrierjük különböző állomásain a különféle hivatalok által kiállított okmányokban nem egységes a nevük átírása – ennek korrigálására és véglegesítésére is lehetőséget nyújt az új állampolgárként való anyakönyvezés.

„Nekem nagyobb gond volt azzal, mikor már megkaptam polgárságot és csináltak nekem magyar személyi igazolványt, ott önhatalmúlag döntöttek, hogy Ludmilja Hortsa, Ludmilja vagyok, mert ez a Grigorjevna, ez nekik, tudod, idegenül hangzott. És egyszerűen úgy kaptam igazolványt, hogy Hortsa Ludmilja, kész. Őnekik nem tetszett, hogy Grigorjevna vagyok, tudod. Végül is ez túlságosan nem frusztrált, csak ez, hogy úgy leírták, hogy Ludmilja, és nekem azért kellett, hogy úgy legyek mégis Lyudmila. Ipszilonnal, tudod. (...) Mert ők németesen írták a nevemet, mert tudod, a magyar fül nem hallja ezt a lágyssággjel, és ők így írták le. Na, és gondoltam, hogy legalább ezt hadd vívjam magamnak, ha már nem lehetek Grigorjevna, de valahol bennem volt ez a törekvés, tudod, hogy segíteni a környezetnek, könnyebb ejteni a nevemet, úgyhogy nem is ragaszkodtam, látod, nem voltam annyira önző. Szóval ez most csak kezdett kicsit zavarni, ja. De akkor legalább csak ezt akartam, hogy rendesen írják le a nevemet. És akkor valamilyen módon, nem is tudom, felkutatattam ezt a telefont, felhívtam az ügyintézőket, hogy most ezt legalább javítsátok ki, és ki volt akadá, hogy most mit képzelem én, ezzel a saját elképzeléseimmel.” (M.19)

Felkészülés, vizsga, eskütétel

A megkérdezettek többsége szerint nagy próbatétel az állampolgársági vizsgára való felkészülés, nehéz a tananyag. Azok, akik a magyar iskolarendszerben tanultak, jóval könnyebben tudtak levezsgázni (az utóbbi években ők már mentesülhetnek a vizsga alól), akik viszont felnőttként, a mindennapi munka mellett készültek a vizsgára, sok nehézségről számoltak be.

„Cavintont szedtem, mikor tanultam, idegen nyelven jogi szöveg, nem megy fejbe. Olvasom, elmegy minden fejben. Jogi szöveg, tudod, hogy alkotmány, hogy kifejezés annyira pontosan kell kifejezni, hogy mi az alkotmány után, legfelső ügyész, Számvevőszék, hány évre választják, kit választják, népi kezdeményezés vagy népi szavazás. De közigazgatóság vagy az egész rendszer, ez nekem nagyon nehéz volt. Utána művészet, történelem, XII. században ki volt király, ezt nekem kell tudni, de az is művészet, a Szózat. A Szózat én egy hét tanultam. Nem tudok, lehet magyar kultúrához tartozik, de lehet valamelyik kérdés, szerintem túl sok.” (M.24)

Legtöbb interjúalanyunk nem lát kivetnivalót az állampolgársági vizsga tematikájában, elfogadja, hogy ezekre az ismeretekre és az ezekből való vizsgatételre szükség van ahhoz, hogy valaki magyar állampolgárságra méltónak találtassék. Fontos, hogy a tananyag és a vizsga szimbolikus elemeit hangsúlyozzák: nem vitatják, hogy ezen ismeretek többsége a mindennapi életben ritkán van szükség, tudják, hogy a magyar állampolgárok többsége sincs tisztában a megtanulandó közigazgatási, jogi és történelmi ismeretekkel, mégis úgy tartják, hogy az állampolgárrá válás is leginkább szimbolikus többletet jelent a már meglévő, stabil és a jogok széles tárházát nyújtó huzamos tartózkodási jogosultsághoz képest. Ennek a szimbolikus többletnek az elnyeréséhez megfelelő szimbolikus aktus a vizsgára való készülés és a vizsga.

„Volt egy olyan időszak, amikor azt gondoltam, hogy valamivel előre kell lépni ebben az életemben, hogy hova tovább, hogy hogy néz ki. És akkor ez volt a döntés, hogy no jó, most kipróbálom, leteszem ezt a vizsgát, elolvasom ezt a könyvet. Szóval így.” (M.13)

A vizsgára való felkészülésben sokat jelent a magyar ismerősök, barátok segítsége. Formális, intézményes segítségnyújtásról, felkészítő tanfolyamon való részvételtől egyetlen interjúalanyunk sem számolt be. Ezekből csak néhány működik az országban, az évente honosító több száz nem magyar ajkú bevándorlóhoz képest nagyon csekély kapacitással. Nem fogalmazódott meg az interjúk során olyan igény, hogy szükség lenne szervezett felkészítő tanfolyamokra, a vizsgára való felkészüléshez, úgy tűnik, elegendő a személyes kapcsolatrendszeren belül kapott segítség.

„Összejöttünk itt, nyár volt, párban, és az egyik barátnőmmel ott ültünk, és akkor olvasott, és magyarázott nekem saját szavaival, és akkor én kérdeztem, mert nem olyan egyszerű az a könyv. Azt mondják a magyarok is, igen. És a másik barátnőmmel, van egy barátnőm, aki egyetemen dolgozik, egy egyetemi tanár, ő egyszerűen csak kérdéseket tett, és akkor én saját szavaimmal valahogy. Nehéz volt, ez nehéz volt.” (M.13)

A vizsgával kapcsolatban többnyire pozitívak az emlékek, a jó hangulat, a kedves, segítőkész ügyintézők gyakran szóba kerültek az interjúk során. Általában elmondható, hogy a sikeresen vizsgázók utólag jóval könnyebbnek tartják a vizsgát (különösen a szóbelit), mint amilyenre a felkészülés során számítottak. A kedvesség és segítőkészség szubjektív megítélése természetesen viszonylagos: a másoknak nyújtott segítséggel kap-

csolatban már nem annyira egyöntetű vélekedés, többen számoltak be méltánytalan-ságnak tartott kivételezésről:

„Hát szerintem nagyon sok anyagot kellett tanulni, annyira, hogy történelem, irodalom, művészet, alkotmány, igazgatóság. Annyira sok anyag volt, hogy hát majdnem egy év, addig is belefér, nem, nekem főleg idegen nyelven ez a egész információ. Na sikeresen adtam vizsgát, csak azt hiszem volt egy bosnyák nő, aki szó nem tudta magyarul, mert mellettem ült és vizsgázott. Hallottam, hogy nem tudta, hogy milyen főváros, nem tudta, hogy Budapest. Kérdezték, sokat dolgozni? Dolgozni, dolgozni. És ő is sikeresen adott vizsgát, nem bánom, csak nem értem, nekem miért kellett egy év tanulni.” (M.19)

A honosítási folyamat leglátványosabb (és minden megkérdezett számára pozitív tartalmú) epizódja az eskütétel. Az állam és polgára közötti kötelék szimbolikus megerősítése, az elköteleződés és a befogadás kinyilvánítása erős érzelmi töltettel bír. Az eskütétel színtere a polgármesteri hivatal, ahol a honosítási folyamat évekkel azelőtt elkezdődött. Az ügyintézés során közvetítőszerepre kárhoztatott, csetlő-botló hivatal itt az állami szuverenitás hordozójaként áll szemben az állampolgárságot szerzővel, megjutalmazva őt az addigi erőfeszítésekért.

„Nem én egyedül voltam teremben, rajtam kívül még volt pár, a külföldi, aki szerzett állampolgárság és közösen tettünk. Egy valaki mond, és nekünk utána kell mondani, és megható volt. Számomra lehet, amikor a himnuszt hallgattam és mindig elkönyyezni magamat, lehet, hogy ezt a megható érzést az a boldogság, az nem ment ki. Ez a máshogy, mikor az ember hideg ráz ki magad, van kettő, vagy nagyon jó, vagy nagyon rossz. Tehát nekem inkább, nagyon jó volt.” (M.22)

„Jó, hát, hogy mondjam, ez egy nagy boldogság. Mikor az ember olyan sokáig várta... Sokat is vártunk rá, meg egyszer el is voltunk utasítva, szóval már nagyon-nagyon vártuk ezt. Jó volt nagyon! (...) Én azt mondom, hogy abban az évben, nekünk az a legnagyobb ünnep volt!” (M.5)

A már állampolgárságot szerzett interjúalanyok vagy nagyon pozitív élményekről számolnak be, vagy semleges eseményként írják le az eskütételt (nem vitatva annak fontos és emelkedett voltát – mások számára).

Egyéni stratégiák

Az interjúalanyok többsége elsősorban pragmatikus szempontok alapján viszonyul a honosításhoz, de érzelmi, identifikációs kérdések is előkerülnek, bár kevésbé hangsúlyosan. Természetesen jobbra nem lehet a honosítási stratégiák mögötti motívumokat leegyszerűsíteni, a pragmatikus-érzelmi dichotómiával magyarázni. Legtöbb interjúalanyunknál mindkét elem jelen van, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen az állampolgárrá válásnak számos rétege, értelmezési kerete van, és attól függően változnak a hangsúlyok,

hogy milyen szempontból reflektál a honosításra az elbeszélő. Jól szemlélteti az eltérő értelmezési keretek egyidejűjelenlétét az a kínai interjúalanyunk, akinél egyszerre jelennek meg a honosítással kapcsolatos gyakorlati megfontolások és érzelmi motívumok:

„A legfőbb tényleg az, hogy felveszi a magyar állampolgárság, akkor több jog, több lehetőség, nyugalom, élet inkább ezek voltak. (...) Akkor nem gondoltam, az ilyen később tapasztaltam, később volt akár szembesülni, hogy vannak olyan dolgok, amik probléma lettek volna. Például, megyek haza Kínába, vízumot kell felvenni. Nem is akármilyen kicsi a díj, a vízumdíj, megyek Kínába, akkor szintén úgy kezelnek engem, mint egy külföldit. Amikor meglátom a papírom, utálok. Minden sokkal drágább kell fizetni, mint egy átlag kínai lennék, csak a múzeumoknál a belépő már más vagyok. Ha nem kéri a papírom, akkor bemehetek a normális ár, de amikor kéri a papírom, hiába kínai arcom van, és ugyanannyi kell fizetni és kicsit bosszantó. Ez így apró dolog, ez nem érdemes említeni. Jól vagyok. Jól érzem magam a bőrömben a magyar állampolgársággal.” (M.22)

És kicsit később:

„Amikor az állampolgárság eljutottunk odáig, hogy én nem csak kiutazási célok miatt, hanem le kell mondanom a kínai állampolgárság, és csak felvetem a magyar állampolgárságomat és akkor számomra ez egy fordulópont volt. Tehát és akkor tudom, hogy én magyar leszek és büszkeség. Csak azt tudom mondani, büszkeség. (...) Az első is, hogy én magyar vagyok, hát az arcom nem, de a lelkem, nem mondhatom, hazudnék, ha az ember lelkéből lehet léteket osztani, de bejutott a tudatomba is, meg a lelkembe is, hogy hát én magyar vagyok. Ez után én ugyanúgy érek, én ugyanúgy van jogom, mint egy magyar állampolgárnak. Tudod. Nekem hiába vannak ilyen, nem mindegyik ember kedveli a külföldi, de számomra az már nem probléma. Én ugyanúgy megvédi a magyar jog, ugyanúgy én kérhetem az állampolgársági jogom, itt Magyarország, és számomra inkább ez volt sokat, mint a helyre át. Nincsen akkora kisebbségi érzésem, hogy én azt mondjam, hogy én itt idegen. Nekem minden évben, minden hányadik év után nekem meg kell hosszabbítani, és talán tudatodba van, hogy mi van, ha nem kapod meg, akkor mi lesz az életeddel. Eleve ezt a megnyugtató, ez megkapta.” (M.22)

Látható, hogy a gyakorlati és érzelmi szempontok aránya, jelentősége fokozatosan változik, eltolódik. Az interjúalany természetesen nem szabadulhat a jelenlegi élethelyzete nyújtotta perspektívától, a múltbeli döntéseknek, a magyar állampolgárság megszerzésének és a régi állampolgárságról való lemondásnak utólag (is) értelmet kell adnia, igazolnia kell döntése helyességét. Ez a fajta igazolási kényszer különösen ott erős, ahol az állampolgárság megszerzése áldozattal – egy másik állampolgárság elvesztésével – jár. A legtöbb megkérdezettnél a honosítás fő szempontja az utazás (útlevél), valamint a státus biztonsága. Ez alapján komoly hatása van a külföldi állampolgárságnak: mennyire „erős” az útlevél, kevesebb vagy több vízum kell bele, mint a magyarba, illetve, hogy a származási ország elismeri-e a magyar állampolgárságot. A kettős vagy többes állampolgárságot tiltó országok polgárai vagy volt polgárai jóval nyomósabb okok esetén honosítanak, és általában jóval erősebb érzelmi kötődésről számolnak be. A magyarorszá-

gi státus a másik fontos szempont: a huzamos tartózkodási jogosultság sokak számára elegendő biztonságot jelent: szabadon (és gyakorlatilag korlátlan ideig) tartózkodhatnak Magyarországon, és a schengeni övezeten belül is szabadon mozoghatnak. A korábban és a közelmúltban honosítók vagy honosítani szándékozók elbeszéléseit összevetve Schengen vízválasztó: a csatlakozás előtt emiatt kellett honosítani, a csatlakozás óta emiatt nem érdemes.

Fontos szempont, hogy a származási ország állampolgárságát meg tudják-e tartani, különösen feltűnő a különbség az egyébként hasonló szociális és gazdasági helyzetű kínaiak és vietnamiak között e tekintetben (lásd erről Guo Xiaojing tanulmányát a 181–190. oldalon).

„Nagyon is megvolt az ok, hogy miért kérjem. Vietnami útlevéllal nem nagyon tudtam utazni más országokba, mert akárhova akartunk menni családostól, mindig kellett vízumot kérni, csak énnekem. Gyerekeknek nem kellett. (Ők magyar állampolgárok.) Úgyhogy már csak azért is érdemes volt kérni egy magyar állampolgárságot. És vietnami állam meg nem ellenezte, így én most kettős állampolgár vagyok. Nem, vietnami állam nem kérte, hogy mondjak le a vietnami állampolgárságról, úgyhogy ebből veszténivalóm egyáltalán nem volt, csak kedvezőbb lett a helyzetem a magyar állampolgársággal. Utazási szempontjából nagyon előnyös, meg aztán, arra gondoltam, hogy tulajdonképpen már többet élek, akkor még talán nem, de én itt élek magyar férjemmel és egyre magyarosabb leszek már. És most már többet is élek itt, mint saját hazámban, most miért ne kérjek, amikor nem kell lemondanom a vietnamit. (...) Úgyhogy én csak az előnyöket tudom felsorolni, mert tényleg utána annyira egyszerű lett az utazás itt, Európán belül, főleg miután beléptünk az Európai Unióba, akkor sehova nem kell már a vízum, és ha Vietnamba megyek, akkor még ott van a vietnami útlevél. Nem kell nekem vietnami vízumot kérnem.” (M.30)

„Hát igazából, aki mondjuk, a többség kínai, azok nem csinálják meg az állampolgárságot, mert ugye egy: nyelvi problémák vannak, kettő: hogy inkább dolgoznak, minthogy tanuljanak, aztán vannak olyanok, aki gyakran megy haza, annak nem kell, mivel hogy úgy is a piac itt Magyarországon belül van, itt dolgozik, nem külföldön, és gyakran megy haza, mondjuk áruért, és akkor jobb kínai útlevél, mert az praktikusabb, mint egy külföldi útlevéllal hazamenni, és macerásabb.” (M.14)

Következtetések

A honosítási eljárásról, az ügyintézésről és a feltételek teljesítéséről beszélve az interjúalanyok folyamatosan reflektálnak a migrációval, identifikációval, akkulturációval kapcsolatos álláspontjukra. Interjúalanyaink érzik, hogy az állampolgárság megszerzésével vagy megszerzésének elutasításával kapcsolatban a társadalmi tagság, a közösséghez tartozás, a nemzeti identitás szemszögéből (is) kellene nyilatkozniuk, azonban néhány kivételtől eltekintve az érvek, indokok, indítékok inkább pragmatikus, technikai jellegűek: az állampolgárság szerzése integráns és szükségszerű epizódja a migrációs karriernek, esetleg egy alaposan átgondolt családi stratégia része. Egy kínai kereskedőcsalád

esetében például a szülők kínai, a gyerek magyar állampolgárként maximalizálták a transznacionális léttel járó előnyöket. Az adminisztratív aktus, a „papír” megszerzése állandó viszonyítási alap, de többnyire bizonyos távolítást figyelhetünk meg: ha nincs papírunk, akkor is lehetünk magyarok, ha van papírunk, akkor sem leszünk magyarok. Ebben a kontextusban értelmezhetők a határon túli magyarok kedvezményes honosításával kapcsolatos vélekedések: a nem magyar származású bevándorlók nem tekintik diszkriminatívnak a kedvezményes feltételrendszert és bánásmódot. Az állampolgársághoz tartozó jogi és adminisztratív feltételrendszert részben helyettesíthetik az etnikai-nemzeti kritériumok.

A honosítási eljárással, az intézményi gyakorlattal kapcsolatban megfogalmazott kritikák főként eljárásrendi vonatkozásúak. Tartalmi szempontból csupán a várakozási idő hosszúsága, illetve az egészségügyi vizsgálatok szükségtelen és megalázó volta jelent meg néhány alkalommal (lásd az interjút a 243–249. oldalon), a jogosultsági feltételeket és az állampolgársági vizsga szükségességét illetően nem volt komolyabb ellenvetés. A vizsgálával (és általában az egész eljárással) kapcsolatban azonban megfogalmazódik, hogy osztályhelyzet alapján szelektál: akinek pénze, befolyása és kapcsolatai vannak, annak könnyebben sikerül, és ez nem igazságos. Más kérdés, hogy vajon nem pont ez-e a jogszabályi és intézményi feltételrendszerben implicit megfogalmazódó bevándorlási és honosítási politika lényege: csak azok jöjjenek és maradjanak, akik tehetősek, akikkel nincs és nem lesz „baj”. A meritokratikus elbírálási elvet senki nem vetné el, azonban a hangsúlyt a szándékra, szorgalomra, a még oly szerény stabil egzisztenciára helyezni, nem pedig az „ügyességre” és a befolyásra.

Az intézményrendszerrel szembeni legfőbb kritika: az ügyintézés lassú, bonyolult és átláthatatlan. Az információhiány, az elérhető információk ellentmondásossága, a hivatali diszkrecionalitás rezignációt, alávetettség-érzést, érzelmi távolítást eredményez válaszreakcióként. Az ügyintézők, hivatalnokok attitűdjével, hozzáállásával kapcsolatban kevés panasz fogalmazódott meg, mind az önkormányzatok, mind pedig a BÁH dolgozói pozitív kritikát kaptak, azonban az általuk képviselt intézmények működésében sok kivetnivalót találtak a megkérdezettek. Általános igény az eljárás egyszerűsítése, az önkormányzati intézmények szerepének redukálása, az egy helyen, egy hivatalban történő, a korábbi bevándorlási ügyintéзések során már benyújtott iratokat egységes rendszerben kezelő és újra felhasználó eljárás. Az átfutási idő lerövidítése, világos és a hatóság számára is kötelező határidők alkalmazása is fontos kíváncsalom.

A nemzetközi szakirodalom és szakpolitikai dokumentumok által gyakran és erőteljesen hangsúlyozott politikai részvétel (választójog) kérdése gyakorlatilag nem jelent meg mint a honosítási szándék mögött húzódó indok. Ennek alaposabb feltárása további kutatásokat igényelne, e munka keretében erre nincs lehetőség. Korábbi bevándorlók körében végzett adatfelvételekből (például a 2006-ban végzett LOCALMULTIDEM-felmérésből) azonban az látszik, hogy a Magyarországon élő bevándorlók politikai aktivitása nem magas.

Általánosságban elmondható, hogy az erősen szelektív és bürokratikus honosítási feltételrendszer és ügyintézés, valamint a honosítást megelőző huzamos tartózkodó státus relatív biztonsága és a számos származási ország által tiltott többes állampolgárság a legfőbb okai annak, hogy a Magyarországon tartózkodó nem magyar etnikumú bevándorlók egy része nem akar vagy nem tud magyar állampolgárságot szerezni. Ha a hazai szakpolitika nagyobb honosítási arányt szeretne elérni, az első ok megváltoztatásával teheti meg legkönnyebben.

„Sok nagy vágyam van, de mindig kis lépést lépek”

Nguyen Phuong Thaonak hívnak engem. 1968. február 10-én születtem, Vietnamból érkeztem ide, Magyarországra '85 áprilisában. A váci textilüzemben helyeztek el, ahol korom miatt, tizenhét éves voltam, csak külön írásbeli nyilatkozattal tudtam elérni, hogy engedjenek három műszakban dolgozni. Nagyon szegény családból származom. Szüleim tanárok, apukám korán meghalt, amikor még csak tizenkét éves voltam. Öt testvérem van a családban. Úgy döntöttem, kockáztatok, idejövök, megpróbálok pénzt keresni, hogy segítssek anyukámnak meg testvéreimnek.

Annak idején nemrégén lett vége a háborúnak, és Vietnamban 1985-ben még nagyon nehéz volt az élet. A városomban magyarok építettek egy szövőgyárat, azért válogattak ide huszonöt lányt, hogy dolgozzunk a váci szövőgyárban. Három évig dolgoztam ott. 1988 januárjában férjhez mentem Lukács Zoltánhoz, majd '89 februárjában megszületett a fiam, Lukács DucMinh Zoltán, aki most másodéves közgazdászhallgató. Huszonhat éve élek itt, Magyarországon, nagyon sokat dolgoztam, hogy elérjem a célomat a mai napig. Tizenhárom évig kint az utcán, hidegben árultam. Nappal egész nap piacoztam, este meg étterembe jártam, tányérokat mosogatni, hogy tudjak önállóan élni, és mellette még tudjak a vietnami nagy családomnak segíteni. 1993-ban, egész véletlenül, egy lengyel férfi jött hozzám, és ajánlott nekem egy terméket, a La Festa Cappuccino-t, hogy vezessem be Magyarországon. Azt én vezettem be Magyarországon, még abban az évben. Sok nehézség és szenvedés és szorgalom árán elértem, hogy két év múltán ez a termék nagyon jól menjen a magyar piacon. Máig megrendülten gondolok vissza 1997 januárra, februárra, amikor gyakran volt mínusz huszonkét-huszonhárom fok. Nagyon hálás vagyok a magyar barátaimnak, akik annak idején mindig mellettem voltak, mikor nehéz helyzetbe kerültem, mindig sok segítséget kaptam tőlük. Mindig megköszöntem Magyarországnak, hogy itt lakhatom, itt dolgozhatom, és azon gondolkodtam: ha lesz lehetőségem, fogok építeni egy vietnami kultúrházat. Az ötlet megvolt, csak össze kellett gyűjteni a pénzt. De 2006-ban már megvettem ezt a helyet, ahol most ülni tetszik. Én terveztem ezt a házat, a kertet, kívül-belül mindent a szívemből rajzoltam, és teljesült. A megnyitó napján a nagykövet is itt volt, a polgármester is itt volt, megköszönték, és mondták, hogy nagyon szép dolgok teljesültek itt.

Az a célom, hogy magyar barátaim ismerkedjenek a vietnami kultúrával, mert akárhivvel beszélek, mindenki csak a háborúra emlékszik, mást nem tud Vietnamból, pedig Vietnam csodaszép, nagyon szép ország. Először csak egy kis teázóra gondoltam, ahová jönnek beszélgetni, tévézni, ismerkedni, utána eszembe jutott, hogy az étel, az is kultúra. Bővítettem, és az itteni hatóság nagyon segített, nagyon sokban segítettek. Megmondtam, hogy ez az én vágyam, hogy itt a vietnamiak beszélgetnek a magyarokkal, jobban

megismerjük egymást, nagyon szeretném összehozni, közelebb hozni egymáshoz a két népet. Ez teljesült. Nagyon szerencsés, hogy most már harmadik éve napról napra nagyon sok program van. Itt jön össze a Magyar–Vietnami Baráti Társaság, itt szoktunk találkozni. Nagyon sok magyar, aki Vietnamban volt a háború után mint katona, és keresi a régi érzéseket, gyakran jár ide. Itt, ezen a helyen is sok ünnepséget rendeztünk, vietnami ünnepséget. Például most nemrég ünnepeltük, hogy Hanoi ezeréves lett. Nagyon szép ünnep volt.

1999-ben megkaptam a magyar állampolgárságot, itt, ebben a kerületben. Szabó Lajos polgármester adta át nekem. Amikor annak idején idejöttem, nem gondoltam, hogy itt maradok. Ahogy mondtam a beszélgetésünk elején, szegény családból származok, azért jöttem ide, hogy keressek egy kis pénzt, és utána hazamenjek. Most a szívemben Magyarország olyan, mintha második hazám lenne. Megépült ez a vietnami kultúrház, Magyarország iránti hálából pedig 2008-ban meghívtam tíz vietnami kereskedőt. Elmondtam nekik, hogy mi a következő vágyam. Azt mondtam: szoktunk vietnami rászorultaknak segíteni, de itt Magyarországon is vannak nagyon szegények, és azoknak is kellene segíteni. És abban az évben, 2008-ban a tíz honfitársammal együtt megalapítottuk az Együtt Mindenkiért Magyarországon élő vietnamiak karitatív egyesületét, az EMVE egyesületet. Amit most már nagyon sok magyar, nagyon sok szegény magyar is ismer. Ajándékot viszek Budapesten sok kerületben a szegény gyerekeknek, az árva gyerekeknek, mozgássérült gyerekeknek, időotthonokba látogatunk. Most már nemcsak Budapesten, hanem szegény városokba is, falukba is mentünk, például most voltunk Abaújszolnokon, árvízi segítyt vittünk egy nagy kocsival, élelmiszert, ruhát, csokoládét ajándékoztunk. A vörösiszap-katasztrófa sújtotta embereknek is gyűjtöttünk, és átutaltunk pénzt az EMVE egyesületből. Meg lehet nézni a honlapon: www.emveegyesulet.com. Ez a kettő dolog, amit tettem idáig.

És még többet szeretnék tenni, hogy szép legyen az élet itten. Mert én csak jókat kaptam, nagyon sok jót kaptam, és persze aki segít nekem, az nyilvánosan nem várja, hogy visszakapja, ezért úgy érzem, hogy nekem tovább kell adnom. Huszonhat éve van egy édesség-nagykereskedés, abból élünk, jelenleg tíz alkalmazottam van, nyolc magyar, két vietnami. Igyekszem segíteni azoknak, akiknek nincs állásuk. Nekem nagyon sok kapcsolatom van és próbálok munkát keresni a rászorulóknak. Én tudom, hogy nagyon soknak nincsen munkája. Egyébként azokat az embereket, akik itt dolgoznak nálunk, a kollégákat úgy kezelem, mint a családban, igen. Mert én tudom, mi az a fáradság, mi az a szegénység, átmentem ezeken az érzéseken, ezért nagyon megértem a szegényeket. Kutatom, hol a legtöbb szegény ember. Tegnap meg ma egész nap beteg voltam otthon, de az interneten dolgoztam, meg leveleztem.

Vietnamban nagyon jó volt az élet, mikor apukám még élt. Öt lánytestvérem van, és nagyon boldogan éltünk, nagyon jó tanulók voltunk. Én példás meg kitűnő tanuló voltam, de amikor meghalt apukám, teljesen más világba kerültem. És nagyon sajnáltam anyukámat, így inkább abbahagytam az iskolát, hogy anyukámnak legyen ereje a hűgaimat tovább nevelni. A császári királyvárosból származom, Huéból, ami most is része

a világörökségnek Vietnamban. Imádom a városomat, a szívem odahúz. Ez a kultúrház, ahol most ülünk, a királyi palota alakjára van építve. Nem láttad, mert már sötétben jöttél be, de nappal lehet látni a formáját. Akik már voltak a városomban, rögtön tudják, hogy ez az.

Kétévente el szoktam vinni magyar barátaimat Vietnamba, csapatban. Elviszem őket északtól délig, megmutatom a legszebb helyeket. Amit befektettem ide, a pénz, az idő, az nem térül meg, de jönnek az emberek, jön az öröme az embereknek, és ez az én dolgom, az én célom. Van egy édesség-nagykereskedésem, azzal nagyon sok a munka. Hát, mondjuk, most már meg van építve, ki van építve az a lánc, megvan, csak csinálni kell, de nagyon nehéz. Nincs messze innen, háromszáz méter. Háromszáz méterre ide dolgozom, háromszáz méterre ide lakom. Azért tettem ebbe a kerületbe, mert nagyon hálás vagyok. Én nemcsak itten segítek, hazamegyek Vietnamba, és első nap pihenek, a második nap már körbemegyek, meglátogatom azokat, akik a gyermekkoromban, amikor ott laktam, segítettek, mikor szegények voltunk. Mondjuk, annak, aki egy kiló rizst adott kölcsön vagy egy kiló sót, a mai napig hálás vagyok. Megpróbálom visszaadni. Nemcsak itt, hanem ott nálunk is történik katasztrófa. A városomban minden évben van árvíz. Most is nemrég nagyon sok ember meghalt. Ilyenkor is szoktam küldeni, segíteni az otthoniaknak is, az embereknek is. Az EMVE nevében minden vietnaminak, minden kereskedőnek küldtem levelet: ha van olyan terméke, amit nem tud már eladni, de nem dobja ki, mert lehet még használni, akkor azzal támogasson, én elviszem a helyszínre, és megkapja, aki nagyon szegény. Mondjuk, nekem csokoládém is van az édesség-nagykerből, és van olyan termék, hogy három hónap múlva le fog járni, akkor időre viszem valahová. Az ilyen lehetőséget kihasználjuk, senkinek sincs kára, de meg tudjuk segíteni a nehéz helyzetű embereket. Én ezt nagyon fontos dolognak gondolom, és nagyon szerencsés, hogy a Magyarországon élő vietnamiak drukkolnak, és nagyon támogatják az ötletet.

Szóval szeretnék egy kicsit szebb képet festeni, hogy a magyarok lássák: mi külföldiek vagyunk, itt élünk Magyarországon, de nekünk is van lelkünk, szeretjük és segítjük, aki nehezen él. Mert van, aki ilyet csinál, van, aki olyat csinál. Van, aki jót, van, aki rosszat. Néha azt lehet látni, hogy a kábítószer meg a vietnamiak... De ne legyen általánosítás, lássák mellette a szebb dolgokat is. Hát, mondjuk, mi külföldiek vagyunk, és nagyon nehéz külföldön élni. Mostanában elég sűrűn találkoztam magyarokkal, fiatalokkal. Jön hozzám az egyik, és azt mondja: „Vera, megyek Németországba, megyek Angliába.” És én mindig mondom, hogy ne menjen, mert rossz érzés külföldön élni. „Ti nem tudjátok, milyen érzés. Nagyon rossz.” Nekem jelenleg nagyon honvágyam van, csak az a baj, hogy csak egy testem és két kezem van. A gyerekem húz ide, a másik kezemet meg anyukám húzza. Szóval nem tudom, hogy merre menjek, olyan helyzetben vagyok most. Ha hazamegyek Vietnamba, akkor a fiam itt marad, és abba nem tudok belenyugodni, ha meg itt maradok, az anyukámra nagyon gondolok. Szóval én lelkiismeretes ember vagyok. Más ember ilyenkor már úgy van, hogy elért mindent, lehet végre szórakozni, pihenni, de nem, én mindig gondolkodom, hogy mit kell csinálni, hogy jobb legyen. Mit kell csinálni?

Megérkeztünk ide, Magyarországra, és egy szállodába, egy ilyen munkásszállodába kerültünk. Az összvagyonom két ruha, két régi ruha volt, meg egy Citizen óra, amit a nagybácsikámtól kaptam, hogy legyen nálam vagyon, hogyha valami gond van, el lehet adni. Na, ez volt minden vagyonom, amikor idejöttem. A fizetésem, mondjuk, 6700 forint volt, a nagyobb részét mindig hazaküldtem. Mindig tojást ettünk, mert az a legolcsóbb, tojást meg csirkehátat, ilyesmit. Szóval nehéz volt itt, idegen helyen a kezdet. Én nagyon igyekeztem tanulni, először magyar nyelven, hogy tudjak beszélgetni a barátaimmal. Azt mondtam magamnak: hogyha itt akarok dolgozni, akkor mindenféleképpen beszélni kell, nyelveket tanulni. Hát sok nagy vágyam van, de mindig kis lépést lépek.

Na, szóval csapattal jöttünk, volt vezetőség, volt tolmács, a munkavállalói engedélyt meg a többi ilyesmit a vezetőségek intézték. Minekünk nem kellett semmit intézni, mert eleve munkavállalási engedéllyel jöttünk, nem úgy, mint sokan mások, mindenfelől, látogatóba, vagy mint turista. A gyár után bekerültem egy kis büfébe, és ott dolgoztam. A Nyugatiban, lent van egy automatakezelő. A vonatpénztárral szemben vannak az automata gépek, ott lent dolgoztam a büfében. Mindig volt munkahelyem, könnyű volt tartózkodást hosszabbítani. A volt főnökömmel intéztem, aki pont a sógorom, a férjem sógora. Én nagyon sok segítséget kaptam, nem anyagilag, hanem szeretetet. Nagy szeretetet kaptam anyósoméktól, engem tényleg saját gyerekként kezeltek. Lehet, hogy szerencsém van, de Magyarországon nekem csak jó kapcsolataim vannak – nem volt még panaszom... Igaz, van egy történetem. Nem tudom, elmeséljem-e. Na jó, elmesélem.

A piacon dolgoztam, nekem nem volt gond a papírjaimmal, rendben voltak. De ott sok vietnaminak nincsenek rendben a papírjai. A XV. kerületi bolhapiacon dolgoztam először, és mindig jöttek a rendőrök, mindig jöttek, és akinek nem voltak papírjai, azok nagyon féltek. Rögtön hívtak, hogy tolmácsoljak, meg ilyesmi. Sok fájdalmat láttam a saját szememmel, és mindig azt gondoltam: jaj, ha én lennék valaki magyar, akkor mindenkinek hosszabbítanám, mert láttam olyan vietnait, aki beugrott a szekrénybe, amikor jött be a rendőr ellenőrzésre. Nekem ilyenkor megszakadt a szívem. Volt egyszer, hogy segítettem egy hölgynek, aki szintén ott dolgozott a piacon. Én egy másik helyen ültem, és jött a rendőri ellenőrzés, és ő rögtön hívott, hogy segítek. Odamentem segíteni, és mondtam, hogy jó napot kívánok, egy kicsit jobban tudok magyarul, segíték a hölgynek, mert a hölgy meg nem tud magyarul, és ott akkor a rendőr azt mondta, hogy akkor mutassa a papírokat. Míg velem beszélt, addig az a hölgy elfutott. Én sem tudtam, hogy így lesz, elfutott, a rendőr meg nem tudott utána futni, mert a piacon úgyse találta volna. Hanem hozzám fordult, kérte az én papírjaimat. Onnan jöttem ide, mondom, ott a szekrényem, mondom, ott van szemben a szekrényem, hozom. És csak egy lépést léptem tőle, ő meg úgy vert engem fejbe a gumibottal, hogy rögtön elájultam, lefeküdtem a földön. Ez a legrosszabb emlék. Nem akartam emlékezni, mert mondtam, hogy csak jó emlékem van nekem a magyarokkal, ezenkívül nincs semmi rossz, csak az az egy. De ez is tévedés volt, ő azt hitte, hogy nincsen papírom, és el akartam futni. Elájultam a földön, és a férjem nagyon nagy ügyet csinált belőle. A piacon engem sok magyar nagyon szeretett, és mellettem állt. Hívtak mentőt, be kellett feküdni a kórházba, nyolc nap után gyógyultam. Nagyon nagy volt a fejem, nagyon nagy, és elájultam. Nem vagyok olyan erős, az

a nagydarab rendőr leütött engem a gumibottal, hát rögtön lefeküdtem a földön. Nyolc napig feküdtem, utána magyar barátaim a piacon azt mondták, fel kell jelenteni. Följelentettem, és a rendőr nagyon kikapott. Én a bíróságon a rendőrnek a szemébe mondtam, hogy azért jelentettem fel, mert nem számít, hogy rendőrruha van rajta, akkor se lehet akárkivel akármít csinálni. Ha nem volna papírom, akkor bármikor megvert volna, nem tudtam volna feljelenteni. Mivel volt papírom, fel tudtam jelenteni. És azért jelentettem föl, hogy odaszóljak a rendőrnek: Ne csinálj ilyen dolgokat! Nem az a vágyam, nem azért megyek bíróságra, hogy veszítse el a munkahelyét, állását, vagy hogy a fizetése lejjebb menjen, ezt nem kívántam ott a bíróság előtt. Csak annyit szeretnék mondani, hogy a többi rendőr is lássa: intézkedni, jó, legyen, de nem lehet akármít csinálni. Ezt mondtam röviden a bíróságon. Sajnáltam azt a két rendőrt, de hát csak azért tudtam sajnálni, mert éltem, de ha meghaltam volna, akkor ki sajnált volna engem? Pedig akkor már gyerekeim is volt, megvolt a fiam. Na, ez az egy rossz dolog volt. Nagyon sokszor szeretném elfelejteni, de nem tudom.

Na, visszatérve a kezdetekhez, mint mondtam, nem gondoltam itt maradni. Mikor aztán úgy döntöttem, hogy maradok, anyukám nagyon sírt, a nagykövetet is megkereste, hogy „tessék hazaküldeni a lányomat”. Mindent megpróbált, hogy ne tudjak itt maradni. Nagyon sírt. Mivel anya vagyok, tudom, milyen az anya lelke. Én nem bírnám, hogy a fiam elmenjen tőlem, biztos, hogy nem bírnám. Megértem az anyukámat, tudom, milyen fájdalmat okoztam neki, hogy itt maradtam. Hogy csak annyit mondtam: „Nem tudom, nem ígérek semmit, nem tudom.” Volt olyan, hogy egy évben kétszer mentem haza. Most is készülök, hogy hazamegyek, mert nálunk az újév nagyon nagy ünnep, olyan, mint a magyar karácsony. Ilyenkor a családdhoz kell bújni. Meglepetés lesz anyukámnak: nem tudja, hogy hazamegyek. Megvan a repülőjegy, de anyukám nem tudja.

Hát nekem semmi gond nem volt a hosszabbítás, tartózkodás. Folyamatosan megkaptam. Amikor utána kértem az állampolgárságot, akkor magyar nyelven kellett vizsgázni. Az első vizsga nem sikerült, mert nem tudtam a magyar Himnuszot énekelni. Másodszor tudtam, de akkor nem kérdezték. Másodszor már sikerült a vizsga.

Azért döntöttem úgy, hogy kérem az állampolgárságot, mert már volt egy fiam, jól ment a munkám. Itt élek, nagyon sok célom van itt, szeretnék segíteni a magyaroknak, és ezért szeretném úgy érezni, hogy magyar vagyok. Jó, mondjuk soha nem leszek magyar, de ha már nem élek Vietnamban nap mint nap, itt élek és adományozok, ezért úgy akarok a szegények közé menni, hogy a lelkem érezze, hogy a magyar honfitársaimnak segíték. Nekem semmi gond nem volt a papírjaimmal, meg mindig volt munkám, mindig dolgoztam, sosem volt olyan, hogy munkanélküli lettem volna. Volt egy-két hónap, hogy nem volt munkám, de aztán rögtön találtam. Itt takarítok, ott takarítok, vagy tányérokat mosogatok. Én nem szégyellem az ilyen munkát, most is idejövök, ha van rendezvény, és ha a kollégám nem bírja, én is beszállok és szolgállok. Olyan is volt, hogy átöltöztem munkaruhába, vakoltam, mint a kollégám, nem különböztetem meg magam a dolgozóimtól. Ott is van munkásruhám, cipőm, minden. Átöltözöm és dolgozom. Én vidáman dolgozom. (...)

Jó, akkor megint visszatérve erre az állampolgárság dologra, hogy ott milyen papírok kellettek, meg hogy azokat hogy intéztem, születési könyvek, meg a többi. Szóval nagy szerencsém nekem az, hogy a fiam magyar, na. Magyar, mivel itt született. Utána kellett egy ilyen nyelvvizsga, az kellett. Mikor először mentem vizsgázni, a barátnőm elkísért, de megbuktam. Másodszor csendben mentem, egyedül. Beszélgetés volt, meg megkérdeztek egypár dolgot. Kellett válaszolni, utána írni. Hát amit beszélek, úgy tudom leírni. Egyébként a magyar nyelv nagyon nehéz. Én magamtól tanulok, én nem jártam egy órát sem, nem volt pénzem iskolába járni. Hát az is egy vagyon. Minden este, mielőtt elalszom, tíz szót tanulok. Most is tanulok. Mert ha a szavakat nem tudja az ember, akkor nem tudja megmondani, mit akar. Most is, ha odafigyelek, megérttem, amit beszélnek, és én is rendesen beszélek, de ha nem figyelek, akkor baj van. Volt olyan, hogy hazamentem három hónapra, visszajöttem, és mondtam a magyar barátnőmnek, hogy valahogy nem tudok most beszélni. Akkor megint egy kis idő kellett. A magyar nyelv nagyon nehéz. A világon a magyar nyelv az egyik legnehezebb. Beszélek egy kicsit angolul is, azt is magamtól tanultam, az sokkal könnyebb.

Amikor megkaptam az állampolgárságot, még aznap esküt is tettem, igen. Nagyon megható volt. Átvenni a magyar állampolgárságot, az nem egy mindennapi ünnep, az nagyon megható, izgultam. Korán fölkeltem, és tényleg, mondom, mától már magyar vagyok. Nagyon jó érzés, igen. De azért a vietnami állampolgárság is megmaradt nekem. Kettős állampolgár vagyok. Ha hazamegyek, mind a két útlevelet viszem magammal. Itt a határnál a magyar útlevelet mutatom be, Vietnamban meg a vietnami útlevelet. Hivatalos mind a kettő. (...)

Huszonhat éve itt élek, és szerintem itt most nagyon nehéz. Még nem láttam ilyen nehéznek, mint most, de reméljük, hogy most pont mélyponton vagyunk, és nemsokára kimászunk a vödörből. Adtam fel egy hirdetést, hogy munkásfelvétel van nálunk, de minden állás hamar betelt. Ha ma este hazamegyek, megint egy csomó e-mailt kapok, mert már eddig is rengeteget kaptam, sok önéletrajzot, nagyon jókat, megfelelőket is, és azokat továbbítottam egy másik nagykerhez: menjen, próbálja meg, hátha sikerül. Mindig mondom, tanítom őket: bátornak kell lenni, be kell menni. Nem azzal kezdeni, hogy na, mennyit kapok egy hónapra. Ha bemegey valahova állást kérni, először mutatkozzon be, mutassa meg, mit tud. De nem szabad rögtön megkérdezni, na, mennyit fizetnek. Be kell menni, hogy na, hadd mutassam meg magamat... Ha ott dolgozol fél hónapot, kiderül, hogy jó vagy nem. Ha nincs más, vállalj takarítást, takarítani mindenhol kell. Ha bemegey valahova, és bizonyítom, hogy tudok takarítani, akkor biztos, hogy kellek neki, biztos van állás. Ha jól dolgozik, mindenhol kell. Csak csodálkozom, hogy hogy lehet, hogy ilyen sok munkanélküli van. Nagyon sok. Én meg nem tudok megállni a munkától, annyi munkám van. Ugyanúgy dolgozom, mint amikor még nem voltam magyar állampolgár, ugyanolyan szorgalmasan. A gondolkodásom is ugyanolyan, az sem változik.

A férjemtől is azért váltam el. Nem sokáig maradtunk együtt. Nem azért váltunk el, mert nem szerettük egymást, imádom, ő az egyetlen igazi szerelem az életemben. Külön élünk 2003 óta, de csak 2006-ban váltunk el. Nem tudtunk elválni, mert a volt férjem nem volt

hajlandó, hat évig térden állva kért, hogy menjek vissza. Nagyon jó ember, én vagyok a rossz inkább. Utána azt mondta, ha mindenféleképpen el akarok válni, akkor megint vietnami felesége lesz. Úgy is lett, elvett egy vietnami hölgyet, aki szerintem nagyon jó volt, csendes, szerény, nem beszélt olyan sokat, mint én. De nem találtak igazán egymásra, utána tőle is elvált. Azt mondta a volt férjem, hogy ő egy Verát keresett, de nem azt talált... A Vera nevet még a szövőgyárban adták nekem, hogy könnyebben szólítsanak, és rajtam maradt. A vietnamiak is így szólítanak: Thao Vera. Az e-mailben is ez a nevem, mindenhol: Thao Vera, Thao Vera. A Thao is keresztnév, persze, azt jelenti, jó szív. Azért váltunk el, mert, mint mondtam, én nagyon sokat dolgozom, és ezt a volt férjem nem bírja. Nem engedte, hogy annyit dolgozzak, pedig nemcsak magamnak kellett, hogy legyen, hanem nekem kellett segíteni az otthoniakat is. És a lelkem nem engedhette meg, hogy a férjem pénzét küldjem anyukámnak, ezt nem engedhettem. A magyarokban azért van egy ilyen, hogy akár szegény, akár gazdag, hétvégén legyen hétvége. Neki pihenni kell. De nekünk nem, nekünk akkor is dolgozni kell. Hát ezért elváltam, és nagyon rendszeren megbeszéltük egymással. Az anyósom is nagyon segített, mert azt mondta, hogy amikor még nem váltunk el, akkor a menyé voltam, most meg, hogy elváltam, a lánya vagyok. Nagyon szoros a kapcsolatunk. Mindenben segített nekem. Reggel én vittem a kisfiamat iskolába, délután ő hozta haza. Addig meg én piacoztam. Hat évig az iskola mellett én vittem kosárlabdázni... nagyon jól kosárlabdázott, ilyen válogatott csapatban volt. Volt olyan, hogy tizenöt évesen az ő csapata volt a harmadik az országban. Rengeteg élményt kapott, rengeteget. Sokat dolgoztam a piacon, hazamentem, ettettem a gyereket, volt olyan, hogy tíz órakor még munkásruhában voltam. Most már egyetemen van, de én minden reggel megyek, főzök neki rizslevest vietnami szokás szerint, mert ha hideg van kint, akkor jó, ha meleg a gyomor, akkor nem lehet betegséget kapni. A barátnője nagyon felnéz rám, hogy mennyire gondoskodom a fiamról. Ja, meg türelmes vagyok a gyerekekhez, nagyon türelmes. A sok vágyam közül az egyik, hogy szeretnék magánóvodát nyitni. A gyerekekbe kell befektetni, a gyerekkorba. Nem tudom, érti-e, hogy gondolom. Nem szeretném, ha félreértene... Ez olyan, mint a bambusz, amikor fiatal, hajlik, és ha ki akarom egyenesíteni, azt fiatal korban kell csinálni. De mikor már kemény a bambusz, és így csinálók, akkor törik. A gyerekeknél is úgy kell: finoman, még gyerekkorban, amikor hajlik.

'93-ban idehoztam az egyik húgomat, hogy anyukámnak könnyebb legyen. Úgy neveltem a húgomat, mint a saját gyerekeimet. Hat évvel fiatalabb nálam, a legkisebb a családban. Még csak hatéves volt, amikor apukám meghalt. Vietnami férfihoz ment feleségül, két gyereke van, boldogan élnek Magyarországon. A férje itt volt egyetemista. Ők még nem magyar állampolgárok, letelepedési engedélyük van.

'93–95 között könnyebb volt, szerintem. Nem volt ilyen nehéz. Nem tudom, mi a baj, de nagyon sok külföldinek nincsen papírja. Nem engedik meg, megszorították a hatóságok. Talán mert már lassan több külföldi van, mint magyar. Mert a magyarok nem szülnék. Ezért van a megszorítás? Nem tudom. Pedig az ügyintézők mindenhol nagyon aranyosak. Tényleg. Nincs panaszom sehol. Szeretem is dicsérni a XVI. kerület vezetőségét, annyira segítenek nekem. A polgármester úr, Kovács Péter nagyon kedves, barátságos,

úgy fogad minket, mint a haverját. Most új rendőrkapitány van, őt még nem ismerem, de a régi, a Tóth Ferenc, az is olyan, mint egy haver. A XVI. kerület, meg a vietnami főváros, Hanoi egyik kerülete, Tayho, azok most testvérvárosok. Ennyire jó kapcsolatunk van. A polgármester úr már volt Vietnamban, és a legtöbb vietnami a XVI. kerületben lakik. Van egy vietnami mondás: ott száll le a madár, ahol jó a föld. Hát nekünk ebben a kerületben nagyon jó a föld. Persze mindenhol, minden népben van egy-két ember, aki nem jó szemmel nézi a külföldieket, de ezt nem lehet megtiltani. A legtöbb ember itt nagyon jó.

Lejegyezte Göncz Borbála

A sorozatban eddig megjelent kötetek:

Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók (1992)

Útkeresők (1993)

Jönnék, mennek, maradnak? (1994)

Refugees and Migrants: Hungary at a Crossroads (1995)

Táborlakók, diaszpórák, politikák (1996)

Migráció és politika (1997)

From Improvisation toward Awareness? Contemporary Migration Politics in Hungary (1997)

Idegenek Magyarországon (1998)

Átmenetek (1999)

Diskurzusok a vándorlásról (2000)

Diasporas and politics (2001)

Roma migráció (2002)

Roma migration (2002)

Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások (2003)

Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban (2006)

Változó migráció – változó környezet (2010)

Az idegen Magyarország – Bevándorlók társadalmi integrációja (2011)

